

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

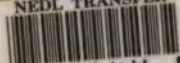
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NEDL TRANSFER

HN 6A4Y 8

KC18547

CHRISTIANI WEISII
DOCTRINA
LOGICA,

DUABUS PARTIBUS

sic comprehensa,

ut

PRIOR

Terminorum Simplicium,

Propositionum & Syllogismorum

notitiam;

POSTERIOR

Ipsam PRAXIN, in Definitione, Divisione,

Demonstratione, Methodo, Interpretatione &

Disputatione necessariam exhibeat:

EXEMPLIS ut plurimum POLITICIS

illustrata,

Rebusque ORATORIIS sedulo

accommodata.

Verus Postessor Jussu hujus libri. W. Lie.
EXEMPLAR ZITTAVIENSE 1707.

recusa.

CUM GRATIA ET PRIVILEGIO SERENISSIMI ELECTORIS SAXONIAE.

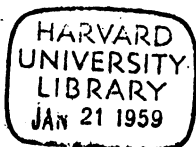
L I P S I A E,

Sumptibus FRIDERICI GROSCHUEFFII,

Anno 1704. *AN.*

~~KC18061~~

KC18547

Parham

V I R O
N O B I L I S S I M O
DN. JOH. CAROLO
JUSTO,
SENATORI APUD ZITTAVI-
ENSES PRIMARIO,
EJUSDEMQUE REIP. ACTUARII
FAUTORI HONORATISSIMO ET
DILECTISSIMO
S. D.

CHRIST. WEISE.

*****

Miraberis forte, Fautor honoratissime, Nomini Tuo destinari libellum hunc Logicum, h. e. Scholasticum, & à splendidioribus Tuis negotiis quàm maximè alienum. Idque tanto magis, si animo recolligas, quantum ego etiam in operis meis Scholasticis ab eorum consuetudine soleam abhorre, qui nihil proponunt suo l

co, nec prius æstimant personas, ante-
quam dicere quid aggrediuntur. Sed
si cognoveris, cujus Tu Personam
nunc jubearis sustinere, nec Tuo judi-
cio, nec quorumlibet aliorum opi-
nionē dedicationis hoc consilium vi-
debitur Intempestivum. Circumspi-
cienti enim, quis harum paginarum
Arbiter & Jūdex eligi posset ē Viris
celeberrimis, inter primos succurre-
bat Vir, & sine titulo Splendidissimus
Dn. VALENTIN. ALBERTI, SS.
Theol. Doctōr, Ejusdemq; Extraor-
dinarius, Logicæ vero & Metaphysi-
cæ Professor Ordinarius, de quolibet
literarum studio meritissimus; Cujus
sive spectaretur inter Homines claris-
simos Auctoritas, sive insignis erga
meam tenuitatem benignitas; opti-
mè consultum fuisset umbratilibus
meis thesibus, si honorificum ab Ejus
Nomine accessisset umbraculum.
At, quæ temporum præsentium est
cala-

calamitas, publica ista commercio-
rum fastidia, in ipso cursu impedi-
mentum injiciunt. Quantum enim
sub repetitis funeribus laboret Lipsia,
nobis merito charissima, fama nunc
confirmat, auctoritatibus non dubiis
suffulta; Quantis vero suspicionibus
nostra passim detormetur Zittavia,
quantis etiam timoribus nos exponat
Vicinarum clades, nemo nescit, nisi
quem fugiunt omnia. Sic nemo est,
qui frequentare velit nundinas per
orbem celebratissimas: pene dixe-
rim, nemo est, qui alterius fasciculos
non adspiciat oculis timidioribus.
Quamobrem domi quærendus fuit
Testis, quem intima Excellentiss. AL-
BERTI Amicitia redderet commen-
datissimum: siquidem facere non
possum, quin scribendi meum consi-
lium, omnisque suscepti laboris causa,
Auribus benignioribus committatur.
Spero autem daturam Te Operam, ut,

sin minus ad illum perferatur hic libellus, meam tamen observantiam & intelligat, & judicio prosequatur benevolentissimo.

Cæterum primò scire volent aliqui, cur in tanta Logicarum copia de augendo numero cogitaverim? sive enim supervacui hoc laboris est, sive ambitionis, quæ Antecessorum studia videatur contempsisse: utrinque decorum violari contendent Eruditorum Arcopagitæ. Sed est, quod me excusat. Tertius enim jam annus volvitur, ex quo patrium Gymnasium dirigere jussus, Logicam simul cognovi protectibus Auditorum maxime necessariam. Et conscripserat quidem B. Keimannus, Antecessor meus & Præceptor succinctum Logices Compendium, cujus ego tyrocinia, multum adhuc puer, cum aliis cognovi satis commoda. Sed annis ab hinc novendecim, defuncto Viro
Clariss-

Clarissimo, emerfit exemplarium inopia, ut partim regnaret Scharfius, ob varias editiones juventuti, ad similem paginam revocandæ, non semper addictus; partim è dictatis confusè exceptis depròmerentur exercitia. Quid facerem ego? Jam in Augusteo Weifsenfelsensi domesticis meis Auditoribus scriptas hujus generis regulas commiserā, ut si dictando cuperem horas consumere, satis amplò scribendi campus aperiretur. Neque deerat maxima docendi commoditas, si liceret principiis semel probatis inhærere; nam quæcunq; demum Logica substitueretur, magna immincebat molestia, perlustrandi, examinandi, comparandi, cognoscendi scriptū aliena manu, alieno animo, fortè alienis paululum principiis conceptum. Quid? quod aliqui nimis Academici & difficiles, aliqui nimiū triviales & aperti, meum profitendi modulum vel excederent, vel non attingerent.

Sed à consilio me avocabant scribentium mendæ, five eos deciperet ignorantia, five auscultandi negligentia: Quin etiam aliquorum displicebat scriptura, quæ, quo magis disce-
debat à typorum puritatè, tanto minorem repetendi jucunditatem videbatur polliceri. Sic meis sumptibus Librum tumultuariè ordinatum tradidi Typographo, simulq; prospexi, ut typis elegantioribus commenderetur Latinitas, si Vernacula Patronorum subsidiis jam eniteret splendidius. Nam an his meditationibus uti velint alii, parum moror, qui satis habeo consentire meos Auditores in una discendi formula.

Sed nova me premit adversitas. Parti enim, quæ merito vocaretur theoretica, subjeci practicam: detectis demonstrandi, ordinandi, interpretandi, disputandi artificijs, quæ communiter à Logicis non tam ne-
gligun-

gligantur, quàm libero cuiusvis iudicio
relinquantur. Sane hanc operam ne-
mo dixerit discentibus inutilem: at
an Academicos ejusmodi labores oc-
cupare debeat circulus Gymnasticus,
multi vel intempestivum, dicent, vel
superfluum. Interim ne hic quidem
absuit causa, quæ cuncta bundum
impelleret. Nam si omnes ad unam
normam expolire, omnes ex voto
expolitos studiis superioribus com-
mendare liceret; quis à me postula-
ret laboris velut spontanei augmen-
ta? Sed postquam juvenes in trivio
exculti vel Parentum tarditate, pene
dixerim avaritia, annis adhuc Scho-
lasticis mancipantur vel hospitiorum
liberalium dulcedine allekti, Acade-
micas angustias reformidant; vel et-
iam Præceptoris aliqua opinione ta-
cti, humaniorum literarum culturam
relinquere nondum sustinent: cur
istos frustra patiar adesse? cur cram-

be bis cocta eosdem vel tardos red-
 dat, cum nova non afferuntur, vel
 superbos, cum omnia se cognovisse,
 è repetitis naniis augurantur? Habe-
 ant igitur meliorem discendi occa-
 sionem, quicunq; plurimis & subsidiis
 non destituuntur. Sed fruuntur mea
 paupertate, quibus adhuc clauditur
 Corinthus. Forte quosdam offendat
 tractatio nimium inclinans ad Usus
 Oratorios, Rhetoricæ potius relin-
 quendos. Et fateor Oratoriæ & Po-
 liticæ olim me Professore, in id in-
 cubuisse præ ceteris, ut Logicam, ele-
 gantissimarum disciplinarum con-
 junctione singuli cognoscerent ele-
 gantiorum. Sed an laudandi potius
 fuerint Chimærarum Architecti, per
 quos publica velut infamia laborare
 vidimus Logicam? an eliminatis in-
 eptiis, quas vitæ communis usus com-
 probat nullus, ea sectari potius est
 quæ Politicum exornant, Oratorem
 sublevant, universæ Eruditionis Se-

Etatorem confirmant? At enim satius fuisset librum eligere jam in Academiis receptum, cui adsuefacti Auditores, suis olim Professoribus laborem redderent multo faciliorem? Fator id fuisse commodius, nisi adhuc de optima Logica litem indecisam haberent Academiae: quibus saepe tot arrident Auctores, quot inter privatos parietes inclarescunt Magistri. Et securi quidem adversus hanc difficultatem erunt Auditores mei, quibus subinde inculcare soleo Methodum, quam voco Irenicam, ut, si vel maxime in verbis oriatur diversitas, in sensu retinere concordiam nitantur. Nam quicquid doceatur in Oriente, quicquid in Occidente, quibus utrinque laboretur dissidiis, mei dispicient de nucleo, rejectis naeniarum & argutiarum putaminibus.

Unicum fateor à me fuisse neglectum. Nam ad terminorum Logicorum notitiam saepe multum contribuit

Lingua Græca: cuius tamen cur nulla extent vestigia, tum fusoris effecit tarditas, qui formularum spem fecerat festinantiolem, tum ipsa hæc viarum publicarum incommoditas.

Talia vero Excellentissimo Amico Tuo, Vir Nobilissime, expositurus eram multo luculentius, nisi acerba tantorum hominū conditio, molestiorem scribendi materiā relinqueret. Quoties enim linea effluit calamo, toties memoriā subit unus vel alter ex Amicis aut Fautoribus, quorum ego fortunam cuperem esse florentissimam. Sed statuet Deus his terroribus suum terminum, ne Patriam deferat optimus ille Religionis & Eruditionis thesaurus. Retineat Lipsia suum ALBERTUM, multorum voto, sublimioribus officiis destinatum. Retineat alios eodem cursu, eadem dexteritate & felicitate celebres. Et, si nunc avaris precibus indulgere fas est, reservet

Deus

Deus hanc mihi lætitiā, ut eosdem spectare liceat incolumes. Ut amplectar meum FELLERUM, gratuler RECHENBERGIO, Lipsiæ redditum intuear MENCKENIUM. Denique ut precum mearum efficaciam experiar in ITTIGIO & LANGIO, quorum uterque, prisco Compilatii ac Hospitalitatis jure, me reddidit devinctissimum. Quid? ut communis Zittaviæ nostræ Amicus & Fautor TELLERUS sæpe aut nos spectare possit, aut à nostratibus spectari queat, salvus, constans, lætus, auctus & honoratus.

Neque ingratum Tibi fuerit legere Nomina per vitam dulcissima, postquam sola fere cogitandi libertas videtur reliqua. Et faciet certè Deus, ne jucundissima hæc libertas domesticis periculis omnino turbetur. Fruimur aëre satis benigno; Numerus Exequiarum præteritorum annorum funera nondum adæquat; alter alterius vultum non refugit: Uno vero, sumus felices, si futura respondeant præsentibus. Ego interim fuero felix, si Tu, Amicorum Lipsiensium facilè præcipuus, florem perpetuum, sanitatem illæsam, ac eventus publicè & privatim hilares testari queas. Cur enim sub his Fautoribus Gymnasium non efflorescat? Vale.

Festinabam è Museo Gymnasii

d, 5. Octobr. 1680.

LECTOR BENEVOLE,

Licet non exigua fuerit cura nostra, ut nullo non Sphalmate corruptum, prioribus certè editionibus multum emendatius, opusculum hoc prodiret; imbecillitatis tamen humanæ probè conscii, non dubitamus, quin eventus aliquando spem fefellerit. Neque mirum, quando usque adeo Argus est, ut non aliquid subrepat invito. Tu, qui pro humanitate Tuâ levia, quæ vix morari diligentiam poterunt, nobis ultrò condonabis, opere hoc feliciter utere.   Vale.

B. C. D.

PRÆPARATIO.

I.

Logica est disciplina instrumentalis, informans intellectum ad modum sciendi, h. e. *ad melius capiendas atque tractandas reliquas disciplinas.*

† Sufficiat hoc à tyronibus intelligi, qui primò aggre-
diuntur Logicam. Reliquæ enim contro-
versæ aut parum prosunt, aut melius tractan-
tur in fine: postquam scilicet discentes ex-
periendo naturam disciplinæ cognoverunt.

II. Intellectus informandus tres habet O-
perationes, Primam, Secundam, Tertiam.

III. Prima cognoscit terminos seu voces
simplices sine affirmatione & negatione.

Secunda cognoscit terminos complexos seu
Enunciationes, in quibus occurrit Affirmatio
vel Negatio,

Tertia è certis Propositionibus construit
Argumentum seu Syllogismum.

A

† An

† An operationem mentis quartam vocare liceat **METHODUM**, quâ certi thematis dispositio & tractatio dirigitur, alii disputent. Certe Methodus trium Operationum conjuncta exercitatio esse videtur.

IV. His operationibus Logica introducit rectitudinem, ut sine metu erroris concipere, dividere, componere, disponere, argumentari ac differere possint.

V. Inde Logica, ex numero trium Operationum, in tres sive Libros, sive Partes, sive Sectiones communiter solet dividi.

VI. Et sanè si species **ORDINEM NATURÆ**, quem à plerisque Logicis observari deprehendimus, primum agitur de Terminis simplicibus, postea de Enunciationibus, tandem de Syllogismo.

VII. Sed cum doctrina Enunciationum & Syllogismorum multò addiscatur facilius, quàm quæ subtiliter disputantur de Terminis; juxta **ORDINEM DOCTRINÆ** præmittemus Enunciationes & Syllogismos, reservaturi terminos simplices meditationibus posterioribus.

† Neque futura est aliqua confusio, si Auditores ad alias etiam Logicas velint respicere. Quæritur enim si Opella, alibi quaerere libro primo, quod hic docetur libro tertio?

VIII. Cæterum triplex illa Fractatio nondum exhaurit omnem Logices amplitudinem; quippe quæ, præter theoreticam ejusmodi notitiam, practica etiam exercitia interpretandi, demonstrandi, disponendi, resolvendi, disputandi requirit. Unde duas habebimus Partes, Priorem *Theoreticam* de tribus mentis Operationibus, alteram *Practicam* de Usu & Praxi harum Operationum.

NB. 1. Si fortè in explicationibus thesium aliqua præsupponant notitiam terminorum simplicium; à tyronibus observari velim, theses majusculo tantum caractere exscriptas; una cum explicationibus, quæ præferunt asteriscum*. Nam quæ signantur crucis figurâ † ad provectiores pertinent, quos repetita tractatio jam debet reddere doctiores.

NB. 2. Consultum tamen est à tyronibus evolvi hunc ipsum librum, nec eosdem distrahì diversis compendiis: siquidem memoria localis semel firmata repetitionem efficit multo vegetiorem.

PARTIS I.
LIBER PRIMUS,
De
COMPOSITIONE
ET DIVISIONE.

h. e.

DE ENUNCIATIONE.

CAPUT. I.
De Enunciationis Naturâ.

I.

Enunciatio est Oratio aliquid affirmans vel negans; *seu ut alii definiunt*, in quâ verum aut falsum inest.

† Quibusdam vocatur Propositio. Sed rectius quidem Propositio dicitur Enunciatio, quæ locum jam habet in Syllogismo. Interim parvi momenti res fuerit, Enunciationes quæ extra Syllogismum obvias nominari Propositiones.

II. Partes Enunciationis sunt tres, SUBJECTUM, PRÆDICATUM & COPULA.

III. Subjectum est id, de quo aliquid dicitur. Prædi-

Prædicatum est, quod de aliquo dicitur.

Copula, quæ utrumque conjungit per verbum EST.

* e. g. in hac Enunciatione: *Eruditus est honoratus*. *Eruditus* est Subjectum, nam de hoc est sermo; *honoratus* Prædicatum, quod de Erudito dicitur.

† Subjectum aliis dicitur Suppositum, & Prædicatum Adjunctum s. Attributum.

IV. Copula interdum ponitur expressè; *Homo est Architectus*. Interdum latet in prædicato: *Homo edificat*, quasi dicas, *Homo est edificans*.

† 1. Inde quidam duas saltim statuunt partes, Subjectum & Prædicatum. Sed lusus est, cum Prædicato duas tribuant functiones, *significandi & copulandi*, id quod parum discedit à sententia nostra.

† 2. At verbum EST interdum vel Subjecti vel prædicati vim habet. e. g. in hoc Syllogismo;

Qc. est, illud reperitur alicubi.

Petrus est,

E.

Petrus reperitur alicubi.

Nam in Majori EST ponitur loco Subjecti; in minori loco prædicati.

† 3. Sed aliter se habet EST, cum *significat*, aliter cum *copulat*. Cum *significat*, ita resolvitur: *Petrus est Ens*; cum *copulat*, nihil præstat præter unionem Subjecti & Prædicati. *Petrus & Ens habent inter se convenientiam*.

A 2. f. 4. Est

† 4. EST significans dicitur *Secundi adjecti*, copulans *tertii adjecti*. Nam si cogites, Subjectum esse primam Enunciationis partem, postea sequi Prædicatum, quod secundo loco adjicitur, tertio tandem accedere Copulam; intelligi facile potest, quid secundum vel tertium adjectum significet.

V. Subjectum s. Nomen regulariter collocari debet in casu recto, h. e. in Nominativo, & Prædicatum s. verbum Subjecto copulatum exprimi in Præsenti.

* 1. Sane Oratorio stylo Subjectum exprimi potest in casibus obliquis, e. g.

Cujus officium est imperare, ejus officium est vigilare. Atque Principis officium est &c. E.

Sed nulla verborum esset vis, nisi propriè sic diceretur:

*Qui debet imperare, debet vigilare,
Princeps debet &c.* E.

* 2. Sic etiam Prædicata referunt Futurum vel Præteritum e. g.

*Qui fuit fortis in bello, erit honoratus in pace,
Q. Germanus fuit fortis in bello, E.
Q. Germanus erit honoratus in pace.*

At ea temporis differentia non afficit copulam, quod liquido constat, si addamus hanc Periphrasin.

*Qui fuit fortis in bello, jam (in præsenti) est is,
qui erit honoratus in pace,
Q. Germanus (jam in præsenti) est is, qui fuit
fortis in bello; E.* † Uti-

† Utilitas harum observationum elucescit in exemplis conversionum.

VI. Subjecti & Prædicati Ordo hic est: ut Subjectum ponatur primo loco, Prædicatum ultimo.

* 1. Hinc aliqui Subjectum vocant Antecedens, ac Prædicatum Consequens.

* 2. Sæpe tamen invertitur hic Ordo, quod plerumque fit ab Oratoribus e. g. *Virtus est honestas*, sic transponi solet: *Magna honestas est in virtute*: Inde consideretur magis ipse sensus, quam verborum positus.

† 1. Imò Logici ex hac transpositione varias resolvunt fallacias.

O. id est homo, quod est Turca,

Christianus est bonus; B.

Christianus est Turca.

item. *O. id currit, quod est Lepus,*

Turrens est Felis, E.

Felis est Lepus.

Nam si utrinque examines majorem, ita sonat ordinate: *O. Turca est homo* s. *O. id, quod est Turca, est homo*. Item: *O. Lepus currit*. Unde jam de Falsitate argumentorum judicabunt vel pueri.

† 2. Alius sensus est, cum Prædicationes dicuntur ordinate vel inordinate. Nam ordinate sunt, ubi communiora prædicantur de angustioribus; *Pirus est Arbor*; vel Accidentia de suis subjectis: *Pirus est fortis*: inordinate sunt,

cum angustiora prædicantur de communioribus: *Q. Arbor est Pirus. Q. fertile est Pirus.* Sed hæc distinctio cognoscitur è doctrina prædicabilium: hic inquirimus, quomodo Prædicatum verè maneat prædicatum, si vel ex ordinario suo loco dimoveatur.

VII. Non rarò præter Subjectum & Prædicatum plura vocabula Enunciationem ingrediuntur, quæ tamen ob respectum, quem habent ad Subjectum & Prædicatum, eorundem determinationes vocantur.

† e.g. *Qui summâ industriâ tractavit artem Logicæ, is in reliquis studiis majorem invenit progressum.* Subjectum est, *Qui tractabit*, Prædicatum, *invenit.* Cætera pertinent ad utriusque determinationem, *quid & quomodo fuerit tractatum, quid & ubi fuerit inventum.*

†1. Et in hoc maxime Logica differt à Rhetoricâ, quod illa quantum fieri licet, Subjecti Prædicatiq; brevitatem sectatur; ista vicissim amplificandis periodis dedita, utrinque dispicit, quibus determinationibus augeri queant vocabula. Quod utinam scirent, qui resolvendis Orationibus operam impendunt.

†2. Neque fuerit incommodum, post exempla Enunciationum Logicarum, tyronibus statim offerri Amplificationes Rhetoricas, quomodo ex illis vel quoad Subjectum, vel quoad Prædicatum illustratis, politior emergat Periodus. Sed de his alibi.

†3. Hoc

- † 3. Hoc loco rogandi sunt, qui Logicam docent, duobus fortè exemplis cotenti: *Homo est animal, Petrus est homo*; nolint negligere Enunciationes istum in modum determinatas, quippe quarum exempla continuò occurrunt in disputationibus.

VIII. Enunciationi opponitur Oratio nō Enunciativa, quæ nihil certi affirmando vel negando determinat, adeoque Syllogismum ingredi non potest.

- * Tales sunt Optativæ: *Utinam fieret pax!* Interrogativæ: *Ubi frater habet pradium?* Precativæ: *Remitte nobis debita.* Imperativæ: *Conjunge Logicam cum Oratoriâ.*

- † Resolvi tamen faciliè possunt in veras & enunciativas Orationes: unde cognoscitur fundamentum Syllogismorum ex ejusmodi Propositionibus confectorum, e.g.

Qc. Regnâ Dei quarit, his omnia adjiciuntur,

Querite regnum Dei, E.

Vobis omnia adjicientur.

Nam nulla Syllogismi futura est veritas, nisi resolvatur Imperativus in modum Indicativum: *Vos quaritis regnum Dei*, s. quod eodem recidit: *Ego vobis consilium do, ut quaratis Regnum Dei, E. consilium do, quibus me diis omnia vobis adjiciantur.*

IX. Enunciationes variè dividuntur. Sunt enim

Vera vel Falsa.

Affirmativa vel Negativa.

Universales vel Particulares, vel Indefinitæ, vel Singulares.

Categorica vel Hypothetica, seu ut aliàs vocantur, Simples vel Compositæ.

Absoluta vel determinata, & ista, vel Modales vel Exponibiles.

† 1. Communiter dicitur, Enunciationes dividi vel respectu materie, vel respectu forme.

† 2. Est autem materia Enunciationis ipse Verborum sensus, sive rei conceptus, quem verba significant; quo respectu dicitur *Vera vel Falsa.*

† 3. Forma Enunciationis est artificialis, & ordinata verborum s. conceptuum Dispositio, quam Regulæ Logicæ præscribunt; ut ideo ad formam pertinere videantur reliquæ divisiones.

* De his receptæ apud Logicos Quæstiones sunt: QUÆ? Categorica vel Hypothetica. QUALIS? Affirmativa vel Negativa. QUANTA? Universalis, vel particularis, vel indefinita, vel singularis.

Affectiones harum Enunciationum sunt SUBALTERNATIO, OPPOSITIO, EQUIPOLLENTIA & CONVERSIO. See videbimus de singulis sigillatim.

CAPUT II.

De Enunciatione Vera & Falsa.

I.

ENunciatio vera est, quæ cum re, quam affirmat vel negat, consentit. *Rosa est flos, Adamus est Gemma.*

II. Enunciatio falsa est, quæ cum re, quam affirmat vel negat, dissentit. *Rosa est arbor, Adamus est homo.*

* 1. Applicabimus definitiones. *Leopoldus est Imperator*, est Enunciatio vera. Nam si à parte rei considerem Leopoldum, is admittit prædicatum Imperatoris, antequam mea accedat prædicatio; adeoque ut se habet Oratio mea, ita etiam apparet res per Orationem expressa.

* 2. Vicissim si dicas, *Ludovicus est Imperator*. Enunciatio est falsa; quia quemcumque Endovilcum à parte rei adspexeris, neminem es inventurus, qui hoc prædicatum admittat.

† I. Hinc aliqui Propositionem Logicam cum Propositione reali comparandam asserunt. Sed qui jam informati sunt in doctrinâ Terminorum simplicium, ita solent dicere: Veram esse Enunciationem; cum Subjecti & Prædicati identitas non solum est in conceptu formali, sed etiam in objectivo.

† I. Aff

† 1. Alii è numero harum Enunciationum remove-
ri non debent, quæ sunt determinatæ veritatis,
Cras pluet. Johannes fiet Cesar. quippe quas
Intellectus divinus jam cognoscit determinatè,
si vel maxime hominum cognitio illuc non-
dum penetrare queat.

† 2. Inde distinguitur inter *veritatem & certitudi-
nem*. Veritas rem seu modum essendi spectat,
adeoque si cras verum erit in Præsenti: *Hodie
pluit*, hodie verum est in Futuro: *Cras pluet*.
Certitudo modum cognoscendæ tangit, quasi
dicas, *Hodie certo nondum scio, num cras ca-
lum fuerit pluvium.*

† 3. Cæterum quia Logicæ finis est modus sciendi,
sc. cognoscendæ veritatis, apparet, multo nobili-
ores esse Enunciationes veras. Has enim inqui-
rimus, ut sectemur, falsas, ut fugiamus.

III. Enunciatio vera vel est *necessaria*, vel
contingens.

IV. Necessaria sic vera est, ut nunquam
possit esse falsa. *Canis est animal.* Contingens
est sic vera, ut etiam possit esse falsa:
Canis est albus.

V. Enunciatio falsa vel est *impossibilis* vel
possibilis.

VI. Impossibilis nunquam potest esse ve-
ra. *Canis est rationalis*; Possibilis aliquando
potest esse vera: *Canis* (jam quiescens & non
ambulans) *ambulat*.

* Inter.

* *Interdum contingens idem quoque significat ac Possibile.*

† 1. Ex his enascitur Quæstio: *Num ad veritatem Enunciationis requiratur existentia Subjecti?* e. gr. an tempore brumali vera sit hæc: *Rosa est flos.* Sed respondetur, Logicam non respicere ipsam existentiam, sed connexionem Subjecti & Prædicati, quæ posita existendi conditione semper talis est, quasi dicas: *Rosa, quando existit, est flos.* Reliquas difficultates: *quomodo Propositiones habeant aternam veritatem*, alibi excutiendas relinquimus.

† 2. Excludi tamen debent Enunciationes nihil significantes, qualis ea; *Ego nunc mentior.* Nam si ve mentior; ex confessione verum profero, ac adeo non sum mendax; si ve loquor veritatem, falsum est, me dixisse mendacium. Rectè igitur ea Enunciatio nihil significare dicitur, nisi respiciat Orationem antecedentem, e. gr. *Filius tuus optima est indolis. Ego mentior.* Quasi dicas, *Filium tuum esse optima indolis falsum est*, de quo Enunciationum genere infra tractabitur.

VII. Enunciationes quæ sunt veræ, interdum habent falsitatem apparentem, h. e. secus intellectæ videntur falsæ. Quamobrem notentur Canones.

VIII. Quicquid significatur voce prædicati, penitus convenit Subjecto: non autem vicissim

cissim omne id, quod significatur in Subjecto, convenit cum Prædicato.

* 1. h. e. necesse est totum Prædicatum convenire Subjecto, sed sufficit particulam Subjecti respondere Prædicato.

* 2. e.g. Cum dicitur: *Petrus est Philosophus*, omne id quod ad essentiam Philosophi spectat, Petro tribuitur. Sed tamen non integer Petrus quoad animam vel vegetativam vel sensitivam, verum quoad habitum animæ rationalis acquisitum, hoc Prædicatum admittit. Clarius exemplum est hoc: *Homo moritur*, i. e. *Homo quoad corpus, non quoad animam*.

IX. Talia sunt Subjecta, qualia esse permittuntur à suis Prædicatis.

* e. g. *Musicus ædificat*, ubi facile intelligitur, non accipi Musicum, quatenus est Musicus, quo sensu magis construit cantilenas, quàm ædificia; sed quatenus simul est Architectus.

f. Ita si dicas: *Rex Hispania est Vasallus Imperatoris*, apparet Vasalli Prædicatum non cadere in Regem, qui potius alios habet Vasallos: inde Prædicatum permittit, ut Subjectum explicetur cum limitatione: *Rex Hispania, quatenus simul habet Ducatum Mediolanensem, est Vasallus Imperii*.

X. Talia sunt Prædicata, qualia permittuntur esse à suis Subjectis.

* e. g. *Aristoteles volavit ad apicem Philosophia*. ubi Subjectum atis, adeoque volandi instrumentis

us destitutum, non permittit, ut Prædicatum accipiat in sensu proprio, sed in improprio & tropico.

† Ita si dicas: *Rex Polonia Turcis solvit tributum*, non permittitur, ut Prædicatum sumatur propriè, cum Rex ab aliis exigat tributum, & ipse, superiorem non agnoscens, sit liber; sed impropriè, ut tributum sit pecunia ex libero pacto exsolvenda.

† 1. Aliis verbis uterque Canon ita solet, exprimi.
Cum Subjecto contradicit Prædicatū, Propositiono debet explicari per Ampliationem.

† 2. Si autem scire velis, quid sit *Ampliatio*, & *Status* Ampliationi oppositos? notandum primo, quid sit *Nomen* & *Verbum*.

† 3. Nomen est, quod aliquid significat sine temporis differentiâ, h. e. quod non simul designat, vel Præsens, vel Præteritum, vel Futurum. Verbum est, quod aliquid significat cum temporis differentiâ.

† 4. Jam sic dico. Nomen accipitur in Statu, quando repeti potest, adjecto vocabulo *Quatenus*: accipitur in Ampliatione, quando reduplicativa hæc particula locum non invenit. e. g. *Rex Suecia possidet Upsaliam*. Hic subjectum accipitur in Statu, quia verum est, *Regem Suecia, quatenus talis est, possidere Upsaliam*. Sed si dicas: *Rex Sueciae est Vassallus Imperii*. Subjectum accipitur in ampliatione. Nam hoc Prædicatum Subjecto non competit, quatenus est Rex Sue-

Suecia, sed quatenus possidet feudum Imperii. Sic igitur vocabulum *Rex Sueciae* NB. aliquid denotat *amplius*, quam Personam Suecis imperantem.

† 5. Verbum accipitur in Statu; quando præcisè certam temporis differentiam denotat: accipitur in ampliatione, quando à differentiis absoluitur, e. gr. *Ruta resistit veneno*, hæc verbum in Statu ponitur, si quis actu antidotum sumat; significat cum Ampliatione, si, quod Physici faciunt, & Medici, natura saltè hujus plantæ explicetur, quasi dicas: *Et resistit, & resistet veneno*.

† 6. In tali sanè Ampliatione accipiuntur omnia. Prædicata disciplinarum, quæ non statim exigunt in suis Propositionibus Subjecti existentiam. *vid. supr. Thes. VI. † X.*

NB. De *Suppositione & Interpretatione* jam non attinet dicere: neque consultum fuerit tyrones initio, ad Canones modò allegatos adigere, quibus quidem sufficit, è manifestis exemplis cognovisse, quid sit Veritas, quid Falsitas.

CAPUT III.

De Enunciatione Affirmati- va & Negativa.

I.

ENunciatio Affirmativa est, quæ Prædica-
tum dicit inesse Subjecto, seu quæ Prædi-
catum cum Subjecto componit. *Carolus est*
Rex. Abraham est Pater.

II. Enunciatio Negativa est, quæ Prædica-
tum à Subjecto removet s. dividit. *Carolus non*
est Rex. Abraham non est Pater.

III. Ad enunciationem negativam requi-
ritur, ut negatio tangat ipsam Copulam.

* I. Sensus enim hic esse debet, *Nulla est Copula*
inter conceptum Caroli & Regis, Abrahami &
Patris.

IV. Variis autem modis Negatio ad Copu-
lam pertinet.

1. Si expressè præfigatur particula **NON**, *Rusticus*
non est Princeps.

2. Si Enunciationi præponatur Signum aliquod
continens Negationem. *Nullus Rusticus est*
Princeps.

3. Si Subjecto adjiciatur particula exclusiva **SO-**
LUS, quæ virtuales negationem continet,
ut infra videbimus.

V. Interim Negativa non est, quæ particulam negantem Subjecto vel Prædicato habet præfixam, sed vocatur Infinita, & révera est Affirmativa, *Homo est non Lapis. Q. quod non est Lapis, est homo.*

† 1. Quantum sit discrimen inter Orationem negativam & infinitam, exempla declarant. In Paradiso verum erat: *Adam potest non peccare.* Cum enim negatio pertineret ad prædicatum, sensus erat, *Adam eâ potentiâ instructus est, ut queat vitare peccata;* sed falsum erat. *Adam non potest peccare,* quippe quod negatio ad copulam pertinens omne prædicatum removeret, quasi foret impossibile peccatum committi ab Adamo.

† 2. Sepe tamen Enunciatio infinita per æquipollentem negativam exprimitur, commodioris locutionis causa e. g. ubi dicendum est: *Omne non homo est non rationale,* libentius & facilius dico: *Quicquid non est homo, non est rationale.* Vel ubi ex regulâ conversionis ita dicendum erat, *Quoddam non homo non est non doctum,* omissis duabus negativis dico: *Q. homo non est doctus.*

† 3. Interim quæ sit infinita, elucescit in Syllogismis e. g.

Qc. non credit, damnatur,

Judas non credit. E.

Judas damnatur.

Hic Minor Proposition non est negativa, quia particula negans in Majori pertinebat ad Subiectum, adeoque in minori referenda est ad prædicatum, salvâ copulâ. Quasi dixisset.

Qc. est is, qui non credit, damnatur

Judas est is, qui non credit. E.

† 4. Aliqui Negativas Enunciationes planè rejiciunt, quod videntur resolvi posse in Infinitas. e.g. *Leo non est Equus. Leo est id, quod non est Equus.*

† 5. Sed provectiones duabus rationibus impugnare poterunt hanc sententiam: è doctrinâ conversionis, & è secundâ figurâ Syllogismorum.

6. Doctrina conversionis negativas universales statuit converti debere simpliciter. *N. Leo est Equus E. N. Equus est Leo.* Sed si substituas Infinitam, non succedet: *Leo est id, quod non est equus E. id quod non est Equus, est Leo.* Quippe non valet talis Conversio: *E. Equus est id, quod non est Leo.* Cùm integrum prædicatum debeat subire locum Subjecti.

† 7. In secundâ Figurâ sunt tales Syllogismi:

N. Leo est Equus.

Bucephalus est Equus. E.

Bucephalus non est Leo.

Sed non valebit hic.

O. Leo est id, quod non est Equus.

Bucephalus est Equus E.

Bucephalus est id, quod non est Leo.

Nam certè leviter insipienti occurrent plures Termini, quàm tres.

† 8. Gravissima est difficultas, in Negativis nullam esse Copulam, Ergo nullam Prædicationem. Sed primò conceditur, Affirmativas multò nobiliores esse Negativis, & propriè Prædicationem idem valere ac affirmationem, adeoque Analogicam videri distinctionem. At Copula aliqua facta est per intellectum: siquidem removeri nequeunt, quæ non fuerant conjuncta, vereque sensus est: *Leo & Equus, quos conjunctim cogito, non habent realem conjunctionem, seu non admittant copulam.* Interim leve periculum subiturus est in scientiis, qui statuit contrarium: dummodo in eligendis affirmationibus ac negationibus errorem non committat.

CAPUT IV.

De Enunciatione Universali, Particulari, indefinita & Singulari.

I.

ENunciatio Universalis est, cujus Subjecto præfigitur Signum universale s. ad omnia pertinens. *O, vivens nutritur. Quicumq; est Rex, imperat. Quilibet Doctor habet Privilegia. N. Rusticus est Academicus.*

II. Particularis est, cujus Subjecto præfigitur signum particulare s. ad pauca pertinens.

Qui

Quidam Rusticus est dives. Aliquis Academicus est doctus.

III. Indefinita est, cui nullum præfigitur signum, si vel maximè præfigi possit. *Rusticus vivit in pago. Consul habitat in civitate. Doctor est honoratus.*

IV. Singularis est, cujus Subjectum est Individuum. *Petrus est Princeps. Johannes est Consiliarius.*

* 1. Dictum supra est, Signum pertinere ad Subjectum, non ad Prædicatum. Hinc particularis est hæc: *Q. Eruditus non tractavit omnes disciplinas.* Et universalis ista: *O. miles quosdam occidit.*

* 2. Ita verò pertinere debet ad Subjectum, ut signum, quod præfigitur, non sit pars inclusa. determinans, ut supra nominavimus cap. 1. *id est* e. g. *Quidam qui omnes laudat, contemnitur*, est particularis, nisi in Subjecto occurrat nota universalis. *Q. qui omnes laudat, contemnitur.*

†. Si quæras, quorsum referri possit hæc: *Omnia membra quorundam hominum sunt sana.* Respondetur, esse transpositionem terminorum, quos deesset ita collocari. *Q. homines omnia membra habent sana.*

V. Signum universale debet stare in sensu distributivo, non colectivo.

- †1. Sensus distributivus est, cum Subjectum salva veritate & constructione potest exprimi in casu singulari e. g. *O. Senatores ingrediuntur curiam*, idem valet, *Omnis Senator* (h. e. per distributionem, Hic, iste, ille.) *ingreditur curiam*.
- †2. Sensus collectivus, cum Subjectum in singulari positum arguit absurditatem e. g. *O. Senatores sunt quindecim*, ubi non valet: *O. Senator est quindecim*. Adeoque talis Enunciatio saltem est particularis, ac iste Syllogismus particularem, habet conclusionem.

Quicumq; sunt quindecim, efficiunt quartam partem Sexagena.

O. Senatores sunt quindecim. E.

O. Senatores efficiunt quartam partem Sexagena.

VI. Neque Signum universale per Synecdochen adhiberi potest, salva universalitate.

- †1. Est ea Synecdoche, cum particula omnis sumitur pro generibus singulorum e. g. *Omnes causas fuerunt ventilatae ab hoc Advocato*. Ubi sensus non est, omnes lites in universo mundo ab eo Viro fuisse tractatas; sed omnium in ejus tractatione aliquod occurrisse exemplum. Quasi dicas: *Ex omnibus causarum generibus sine classibus una aliqua fuit ventilata*. Germani dicunt *allerley Rechts-Sachen* non alle *Rechts-Sachen*.

- †2. Notandum hoc adversus heterodoxos, qui cum audiunt, *Deum velle ut omnes salventur*, i.

Tim.

Tim. 2, 4. id non intelligunt de *singulis generibus* h. e. omnibus individuis, quæ sub generali hoc conceptu continentur, ut rectè explicatur, à nostratibus; sed de *generibus singulorum* h. e. de aliquibus Germanis, Gallis, Hispanis &c. quæ quidem interpretatio contextui maxime est contraria.

CAPUT V.

De Enunciatione Categoricali & Hypothetica.

I.

ENunciatio Categoricalis s. Simplex est, ubi unum Prædicatum dicitur vel negatur de uno Subjecto. *Johannes est Consul. Johannes non est Princeps.*

II. Hypothetica seu Composita est, ubi duæ Enunciationes concurrunt, quæ connectuntur posita certâ hypothesisi s. conditione. *Si Johannes in Curia habet primum locum, est Consul. Si Johannes non habet subditos, non est Princeps.*

III. Hypothetica hæc vel sumitur *strictè*, ut denotet non nisi *Conditionalem*, cujus exempla modo dedimus; vel *latè*, ut simul comprehenda *Disjunctivam* & *Copulativam*.

IV. E. Conditionalis *strictè* accepta, quæ sub certâ conditione aliquid affirmat vel ne-

gat, non resolvitur in Subjectum & Prædicatum, sed in *Antecedens* s. ipsam Conditionem & *Consequens*, quod posita conditione necessario sequitur.

† Ipsa verò Copula consistit in connexionione utriusque h. e. in illâ necessitate, quam habet Consequens, si statuatur Antecedens.

V. Affirmatio & Negatio non judicantur ex Antecedente, sed ex Consequente.

* e. g. *Si Aristoteles non habuit fidem, fuit damnatus.* Hæc Enunciatio est Affirmativa, quia Consequens affirmat, ac in resolutione Subjectum emergit infinitum: *Quæ non habuit fidem, fuit damnatus.*

* 2. Ex adverso, *Si Aristoteles caruit fide, non fuit salvatus.* Est Enunciatio negativa, quia sic resolvitur: *Quæ caruit fide, non fuit salvatus.*

† Sic in omnibus exemplis propositio simplex est Regula compositarum,

VI. Veritas & Falsitas non è veritate Antecedentis vel Consequentis, sed ex intima utriusque connexionione solet judicari.

* e. g. *Si Turca est Elector Germaniæ, locum habet in Comitibus.* *Si Elephas est Gallina, refertur in classem avium.* Hic certè & Antecedens & Consequens probari nunquam potest: neque tamen Propositio est falsa: nam conditio nihil ponit in re, sed arguit saltim aliquam Consequentiam.

† 1. Sa-

† 1. Sane in quavis conditionali deliteſcit integer Syllogiſmus, cujus tamen Minor adhuc eſt in ſuſpenſo e. g. *Si Johannes eſt Princeps, habet ſubditos*, ſic ſolet reſolvi:

O Princeps habet ſubditos.

Johannes eſt Princeps. E.

† 2. Et hinc ſi quis hypotheticam reducere velit ad Categoricam, neceſſe eſt aliquid omitti: quod tum maximè apparet, cum Syllogiſmi hypothetici reducuntur ad Categoricos e. g.

Si Leopoldus eſt Imperator, gerit Aquilam.

Sed verum eſt prius, E. & poſterius.

Quod Argumentum Categoricè ſic ſonat:

Imperator gerit Aquilam.

Leopoldus eſt Imperator. E.

Ubi ceptè Major Propoſitio non refert integram prioris Syllogiſmi.

VII. Diſjunctiva procedit per particulas diſjunctivas *aut, vel, five, &c.*

* *Aut dies eſt, aut nox eſt: aut bibit, aut ſtudet, aut amat.*

II. Veritas in eo conſiſtit, ut membra diſjunctiva ſibi rectè opponantur, nec detur aliquod tertium h. e. novum membrum præter iſta, quæ in diſjunctiōe occurrunt.

* e. g. *Homo vel eſt Germanus, vel Italus.* Hæc Enunciatio eſt falſa, quia datur tertium, *Homo eſt Gallus.* Imò datur quartum & milleſimum, ſi tot Orbis ſunt Provinciæ.

IX. Copulativa est, quæ procedit adhibitâ Conjunctione Copulativâ ET.

* e.g. respectu Prædicati. *Aristoteles & Mathematicus fuit & Politicus*: respectu Subjecti; *Et Aristoteles, & Plato & Socrates fuerunt Philosophi.*

† 1. Interdum Enunciatio simul esse potest Conditionalis & Disjunctiva e.g. *Si id, quod video, est brutum: vel est quadrupes, vel volatile, vel nativum vel reptile.*

† 2. Imo his accedere potest Copulativa: *Si id, quod video, est brutum, vel est &c. ac si est volatile: & alas habet & plumas & pedes.*

X. Quædam Enunciationes apparenter sunt Compositæ, cum re ipsâ sint simplices.

† 1. Primum genus est, cum integra Proposition, vel integer Syllogismus, occupat locum vel Subjecti vel Prædicati e.g. in his Syllogismis.

Falsa Proposition non pertinet ad Scientiam.

Hac propositio, Homo est lapis, est falsa Proposition. E.

Hac Proposition; Homo est lapis, non pertinet ad Scientiam.

Hic Syllogismus, Petrus saltat. Petrus est Clericus. E. Q. Clericus saltat, non est prima Figura.

Hic Syllogismus, Petrus saltat &c. in formâ est legitimus. E.

Q. Syllogismus, qui in formâ est legitimus, non est prima figura.

- † 2. Alterum genus est Enunciationum *Comparativarum*, seu ut alias loquimur, *Assumptivarum*, unde nascuntur tales Syllogismi:

Ut se habet Arbor ad fructum, sic Homo ad Operationes.

Sed arbor ita se habet, ut ex fructu ejus cognoscatur bonitas. E.

Homo etiam sic se habet ad operationes, ut exinde cognoscatur ejus bonitas.

Nam has Propositiones merè esse simplices non compositas, patet, si exprimas hoc modo.

Q. competit Arbori respectu fructuum, id homini competit respectu Operationum. Atqui ex effectu bonæ judicari causam bonam competit Arbori &c. E.

- † 3. Cæterum, ut aliquid de veritate Propositionum Comparativarum inspergere liceat, ea consistit in convenientiâ s. proportionē, quā Subjectum cum Prædicato velut Antecedens cum Consequente copulatur.

- † 4. Inde falsæ sunt, si vel dissimilia conjunguntur:
Ut se habent Respublica, sic se habet Regimen Ecclesia.

At in Rebusp. requiritur Judex visibilis &c. E.

Nam Major est falsa, quod Christus dicit, Regnum suum non esse de hoc mundo, adeoque Rebusp. vix congruum.

- † 5. Vel etiam extenditur simile ultra tertium; in quo est propositio:

Ut se habet Arbor ad fructus, sic homo ad o-
perationes.

Sed arbor fructum saltem fert in estate E.

Homo etiam operatur saltem in estate.

Nam Comparatio non valet, nisi in hoc tertio, quatenus utrobique comparatur causa cum effectu. Sed de his alibi plura, cum sermo fuerit de Syllogismis transumptivis.

XI. Restant nunc Modales & Exponibiles: quæ tamen cum explicari nequeant, sine admi-
niculo Equipollentiæ, Oppositionis & Con-
versionis; libuit istas Enunciationum Affe-
ctiones præmittere.

CAPUT VI.

De Affectionibus Enuncia- tionum,

& Speciatim

De Subalternatione & Op- positione.

I.

Affectiones, ut supra dictum, sunt SUB-
ALTERNATIO, OPPOSITIO, EQUI-
POLLENTIA, & CONVERSIO..

† Quid per Affectionem designetur, is demum no-
verit, qui ex Prædicabilibus intelligere didicit
Proprium.

II. Sub-

II. Subalternatio est, cum Universalis affirmanti subternitur Particularis affirmans: Universalis neganti particularis negans.

1. *O. Homo est mortalis.*

2. *Homo est mortalis.*

3. *N. Homo est lapis.*

4. *Homo non est lapis.*

III. Prior & universalis Enunciatio vocatur *Subalternans*; altera Particularis dicitur *Subalternata*. Unde intelligi potest Canon: A Veritate subalternantis ad Veritatem Subalternatæ valet Consequentia: sed non contra.

* Si O. Homo est mortalis, verum est aliquem esse mortalem; sed si Aliquis Homo est doctus, non statim verum est, omnes homines esse doctos.

† 1. Signum Particulare Enunciationis saltem habet vim positivam, non exclusivam. Est autem vis exclusiva, cum interpretatio talis accedit, *Aliqui homines* (tantum, exclusis cæteris) *sunt mortales*. Vis positiva, quæ de Subjectis non donegetur admissio. *Aliqui homines* (quin & reliqui omnes) *sunt mortales*.

† 2. Valet etiam Subalternatio Totius ad Partem, Numeri majoris ad minorem.

Habet anserem. E. habet alam.

Habet centum thaleros, E. quindecim.

IV. Oppositio est Pugna duarum Enunciationum Qualitate diversarum, h. e. quarum altera affirmat, altera negat.

V. Est autem Oppositio CONTRARIA, SUBCONTRARIA, CONTRADICTORIA.

VI. Oppositio Contraria est inter duas Universales.

O. Homo est mortalis.

N. Homo est mortalis.

VII. Enunciationes autem sic oppositæ, nunquam simul sunt veræ: at in materiâ contingente simul esse possunt falsæ.

O. Homo est dives.

N. Homo est dives.

† Hæc est ratio, cur contraria Oppositio, quippe utrinque falsa, in disciplinis parum habeat utilitatis.

VIII. Oppositio Subcontraria est inter duas Particulares.

Q. Homo est dives.

Q. Homo non est dives.

† 1. Sanè apparens potius hæc est, quàm vera Oppositio, cum in materiâ contingenti, quale est exemplum adductum, utraque possit esse vera. Et hinc Oppositionis hujus nulla indisciplinis est utilitas.

† 2. Non autem licet Enunciationes sic interpretari,
Aliqui homines (qui sunt in foro) sunt divites.
Aliqui homines (illi ipsi, qui sunt in foro) non sunt

sunt divites. Sic enim emergeret Oppositio Contradictoria, quæ nunc illustrabitur.

IX. Contradictoria Oppositio in genere dicitur, cujus altera Enunciatio semper est vera, altera semper est falsa.

† Inde hujus in disputando maxima est utilitas: quippe si Respondens & Opponens verè sibi contradicunt, altera Opinio necessario est vera, altera vicissim falsa.

X. Est autem Contradictio Enunciationum vel simplex vel Composita s. Exponibilis.

XI. Contradictio Simplex, procedit.

(1.) Inter Universalem affirmantem, & Particularem negantem.

O. Homo est prudens.

Q. Homo non est prudens.

(2.) Inter Universalem negantem, & Particularem affirmantem.

N. Homo est prudens.

Q. Homo est prudens.

(3.) Inter duas indefinitas.

Homo est melior bestia.

Homo non est melior bestia.

(4.) Inter duas singulares.

Carolus est Magister.

Carolus non est Magister.

XII. Contradictio Composita s. exponibilis est, quando oppositæ Enunciationi præfigitur particula NON:

O. Hæ

O. Homo est dives.

Non O. Homo est dives.

Q. Homo non est dives.

Non Q. Homo non est dives.

- † 1. Ita enim NB. exponitur hæc Enunciatio: *Non est verum, omnem hominem esse divitem*, seu *Hæc Enunciatio, Omnis Homo est dives, est falsa*. Adeoque non mahet antiqua Enunciatio, ejus Subjectum & Prædicatum vel expresse vel occultè mutatur.

- † 2. Exponibihis hæc contradictio maximum usum habet in hypotheticis.

Si Homo est Doctor, est eruditus.

Non si homo est Doctor, est eruditus.

Aut Miles est, aut Studiosus.

Non aut Miles est aut Studiosus.

Carolus & Opifex est & Miles.

Non Carolus & Opifex est & Miles.

- † 3. Quantum valeat in modalibus, justo loco demonstrabitur.

XIII. Cæterum ne Contradictio apparens accipiatur pro verâ, ac adeo decipiatur Intellectus; Termini procedere utrobique debent *ad idem, secundum idem*, seu ut clarius loquar; *In utraque Enunciatione termini retinere debent eundem ordinem & eandem significationem.*

XIV. Idem Ordo retinetur, quando integrum Subjectum, & integrum Prædicatum repeti solet.

* 1. O.

* 1. *O. Civis est Senator.*

Q. Civis non est Senator.

* 2. *Quod si dicere velis:*

O. Civis est Senator.

Q. Senator non est Civis.

apparet ordinem convelli, & è Subjecto fieri prædicatum.

* 3. *vel si dicas:*

O. civis Parisiensis obedit Regi Gallia.

Q. civis non obedit Regi Gallia.

apparet deficere aliquid in Subjecto, quod si. mul debeat repeti.

† Aliqui talia simul exempla adducunt, ubi planè alius terminus substituitur.

Q. civis est Senator.

N. Rusticus est Senator.

Sed in his non turbatur ordo saltem; quin potius universa Enunciatio mutatur, ut ne apparens quidem remaneat contradictio.

XV. Eadem significatio non tantum negligitur *manifeste*, cum alius planè terminus recurrit; sed etiam *occulte*, cum termini aliud sibi volunt in Enunciatione priori, aliud in posteriori.

* Aut enim confunditur significatio propria & impropria;

Herodes est vulpes (tropice).

Herodes non est vulpes (physice)

aut mutantur respectus.

Johannes est dives (respectu agrorum).

Johannes non est dives (respectu paratæ pecuniæ)

Paulus est Doctor (Jurisprudentiæ)

Paulus non est Doctor (Medicinæ)

- † 1. Sæpe aliud vocabulum occurrit in Enunciatione opposita, unde tamen oppositio non turbatur, si adhuc eadem remaneat significatio. e. g.

O. actio est honesta. O. Apostoli sunt duodecim.

Q. actio est turpia. O. Apostoli sunt tredecim.

- † 2. Interim disputantes parum utilem deprehendunt hanc oppositionem, quæ plerumque admittere videtur tertium, ac adeo utrinque potest esse falsa: ut in exemplis jam allatis, *Actio potest esse indifferens, Apostoli possunt esse undecim &c.*

- † 3. Aliter res se habet, si loco signi universalis aut particularis, quod præfigi solet Subjecto, adverbia temporis vel loci adjiciantur prædicato: nam legitima est Oppositio.

Homo semper agrotat.

Homo aliquando non agrotat,

vel contrariè

Homo nunquam agrotat.

Nam facilis est æquipollentia. *O. homo agrotat.*

vel *Quandocumq; datur homo, datur agrotans.*

Petrus nunquam canit.

Petrus aliquando (semper) canit.

quasi dicas: *Nulla actio Petri est canitio.*

Ubiq; calet.

Ubiq; non, (nullibi) calet.

Nam

Nam sensus est: *O, Aer calat s. ubicunque reperitur Aer, ibi datur calidum.*

† 4. Sapè universalia & particularia vocabula strictè ad Subjectum non pertinent, quod patet è Conversione.

Aer ubique calet. E.

Q. quod ubique calet, est Aer.

Ast tacite afficiunt Subjectum, si substituantur particulæ *Quadòq;*, *Ubicunq;*, &c.

† 5. Huc refer exempla:

Rex imperat omnibus,

Rex quibusdam non (nullis) imperat.

Qui nullam legem violat est justus,

Q. aliquam legem violat est justus.

XVI. Ultimo notetur, in verà Contradictione Subjectum stare in numero singulari.

* Quippe neutrum dici potest, si in civitate unus saltem sit Sutor:

Nulli cives sunt Sutores,

Aliqui cives sunt Sutores.

altera tamen est vera, si restituas Singularem:

Aliquis Civis est Sutor.

† Aliqui, ut numerum pluralem salvare queant, in ejusmodi exemplis particulam NON præfigi debere contendunt.

Nulli Civis sunt Sutores,

Nonnulli Civis sunt Sutores h. e. non est verum nullos Civis esse Sutores.

CAPUT VII.

De Æquipollentia.

I.

Æquipollentia est, cum duæ Enunciatio-
nes sibi invicem oppositæ, vel quoad
Quantitatem diversæ, eundem sensum indu-
unt, beneficio particulæ NON.

† Res in se videtur Grammatica: sicut enim sen-
sus Adverbii tractatur in Grammaticâ, sic de
vario ejusdem positu, & resultante hinc signi-
ficatione, alibi melius dici non potest. Atta-
men quia simul intercedit Enunciationum a-
liqua Comparatio, quomodo brevis hæc par-
ticula Quantitatem & Qualitatem evertere
soleat; non immeritò dixeris Regulam in se
Grammaticam applicari ad usum Logicum:
cum præsertim in Logica doceatur multò
commodius.

II. Univerſum myſterium latet in his ver-
ſibus memorialibus.

Quæ contradicunt, illis præpone Negan-
tem;

Postpone Adverſis, Subjunctis ſint utrum-
que.

* Per Adverſa intelliguntur Contraria, per Subjun-
cta Subalterna.

III. Con-

III. Contradictoria igitur, si præfixum habeat NON, alterius Contradictoriæ sensum, assumit.

e.g. *Omnis doctus laudatur.*

Q. doctus non laudatur.

Non O. doctus laudatur (quasi dicas) non est verum.

O. doctum laudari. Vid. pag. 32. idem valet ac.

Q. doctus non laudatur,

Non Q. doctus non laudatur. (h. e. ne pauci quidem sunt, qui non laudentur.)

idem valet ac O. doctus laudatur.

N. doctus debet contemni.

Q. doctus debet contemni.

Non N. doctus debet contemni (h. e. non est verum, planè nullum doctum debere contemni.)

idem valet ac Q. Doctus debet contemni.

Non Q. doctus debet contemni (h. e. ne quidem aliqui seu pauci debent contemni.)

idem valet ac N. doctus debet contemni.

IV. Contrariis Negatio postponitur.

* *O. doctus non est honorandus,*

idem valet ac N. doctus est honorandus.

& N. doctus non est honorandus,

æquipollet alteri. O. doctus est honorandus.

† Hinc signum Universalē Nullus Enunciationem facit Negativam: quia cum resolvitur per *Omnis Non*, apparet negationem non referri ad Subjectum, cui præfigitur Signum, sed pertinere ad Copulam.

V. Subalternæ requirunt, ut negatio præponatur simul & postponatur.

e.g. *Omnis potens honoratur.*

Q. potens honoratur.

Non O. Potens non honoratur h. e. non est verum, Omnem Potentem esse in eorum numero, qui non honorantur.

idem sane valet ac: *Q. Potens honoratur.*

Non Q. Potens non honoratur h. e. non est verum, aliquot saltem esse potentibus, qui non honorantur.

perinde sonat ac: *O. Potens honoratur.*

N. potens contemnitur.

Q. potens non contemnitur.

Non N. Potens non contemnitur h. e. non est verum, Omnes contemni, idem valet ac: Q. Potens non contemnitur.

Non Quidam potens non contemnitur h. e. non est verum, aliquos saltem potentes non esse, qui non contemnuntur, seu, ut duæ negationes per affirmationem exprimuntur: esse, qui contemnuntur.

idem valet ac: *N. potens contemnitur.*

NB. Difficillima semper apud tyrones fuerit Æquipollentiae explicatio, nisi per commodam Paraphrasin genuinus sensus illustretur, ut vel ideo Philologiam dixeris Logico utilem.

† Æquipollentia, ut & Conversio, aliquam habent illationem, ac adeo particulam Ergo usurpant.

N. doctus non est honorandus. E.

O. doctus est honorandus.

Aliqui vocare solent consequentias non Argumentativas.

CAPUT. VIII. De Conversione.

CONversio est, cum Subjectum Enunciationis mutatur in Prædicatum, & vicissim ex Prædicato fit Subjectum salva Veritate.

II. Est autem conversio triplex. 1. *Simplex.*
2. *per Accidens.* 3. *per Contrapositionem.*

*1. Faciunt huc versus memoriales.

*FEcI Simpliciter convertitur, AntE per
Accid.*

FAlcO per Contra, sic fit Conversio tota.

†2. A. denotat Enunciationem universaliter affirmantem. E. universaliter negantem. I. particulariter affirmantem. O. particulariter negantem.

III. *Conversio Simplex est, cum eadem Conversa & Convertentis manet Quantitas.*

* *Procedit hoc in FEcl h. e. in universaliter negantibus, & particulariter affirmantibus.*

N. Virtus debet contemni. E.

N. contemnedum est virtus.

Q. doctus est dives. E.

Q. dives est doctus.

IV. *Conversio per Accidens est, cum ex Conversa Universali fit Convertens Particularis.*

* *Procedit hoc in AntE h. e. in universaliter affirmantibus & negantibus.*

O. Temperantia est virtus. E.

Q. Virtus est Temperantia.

N. Superbia est Virtus. E.

Q. Virtus non est Superbia.

V. *Conversio per Contrapositionem est, cum ex Subiecto & Prædicato finito, præposita particula NON, utrumque fit Infinitum.*

O. Virtus est laudanda. E.

O. non laudandum est non Virtus.

Seu ut elegantius effertur.

Q. non est laudandum, non est Virtus. vid. pag. 18.

Q. Virtus non honoratur. E.

Q. quod est non honoratum, non est non Virtus.

Seu commodius.

Q. non honoratum, est Virtus.

†1. Extraordinaria est Conversio.

N. Temperantia est noxia. E.

Q. non noxium, est Temperantia.

Nam subintelligitur ut supra pag. 18.

O. Temperantia est id, quod non est noxium.

†2. Quia duæ negationes affirmant, elegantius à Logicis quæritur loquendi compendium, si utraque negatio omittatur. Sed ubique non respondet Emphasis Rhetorica, quippe multo efficacius sonat: *non possum non scribere,* quàm *possum scribere.*

VI. Cautè tamen procedendum est, ut integrum Subjectum fiat integrum Prædicatum, & contrà.

N. dolium est in vino. E.

Nihil, quod est in vino, est dolium.

N. puer fuit Senex. E.

N. qui fuit Senex, est puer.

O. Musicus necessario est homo. E.

Q. qui necessario est homo, est Musicus.

VII. Deinde cautè attendendum, ut eadem terminorum maneat acceptio.

* *N. mortuum est homo. rectè inferitur, E.*

N. homo est mortuus.

Nam homo accipitur in statu, non in Ampliatione, pro eo, qui fuit aut futurus est h. m.

N. mortuum est homo existens. E.

N. homo existens est mortuus,

CAPUT IX.

De Enunciatione Absoluta,
& Modali.

I.

ENunciatio absoluta est, quæ sine addito Prædicatum de Subjecto dicit: Modalis vicissim, quæ addit unam è quatuor his vocibus *Neceffe, Contingit, Impossibile, Possibile.*

Neceffe est sentientem vivere.

Contingit viventem agrotare.

Impossibile est mortuum agrotare.

Possibile est agrotum convalescere.

II. Quamobrem in Modali duo considerantur, **DICTION & MODUS.**

* I. Dictum est ipsa Enunciatio absoluta, quatenus à modo separatur: *vivens movetur, vivens agrotat.*

* 2. Modus est vocabulum dicto accedens, quod ostendit, quâ ratione prædicatum inest subjecto.

† Probat tamen dignosci debet Modus cum determinat aliud prædicatum, & cum significat, h. e. cum principalem Prædicati locum occupat. Unde in hoc Syllogismo non occurrit Propositio Modalis:

Quæ contingit, potest non esse.

Turcarum victoria contingit. E.

Turcarum victoria potest non esse.

III. Com-

III. Communiter Modalis est vel Composita vel divisa.

- * 1. Composita modum gerit vel in capite, vel in fine, ut adeò dictum non divellatur.

Necesse est hominem sentire.

Hominem sentire necessarium est.

- * 2. Divisa modum gerit in medio, ut dictum quasi divellum appareat.

Homo necessario sentit.

- † 1. In majori pretio semper habentur divisæ, quàm Compositæ; quippe vim modorum melius expriment.

- † 2. Datur exemplum, ubi in unâ Propositione duo simul modi concurrunt: nam si verum est *Scribentem necessario movere manum*; si verum quoque est, *quendam hominem posse scribere*; dici omnino potest: *Possibile est quendam hominem necessario movere manum*. Sed unustamen modus est, qui dominatur: quod cognosci potest in resolutione: *Hoc Prædicatum, necessario movere manum, habet copulam possibilem cum hoc Subiecto.*

IV. Omnis Modorum difficultas tollitur, si Modus referatur ad Prædicatum.

* *Sentiens necessario vivit,*

Vivens contingenter agrotat.

Mortuus impossibiliter agrotat, seu clarius:

N. Mortuus potest agrotare.

Ægrotus possibiliter convalescit s. potest convalescere.

† 1. Cur

† 1. Cur enim Modus ad Prædicatum potius, quàm ad Copulam referri debeat, vel sola conversionis doctrina ostendit; nimirum sic convertuntur Enunciationes modò positz.

Q. quod necessario vivit, est sentiens.

Q. quod contingenter agrotat, est vivens.

N. quod potest agrotare, est mortuum.

Q. quod potest convalescere, est agrotum.

Sed retineat aliquis modum penes copulam, ac evitet absurditates.

† 2. Sanè sic exponi debent Modales, ut maximè respiciant copulam, seu loquantur de copulâ *materialiter*, non tamen afficiant copulam *Enunciationis formaliter*. Sic enim se habet sensus.

Necesse est sentientem vivere.

Sentiens & vivens copulam habet necessariã.

seu quod idem significat:

Sentiens & vivens semper habent copulam.

Impossibile est lignum esse lapidem.

Lignum & lapis copulam habent impossibilem s. nunquam possunt copulari.

Possibile est doctum scribere.

Doctus & Scribens copulam habent possibilem s. doctus potest scribere.

Contingit Eruditum esse probum.

Eruditus & probus contingentem s. aliquando non habent copulam.

† 3. Cæterum aliter explicantur Modales, cùm nudè considerantur, aliter cùm in Syllogismo ad alias Propositiones examinantur comparatè.

Tunc

Tunc enim, ut termini semper remaneant saltem tres, pro conditione diversâ modorum diversa requiritur explicatio: quæ tamen ubique sic est facilis, ut appateat, non esse discrimen inter Syllogismos absolutos & modales.

1.

Necesse est hominem esse animal.

Necesse est Petrum esse hominem. E.

Necesse est Petrum esse animal.

Sic explicabitur.

Quicquid necessariam habet copulam cum homine, id necessariam habet copulam cum animali.

Petrus habet &c. E.

2.

Necesse est incredulum damnari.

Necesse est incredulum esse hominem. E.

Necesse est Q. hominem damnari.

Sic clare ad suam formam redigitur:

O. incredulus necessariam habet copulam cum damnatione,

O. incredulus necessariam habet copulam cum homine. E.

Q. qui necessariam habet copulam cum homine, necessariam habet copulam cum damnatione.

3.

Necesse est scribentem movere manum.

Possibile est Notarium scribere. E.

Necesse est Notarium movere manum.

Accuratius ita sonat.

Qc.

Qc. potest actus scribere, in eo potest esse statum, ut necessario moveat manum.

Notarius potest actus scribere. E.

Notarius potest esse in eo statu, ut necessario moveat manum.

Notetur hic quod supra monui de duplici modo:
thes. 3. §. 2. vid. infra pag 564.

4.

Impossibile est lignum esse lapidem.

Necesse est silicem esse lapidem. E.

Impossibile est silicem esse lignum.

Primo explicari potest per æquipollentiam, quæ
Impossibile idem est, ac id, quod nec est possibile nec necessarium.

Qc. vel necessariam vel possibilem copulam habet cum ligno, id nec necessariam nec possibilem copulam habet cum lapide.

Atqui silex necessariam copulam habet cum lapide. E.

Silex nec necessariam nec possibilem copulam habet cum ligno.

Deinde facilius est modus, si reducto Syllogismo ad primam Figuram, ita dicas:

Qc. necessario est lapis non potest esse lignum.

Silex necessario est &c. E.

5.

Impossibile est impium salvari.

Contingit Christianum esse impium. E.

Impossibile est aliquem Christianum salvari.
ubi datur hæc resolutio.

Qc.

Qc. aliquando habet copulam cum impietate, is respectu hujus impietatis non potest habere copulam cum aeterna Salute.

Q. Christianus aliquando habet &c. E.

6.

Possibile est O. currens esse leporem.

Possibile est O. currens esse hominem. E.

Possibile est hominem esse leporem.

Sic illustrabitur.

O. currens potest habere copulam cum lepore.

O. currens potest habere copulam cum homine. E.

Q. quod potest habere copulam cum homine, potest habere copulam cum lepore.

Seu clarius in abstracto.

O. cursus aliquando potest prestari à lepore.

O. cursus aliquando potest prestari ab homine. E.

Q. quod aliquando potest prestari ab homine, aliquando prestari potest à lepore.

7.

Contingit O. hominem moveri.

Contingit O. currens esse hominem. E.

Contingit O. currens moveri.

Quia hic est conclusio absurda, cum non contingens sed necessarium sit, O. currens, quatenus est currens, moveri: facile apparet, Contingens hoc loco sumi in sensu exclusivo s. negativo, pro eo, quod non est necessarium, ac adeo sic sonare Syllogismum resolutum.

N. quod necessario est homo, movetur necessario.

N. currens necessario est homo. E.

N. currens movetur necessario.

† 4. Sanè facilius via est, si omisissis modis Syllogismos proferamus absolutos.

N. impius salvatur.

Q. Christianus est impius. E. &c.

N. lignum est lapis.

O. Silex est lapis. E. &c.

O. scribens movet manum.

Q. Notarius scribit. E. &c.

Interim quia modus aliquid exprimere videtur de copulâ, quod in absolutâ propositione tam clare non proponitur: satius est resolutionem supra ostensam sectari, omnemque modalium difficultatem hoc artificio rescare.

† 5. Enim vero maximos Scrupulos injiciunt Modorum ambiguitates: cum diversis significationibus aliquid dicatur *Contingens, Necessarium, impossibile &c.* Sed eo ipso patet, Metaphysicam potius quam Logicam adesse difficultatem.

e.g. hic Syllogismus in Logica est legitimus.

Necesse est credentem habere bona opera.

Necesse est Salvandum esse credentem. E.

Necesse est Salvandum habere bona opera.

Nam sic ad justam formam redigitur:

Qc. necessariam habet copulam cum fide, necessariam habet copulam cum bonis operibus.

O. Salvandus habet necessariam copulâ. &c. E.

At Metaphysica & Theologia potius, quæ distinctiones Metaphysicas applicat, ostendit, aliam esse necessitatem medii, aliam præcepti, aliam efficientiæ, aliam præsentis; & quæ alijs notari solent ad hanc controversiam.

† 6. Est ista quidem si vel maximè pertinere videantur ad doctrinam Syllogismorum, libuit tamen hic deducere, cum alioquin Enunciationis natura, sine his adminiculis, nequeat cognosci.

V. Veritas & Falsitas Modalium judicatur ex Modo potius, quàm ex Dicto.

† 1. Non enim quaeritur, an Prædicatum conveniat Subjecto, sed quomodo & quâ ratione conveniat?

† 2. Hinc dictum in se verum potest esse falsum, si accedat injustus modus. e. g. verum est *quendam hominem loqui*, sed falsa evadet Enunciatio, si dicas, *Q. hominem necessario loqui*.

VI. Qualitas itidem judicatur ex Modo, non ex Dicto.

† 1. Et si enim modus pertinet ad Prædicatum; is tamen annexam habet vel affirmationem vel negationem, quam contribuit copula.

† 2. Affirmantes modi sunt, qui copulam prædicati cum Subjecto sub certo modo asserunt; *Necesse, Possibile, Contingit*.

Negantes, qui Prædicatum sub certo modo à Subjecto removent: *Necesse non, Contingit non*, imo etiam *Contingit*, sed exclusivè idem valeat ac *non necessarium* vid. thes. 4. † 3. Syllogismo 7.

† 3. Si quaeras, an negans sit hæc: *Possibile est nullum civem vigilare?* respondebitur esse affirmativam, sed infinitam, cum ita resolvatur;

Q. civis potest non vigilare.

Unde facilem & verè affirmantem habebis argumenti resolutionem.

Possibile est nullum civem vigilare.

Contingit quendam vigilantem esse Civem. E.

Contingit quendam vigilantem non vigilare.

Sic enim dicimus.

O. civis potest non vigilare.

Q. qui actu vigilat, est civis. E.

Q. qui actu vigilat, potest non vigilare.

- † 4. Ultimò notetur, negationem non pertinere ad universum dictum, sed ad modum. e. g. si quis neget hominem loqui necessario, non simpliciter eripit homini loquelam, sed eidem tantum eripit loquendi necessitatem.

VII. Quantitas non judicatur ex Modo, sed ex Dicto.

- † 1. Quo enim præcisè non afficitur Subjectum, ab eo non potest dependere Enunciationis sive universalitas sive particularitas.

- † 2. Equidem Necesse & Impossibile videntur sapere aliquam universalitatem, hoc est, designant universalem sive convenientiam sive discrepantiam Prædicati cum Subjecto: ea tamen in Syllogismis non attenditur.

Sic falsum erit argumentum.

Necesse est quendam hominem esse Magistratum.

Necesse est Rusticum esse hominem, E.

Necesse est Rusticum esse Magistratum.

Nam Major est particularis, ac ita resolvitur: *Aliquis inter homines, vel hic vel iste vel ille* (per suppositionem, ut vocant, confusam) *necessa-*

rio est Magistratus. Unde emergit absurda.
 Minor. *O. Rusticus est ille aliquis. &c.*

VIII. Oppositio Modalium vel Simplex est vel Exponibilis.

- *1. Simplicem voco, cum Modalis redigitur ad absolutam, rejecto modo ad Prædicatum.

Homo habet necessariam copulam cum divitiis.

Homo non habet necessariam copulam cum divitiis.

- *2. Exponibilem voco, cum præfigitur particula NON.

Neceffe est hominem esse divitem.

Non neceffe est hominem esse divitem.

Nam ut supra dictum, sic exponitur: *Hæc propositio: Neceffe est hominem esse divitem, non est vera.*

- †1. Quando NON præfigitur Enunciationi, nota est Contradictionis: quando in *Neceffe* & *Impossibile* postponitur, nota est Contrarietatis. Hinc *non neceffe* certo respectu idem valet ac *Contingit*, *Neceffe non* idem ac *Impossibile*. *Impossibile non*, idem ac *neceffe* &c.

- †2. Interdum Modus Modo opponitur: cum aliqui Modi adhærentem habeant Negationem.

Contradictoria hæc est:

Impossibile est hominem esse Regem.

Possibile est hominem esse Regem.

Nam impossibile est non possibile,

Contraria hæc est.

Neceffe est hominem mori.

Impossibile est hominem mori.

Nam impossibile hoc loco idem valet ac *neceffe non*.

Certo respectu hæc est contradictoria :

Necesse est hominem mori.

Contingit (quasi dicas, non necesse est) *hominem mori.*

IX. Equipollentia Modalium nunc est facillima, si ex antecedentibus cognoscatur, quæ Oppositio sit contraria, quæ Contradictoria.

X. Minorem curam dabit Conversio, si de-
nuo notetur Modum pertinere ad prædicatum. *vid. thes. IV.*

CAPUT X. De Enunciatione Ex- ponibili.

I.

Alteram Enunciationum determinatarum Speciem faciunt Exponibiles, quas aliqui vocant Modales secundario tales.

II. Est autem Enunciatio Exponibilis, quæ virtualiter plures Enunciationes continet, ad-
eque indiget expositione.

III. Pertinent huc EXCLUSIVÆ, EXCEPTIVÆ, RESTRICTIVÆ & COMPARATIVÆ.

IV. Exclusiva utitur vocabulis excludendi vim habentibus. *Solus, Tantum, duntaxat, unice* &c.

- * 1. Nam si dixerō: *Solus homo fit Consul*, gemina exprimitur Enunciatio. 1. *Homo fit Consul.*
2. *Qc. non est homo, non fit Consul.*

* 2. Et occurrit exclusiva ejusmodi particula vel in *Subjecto*, vel in *Prædicato*, vel in *Signo*.

In *Subjecto*, quale est exemplum superius *Solus homo fit Consul*.

In *prædicato*, *Mulier loquitur vernaculam tantum*
h. e. *Mulier loquitur vernaculam & Mulier non loquitur aliam qua non est vernacula.*

In *signo*, *Tantum aliquis cibis consumitur ab homine* h. e. *aliquis cibis consumitur ab homine, aliquis ab eodem non consumitur.*

† 1. Hinc apparet Exclusivas Enunciationes tacitam seu implicitam fovere Negationem; unde hoc argumentum non procedit ob minorem negativam.

O. Imperator est homo.

Solus Leopoldus est Imperator. E.

Sotus Leopoldus est homo.

† 2. Exclusiva tamen Particula debet afficere principale Subjectum aut Prædicatum, non pertinere ad eorundem determinationem. Inde nulla vis excludendi, sed infinitus saltem medius terminus, apparet in hoc argumento.

Qc. solus est Imperator, non habet Majestatis foculum.

Leopoldus solus est Imperator. E. &c.

† 3. Quomodo signum particulare *Quidam & Modus* Contrahit saepe intelligi debeant in sensu

exclusivo, supra diximus *Cap. IV. thes. III.*

† *1. Cap. IX. thes. 3. p. 48.*

VI. Exceptiva gerit particulas *Præter Præterquam, Nisi.*

* 1. *Omnes Europa Reges præter Turcam sunt Christiani.*

ubi datur hæc Expositio:

Turca non est Christianus,

O. Europa Rex, qui non est Turca est, Christianus.

* 2. Et valet iterum Exceptio tum in Subiecto tum in Prædicato. De Subiecto jam dedimus Exemplum. In Prædicato: *Augustinus omnem possedit felicitatem, si excipias prolem masculam.*

† Exceptiones nihil variant in Syllogismis: nam Subiecto & Prædicato saltem accedunt ut determinationes, nec afficiunt terminos principaliter.

VII. Restrictiva gaudet particulis *Quoad, Quatenus, Quâ, In quantum, prout, secundum, juxta &c.*

e.g. *Leopoldus, quatenus Imperator, gerit Aquilam,*
Quæ Propositio sic resolvitur: 1. *Leopoldus gerit Aquilam.* 2. *Imperatoria dignitas est illud ipsum Adjunctum, cujus respectu geritur Aquila.*

1. Est autem Restrictio duplex, vel *Reduplicativa* vel *Specificativa.*

† 2. *Reduplicativa* repetit universum Subiectum: *Imperator quatenus Imperator, gerit Aquilam.*

† 3. *Spe-*

- † 3. Specificativa non repetit Subjectum, sed aliquid in Subjecto designat, seu, ut loquuntur Philosophi, specificat, cur Prædicatum insit Subjecto: *Imperator, quatenus simul est Archidux Austriae, possidet Viennam.*

VIII. Comparativa unum Prædicatum componit cum duobus Subjectis.

e.g. *Plato est antiquior Cicerone.*

ubi valet hæc resolutio:

Plato est antiquus,

Cicero non est tam antiquus.

- † Sed quia nec Restrictiva, nec Comparativa aliud agunt in Propositione, quam determinant: igitur in Syllogismis nullum inde venit periculum, ac sola adeo difficultas residet penes Exclusivas.

IX. Oppositio Exponibilium facillima est, quæ præfigit particulam NON.

Solus Rex Imperat.

Non solus Rex Imperat.

- † 1. Sed notandum præfixâ negatione non everti omnem propositionem, sed solum id, quod innuitur particulâ, sive exclusivâ, sive exceptivâ &c. Nam non negatur *Regem imperare*; sed istud non conceditur, *solum esse qui imperat.*
- † 2. Datur quoq; Oppositio, qualis supra Cap. IX. thes. VIII. † 2. allegabatur, *Modi ad Modum*, & hoc loco diceretur *Exclusivæ ad Exceptivam.*

Solus Aristoteles est Philosophus.

Aliquis præter Aristotelem est Philosophus.

Sed prior æquipollet huic: Nemo præter Aristotelem est Philosophus: unde purissima fluit Cotraddictio.

X. Conversio fallere non potest, si discernas Subjectum à Prædicato, Affirmationem à negatione.

e. g. *Solus (Nemo qui non est) Aristoteles, est Philosophus. E.*

N. Philosophus est non (i. is qui non est) Aristoteles.

Aliquis præter Socratem (qui non est Socrates) est doctus. E.

Aliquis doctus non est Socrates.

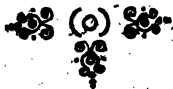
O. baptizatus præter incredulum (qui non est incredulus) salvatur. E.

Q. qui salvatur, est baptizatus non incredulus. Johannes quatenus Philosophus, est Magister E.

Q. Magister est Johannes, quatenus Philosophus. h. e. quatenus consideratur ut Philosophus.

Cicero est purior Terentio. E.

Q. qui purior est Terentio, est Cicero.

De Syllogismi Naturâ.

I.

* Sane

- * Sane tres Propositiones necessariò terminos habent sex; tria Subjecta, tria Prædicata: sed hæc ipsa est Propositionum connexio, quòd repetitis terminis unaquæque Propositio cum alterâ aliquid habet commune.

IV. Medius terminus est, qui bis occurrit ante Conclusionem, nec eam ingreditur.

- † Nam Medius terminus est ratio s. ætiologia Conclusionem probans: sed nihil probat seipsum.

V. Major terminus est, qui in Majori Propositione cum Medio construitur; Minor, qui Medio additur in Propositione Minori.

- * Sic in Syllogismo thesæos II. *animal* est medius terminus, *sentit* Major, *Equus* Minor.

VI. Syllogismus, aut consideratur respectu Materiæ, ac est triplex, *Demonstrativus*, *Probabilis*, *Sophisticus*.

VII. Aut consideratur respectu Formæ, & dicitur *Perfectus* vel *Imperfectus*.

- * Sed de Materiali discrimine agemus infra: nec non de formâ imperfectâ, cum perfectum semper soleat esse nota imperfecti.

VIII. Perfectus Syllogismus vel est *Categoricus* vel *Hypotheticus*, item vel *Absolutus* vel *Modalis* & *Exponibilis*.

- * Sed itidem prius agendum fuerit de Categoricis & absolutis; cum ex horum naturâ de reliquis sit iudicium,

IX. Do-

IX. Doctrinam Perfecti Syllogismi dirigunt Regulæ tum Generales, tum Speciales. Generales ad omnem argumentationem spectant: Speciales ad certam Syllogismi Figuram diriguntur.

X. Est autem Figura Syllogismi, quæ certam Medii termini dispositionem sequitur.

* Aut enim Medius Terminus potest in utraque Præmissarum esse Subjectum, aut utrinque Prædicatum, aut in alterâ Subjectum, in alterâ Prædicatum.

XI. Figuræ sunt tres, *Prima, Secunda, Tertia*, de quibus infra sigillatim.

XII. Quælibet Figura suos habet Modos, h. e. in suis Propositionibus certam & Qualitatem & Quantitatem requirit.

CAPUT II. De Regulis Syllogismi Generalibus.

I.

Prima Regula est: *In Syllogismo non debent esse plures termini, quam tres.*

* I. Neque saltem violatur hæc Regula, eum quatuor termini ponuntur explicite.

O. Lepus currit.

N. homo est Leo. E.

N. Leo currit.

Sed etiam cum termini per occultam fraudem implicitè multiplicantur. Id quod contingit.

I. Per Æquivocationem.

Vulpes (proprie talis) devorat crudas gallinas.

Herodes est Vulpes (improprie) E.

Herodes devorat crudas gallinas.

II. Cum termino aliquid adjicitur.

O. Consul est homo.

Johannes futurus est Consul. E.

Johannes futurus est homo.

ubi alius terminus est Consul, alius verò Consul futurus.

III. Cum terminus è casu recto mutatur in obliquum, vel ex Concreto abit in Abstractum.

Temperantia est Virtus.

Josephus est temperans. E.

Josephus est Virtus.

Vinum generatur in vite.

Absinthium est in vino. E.

Absinthium generatur in vite.

IV. Cum diversus utrobiq; respectus intercedit.

Qc. effundit sanguinem (intellige humanum) Ilii sanguis vicissim effundetur.

Lanio mactans porcum effundit sanguinem (potcinum.) E.

Lanionis mactantis porcum sanguis vicissim effundetur.

Et

* 1. Et diversum hunc respectum, qui observaverit, jam paratum habet remedium adversus pleraq; Sophismata, ut suo loco probabimus.

* 2. Non tamen violatur Regula, si in alterâ Propositione per Ellipsin aliqua omittantur commodioris locutionis causa, quæ facillime possunt adjici,

Sic legitimi sunt Syllogismi.

Qc. Peccator resipiscit, invenit gratiam.

Petrus resipiscit. E. &c.

Nam Minor facile potest suppleri: *Petrus est Peccator, qui resipiscit.*

In quacunq; Civitate predicatur Christus in eadem habitant Christiani.

Lipsie predicatur Christus. E.

Lipsie habitant Christiani.

Nam hic etiam apparet evitari molestam repetitionem, quæ tamen esset facillima h. m.

O. Civitas, in qua predicatur Christus, est Civitas, in qua habitant Christiani.

Lipsia est Civitas, in qua &c. E.

II. Altera Regula est: *Medius Terminus non ingrediatur Conclusionem.*

Inde falso concluditur:

Nero est bonus Musicus.

Nero est Imperator. E.

Nero est bonus Imperator.

Nam non debebat repeti medius terminus, sed minor h. m.

Q. Imperator est bonus Musicus.

III. Tertia Regula: *Ex puris particularibus nihil sequitur.*

Sic falsum est argumentum:

Q. animal est lepus.

Q. homo est animal. E.

Q. homo est lepus.

- † 1. Fundamentum hujus Regulae est dictum (ut vocant) de *OMNI & NULO*, quod sic intelligi debet. In omni argumentatione ponendum aliquid, quod est Universale; ut si postmodum recurrat exemplum, quod referri possit ad universale Subjectum, eidem quoque tribuatur prædicatum. e. g.

Omnis Virtus est honesta, & Temperantia postmodum ad Virtutem refertur, facile apparet, eidem competere hoc Prædicatum, ut sit honesta. Vicissim si nullus homo volat. Petrus sub homine comprehensus itidem ab hoc prædicato excluditur.

- † 2. Accedit & hoc, quod in puris particularibus implicite dantur plures termini, quam tres.

Q. Consul (Norimbergensis) vocatur illustris,

Q. Consul (Schildbergensis) merus est Rusticus. E.

Q. qui merus est Rusticus, vocatur illustris.

Et hinc nulla est terminorum connexio, ac proinde nulla Consequentia.

IV. Quarta Regula: *Ex puris Negativis nihil sequitur.*

Nam in omni Syllogismo debet dari Proportio seu convenientia, vel ut hactenus loquimur, connectio. Quamobrem si dicas:

N. Rusticus est eruditus.

N. Professor est Rusticus. E.

N. Professor est eruditus.

Nulla erit convenientia, nulla argumentatio. Ex adverso si dicas:

N. Rusticus est eruditus.

Nicolaus est Rusticus. E.

Nicolaus non est eruditus.

Fundamentum argumentandi hoc est; *Nicolaus* convenit cum *Rustico*. Et non esse eruditum i. negatio Eruditionis itidem convenit cum *Rustico*. Quamobrem quæ conveniunt in uno tertio, conveniunt inter se. Ac adeo in singulis Syllogismis requiritur altera Præmissarum, quæ affirmet.

V. Nequetamen pro Negativis Syllogismis haberi debent, qui procedunt ex terminis infinitis, si vel maximè extrinsecus pro Negativis habeantur. *Vid. L. I. Cap. III. thes. 5.*

† I. Etsi hæc ipsa Regula tum demum explicari cum fructu potest, ubi jam de Figuris Auditor judicare didicit; tamen ob commodissimum dicendi locum aliqua proponenda sunt prolixius, in gratiam provectorum, qui puerilem Figurarum notitiam jam sunt indepti,

† 2. Occurunt autem Syllogismorum infinitorum exempla.

I. In primâ Figurâ, ubi Minor videtur negare.

Qc. non novit Christum, non ingreditur regnum celorum.

N. Turca novit Christum. E.

N. Turca ingreditur regnum celorum.

Nam Minor non est negativa. Si enim integrum Majoris Subjectum fiat Minoris prædicatum, genuina hæc Syllogismi erit facies:

Qc. est is, qui Christum non novit, non ingreditur celum.

O. Turca est is, qui Christum non novit. E. &c.

II. In secundâ Figurâ, ubi Conclusio videtur negare.

Qc. non habet vestem nuptialem, ille non est gratus Sponso.

N. Rivalis est gratus Sponso. E.

N. Rivalis habet vestem nuptialem.

Hic sane dici non potest, ex puris negativis nihil sequi; sed potius Infinitum Majoris Subjectum, in Conclusionem factum prædicatum, Conclusionem relinquit affirmantem h. m.

Qc. est is, qui non habet vestem Nupt. ille non est gratus Sponso.

N. Rivalis est gratus Sponso. E.

O. Rivalis est is, qui non habet. &c.

Ude jam cognoscitur, Conclusionem affirmativam in secundâ Figurâ nihil valere.

III. In conversione per Contrapositionem.

Sic

Sic si argumentum modo allegatum, utrinq; infinitum, velim redigere ad sensum finitum.

Qc. placet Sponso, habet vestem nuptialem.

N. Rivalis placet Sponso. E.

N. Rivalis habet vestem nuptialem.

apparet Syllogismum primæ figuræ, contrapositione adhibitâ, induisse fallacem larvam secundæ figuræ.

Sic falsus non est Syllogismus:

Qc. non est stultus, non est superbus.

Petrus non est superbus. E.

Petrus non est stultus.

Nam non pertinet ad secundam, quin potius ad primam, si Major per Contrapositionem denuo fiat finita.

Quod si retinere velis sensum infinitum, is quoque in reliquis propositionibus esset observandus h. m.

Qc. est non stultus, est non superbus.

Petrus non est non superbus. E.

Petrus non est non stultus.

VI. Quinta Regula est: *Conclusio sequitur partem debiliorem.*

* Hoc est, si aliqua ex Præmissis fuerit particularis, conclusio quoque talis est; si fuerit negativa, negationem assumit Conclusio. Nam particulare debilius est universali, Negativum affirmativo.

† Ubi enim est convenientia s. connexio particularis, ibi non potest procedere aliquod universale. c. g.

O. Doctor fuit in Academia.

Q. Civis est Doctor. E.

Q. Civis fuit in Academia.

Si Civis particularem habet connexionem cum Doctore, particulariter etiam sibi tribuet universale Doctoris prædicatum.

VII. Aliqui Syllogismi, quorum vera est Conclusio, non sunt boni *per se*, aut per suam formam, sed *per Accidens*, h. e. per Materiam.

* Sic verus est Syllogismus:

N. Gallus est Germanus.

N. Italus est Gallus. E.

N. Italus est Germanus.

Interim quia forma Syllogismorum tum bona est, cum in omni exemplo legitime concluditur; facile opponi potest ejusdem formæ Argumentum, cujus Conclusio sit absurda e. g.

N. Gallus est Germanus.

N. Saxo est Gallus. E.

N. Saxo est Germanus.

CAPUT III.

De Primâ Figurâ.

I.

Prima Figura est, ubi medius terminus in majori est Subjectum, in minori Prædicatum.

Qc. cre-

Qc. credit, salvatur,
Paulus credit, E.
Paulus salvatur,

II. Modi hujus Figuræ sunt quatuor, quos communiter designamus vocibus *Barbara, Celarent, Darii, Ferio.*

* Nam ex supra dictis patet A denotare universaliter affirmantem. E. Negantem, I. particulariter affirmantem, O negantem.

Bar-	<i>O. peccator est mortalis.</i>
ba-	<i>O. homo est peccator. E.</i>
ra.	<i>O. homo est mortalis.</i>
Ce-	<i>N. ignavus fit eruditus.</i>
la-	<i>O. potator est ignavus. E.</i>
rent.	<i>N. potator fit eruditus.</i>
Da-	<i>O. potator negligit studia.</i>
ri-	<i>Q. Clericus est potator. E.</i>
i.	<i>Q. Clericus negligit studia.</i>
Fe-	<i>N. ignavus debet promoveri.</i>
ri-	<i>Q. Studiosus est ignavus. E.</i>
o.	<i>Q. Studiosus non debet promoveri.</i>

III. Carere tamen facile possumus his Modorum nominibus, si secundum Regulas generales simul observemus Speciales.

IV. Et in primâ quidem Figurâ duas habemus Regulas.

1. Major semper sit universalis.
2. Minor semper sit affirmans.

Hinc falso concluditur.

Q. animal volat.

O. Leo est animal. E.

Q. Leo volat.

O. Passer volat.

N. Anser est passer. E.

N. Anser volat.

V. Prima Figura est norma reliquarum.

† 1. Hinc reliquæ Figuræ ad primam solent reduci. Et hujus quidem Reductionis causa modis indita fuerunt ista nomina, certis Vocalibus & Consonantibus distincta. Sed postquam facilius reducendi methodus invaluit, tanto securius contemni possunt ista adminicula. Quod aliquanto clarius patebit in exemplis Secundæ ac Tertiæ Figuræ.

† 2. Sane Reductionis in Praxi nulla est necessitas, aut utilitas. Interim apud Tyrones negligi talia exercitia non debent: quippe qui us natura ac ordo Syllogismorum tot varietatibus probè inculcantur.

† 3. Ad primam Figuram simul pertinet eâ, quam dicunt Quartam Figuram Galeni; ubi medius terminus in Majori est Prædicatum & in Minori Subjectum: nam prima saltem Figura transponitur h. e. Majoris locò ponitur Minor.

Paulus credit.

O. qui credit, salvatur. E.

Q. qui salvatur, est Paulus.

CAPUT IV.

De Secundâ Figurâ.

I.

Secunda Figura est, ubi Medius terminus in
utraque Præmissarum est Prædicatum.

O. Eruditus novit libros.

O. Miles non novit libros. E.

O. Miles non est eruditus.

II. Hic itidem quatuor sunt Modi: *Cæsare, Camestres, Festino, Baroco.*

Cæs. N. Turca est Germanus.

a- O. Elector est Germanus. E.

re. N. Elector est Turca.

Cam- O. Princeps habet jurisdictionem.

es. N. Rusticus habet jurisdictionem. E.

tres. N. Rusticus est Princeps.

Fes- N. Sapiens est superbus.

ti. Q. Legatus est superbus. E.

no. Q. Legatus non est sapiens.

Ba- O. Rex habet regnum.

ro- Q. Superbus non habet regnum. E.

co. Q. Superbus non est Rex.

III. Sed iterum satius est, vel neglectis his
nominibus respicere ad duas Regulas.

1. *In Secundâ Figurâ Major semper sit uni-
versalis.*

2. *Alterâ Præmissarum, adeoq; ipsa Con-
clusio, sit negativa.*

Hinc falso concluditur.

Q. homo est sapiens.

N. stultus est sapiens. E.

N. stultus est homo.

O. lepus vivit.

Tu vivis. E.

Tu es lepus.

IV. Reductio Secundæ ad Primam fit, cum Medius terminus, qui debebat in Majori esse Subjectum, beneficio Conversionis locum debitum occupat.

* 1. Si Major sit universalis negativa, convertitur simpliciter; si universaliter affirmans, per Contrapositionem.

* 2. Inde applicabimus exempla thes. 2. allata.

Ce. *N. Germanus est Turca.*

la. *O. Elector est Germanus. E.*

rent. *N. Elector est Turca.*

Ce. *Qc. non habet Jurisdictionem, non est Princeps.*

la. *Rusticus non habet Jurisdictionem. E.*

rent. *N. Rusticus est Princeps.*

* Minor ob infinitum prædicatum affirmat.

Fe. *N. Superbus est Sapiens.*

ri. *Q. Legatus est Superbus. E.*

o. *Q. Legatus non est Sapiens.*

Fe. *Qc. non habet regnum, non est Rex.*

ri. *Q. Superbus non habet Regnum. E.*

o. *Q. Superbus non est Rex.*

CAPUT V. De Tertiâ Figurâ.

I.

Tertia Figura est, ubi Medius terminus utrobique est Subjectum.

Cornelius ^{indian}salvatur.

Cornelius ^{indian}est *Ethnicus*. E.

Q. *Ethnicus* ^{indian}salvatur.

II. Modi sunt sex, *Darapti*, *Felapton*, *Disamis*, *Datifi*, *Bocardo*, *Ferison*.

Da- O. *Superbus* vult honorari.

rap- O. *Superbus* meretur contemni. E.

ti. Q. qui meretur contemni, vult honorari.

Fe- N. *Modestus* debet contemni.

lap- O. *Modestus* fugit honores. E.

ton. Q. Qui fugit honores, non debet contemni.

Dis- Q. *Saxo* est dives.

am- O. *Saxo* est *Germanus*. E.

is. Q. *Germanus* est dives.

Da- O. *Pauper* est timidus.

ti- Q. *Pauper* est nobilis. E.

fi. Q. nobilis est timidus.

Boc- Q. *Studiosus* non agrotat.

ar- O. *Studiosus* est homo. E.

do. Q. homo non agrotat.

Fe- N. *Studiosus est Mercator.*
 ris- Q. *Studiosus est dives. E.*
 on. Q. *dives non est Mercator.*

† Quod si occurrat talis Syllogismus, qui, ob Medium terminum planè Singularem, videatur concludere ex puris particularibus.

Petrus est Senator.

Petrus est eruditus. E.

Q. *eruditus est Senator.*

Sciendum Singulares Propositiones in tertiâ Figurâ æquivalere universalibus, adeoque Syllogismum rejici ad Darapti, ac in Reductione sic se habere.

Hic Petrus est Senator.

Q. *Eruditus est hic Petrus. E.*

Q. *Eruditus est Senator,*

~ Aliqui tales Syllogismos negant reduci posse, quod absit Dictum de omni: quibus quidem non lim repugnare,

III. Sufficiat interim nosse duas Regulas.

1. *In Tertiâ Minor semper sit affirmans.*

2. *Conclusio semper sit particularis.*

Quamobrem falso concluditur.

O. *homo ambulat.*

N. *homo est porcus. E*

Q. *porcus non ambulat.*

O. *Senator est honoratus.*

O. *Senator est homo. E*

O *homo est honoratus.*

† Excipitur tamen Minor, cujus Prædicatum infinitum negationem repetit in Subjecto Conclusionis.

Cornelius salvatur.

Cornelius non est Judæus. E.

Q. qui non est Judæus, salvatur.

IV. Reductio Tertiæ Figuræ ad Primam. tum contingit, ubi Medius Terminus, qui debebat in Minori esse prædicatum, beneficio Conversionis rite collocatur.

* 1. Quod si Major sit particularis, necesse est transponi Propositiones, & è Minori fieri Majorem.

* 2. Nunc facile procedent exempla.

Da. O. *Superbus vult honorari.*

ri. *Q. qui meretur contemni est Superbus. E.*

i. *Q. qui meretur contemni vult honorari.*

Fe. N. *modestus debet contemni.*

ri. *Q. qui fugit honores est modestus, E.*

o. *Q. qui fugit honores non debet contemni.*

Da. O. *Saxo est Germanus.*

ri. *Q. dives est Saxo. E.*

i. *Q. dives est Germanus.*

Da. O. *Pauper est timidus,*

ri. *Q. Nobilis est pauper. E.*

i. *Q. Nobilis est timidus.*

Da. O. *Studiosus est homo.*

ri. *Q. qui non ægrotat, est Studiosus. E.*

i. *Q. qui non ægrotat est homo.*

* Hic è terminò negativo fit infinitus: ac ipsa.
Conclusio reducenda convertitur simpliciter.

Fe. *N. Studiosus est Mercator.*

ri. *Q. dives est Studiosus. E.*

o. *Q. dives non est Mercator.*

CAPUT VI. De Syllogismis Hypothe- ticis.

I.

SYllogismi hypothetici sunt, qui ex ejusmodi Propositionibus construuntur, & sunt vel strictè sic dicti Conditionales.

Si Johannes est nobilis, antecedit Rusticum.

Sed Johannes est nobilis. E.

Johannes antecedit rusticum.

II. Vel sunt in acceptione latiori simul Copulativi, & Disjunctivi, de quibus paulo post.

III. Conditionales Syllogismi non pertinent expressè ad certam Figuram, sed duabus Regulis diriguntur.

† Expresse dixi ad certam Figuram non pertinere; nam ut exempla declarabunt, in singulis Conditionalibus delitescit forma syllogismi Categorici.

IV. Prima Regula est: *Posito Antecedente ponitur Consequens.*

* 1. Ponere idem est ac affirmare, removere idem ac negare.

* 2. Sic

* 2. Sic legitimus est Syllogismus,

Si Judas desperat, damnatur.

Sed verum est prius, seu ponitur Antecedens,

h. e. Judas desperat. E

*Verum est posterius s. ponitur Consequens Ju-
das damnatur.*

† 1. Fundamentum hujus Regulæ quærendum est
in primâ Figurâ, ubi medius terminus in Ma-
jori est Antecedens s. Subjectum, *vid. l. i.
Cap. I. thes. 6. †. 1.*

Q. desperat, damnatur.

Judas desperat. E.

Judas damnatur.

† 2. Quod si velis negato Antecedente negare Con-
sequens h. m.

Si homo est avis, est animal.

*Sed removetur Antecedens, h. e. homo non
est avis. E.*

Homo non est animal.

delitesceret in eo Syllogismus primæ Figuræ,
qui minorem haberet negantem.

O. avis est animal.

Homo non est avis. E.

Homo non est animal.

V. Altera Regula est Remoto Consequen-
te removetur Antecedens.

Si Judas salvatur, credit in Christum.

*Sed falsum est posterius s. removetur Conse-
quens, h. e. Judas non credit in Christum. E.*

Falsum est prius s. removetur Antecedens, h. e.

Judas non salvatur.

† 1. Fun-

- † 1. Fundamentum quærendum est è secunda Figurâ, ubi modius terminus in Majori est Consequens seu Prædicatum.

Q. salvatur, credit in Christum.

Judas non credit in Christum. E.

Judas non salvatur.

- † 2. Quod si velis argumentari posito Consequente ad positionem Antecedentis.

Si miles est doctus, novit libros.

Sed verum est posterius. E. prius.

delitesceret Syllogismus secundæ Figuræ, qui perperam affirmat.

O. doctus novit libros.

Q. miles novit libros. E.

Q. miles est doctus.

- † 3. Hoc loco non rarum est Sophisma.

Si O. Justitia est Virtus, sequitur (vi Conversionis)

Q. virtutem esse Justitiam.

Sed Q. Virtus non est Justitia.

(Subintellige Q. virtutem esse Temperantiam.) E.

Justitia non est Virtus.

Nam apparet removeri Consequens; & adeo legitime removeri Antecedens; Sed sciendum removeri nihil aliud esse, quàm per contradictionem tolli: atq; adeo sic debuisse informari alteram Propositionem. *Sed N. Virtus est Justitia.*

- † 4. Neque abest lusus terminorum infinitorum.

Si Johannes non est animal, non est equus.

Sed non est equus. E.

non est animal.

At removeri non potest Consequens infinitum,
nisi geminatâ particulâ NON. *Johannes non
est non equus.*

VI. Copulativus Syllogismus est, qui Majorem Propositionem habet copulativam.

† Nulla horum Syllogismorum est utilitas, nisi cum copulatio negatur, adeoque uno posito removetur alterum.

Carolus non est Rex est et subditus.

Sed Carolus est Rex. E.

non est Subditus.

Interim in disputando rectius ita argumentamur.

Quia est Rex, ille non est subditus.

Carolus est Rex. E.

Carolus non est Subditus.

Ut inde his lusibus facile carere queamus, si veritas & modus sciendi, non tricae inutiles quarantur.

VII. Disjunctivus Syllogismus Majorem habet disjunctivam.

Johannes aut dormit aut vigilat.

Sed dormit. E.

non vigilat.

Quasi dixisses in primâ Figurâ.

Quia dormit, non vigilat.

Johannes dormit. E.

Johannes non vigilat.

Johannes aut dormit aut vigilat.

Sed vigilat. E.

non dormit.

Quasi dixisses in Secundâ Figurâ.

N. dormiens vigilat.

Johannes vigilat. E.

Johannes non est dormiens.

Johannes aut dormit, aut vigilat.

Sed non vigilat. E.

dormit.

Quasi dixisses itidem in Secundâ Figurâ.

Qc. non est dormiens, is vigilat.

Johannes non est vigilans. E.

Johannes non est non dormiens.

seu rectius in primâ.

Qc. non vigilat, dormit.

Johannes &c. E.

† I. Difficultas harum argumentationum non tam existit in formâ, quæ quidem Regulam habet facilissimam: *posito uno disjunctionis membro removeré reliqua, & remotis reliquis poni residua*, nempe ultra dichotomian sæpe abit disjunctio.

e. g. *Animal aut est quadrupes, aut volatile, aut reptile, aut natatile.*

Hoc animal est natatile. E.

nec quadrupes, nec volatile, nec reptile.

Sed vitium quærendum est in Materiâ, num legitima fiat disjunctio, h. e. an opponantur sibi, quæ simul stare possunt.

Petrus aut Saxo est, aut Germanus.

Sed est Saxo. E.

non est Germanus.

vel an aliqua disjunctionis membra omittantur.

Gera

Germanus aut est Saxo aut Thuringus.

Sed non est Thuringus. E.

est Saxo.

VIII. Inter Disjunctivos Syllogismos sive nobilissimo, sive celebratissimo loco ponitur Dilemma; ubi omnia membra connexi seu Majoris in Minori seu assumpto tolluntur.

Aut peregrinus Princeps eligi debet, aut indigena.

Sed nec peregrinus, nec indigena. E.

Nullus Princeps eligi debet.

† 1. Et vocatur Syllogismus hic cornutus, quia duobus quasi cornibus utrumque disjunctionis membrum evertit.

† 2. Quod si velis vim Dilemmatis cognoscere, id explicatius referendum erit vel ad ordinatum Disjunctivum, vel ad Hypotheticum, ad Disjunctivum.

Princeps aut peregrinus eligi debet, aut indigena, aut nullus.

Sed nec peregrinus nec indigena. E. nullus.

Quasi dicas in primâ Figurâ.

Qc. nec eligi debet ex peregrinis, vel ex indigenis, ille planè non debet eligi.

Atqui Princeps &c. &c. E.

ad Hypotheticum.

Si Princeps debet eligi, aut eligendus est ex peregrinis, aut ex indigenis;

Sed removetur posterius. E. & prius.

IX. Aliqui hoc loco simul mentionem faciunt Syllogismi Assumptivi, qui assumptâ aliunde Similitudine, Majorem habet comparatam, adeoq; Compositæ similem.

† 1. Talium Syllogismorum mentio jam est facta. Lib. I. Cap. 5. thet. 10. † 2. ubi ostensum id argumentandi genus & planè simplex & ordinariū esse.

† 2. Vocantur autem Assumptivi, ut distinguantur à Transumptivis. Et Assumere quidem est quærere seu accersere aliquid, quod cum altero connectatur. Ut in hoc argumento.

*Quod in corpore est sanguis, illud in Rep. est pecunia.
Sed dempto sanguine flaccescit corpus. E.*

demptâ pecuniâ flaccescit Resp.

Assumitur similitudo sanguinis, quæ comparatur ad Remp.

† 3. Transumere est in Minori aliquam Majoris partem repetere, quod fieri solet in hypotheticis e. g.

Si homo vivit, nutritur.

*Sed (transumptâ Majoris antecedente parte)
homo vivit. E.*

Homo nutritur.

† 4. Quod si Assumptivorum Syllogismorum plura exempla libeat inspicere; forte occurreret Argumentum ab omnibus Logicis vexatum.

Quod Darius est, id non est Xerxes.

Darius est Rex Persarum, E.

Xerxes non est Rex Persarum.

Sed

Sed responderi potest vel ad formam, vel ad materiam. Ad Formam, si ex Regulâ tertiæ Figuræ Conclusio suo restituatur ordini.

Darius non est Xerxes.

Darius est Rex Persarum. E.

Q. Rex Persarum non est Xerxes.

Ad Materiam, si accedat limitatio, quæ ostendit ad esse quatuor terminos.

Quod Darius est, id non est Xerxes.

Darius est Rex Persarum. (in ordine quartus.) E.

Xerxes non est Rex Persarum. (in ordine quartus.)

† §. Et profecto quod dictum in disjunctivis, id omnino valet in Assumptivis, quos non tam formâ, quam materia æquivoca reddit difficiles e.g.

Ubi ego sum, tu non es.

Ego sum in hypocausto. E.

Tu non es in hypocausto.

Nam Physica, quæ agit de Loco, vel etiam Logica, quæ similem Materiam in Prædicamento Quantitatis ventilat, hanc suppeditat limitationem.

In quo loco (proprio) ego sum, tu non es.

Ego sum in Hypocausto, tanquam in loco (communi.)

Quamobrem in disciplinis versatus sit oportet, qui sibi exoptaverit perfectum Respondendi artificium.

CAPUT VII. De Syllogismis Modalibus & Exponibilibus.

I.

Quomodo se res habeat in Syllogismis Modalibus, & quomodo per reductionem ad formam absolutam judicari quam commodissime queant, supra dictum Lib. I. Cap. IX. thes. 4. 13.

II. Quamobrem svasor esse velim, ut quoties in forma obscuritas emergit, medela queratur per Paraphrasin. Hæc enim ostendet, multas formas antea rejectas planè fieri legitimas.

e. g. Argumentum superius adductum,
Possibile est O. currens esse leporem.
Possibile est O. currens esse hominem. E.
Possibile est hominem esse leporem.

à plerisque sic resolvitur, ut eruantur quatuor termini h. m.

O. currens est possibiliter lepus.
O. homo est possibiliter currens. E.
O. homo est possibiliter lepus.

Interim quæ vis argumento sanè legitimo fiat, supra docuit Paraphrasis accuratio.

III. Cæterum si scrupulus resideat in æquivocatione terminorum, ac ipsa materia incli-

clinēt ad quatuor terminos, Logica saltem à solvendi onere absolvatur.

IV. De Syllogismis Exponibilibus itidem diximus, nonnisi Exclusivos ideo fieri fallaces, quod tacita eosdem negatio comitetur.

† In expositione Enunciationum supra apparuit, quamlibet habere sensum duplicem, positivum & exclusivum: ac adeo secundum duplicem hunc respectum de Veritate Syllogismorum aliter atque aliter judicari, e. g.

Qc. scripsit Apocalypsin, habuit manus.
Solus Johannes scripsit Apocalypsin. E.
Solus Johannes habuit manus.

Hic Expositio datur respectu sensus positivi.

Qui scripsit Apocalypsin, habuit manus.
Johannes (qui solus huic negotio invigilavit)
scripsit Apocalypsin. E.
Johannes (qui solus &c.) habuit manus.

Sed sensus negativus, faciens minorem minus legitimam; sic se habet:

Qui scripsit Apocalypsin, habuit manus.
O. qui non est Johannes, non scripsit Apocalypsin. E.
O. qui non est Johannes, non habuit manus.

X. Minorem molestiam pariunt reliqua Exponibilium Syllogismorum genera.

† 1. Nam termini Exceptivi, Comparativi, Restrictivi saltem ad determinationem pertinent, nec afficiunt principales Propositionum partes.

† 2. Quod si objicias Exceptivam:

O. loquens habet linguam.

O. homo, si excipias tacentem, est loquens. E.

O. homo, si excipias tacentem, habet linguam.

respondetur esse aliquam Equipollentiam Exceptivatum & Exclusivatum, quæ supra jam notata est. *L. I. cap. X. thes. IX.* † 2. ut adeo Minor ita possit exprimi.

Solus homo, qui non est tacens, est loquens.

ac proinde idem cum Exclusivis hîc fuerit iudicium.

Nisi velimus reductionem hanc tentare.

O. loquens habet linguam.

O. homo, qui non tacet, est loquens. E.

O. homo, qui non tacet, habet linguam.

† 3. Neque hic operæ pretium fuerit repetere lusus, qui quatuor terminos efficiunt, qualis ille est.

Fides sine operibus justificat.

Fides sine operibus est res mortua. E.

Q. res mortua justificat.

Nam quæ hujus generis sunt, ad exclusivas non pertinent.

† 4. Quod reliquum est, id monere omnes meos.

Auditores etiam velim atque etiam, ne credant in his Syllogismis aliquem disputationum splendorem, aut singularem eruditæ veritatis felicitatem consistere: quin potius omnia in eum finem esse discenda, ne alius otiosis & intricatis suis Sophismatibus eorundem circulos turbare, ac apparentem ignorantie opinionem ipsis

ipsis impingere valeat. Sane quantum memini in seriis disputationibus, quas viginti abhinc annis frequentavi diligentissimè, ne semel quidem emerit casus ventilatione dignus, qui prolixis Summulistarum tricis illustrari optaverit.

CAPUT. VIII.

De Formis Argumentandi imperfectis.

I.

Egimus de Syllogismis in se perfectis: nunc restant aliqua argumentationum genera, quæ quidem satis benè concludunt; sed expressè bonitatem suam non testantur. h. e. referunt sive mutilum sive implicite latentem Syllogismum.

II. Hujus generis sunt **ENTHYMEMA**, **EXEMPLUM**, **INDUCTIO** & **SORITES**.

III. Enthymema est Syllogismus, cujus altera præmissarum absconditur, & ut sensus græci vocabuli arguit, in animo retinetur.

e. g. omissa Minore.

O. credens salvatur. E.

Petrus salvatur.

omissa Majore.

Petrus credit. E.

Petrus salvatur.

† In Oratoriis Enthymematum maxima est utilitas : cum raro ponatur integer Syllogismus, sed aliqua vel omittantur vel tanquam nota præsupponantur. Hinc Protasin facit Conclusio; Ætiologiam altera ex præmissis, medium terminum fovens.

IV. Exemplum est, ubi à singulari Exemplo sive ad particulare sive etiam ad universale concluditur.

Josephus castus sensit benedictionem Dei. E.

O. casti sentient benedictionem Dei.

† 1. Quod si legitimare debeas hanc argumentationem, ea quamdiu conclusio fovetur particularis, continet Syllogismum tertiæ Figuræ.

Josephus sensit benedictionem Dei.

Josephus est castus. E.

Q. castus sensit benedictionem Dei.

† 2. Vel si conclusio placet universalis, respiciendum ad primam Figuram, additâ hac explicatione.

Qe. Josephus obtinuit ob castitatem, id sibi promittere possunt reliqui casti.

Atqui benedictionem Dei Josephus obtinuit ob castitatem. E.

Benedictionem Dei reliqui etiam casti sibi promittere possunt.

† 3. Sane ut in Oratoris exempla magis faciunt ad amplificationem, quàm ad ipsam probationem; sic etiam variis imperfectionibus subjacet hac argumentatio, Quippe una hirundo non facit ver, nec unum exemplum regulam universalem.

versalem. Perinde ac si quis dicat, *Corpus est generis Neutrius, ergo omnia Nomina in Us sunt hujus generis.*

V. Inductio est, cum ab omnibus individu-
uis argumentum deducitur ad Universale.

*Petrus, Johannes, Matthias, Carolus, hic, ille,
iste &c. Sunt mortales, E.*

Q. homo est mortalis,

† Hæc inductio primum initium dedit omnibus
scientiis; nam quælibet scientia incipit à sen-
su, nec in sensum quicquam cadit, nisi quod
singulare est. Sic à comparatione rerum in-
ter se similium axiomata universalis fuerunt
collecta: adeoque fundamentum Argumenta-
tionis hoc est.

*Qc. predicatur de singulis individu-
is, id præ-
dicatur de specie.*

*Sed mortalitas (teste Experientiâ singula-
rium observatrice) predicatur de singulis
individuis. E.*

Mortalitas predicatur de specie.

NB. Sed ista magis elucescent, ubi fuerimus pro-
gressi ad doctrinam Prædicabilium.

VI. Sorites, quasi dicas Cumulus, plures pro-
positiones conjungit, quam tres e. g.

Qc. est rationalis, est docilis,

Qc. est docilis, potest seduci.

Qc. potest seduci, potest errare.

Qc. potest errare, potest Deo displicere. E.

Qc. est rationalis, potest Deo displicere.

- † 1. Fundamentum consistit in pluribus Syllogismis, quos non eruiamus, nisi per transpositionem, cum aliàs emergeret Figura quarta.

Qc. est docile, potest seduci.

O. rationale est docile. E.

O. rationale potest seduci.

Qc. potest seduci, potest errare.

O. rationale potest seduci. E.

O. rationale potest errare.

Qc. potest errare, potest Deo displicere.

O. rationale potest errare. E.

O. rationale potest Deo displicere.

- † 2. Cæterum Sorites facile prolabitur in fallaciam, si una Propositio vel sit falsa vel ambigua: tunc enim ipsa falsitas penetrat usque in conclusionem.

Qc. quotidie epulatur, bene vivit.

Qc. bene vivit, bene moritur.

Qc. bene moritur, habet veram fidem.

Qc. habet veram fidem, cor à Deo est sanctus. E.

Q. qui quotidie epulatur, cor à Deo est sanctus.

Nam ambiguitas est in Phrasi *bene vivit*, quæ vel significat indulgere genio, & bene vivere affectibus carnalibus, vel sequi virtutem ac bene vivere Deo.

CAPUT IX.

De Syllogismo Demonstrativo, Tópico & Sophistico.

I.

CONsideravimus Syllogismum respectu formæ; nunc obiter attingemus discrimen à Logicis notatum respectu Materiæ. Nam medius terminus, qui Conclusionem probat, vel est necessarius, vel probabilis, vel falsus ac ad deceptionem proclivis.

II. Et Syllogismus quidem demonstrativus est, qui affert causam necessariam, cur Conclusio debeat esse vera.

Calidum temperamentum conducit ventriculo debilitato.

Abinthium habet calidum temperamentum. E.

Abinthium conducit ventriculo debilitato.

Omne admirativum est risibile.

Homo est admirativus. E.

Homo est risibilis.

† De variis Demonstrationum generibus, ut & de variis demonstrationibus, unde Minor terminus dicitur subiectum, Major affectio, Medius causa; tum rectius agetur, cum in alterâ parte ostenderimus Praxin Logicæ in Demonstratione.

III. Syllogismus Topicus est, qui affert causam probabilem, cur Conclusio debeat esse vera.

* *Vocatur Andreas. E.*

Est vir fortis.

Habuit Parentem eruditum. E.

ipse est eruditus.

† 1. Topicus vocatur à Locis communibus s. Topicis; unde varia dicendi & probandi argumenta depromuntur.

† 2. Sed cave, ne confundas universam Topicam cum argumentis probabilibus. Nam Topica, ut quidem in Oratoriis exponitur, imò ut eandem suis libellis annectunt Logici, non saltem est series argumentorum taliter qualiter probantium, sed potius omnium ætiologiarum complexio, siue necessariarum siue contingentem habeant veritatem, e. g. unde meliores demonstrationes procedunt, quàm è loco Definitionis & causarum? at istos simul numeramus in Topicis.

† 3. Interim ista quoque tum explicabimus commodius, ubi ad Praxin Logices transferimus: nam qui his difficultatibus velit sufficere, ut Doctrinam de terminis sequenti libro proponendam cognoverit necesse est.

IV. Syllogismus Sophisticus est, qui affert causam fallacem & à Sophistis s. fraudulentis disputatoribus excogitatam, qua in speciem pro-

probare s. veram asserere volunt Conclusio-
nem in se falsam.

Qc. habet oculos habet corpus.

Deus habet oculum. E.

Deus habet corpus.

† Communiter fallaciæ in certas classes separantur,
ac adeo memoriæ causa versiculos quoque
habemus, ne tyrones in laudabili hoc inven-
to oblivionis injuriam deplorent: sed quod
supra dixi, aut peccatur in formâ, & tunc suf-
ficiunt Regulæ Syllogisticæ, aut in materiâ,
tunc Ptæmissarum aliqua vel apertè est falsa,
ut rejici queat per nudam inficiationem, vel
ambigua, ut post limitationem appareat qua-
ternarius terminorum numerus. e. g.

Qc. honorem præstat soli Deo, est Christianus.

Ethnici veteres in Persiâ honorem præstiterunt

Soli Deo h. e. Sol erat Deus eorum. E.

Ethnici veteres in Persiâ fuerunt Christiani.

quid opus est nominare fallaciam Amphi-
bolias, cum ipsa Responsio; imo & minoris
probatio, jam aperiat quatuor terminos?

† Id saltem rogo à meis Auditoribus, quos inter-
dum, ferente sic Syllogismorum exercitio, ad
cogitanda simul Sophismata compello, no-
lint hanc ludendi licentiam ad disputationes
serias extendere, ac in Academia tandem lau-
datissimam eruditionis & veritatis palæstram
ineptis ac fere puerilibus argumentariunculis
conspurare. Sciant quomodo responderi
debeat Sophistis; ipsi tamen aliis respondendi
hanc

hanc necessitatem non injungant. Imo credant tales Objectiones vel risu vel arguto dicto potius, quam molestâ inquisitione, aut limitatione convelli posse. Cujus generis elegantissima succurrit historia. Disputabat Magister non contemnendus de Igne Fatuo: Opponendi provinciâ injuncta erat nescio cui è commensalibus, qui magnam calliditatis suæ gloriam reportaturus sic argumentabatur.

Qc. disputat de Igne fatuo, ille est fatuus.

Tu disputas de Igne fatuo. E.

Tu es fatuus.

Sane paratum erat Respondendi medium, si petisset probationem Majoris, vel si prædicatum Majoris ita explicuisset: *Qc. disputat de Igne fatuo, is occupatur circa materiam fatuam, eamque non moraliter, sed physicè talem: Sed non merebatur homuncio, ut qui purus putus esset fatuus, seriam audiret Responsionem: quomobrem à Præside extemporalis hæc retorsio injecta.*

Qc. opponit de Igne fatuo, ille est fatuus.

Tu opponis de Igne fatuo. E.

Tu es fatuus.

Quem Syllogismum in se non minus ineptum postquam protulisset, argutissimo Epiphonemate rem eleganter commendavit. Ecce, inquit, quàm ex falsis Præmissis vera tamen sequitur Conclusio. Sic ostendebat se fatuum non esse, qui de materiâ hæc Physicâ disputaret; nec à fatui-

fatuitate absolvi alterum, si vel maximè utramque Præmissarum redderet falsissimam.

† Alia ratio est, si quis argutè disputandi initium levi aliquo sophismate faciat, cujus tamen occasione postea prolabi licet ad potiora. Sic meminì disputantem facere mentionem Oppidorum, postea agrorum, ac uti hac connexionis formulâ: Sed transcendamus muros. Adversus hanc phrasin opponebatur Syllogismus omnino frigidus.

Qc. transcendit muros, is committit crimen lese Majestatis.

Vos transcenditis muros. E.

Vos committitis crimen lese Majestatis.

Cuius enim constabat à Respondente distinctum iri inter transcendens propriè ac impropriè talem, & esse adeo fallaciam, ut vocant, æquivocationis: Sed vis objectionis demum apparebat prolata instantiâ. Nam sic regerebat:

Qc. acceptio in sensu proprio continet crimen lese Majestatis, ea nullatenus usurpari debet in sensu improprio &c.

ut proinde appareret è lusibus sophisticis factum fuisse progressum ad quæstionem sive Rhetoricam sive moralem. Sed plura monebuntur, cum Ordo libri nos deduxerit ad Praxin disputandi.

† Caterum ut in tempore adversus Syllogismorum fallacias sese queant munire discentes, ac imprimis intelligant, quomodo quatuor terminos

nos agnoscere, nec non Paraphraseos beneficium, supra in Modalibus commodissimum, hic etiam applicare insigni compendio debeant; forte fuerit operæ pretium aliqua fallacium argumentationum exempla subicere. Quibus si offendatur Lector brevitatis juxta & utilitatis studiosus, me non habiturus est inimicum, qui folia prætermittat.

I.

*Ubi sunt subditi, ibi est Magistratus.
Subditi sunt in carcere. E.
Magistratus est in carcere.*

Resolve Majorem beneficio Paraphraseos: *In qua Rep. sunt subditi, in eâ est Magistratus.* Sic non solum habebis quatuor terminos, sed etiam inepta patebit structura, nam ita rectè subsumeretur.

*In Germania sunt subditi. E.
In Germania est Magistratus.*

2.

*Propositio vera non est falsa.
Lapis loquitur, est propositio vera. E.
Non est propositio falsa.*

Pete probationem minoris, sic apparebit propositionem veram h. l. dici, quæ habet omnes partes, Subjectum, Prædicatum & Copulam, non quæ conveniat cum re. Sic habebis quatuor terminos.

3.

*Alterum Testamentum est vetus,
Alterum Testamentum est novum. E.*

Q. novum est vetus.

Adde Paraphrasin: *alterum Testamentum à Mose & Prophetis conceptum est vetus; alterum ab Evangelistis & Apostolis scriptum est novum: Sic patent quatuor termini.*

4.

*Qui dicit Hispanum esse Regis subditum,
is verum dicit.*

Qui dicit Hispanum esse Ludovici subditum, is dicit eum Regis subditum. E.

Qui dicit Hispanum Ludovici subditum, is verum dicit.

Adde explicationem: *Qui dicit Hispanum Regis Hispanici subditum verum dicit. Sic iterum fallaciam efficiunt quatuor termini.*

5.

Quod est in Curia, id est, in Civitate.

Unica turris est in Curia. E.

Unica turris est in Civitate.

Minor exclusivâ habet vim negandi, quod in prima Figura est illicitum. Cæterum si in sensu positivo, citra exclusionem alterius dicas, *unicam illam turrim, de qua loquimur, esse in Civitate*, nulla futura est absurditas.

6.

O. Civis moritur Peste.

Petrus, quatenus præstitit juramentum, est Civis. E.

Petrus, quatenus præstitit juramentum, moritur Peste.

Aut exprime particulam quatenus, quia sensum habet specificativum, relativo pronomine **QUI** h. m. *Petrus, qui præstitit juramentum, est Civis*: sic tolerari poterit Conclusio: *Petrus, qui præstitit juramentum, moritur.*

Si emphasin particulæ reduplicativæ retinere velis, attende limitationem hanc non præcisè petinere ad Subjectum, sed ad Prædicatum, quasi dicas. *Petrus est Civis & ratio, quod est civis, desumitur à præstito juramento.* Sic apparebunt quatuor termini, si Conclusio hæc occurrat: *Petrus moritur peste, & ratio, quod moritur, desumitur à præstito juramento.*

7.

O. brutum sentit.

O. animal præter hominem est brutum. E.

O. animal præter hominem sentit.

Exprime Minorem h. m. *O. animal, quod non est homo, est brutum.* Sic nulla erit falsitas in Conclusionem: *O. animal, quod non est homo, sentit.* Quod si adjicias exclusionem, ipsa negatio minorem reddit illegitimam.

8.

*Scribere non est legere.**Eruditus potest scribere. E.**Eruditus non potest legere.*

Corrige Majorem: *Qui potest scribere, non potest legere.* Sic apparet falsitas ipsius Majoris. Aut explica Majorem: *Scriptio non est lectio*: tunc emerget minor. *Aliquid, quod Eruditus potest est Scriptio*: nam potest referri debet ad Subiectum. Atq; adeo vera est Conclusio: *Aliquid, quod Eruditus potest, non est lectio*.

9.

*Credere Deum non est credere in Deum.**Pii credunt Deum, E.**Pii non credunt in Deum.*

Aut repete solutionem superioris argumenti: *Actus credendi Deum non est actus credendi in Deum.* &c. aut limita Majorem: *Credere Deum, precise quatenus creditur Deus, non est credere in Deum.* sic vera est conclusio: *Pios non credere in Deum, precise quatenus jam actu credunt Deum.*

10.

*Tempus vernum est, cum Sol ingreditur Taurum.**Die primo Aprilis Sol non ingreditur Taurum. E.**Die primo Aprilis non est tempus vernum.*

Triplex suppetit responsio: ut vel inde conjicias contrarij statim non debere, qui Syllogismum

minus solvit ad nutum nostrum : si saltem solutionis legitimum observetur fundamentum.

1. Major fraudulenter convertitur. Sic enim ordinariū situm habet: *Quandocumq; Sol ingreditur Taurum, tunc est tempus vernum.* Unde jam emergit prima Figura, quæ minorem respuit negativam.
2. Si Terminorum positus mutari non debet, Major non est universalis, nec loquitur de omni tempore verno : ac proinde ne in secunda quidem Figura est legitimus.
3. Limitari potest Major, *Temporis verni medium est, cum Sol ingreditur Taurum.* Sic Conclusio non est falsa, *Die primo Aprilis non esse veris medium.*

II.

O. animal sicurrit habet pedes.

O. lapis est animal, sicurrit. E.

O. lapis habet pedes.

Restrictio Conditionalis utrinque pertinet ad Subjectum : & minoris sensus hic est : *Si Lapis currit est animal* : ut nulla difficultate agnoscantur quatuor termini.

12.

Romæ est Cardinalis.

Pontifex non est Cardinalis. E.

Pontifex non est Romæ.

Major est particularis : *non Omnis, sed aliquis, qui Romæ versatur, est Cardinalis.* Imo Cardinalis in sensu ordinario Subjectum potius est ; *versari Romæ, Prædicatum.*

13.

Qc. non habet Principium non habet finem.

Anima non habet finem. E.

Anima non habet Principium.

Conclusio non est negativa, sed infinita. Sic Syllogismus secundæ Figuræ affirmat.

14.

O. illi sunt circumcisi, qui ministrant in Aulâ Turcicâ.

Persæ non ministrant in Aulâ Turcicâ. E.

Persæ non sunt circumcisi.

Restitue Majoris Subjectum & Prædicatum debito ordini: *O. illi, qui ministrant, sunt circumcisi.* Sic habebis Primam Figuram, & minorem negativam.

15.

Ecclesia Christi est per totum Orbem dispersa.

Ecclesia Saxonica non est per totum Orbem dispersa. E.

Ecclesia Saxonica non est Ecclesia Christi.

Limita Majorem *Ecclesia Christi universalis est dispersa.* Sic absurdum non fuerit dicere, in Saxonia non esse Ecclesiam universalem.

16.

Boni pastoris est tondere.

Pascere est boni pastoris. E.

Pascere est tondere.

G 2

Aut

Aut Major est particularis : Aliquod officium boni pastoris est tondere : aut in altera Præmissarum illegitima est Subjecti & Prædicati constructio : cum ubique eadem sit loquendi formula. Sive igitur dicas ; *Tondere est boni pastoris, Pascere est boni pastoris* &c. Syllogismus erit in secunda Figurâ affirmans : sive dicas, *Boni pastoris est tondere, Boni pastoris est pascere.* Sic habebis Syllogismum tertie figuræ, cujus conclusio debet esse talis : *E. Quidam cujus officium est tondere, est is, cujus officium est pascere.*

17.

Quas manus habuisti puer adhuc habes die Nuptiali.

Manus atramento deformatus habuisti puer. E.

Manus atramento deformatas adhuc habes die nuptiali.

Restringe sensum Majoris : *Quas manus, non quales aut quantas.* Sic minor loquens de Qualitate quatuor faciet terminos, h. m.

Manus pueriles quoad substantiam adhuc habes.

Manus atramento nigra fuerunt manus pueriles quoad qualitatem. E. Et.

18.

Si nullum animal sentit, O. homo est cæcus.

Sed O. animal sentit. E.

N. homo est cæcus.

Argumentum hypotheticum contra regulam procedit à remotione Antecedentis ad remotionem Consequentis, adeoque Categoricè sic sonaret :

Quicumq; admittit hanc propositionem N. animal sentit, is etiam admittere debet alteram, O. homo est cæcus.

Sed ego non admitto hanc propositionem &c. qui statuo contrarium. E. &c.

Sic apparet, minorem in primâ figura negari. Neque etiam sibi constat Conclusio : nam *O. homo est cæcus* non removetur legitimè per contrariam, sed per contradictoriam *Q. homo non est cæcus*. Quod notari meretur, si vel maxime ad præsentem solutionem nihil contribuat.

19.

Qc. Deus voluit ab æterno esse, id fuit ante annos sex mille.

Deus ab æterno voluit, heri natum infantem esse. E.

Infans heri natus fuit ante annos sex mille.

Minoris sensus patet, si Subjectum & Prædicatum decenter & ordinatim exprimas : *Infans heri natus est id, quod Deus ab æterno esse voluit, i. cujus existentia in tempore futura ipsi jam ab æterno placuit*. Si enim abeas ab hac Paraphrasî, termini emergunt satis multi, ac imprimis

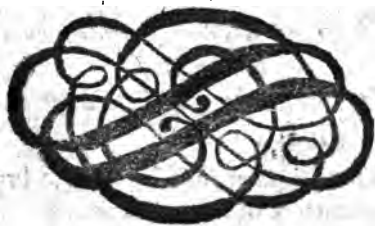
in Majori designatur essentia s. existentia præsens in Minori existentia futura. Quasi limitare velis: Qc. Deus ab eterno voluit præsenter & actu statim esse, id fuit ante annos 6000. Unde concidit minor.

20.

Qc. tuum Caput Caput dicit, is verum dicit.

Qc. tuum Caput dicit Caput scelestissimum, is Caput dicit Caput. E. Qui vocat tuum Caput scelestissimum verum dicit.

Limita Majorem: Qui Caput Caput dicit sine addito &c. Jam minor habet terminum quartum, quod caput Caput dicit cum addito scelestissimi.

PARTIS I.

LIBER TERTIUS.

DE TERMINO.

CAP. I.

De Naturâ & Varietate.
Terminorum.

I.

Terminus est, in quem resolvitur Propositio, seu, qui in Enunciatione stare potest loco Subjecti vel Prædicati.

† Cur appelletur Terminus *vid. sup. pag. 58.*

II. Terminus vel est nobilior, qui vocatur Categorematicus, vel ignobilior & improprie talis, quem nominamus Syncategorematicum.

III. Categorematicus aliquid significat per se, ac in Propositione Subjectum vel Prædicatum propriè constituit.

IV. Syncategorematicus consignificat saltem, & Terminum Propositionis velut concomitatur, quod faciunt Adverbia, Præpositiones aliæque particulae.

V. Terminus Categorematicus vel pertinet ad Notionem primam, vel ad secundam.

VI. Notio prima rem repræsentat uti est: Notio secunda eandem repræsentat prout ab Eruditis variè concipitur.

† 1. Notio nihil aliud est, quam signum, unde aliquid denotatur. Et cum Logica intendat modum sciendi, Notio h. l. erit signum s. vox, repræsentans Conceptum animi.

† 2. Est autem is Conceptus vel formalis vel objectivus. Conceptus Objectivus est & ipsa res, quæ intellectui cognoscenda offertur; Formalis est imago rei in intellectu expressa, e. g. dum cogito equum heri à me visum, non ipso equus, sed aliqua ejus imago memoriâ meam subit.

† 3. Conceptus Formalis (qui propriè vocatur Conceptus) vel primus est, ortus ex prima rei cognitione: *sicut Rusticus adspiciens equum ejus figuram in animo reservat*; vel est secundus, qui accedit post ulteriorem rei cognitionem, *sicut Eruditus Equi naturam vocat Speciem vel Genus, Equum dicit Subjectum vel Predicatum &c.*

† 4. Jam Notio prima erit signum Conceptus, quem diximus primum; Notio secunda signum, item Conceptus, quem diximus secundum.

† 5. Forte non absurdum est Terminum ipsum vel objectivum dicere vel formalem. Objectivus terminus est ipse Conceptus animi, quem vox exterior repræsentat; Terminus formalis est
exter-

externa vox significando conceptui interno destinata. Et sanè Logica non modo dirigit terminos formales, ut exprimere deceat cogitationes; sed etiam simul versatur circa terminos objectivos, ac interius ordinat cogitationes.

† 6. Si quid in hac doctrinâ difficultatis est, inde venit, quod nondum constat, quid intelligi debeat per objectum, quid per Formam. Sed efficiam, ut sub finem hujus libri singula evadant clariora.

VII. Termini considerantur porro, quatenus inter se conveniunt, vel quatenus sibi invicem repugnant.

* Convenientes fundamenta præbent Propositionum Affirmatarum; Repugnantes negatarum.

VIII. Convenientia Terminorum explicatur in doctrina 1. de Univocis, Æquivocis & Paronymis 2. de Universalibus & Singularibus 3. de Prædicamentibus ac Transcendentalibus.

IX. Repugnantiam ostendit tractatus de Oppositis.

X. Doctrina Univocorum, Æquivocorum & Paronymorum communiter audit de ANTEPRÆDICAMENTIS; Universalium de PRÆDICABILIBUS; Prædicamentaliū terminorum de PRÆDICAMENTIS; Oppositorum de POSTPRÆDICAMENTIS. Videbimus de singulis separatim.

CAPUT II. De Univocis, Æquivocis & Paronymis.

I.

Terminus Univocus est Vox, quæ multis ita competit, ut non modo nomen, sed etiam significatio sit eadem.

- * 2. Scholastici distinguunt Univocum univocans, & Univoca univocata. Univocum univocans est commune illud Prædicatum variis Subjectis aptum; Univocata sunt varia Subjecta, quæ conveniunt in aptitudine ad unum Prædicatum.
- * 3. Terminus univocus alio nomine dicitur Synonymus. Sed distingui debent Synonyma Grammatica à Logicis. Grammatica sunt voces diversæ eandem rem significantes: *Ensis, gladius, machæra*. Logica respiciunt vocem eandem distinctis rebus convenientem.

II. Terminus Æquivocus est Vox, quæ multis competit, quoad nomen, non vero quoad significationem.

- * 1. Sic Lupus dicitur animal quadrupes ovilibus infestum; piscis vorax variis piscium generibus imminens; Homo qui in gentilitio nomine Lupum refert. Ut adeo nomen sit commune,

mune, non ipsa significatio. Quippe aliter definitur quadrupes, aliter piscis, aliter homo.

* 2. Quid intelligi debeat per æquivocum æquivocans, & per Æquivoca æquivocata, colligi potest è superioribus: nam h. l. Lupus est Æquivocans; Quadrupes, Piscis, homo, sunt Æquivocata.

* 3. Alio nomine Æquivoca dici solent Homonyma.

III. Æquivoca sunt vel Casu vel Consilio talia.

IV. Æquivoca Casu ita habent commune nomen, ut nemo possit reddere convenientiæ rationem.

* e.g. quis dixerit, cur jus legem simul & offam denotet?

V. Æquivoca Consilio levem aliquam ostendunt Convenientiam, unde probabile est produsse denominationem.

* Sic Lupus piscis, quoniam id agit in aquis, quod lupus quadrupes in terrâ, à communi voracitate videtur accepisse nomen.

† Hinc apparet Æquivocorum convenientiam non esse veram, sed apparentem: ac adeo non immerito Æquivocationem vocari Erroris genitricem. Et quid est plerorumque Argumentorum resolutio, quam Æquivocationis clara explicatio?

VI. Inter Univocum & Æquivocum collocatur terminus Analogus h. e. Vox multis competens, tum quoad nomen, tum quoad significationem; sed tamen ut alteri tribuatur *primario*, alteri *secundario*.

* e.g. Enunciatio est Vox competens Affirmativæ & negativæ: sed nobilior enunciandi modus est in Affirmativâ quàm in negativa, ac adeo convenientia saltem est Analogica.

† Pulchriora exempla suppetunt in classe entium moralium, quorum illustratio infra occurrer. e.g. Jurisdictio tribuitur summo Principi, & inferiori Magistratui, ut rectè dicam: *Princeps habet Jurisdictionem. Prætor oppidanus habet Jurisdictionem.* Utrobtque etiam eadem est definitio, siquidem *Jurisdictio est facultas interpretandi & exequendi leges.* Interim quia hæc potestas in Principe est independenter, &, ut ita loquar, essentialiter & principaliter; vicissim ea in Prætoris est dependenter, accidentaliter, ac per gratiosam Principis communicationem: sequitur Principis Jurisdictionem esse nobilio-rem, in sensu primario; Prætoris ignobilio-rem, in sensu secundario.

VII. Analoga sunt duplicia. Vel enim accedunt ad Æquivoca, & dicuntur *Proportionis*; vel accedunt ad Univoca & dicuntur *Attributionis*.

† Perin-

† Perinde ac si dixeris: Analogorum convenientiam vel esse externam in Proportionem, vel internam in Attributione.

VIII. Analoga Proportionis fundamentum convenientiæ quarunt in externa similitudine.

e.g. Sic aliquis & Patris picturam, & ipsam ejus personam vocat Patrem. Sic & Homo dicitur ridere & Pratum; quoniam utroque externa est amoenitas, qualis ea est, quæ vultum ridentis solet comitari.

IV. Analoga Attributionis fundamentum convenientiæ quarunt in ipsa natura interna.

* Communiter difficillima tyronibus quæstio illustratur, nescio an obscuratur, exemplo Entis, quod primario dicitur de Deo, secundario de Creaturis; primario de Substantia, secundario de Accidentibus. Sed rectius consuluerit discentium industriæ, qui ad exempla moralia respexerit.

* Amicitia honesta & utilis, habent commune nomen, habent etiam communem definitionem: nam utrinque occurrit benevolentia mutua. Sed quia honestam videmus inclinare in salutem personæ amatæ; utilem quærere commodum personæ amantis; apparet benevolentiam primario competere Amicitiae honestæ, ubi sane voluntatis benignioris clariora sunt documenta.

X. His Analogis accedunt, quæ Aristoteles vocavit *πρὸς ἓν*, s. Communia ad unum, quæ videlicet unam significationem habent communem, ut tamen ea referatur ad unum principale.

* Tritum exemplum est Sanitatis, quæ dicitur de homine, de Medicamento, de Urina, de Cibo, de Somno: ut interim omnia sic denominentur respectu hominis, ad cujus Sanitatem vel ut medium, vel ut signum, vel ut consequens concurrunt.

* Sic Homo est doctus, Liber ab eo scriptus; Sermo ab eo habitus vocatur doctus. Sed doctrina Hominis est illud unum, ad quod cætera diriguntur.

† Ex hoc fundamento fluit Axioma: *Quoties definiuntur Analoga, satis esse definiri Analogum principale, ad quod, tanquam πρὸς ἓν, referatur Analogum secundarium.*

XI. Aliqui rejectis Analogis acquiescunt in Univocis, & Æquivocis: quorum tamen Opinio facile potest conciliari.

† 1. Sicut mihi in rebus Philosophicis semper probatur Methodus non Polemica, quæ inclinat ad Controversias inutiles, sed Irenica, quæ conciliandis opinionibus indulget: Ita nunc daturi sumus operam, ut vexatissima hæc quæstio pacificam manum experiatur.

† 2. Et vero si quis Analoga Proportionis, planè velit referre ad Æquivoca Consilio, adeo magnum in modo sciendi non habiturus est periculum. Nam Proportio remotior, qualis est in Lupo pisce & quadrupede, creditur facere saltim Æquivocationem; Proportio propior, qualis est in Persona & Pictura, ad Analogiam creditur inclinare, claro indicio, posse inter se confundi, quæ saltim separantur ut magis & minus.

† 3. Sed de Analogia Attributionis judicandum erit accuratius. Aliqui enim, quoties objicitur significatio primaria & secundaria, respondent, istud discrimen non pertinere ad conceptum communem, sed ad differentias. e. g. Conceptum Deo creaturisque communem esse, Ens, quod præcisè designet existentiam, ut eodem sensu dicatur, Deus existit, Creatura existit: Quod autem Dei existentia sit infinita & independens, Creaturarum finita & dependens, illud pertinere ad differentias, nec minus introducere Analogiam, ac rationale & irrationale, quibus differentiis dividitur Conceptus animalis.

† 4. Interim distinguatur Identitas seu Convenientia formalis & objectiva. Formalis est, cum Intellectus aliqua beneficio abstractionis concipit, quæ non sunt diversa: Objectiva est, cum à parte rei hujus abstractionis distincta fundamenta occurrunt e. g. qui Dei existentiam cogitat, is equidem in Conceptu suo

fuò formali abstrahere seu non cogitare potest independentiam: sed si à parte rei objectivus Conceptus examinetur, nihil in Deo considerari, nihil abstrahi & distinctim cognosci potest, quod non sit infinitum vel independens.

† 5. Quamobrem, facilis concertantium fuerit concordia, si dicas, Analoga referri ad univocationem, si sufficiat convenientia formalis; non referri, si ulterius requiratur Convenientia objectiva.

† 6. Sed de his nemo iudicaverit, qui nec in Prædicabilibus, nec in terminorum Metaphysicorum notitia fuerit versatus. Ut vel inde pateat, signum crucis hoc loco positum non esse tyronibus.

XII. Terminus Paronymus est, qui ab altero derivatur s. ubi vox ejusdem Originis, quoad flexionem est diversa.

* Alio nomine Paronyma dicuntur Denominativa, quia vox ejusdem originis multa derivata denominat.

† Sed distingui debet derivatio Grammatica & Logica. Primo enim in Grammaticâ vocabulum longius derivatur à breviori e. g. à *Justus* derivatur *justitia*, ab *Albus*, *albedo*: Vicissim in Logica à conceptu simpliciore, derivatur Conceptus concretus & compositus h. e. à *justitia* derivatur *justus*. Sic etiam Grammatica unam vocem præcisè sequitur, e. g. à *Somnus* derivatur *somnolentus*: Sed Logica, dummodo con-

constat Sensus, de vocis sonorum est sollicita.

Sic à Somnus derivatur dormiens.

XIII. Huc igitur pertinet explicatio Termini Abstracti & Concreti.

fil. m.

XIV. Abstractus terminus est, vox, quæ saltem significat formam aliquam, non simul significato subjecto.

XV. Concretus est, qui & formæ & subjecti significationem complectitur.

* Forma h. l. tam late accipitur, ut omnes denominationes in se comprehendat, siue sint extrinsecæ, siue intrinsecæ. Quamobrem si repetamus, quæ supra de Subjecto & Predicato Propositionis fuerunt monita, parum abest, quin forma appelletur Prædicatum, quod de Subjecto dicitur: e. g. *Homo est doctus*, *Homo est Subjectum*, *doctus si non in concreto, & incluso Subjecto, sed separatim consideratur, pro sola doctrina*, est Prædicatum s. *Forma*.

† I. Cæterum Abstractio vel est ultimata vel non ultimata. Sæpe enim quæ sunt abstracta sunt, separari possunt utriusque, e. g. *Albedo est terminus abstractus, à Concreto albus*, item ab Albedine Scholasticis derivatur Albedineitas h. e. illud ipsum, per quod Albedo est Albedo. Sed caveamus, ne fiat progressus in infinitum, si novam Albedineitatis formam, jubeamus sistere. Sanè cur his terminis barbariem impingamus, causam habemus nullam:

si licitum fuit Ciceroni nominare Lentuleitates & Luculeitates.

1.2. Ipsum quoque Denominationis Subiectum vel est Commune vel Proprium. Subiectum proprium est illa pars totius, in qua reperitur forma denominans. Subiectum commune est Totum, quod à forma hac etiam partialiter denominationem accipit, e. g. verum est, si dicatur, *Homo videt, item Oculus videt.* Neque tamen diversa est visio, sed Oculus hujus denominationis Subiectum est proprium; homo est Subiectum commune. Datur etiam Subiectum magis vel minus commune. Nam verum est: *Sum Zittavia; Sum in Lusitania; Sum in Germania; Sum in Europâ; Sum in Mundo.* Neque tamen alius est in Mundo, quam qui est Zittavia.

Accidit in uno Subiecto interdum reperiri duo contraria, sive simul, sive temporis successu obvia. e. g. *Aethiops singulis membris niger, albos habet dentes. Studiosus integra septimanâ negligens, die Sabbati libros incipit evolvere.* Sed sciendum à potiori denominationem fieri, nisi quis malit denominationi addere limitationem. Aethiops est albus, quoad dentes. Studiosus est diligens, sub ultimam Septimanâ horam.

CAPUT III.

De Universali & Singulari.

I.

Terminus universalis est vox, quæ multis competit. e. g. *Homo dicitur de Johanne, Carolo, Paulo &c.*

II. Terminus singularis est vox, quæ saltem de uno dici potest. e. g. *Johannes nomen est unius tantum personæ.*

III. Universale alio nomine dicitur Prædicabile, h. e. quod in Propositione potest fieri Prædicatum.

* Sic amabile vel laudabile est, quod fieri potest actu amatum, vel laudatum.

IV. Quia vero Prædicabile est id, unde fieri potest Prædicatum; tot etiam erunt Prædicabilia, quot occurrunt Prædicationum modi.

V. Est autem Prædicatio duplex, **IN QUID,** & **IN QUALE.**

VI. Prædicatio in Quid oritur à Synonymo, Prædicatio in Quale provenit à Paronymo.

* Prædicatio in Quid vocatur, quæ respondet ad quæstionem, *Quid est?* h. e. quando quæritur de ipsa rei naturâ & essentiâ. Prædicatio in Quale, quando quæritur de rebus extra essentiam positis.

† 1. Aliqui dicunt, Prædicationem in Quid fieri in casu recto: *Homo est animal*; Prædicationem in Quale fieri vel in Casu obliquo: *Homo habet doctrinam*, non, *Homo est doctrina*; vel in Adjectivo: *Homo est doctus*.

† 2. Sed obstant Prædicationes omnino accidentales: *Homo est Doctor*, *Homo est Consul*, *Homo est miles*. Ubi Casus rectus occurrit, neque tamen ipsa rei natura exponitur. Interim sic responderi potest. Denominationes s. Prædicationes vel sunt extrinsecæ vel intrinsecæ. Extrinsecæ omnes fiunt in Quale; Intrinsecæ si collocentur in casu recto, fiunt in Quid; si habeant casum obliquum, fiunt in Quale.

† 3. Sanè in sensu morali, hanc Prædicationem, *Homo est Consul*, posset vocare in Quid: sed impræsentiarum fatius fuerit subtilitatum quærere compendia.

VII. Inde Prædicabilia sunt Quinque: GENUS, SPECIES, DIFFERENTIA, PROPRIUM, ACCIDENS.

† 1. Nam Prædictio in Quid, vel designat Totum Compositum, h. e. *Speciem*, vel partem compositi materialem h. e. *Genus*, vel partem formalem, h. e. *Differentiam*. Prædictio in Quale vel designat denominationem necessariam h. e. *Proprium*, vel contingentem h. e. *Accidens*.

† 2. Dum Genus comparatur Materiæ, Differentia formæ, Species toti composito, elegans adhiberi potest exemplum, & id quidem visibile,

petitum ex entibus artefactis. Nam ut Affer materia est apta ad mensam, ad scamnum, cistam, tabulam &c. Sic Genus s. Conceptus genericus e. g. *Animal*, aptitudinem habet ad hominem, piscem, avem, bestiam quadrupedem, insectum reptile &c. vicissim ut asser cum accepit formam mensæ, compositum aliquod artificiale constituit, quod à scamno, cistâ, tabulâ &c. distinguitur; ita etiam differentia adjecta generi certam speciem constituit, eamque dividit ab omnibus conceptibus, ad quod ipsum genus erat aptum. Neque profecto contemni debent talia exempla, informandis tyronibus commodissima.

VIII. Genus est, quod de multis Specie differentibus in Quid prædicatur.

IX. Species est, quæ de multis numero differentibus in Quid prædicatur.

* Numero differentia sunt Individua, quæ distinctam ita habent existentiam, ut intento digito ostendi, adeoque certis numeris designari queant.

† Equidem Genus quoque de Individuis prædicatur, *Petrus est Corpus, est Substantia*. Sed hoc loco rationem habemus Prædicationis non mediatae, sed immediatae.

X. Genus vel est *Summum*, quod nunquam fit Species vel *Subalternum*, quod respectu inferioris est Genus, respectu Superioris Species.

- * e. g. Animal respectu hominis & bestię Genus est; sed respectu Corporis, quod prædicatur de Animalis & rebus non viventibus, velut lapidibus, Metallis &c. Species est.

XI. Sic etiam Species est vel *infima*, quæ nunquam fit Genus, ac saltim prædicatur de Individuis; vel *Subalterna*, quæ respectu Specierum inferiorum est Genus.

- * Patet hoc è notâ thesæos superioris. Neque inconfutum est tyrones ad seriem Generum & Specierum, brevi tabulâ comprehensam, ablegare.

Accidens

Qualitas

Habitus

Virtus

Justitia, Temperantia, Fortitudo

Justitia Temperantia Fortitudo

Aristidis Scipionis Herculis.

Vel si nondum capiant Generum ac Specierum Ordinem, quem demum aperiunt Prædicamenta, talibus saltem exemplis adjuventur. *Arbor* est Genus, *Pirus, Prunus, Malus, &c.* sunt Species. *Flos* est Genus, *Viola, Lilium, Rosa &c.* sunt Species. *Gemma* est Genus, *Adamas, Rubinus, Saphirus* sunt Species &c.

- * Quæritur hic, an dentur Species Monadicæ, quæ salvantur in uno Individuo? e. g. An Conceptus

ptus Solis, Lunæ, Mercurii, sit Specificus? Nam certè si Deus conderet novum Solem, conceptus emergeret duobus Solibus communis. Sed pro diversitate Principiorum, diversa sequitur responsio. Si quis Universalia dicit realia, fundata in similitudine naturæ, is agnoscere nequit Species Monadicas: Ex adverso qui universalia vocat terminos prædicabiles, qui possunt de multis dici, etsi de multis actu non dicantur, tales Species non repudiaverit. Neque est aliquod periculum in disciplinis reliquis, quamcunque demum partem fueris amplexus.

XII. Differentia est, quæ de multis Specie vel numero differentibus prædicatur in *Quale Quid*, seu, ut alii loquuntur, in *Quale essentialiter*.

* Quale quid vocatur Prædicatio essentialis facta in Casu obliquo, nam non dico; *Homo est rationalitas*, sed *homo est rationalis*, seu, *Homo habet rationem*.

† I. Aliis Differentia describitur, quæ adjecta Generi certam constituit Speciem. Qui tamen potius respiciunt ad modum essendi, quam ad modum prædicandi. Unde nata distinctio Differentiæ constitutivæ & divisivæ. Nam certè quo ipso Scriniarius ex æfferibus facit mensam, eo ipso opus suum distinguit à cista, scamno, tabula &c.

XIII. Differentia vel est Generica vel Specifica.

* Certè omnis Differentia constituit Speciem : quia tamen Species subalterna esse potest Genus, Generica vocabitur Speciei subalternæ, Specifica, Speciei infimæ.

† 1. Doctrina hæc de Differentia magnam Logicis, præcipuè tyronibus, crucem semper fixit. Nullum enim in promptu est exemplum, si excipias vexatissimam inter Enunciationes Martyrem : *Homo est rationalis*. Reliquæ enim rerum creatarum differentiæ nec intelligi à nobis, nec vocabulis certis exprimi possunt.

† 2. Quamobrem in tempore advocandæ sunt disciplinæ morales, in quibus differentiarum copiosior est apparatus. Cum enim in statu publico multa dependeant ab hominum instituto, necesse est, cognosci ab hominibus rerum institutoribus, ipsas differentias: non aliter ac in artificialibus, Scriniarium scire oportet, quæ sit Mensæ, Sellæ, Cistæ differentia, e. g. Si Princeps constituat Marechallum, Belli ducem, Cancellarium &c. sine dubio intelligit, quibus differentiis inter se distinguantur istæ Personæ.

† 3. Et ex his commodius ostendi potest, quomodo differentia sit radix propriorum, & quomodo è differentiâ, velut è causa, proprium velut effectus demonstrari queat. Sanè valet argumentatio : *Est rationalis E. habet iudicium*,

compa-

comparandi res inter se, E. est admirativus, E. est risibilis. Sed cur immoramur uni exemplo? Si Differentia Mareschalli Aulici est Jus dirigendi Statum & Pompam Aulæ, statim judicari possunt Jura, quæ tanquam Proprietates inde fluunt. E. habet potestatem judicandi delinquentes Aulicos, habet potestatem dirigendi Cancellariam, quam vocant, Aulicam, habet jus ordinandi exceptiones Principum aliasque solennitates. Abeat nunc Præceptor, & inquireat in differentias Consulum, Prætorum, Pastorum, Præceptorum, & tunc non defutura sunt Differentiarum & Propriorum exempla.

XIV. Proprium est, quod de multis Specie vel numero differentibus prædicatur in *Quale accidentaliter, necessario & convertibiliter.*

* I. Prædicatur in *Quale* h. e. in casu obliquo; *accidentaliter*, ita ut nec essentiã ingrediatur, nec in definitione exprimatur, *necessario*, nam proprium differentię necessarium est consequens, nec ab eadem potest abesse, si vel maxime eandem non constituat; *convertibiliter*, ut in prædicatione proprii Subjectum statim fieri possit prædicatum, salva veritate. O. *Homo est risibilis* E. O. *risibile est homo.* O. *Persona Majestatem habens gaudet jure belli* E. O. *gaudens jure belli est persona Majestatem habens.*

XV. Proprium est quadruplex, ut è communi versiculo innuitur:

Est Medicus, bipes, canescens, denique ridens,

H 5

* Esse

* *Esse Medicum* competit soli homini; sed non omni; *esse bipedem* competit omni homini, sed non soli; *canescere*, competit omni (si fiat senex,) soli (nisi canescunt etiam asini) sed non semper; *Ridere* h. e. *posse ridere*, competit omni soli semper & necessario.

* Hinc apparet in definitione Proprii imprimis spectari, quod est quarti modi: Alterum nobilitatis gradum habet proprium secundi modi, Primum & tertium si quis annumeret Accidenti, nolim repugnare.

† Proprium alio nomine vocatur Attributum vel Affectio: unde huc pertinet distinctio Affectio-
rum Simplicium & disjunctarum. Simples
s. unitæ sunt, quæ sine disjunctione prædicantur
de suo Subiecto. *O. homo (nullo excepto) est risi-*
bilis, O. Ens est unum. O. Princeps habet jurisdi-
ctionem. Disjunctæ sunt, quæ duo prædicata
exprimunt, adeoque Subiecto tribuuntur sub
certâ disjunctione: *Ens vel finitum est vel infi-*
nitum. Princeps vel est absolutus vel restrictus.
Enunciationis Oppositio, vel est contraria vel con-
tradictoria,

XVI. Accidens est, quod de multis numero
differentibus prædicatur in quale accidentaliter
& contingenter.

* e. g. *Homo est doctus*, ubi doctrina prædicatur in
casu obliquo; *accidentaliter*, ut non pertineat
ad ipsam essentiam; *contingenter*, ut ab essentia
non fluat necessario, sed plane per accidens vi-
deatur accessisse.

¶ I. Cum

† 1. Cum hac definitione non pugnat altera: *Accidens est, quod adest & abest, sine Subiecti interitu*: eo ipso enim, quod prædicationem accidentalem & contingentem facit, nihil addere vel demere poterit Subiecto quoad essentiam.

† 2. Quod si quis objicit Accidentia privativa & corruptiva; *Homo est cæcus, Homo moritur &c.* ubi quidem prædicatione insignem arguit Subiecti sive corruptionem, sive destructionem: respondetur aliam corruptionem esse Physicam, qua res desinit existere; aliam esse Logicam, quando propositio induit sensum contradictorium. Quamobrem qui dicit *Hominem mori*, non accipit Subiectum s. hominem, in alio vel contradictorio sensu, adeoque non dum adest interitus Logicè talis.

† 3. Trita est distinctio Accidentis separabilis, *ut calor in aqua*, & inseparabilis, *ut nigredo in corvo*. Sed omne Accidens inseparabile pertinet ad proprium secundi modi: vel si prædicationem spectes, O. Accidens, si non in existendo, certè in prædicando & abstrahendo est separabile.

XVII. Terminus singularis est, qui de inferiori alio dici non potest.

* 1. Alio nomine dicitur Individuum, quod in plura inferiora dividi nequit.

* 2. Quoties etiam loco Prædicati stat Singulare, Prædicatione sanè est identica, ut Prædicatum latius non pateat Subiecto. *Hic homo est Pe-*

trus.

trus. Poëtarum Princeps est Virgilius. Nam statim valet conversio: Petrus est hic homo. Virgilius est Poëtarum Princeps.

- * 3. Individuum vel exprimitur conceptu distincto vel confuso. Conceptus distinctus est, cum ponitur nomen proprium, *Johannes*; vel Periphrasis, *Apostolus quem præ cæteris amavit Christus*, vel signum demonstrativum, *Hic homo*. Conceptus confusus est, cum Speciei additur signum particulare: *Quidam homo ingressus est auditorium*. Etsi enim hæc locutio denotat certum hominis individuum, expresse tamen illud & distinctè non describitur: unde vocari consuevit Individuum vagum: quippe quod audiens hanc locutionem variè vagatur in suis cogitationibus, antequam distinctè cognosci possit ipsa persona.

- † 1. Scholastici subtiliter disputant *de principio Individuationis* h. e. quod sit fundamentum, seu formalis ratio, ut Individuum dicatur individuum: quasi quæras, quæ sit diffetentia individualis, unde quodvis individuum constituatur, & à reliquis Individuis separetur: Scotus dixit Hæcceitatem i. e. aptitudinem ad recipiendam demonstrationem, hoc est. Sed non opus est rem in se facilem, terminorum barbarie reddere difficilem. Individuum est, quod existit. E. Principium Individuationis est existentia. Jam quod existit, admittit quoque pronomen demonstrativum.

† 2. Sed

† 2. Sed occurrunt nomina propria; quæ prædicantur de multis e. g. in Gallia jam vivit Ludovicus XIV. At aliud est nomen proprium, quatenus æquivocè de multis prædicatur, aliud, quatenus uni saltem Individuo tribuitur propriè.

† 3. An Deus possit dici Individuum, quæstio est inepta. Si enim quis Deum sustinet referre ad Prædicamentum Substantiæ, ut supra se habeat Genera & Species; certè erit Individuum. Quod si vero Prædicamentis non includitur, adeoque supra se non habet Conceptus communes, Terminò in Transcendentibus usitato, rectius dicemus Deum esse singulare.

XVIII. Prædicabilium hæc doctrina duas præcipuè habet difficultates; alteram non undique utilem de naturâ Universalium; alteram utiliore de Prædicationibus extraordinariis.

† 1. Inutilem diximus doctrinam de Universalibus, non omnem eam, quæ agit de iisdem repræsentandis, significandis & prædicandis, sed quæ cum Scholasticis nimium spinosè agit de Universalibus in essendo.

† 2. Occurrunt enim famose Realium & Nominalium sectæ: ac Reales quidem Universalia seu unum in multis, dari in rebus, citra mentis nostræ operationem statuunt; Nominales vicissim Universalia Conceptus dicunt, à rebus singularibus abstractos & Nomina communia;
 quæ

quæ de singularibus possunt prædicari. Scinduntur porro in diversas partes, quod aliis placeat abstractio s. præcisio *objectiva*, aliis *formalis*. Imo non desunt, qui nuda in universalibus nomina agnoscunt, quod fecit Nizolius in Grammatica sua Philosophica, qui ex Nomine Substantivo & Adjectivo, Substantiam & Accidens, ex Nomine Appellativo & Proprio naturam Universalis & Singularis; & ex aliis aliud docere est conatus.

† 3. Interim quicquid in theoria magno strepitu fuerit disputatum, in Praxi disciplinarum superiorum, ubi Logices Usum deprehendimus, adeo parum infert discriminis, ut sæpe mirer, cur multos non pudeat apud juventutem talia tractare magis polemicæ quàm irenicæ.

† 4. Cæterum, ut aliqua saltem cognoscamus, ne ars ista scilicet, contemptores habere videatur ignorantes; qui Universalia statuunt realia, maxime confugiunt ad Similitudinem naturarum, e.g. homo alteri homini est similis, unde nascitur generalis aliqua convenientia, quæ prædicari deinde queat de singulis Individuis, ad hanc similitudinem pertinentibus,

† 5. Sed facile conciliantur cum reliquis; quoniam hæc similitudo non est formalis, ut verè existat ejusmodi unum, nemine cogitante, quod deinde tribui possit inferioribus; sed tantum materialis & fundamentalis: quippe Intellectus in rerum similitudine invenit fundamentum.

mentum compingendi res multas in unum conceptum. Ergo universalia sunt res fundamentaliter, sunt Conceptus formaliter; sunt nomina predicabiliter, quando conceptus alteri communicantur & significantur.

† 6. Precisionem objectivam & formalem quod attingit, ea sic utrimque describitur. Quibus Precisione placet Objectiva dicunt, *quod in rebus sunt predicata, tot esse distincta predicabilia s. fundamenta, quibus predicata respondent*, ut adeo Intellectus abstrahens inveniat aliquam in Objecto distinctionem: et si forte non tantam, qualem Anselmus assati divisor, qui licet unam recontraheret, in juncturis tamen & membris invenit scindendi fundamentum.

† 7. Qui precisionem formalem, h. e. quæ saltem, dependet ab intellectu, non simul à re, probant, ita loquuntur: *Omni Universalis cognitionem esse confusam, singularis distinctam: Semper tamen sine abstractione cognosci totum*, e. g. qui hominem videt à longinquo, ex umbra primo colligit esse corpus, ex motu deinde scit esse animal, propius accedens novit hominem, sed non ipsam Personam: neque tamen in priori cognitione sola Corporeitas exclusa animalitate; nec postmodum sola animalitas exclusa humanitate; sed totus semper homo, imò ipsum hoc individuum Intellectui obversabatur.

† 8. Sa-

† 8. Sanè si omnis cognitio præsupponeret ejusmodi confusionem, probari posset hæc præcisio: sed cum è Singularibus probè & distinctè jam cognitis, eruatúr conceptus communis; statendum omnino est, Abstractionem dici Cognitionem unius, seposito, præciso & non simul cogitato altero, quod à partem cum illo conjungitur. Interim singulæ formalitates s. fundamenta Prædicatorum non opus est distinguere realiter; sufficit actum rationis distinguentem invenire fundamentum. Sed dicta sunt ista in gratiam provectorum; si quos forte alliciat accuratio noscendarum controversiarum cupiditas.

XIX. Prædicationes extraordinarias voco, quæ non fiunt in quid vel in quale, seu ut alias loquimur; Synonymicè & Paronymicè; sed quæ sunt vel *inordinatæ* vel *impropriæ* vel *in-usitatæ*.

XX. Inordinatæ Prædicationes sunt, cum angustius prædicatur de latiori.

e.g. *Q. animal est homo. Q. Virtus est Temperantia.*

XXI. Impropiæ sunt, quæ alienè intelligi debent, ac expressè sonant.

† 1. Impropiæ vero hæc acceptio habet in æquivocatione, seu, ut Rhetoricè loquamur, in tropo sive Subjecti, sive Prædicati.

2. In Subjecto tropus est, si dicas: *Pater meus pendet in crepidine templi*: ubi non intelligitur ipse Pater, quẽm propriẽ designat vocabulum, sed imago Patris, per metonymiam signi pro signato.
- † 3. In Prædicato tropus est, si dicas: *Pueri sunt simii Parentum*, ubi simius non denotat brutum, sed metaphorice ineptum imitatore, cæco impetu ad alterius actiones exprimendas paratum.
- † 4. Huc refertur Prædicatio *Causalis*, ut vocant, & *Concomitativa*, in quã nonnulli minus rectẽ copulam agnoscunt impropriẽ acceptam.
- † 5. Causalis enim est, cum Causa de effectu, vel effectus de causa prædicatur in casu recto. e. g. *negligentia filiorum est Parentum tristitia*, quasi dicas, efficit tristitiam, nam h. l. tristitia non accipitur pro motu animi, sed impropriẽ per Metonymiam pro causa tristitiæ: ut inde legitima planẽ sit copula, nec non omnimoda Subjecti & Prædicati identitas.
- † 6. Concomitativa est, cum ea quæ necessario se comitantur seu coexistunt, de se invicem prædicantur in casu recto e. g. *Unius exaltatio est alterius depressio*, quasi dicas: *Unius exaltatio præsupponit seu arguit alterius depressionem*. Ubi quidem optimam medelam affert Paraphrasis: *Actus quo quis exaltatur (non in abstracto sed in concreto acceptus) est idem ille actus, quo alter deprimitur.*

† 7. Cur enim in Copula nolim admittere sensum improprium, (quod in exemplo Prædicationis Causalis & Concomitativæ miror factum à quibusdam) ea evincitur ratio, quod Copulæ totum esse est unire, non significare. Ac proinde placeant sibi, quibus Copula EST tropicè interdum valet SIGNIFICAT. Si enim vel maximè talis locutio in Parabolis vel somniis occurrat: *Christus est Petra. Septem ariste sunt septem anni*: Interim sive Prædicatum, sive Subiectum spectari debet potius quàm copula. *Christus est Petra* subintellige, *Spiritualis non naturalis. Septem ariste sunt septem anni* h. e. *Id quod per septem aristas innuitur sunt septem anni*. Neque tamen ad ejusmodi interpretationem licet confugere, nisi aperta circumstantia, & occasio nimium prona id suadere videatur.

XXII. Inusitatæ Prædicationes sunt, cum duo disparata de se invicem prædicantur.

† 1. Ejusmodi Prædicationes à Theologis observantur in loco de Christo, & de Cœnâ Domini, sive sint Biblicæ, sive Ecclesiasticæ. *Germent Davidis est Jehova. Deus est homo, Homo est Deus. Panis est Corpus Christi. Vinum est Sanguis Christi.*

† 2. Sed inusitatæ hæc Prædicationes confundi non debent cum Propositionibus exhibitivis. Aliiter enim se habet Propositio Ecclesiastica, *Panis est Corpus Christi*, aliter hæc Biblica; *Hoc est*
Cor-

Corpus meum. Nam exhibitivæ Propositiones in Subjecto habent Complexum, & in prædicato nominant partem nobiliorem, in sensus nonincurrentem. Ut si quis ostenso chartæ fasciculo dicat: *accipe centum taleros*, ubi certè plenus sensus est, *Id quod accipis, est fasciculus chartaceus continens 100. taleros.*

XXIII. Quod reliquum est, optimè de suis Auditoribus consuluerit Præceptor, si variis exemplis; ex omni sententiarum & locutionum genere petitis ordinarios & extraordinarios prædicandi modos exerceat.

† Dabo exempla pauciora, quibus succedere queant plura.

1. *Præsentia Solis est dies?* R. est impropria & quidem Causalis, quasi dicas, *est causa diei.*

2. *Pietatis studium est mundi ludibrium?* R. est impropria itidem causalis, quasi dicas, *est materia seu objectum circa quod versatur mundi ludibrium.*

3. *Deus est omnipotens?* R. est identica. Nam quicquid est in Deo, id totus est Deus, licet à nobis, quæ nostra imbecillitas est, inadæquatè concipiatur.

4. *Album est dulce?* R. est Prædicatio quam aliqui vocant per accidens, aliqui connotativam. Maximam illustrationem dabit Paraphrasis, quæ locutionem omnino propriam exhibebit. *Id quod est album, est dulce.*

5. *Theologus est Philosophus?* R. Eadem Prædicatio: *Homo qui est Theologus, est Philosophus.*
6. *Deus moritur?* R. Est Phrasis Ecclesiastica, quoniam Scriptura dicit *Principem vitæ b.e. Deum fuisse occisum*; at inusitata.
7. *Albedo est color?* R. Est Prædicatio inquit. Color enim Albedinis genus est. Si quis objiciat Albedinem esse Accidens; respondetur, aliud esse accidens Prædicamentale, cujus explicatio mox sequetur; aliud Accidens Prædicabile, quod impræsentiarum tangitur.
8. *Septem candelabra sunt septem Ecclesie?* R. Impropria locutio aut latet in Subjecto: *Id quod per septem Candelabra innuitur, sunt septem Ecclesie*; vel in Prædicato: *Septem Candelabra sunt signa septem Ecclesiarum.*

CAPUT IV.

De Termino Prædicamentali & Transcendentali.

I.

Terminus Prædicamentalis est, qui locum invenit in aliquo Prædicamento.

II. Terminus Transcendentalis est, qui ob suam latitudinem certo prædicamento includi nequit.

III. Videbimus initio de Prædicamentibus. Et Prædicamentum quidem vocatur Clas-

Classis rerum , secundum sub & supra h. e. secundum genera & species dispositarum.

† Non obstat Prædicamenta dici classes rerum, si vel maximè nunc agamus de terminis. Nam termini rerum seu conceptuum à rebus petitorum sunt signa: ac facile quis Prædicamentum diceret, *classẽ terminorum s. notionum primarum, quibus applicari debent notiones secundæ, h. e. conceptus generum & specierum.*

IV. Prædicamenta numerantur decem. Unum SUBSTANTIÆ, novem Accidentium, QUANTITATIS, QUALITATIS, RELATIONIS, ACTIONIS, PASSIONIS, UBI, QUANDO, SITUS, HABITUS: de quibus sigillatim, ac distinctis capitulis agetur.

† 1. Numerus denarius, etsi non adeo accuratus, originem debet Pythagoræ, qui quoniam in hoc numero posuisset omnem perfectionem, eundem à nobilissima hac Entium distinctione noluit excludere.

† 2. Interim non Entia modo, sed Entium respectus quoque vel modi ac denominationes locum hic inveniunt. Quid enim est e. g. *esse in tempore, esse incurvatum, esse vestitum &c.* Si spectes Subjectum, de quo talia per denominationem extrinsecam prædicantur.

X. Ex his Prædicamentis aliqua dicuntur primaria, aliqua secundaria.

VI. Primaria sunt, quæ peculiarem usum habent in disciplinis, adeoque exactiorem dispositionem requirunt: *velut Prædicamentum Substantiæ, Quantitatis, Qualitatis, Relationis, Actionis & Passionis.*

† Prædicamentum Substantiæ usum exerit in Physicâ; Quantitatis in Mathematicâ; Qualitatis itidem in Physicâ, nec non in disciplinis moralibus; Relationis ad moralia itidem pertinet; quorsum simul spectant Actiones & Passiones.

VII. Notandum porro in his Prædicamentis aliqua collocari *directè*, aliqua *indirectè*, aliqua tandem *reductivè*.

VIII. Directè ponuntur, quæ velut per lineam rectam sibi subjiciuntur velut Genera & Species.

IX. Indirectè ponuntur, quæ per lineam collateralem eo solent referri: velut differentia, quæ non in casu recto, sed in obliquo solent de suis Subjectis prædicari.

X. Reductivè ad Prædicamentum pertinent Privationes, in quâ propriè collocantur ipsæ Formæ.

* e.g. Ad quod Prædicamentum propriè pertinet *Viso*, ad illud reductivè spectat *Cæcitas*.

† Qui talia cognoscere voluerit accuratius, ante oculos habeat Scalam sive arborem prædicamentalem.

XI. Cæterum aliqua excluduntur è Prædicamentis; quæ continentur vulgari disticho :

Complexum, Consignificans, Fictum, Polysemon,

Vox Logicæ, Deus, Excedens, Privatio, Parsque,

quod ita intelligi debet.

1. COMPLEXUM h. e. Concretum, quod non est in uno Prædicamento, sed in multis e. g. *Album*, quasi dicas *Subiectum vel Substantia alba*, & in Prædicamento Substantiæ, & Qualitatis locum invenit.

2. CONSIGNIFICANS h. e. terminus Syncategorematicus, qui, quoniam per se rem nullam significat, classem certè rerum augere non potest.

3. FICTUM h. e. Ens rationis, quod essentiam non habet, nisi in fingentis intellectu.

4. POLYSEMÓN h. e. terminus multa significans, qualis est æquivocus, qui tum demum certis rerum classibus adjudicari potest, cum per decentem explicationem sublata est ambiguitas.

5. VOX LOGICÆ h. e. Notio Secunda, quæ non denotat novam rem, sed artificialem rei jam cognitæ conceptum. Et jam diximus in Prædicamentis occurrere dispositionem Notionum primarum.

6. DEUS. An hic sit in Prædicamento, variè disputatur. Tetrigimus aliqua, cum ageremus supra de Analogis, & de Individuo. Certè

conceptus communis statui vix potest, qui Deo simul conveniat, & Creaturis: quippe quod dependens & independens, finitum & infinitum, nimis remotam habent naturarum similitudinem.

7. EXCEDENS h. e. terminus transcendentalis, de quo infra.

8. PRIVATUM: quæ videlicet non directè, sed reductivè eo refertur.

9. PARS, quia non est completum quid, directè ad classem rerum in suâ naturâ completarum non refertur; sed saltem indirectè.

XII. De Rebus Moralibus, ut & de Artefactis quorsum collocari debeant, vel ideo cogitandum est accuratius, quod Aristoteles Entia saltem naturalia suis classibus includere voluisse videtur. Sed de his in fine Prædicamentorum conjunctim licebit dicere, ut nec ordo turbetur, nec alii Entibus Moralibus parum amici, rem novam se legere conquerantur.

CAPUT V.

De Prædicamento Substantiæ.

I.

Substantia est, quæ per se subsistit, & substat accidentibus.

II. Ac-

II. Accidens vicissim est, quod alteri inhæret, adeoque existit in alio.

† 1. Difficilis profecto est Substantiæ explicatio, cum ea sensibus percipi non possit: quicquid enim in sensus incurrit, est accidens e. g. non video hominem, sed hominis colorem & formam; non tango Substantiam, sed duritiem, molli-
tiem, calorem &c.

† 2. Igitur cogitando saltem percipitur: quippe tot accidentia sustineri non possent, si abesset commune Subjectum, cui velut fulcro seu fundamento inhærent. Et istud Subjectum, quod per se subsistit, nec opus habet, ut fulciatur in aliena existentia, vocari solet Substantia.

† 3. Do exemplum satis crassum. In conventu hominum non video pedes, sed calceos ac tibialia: nihilominus ab externis vestimentis facile argu-
mentor ad membrum, cui applicatur cultus iste. Sic sanè Substantiæ vestimenta sunt, accidentia, unde colligere licet, adesse Subjectum his vesti-
bus destinatum.

† 4. Quod si nunc scire velis, quid sit Substantia, & quomodo ea distinguatur ab Existentia? re-
spondetur, existentiam esse Substantiis & acci-
dentibus communem, ac denotare præsentem
& actualem essentiam; Subsistentiam vero
Substantiis propriam vocari certum existentie
modum, quo quid non in alio, sed velut in se
ipso sustinetur: eidemquæ opponi Inhærentiam
in accidentibus obviam.

III. Substantia vel est Prima vel Secunda.

IV. Substantia prima est individuum, quod cognoscendi primo occurrit, seu, ut supra loquebamur, quod parit notionem primam.

V. Substantia secunda est Universalis ea natura, quæ de multis Substantiis individualibus dici potest, & quæ demum accedit post notionem secundam.

† Inde natum axioma: *Substantia prima nec est in Subiecto (vel ut accidens) nec dicitur de Subiecto (de inferiore) Substantia secunda non est in subiecto, sed dicitur de Subiecto.*

VI. Substantia prima vel Singularis communiter vocatur Suppositum, cujus requisitum est Incommunicabilitas.

VII. Quod si vero Suppositum hoc incommunicabile simul sit rationale seu Intelligens, vocatur Persona.

† Personam paulo aliter sumi in disciplinis moralibus, quàm in Logicis & Metaphysicis, infra patebit.

VIII. Substantia varias habet Proprietates.

IX. Prima est *substare accidentibus*. Sed hæc ab iis non agnoscitur, qui Deum referunt ad Prædicamentum Substantiæ, quippe qui est Ens simplicissimum nullisque accidentibus

bus obnoxium. Nam reliqui Spiritus, etsi non habent accidentia corporalia & visibilia, potentias tamen & motus habent spirituales.

X. Altera est *non recipere Contrarium*. Omnis enim Substantiarum pugna venit ab Accidentibus. *Sic calida aqua repugnat frigida.*

XI. Tertia est, *non admittere magis & minus*, etsi respectu quantitatis aliqua est major vel minor. *Sic Elephas quoad subsistentiam nobilior non est formicâ.*

† I. Sanè Substantiæ primæ magis sunt Substantiæ, quàm secundæ : sed canon loquitur de Substantiis in eodem ordine positis. Quod si occurrant, Substantiæ nobiliores, velut homo, quem ratio cæteris bestiis multò facit præstantiorem : certè nobilitas non in subsistendi modo, sed in perfectiore differentiâ collocatur.

XII. Arbor Prædicamentalis, ut vocant, ita se habet.

† Nam in uno exemplo satis est ostendi modum disponendi. Adeat Eustachium à S. Paulo, qui singulorum Prædicamentorum exactas classes velit cognoscere.

Substantia.

Spiritus.

Corpus.

Inanimatum

Animatum

Simplex,
ut
Elemen-
ta.

Mixtum,
ut Lapi-
des,
Metal-
la &c.

Non senti-
ens
ut Planta

Sen-
si-
ti-
vum

Homo

Brutum

Petrus

Quadrupes, vo-

Paulus

larile Repti-

Carolus

le, Natati-

&c.

le &c.

Individua
singulo-
rum.

† Sufficiat hæc ostendisse breviter, cum certè pro-
lixiorẽ tabulam vix capiat Paginæ angustia:
nam facile quis reliquas species ita suppleve-
rit

Lapis

Planta

pretiosus

vulgaris

Arbor, Frutex, Herba.

Adamas

Cæmentum

Pirus

Myrtus

Ruta

Rubinus

Silex

Prunus

Juniperus

Salvia

Sapphirus &c.

Pyrites &c.

&c.

rus &c.

&c.

CAP.

CAPUT VI.

De Prædicamento Quantitatis.

I.

Quantitas est Accidens, per quod Substantia dicitur extensa. *quantitas*

II. Extensio propriè dicitur positio partis extra partem, & opponitur intersectioni, quæ est positio partis intra partem.

e.g. Qui mensam facit longiorem, addendo novos asseres, aliquid ponit, non intra veteres asseres, sed extra eosdem ad latus. Sic dum augetur hominis statura, ossibus, cuti, cartilagini nova pars adjicitur subinde, non immergitur. Ex aduerso cum aqua ad ignem fit calidior, ut nova semper caloris pars veteri addatur, illa ipsa aquæ portio, quæ primum caloris gradum assumpsit, eadem quoque admittit secundum; sextum, octavum; nec maiorem occupat locum aqua calida in gradu ultimo, quam in primo: nec etiam à se invicem, distinguere licet has partes in se intimè receptas, sicut ejusmodi adhuc durat distinctio, cum extenditur *Quantitas*.

III. Positio hæc partium extra partes, infert positionem ad Locum: ut adeo extensio non absurde dicatur Aptitudo ad Locum.

IV. Quir

IV. Quin etiam ea partium positio simul infert divisibilitatem, ut Quantitas à quibusdam vocetur Accidens, per quod Substantia est divisibilis. *quantitas est ex modis & virtutibus*

V. Quantitas^{modi} vel est Continua vel discreta.

VI. Continua est, cujus partes communi aliquo termino copulantur h. e. quæ sic possunt partes extra partes, ut singula certo & constanti vinculo uniantur.

VII. Discreta est, cujus partes, non reali unionem, sed imputatione saltem & opinione hominum copulantur.

*1 Explico utrumque. Qui asserem dissecat, tangit commune punctum, quod erat finis in parte priori, & initium in posteriori. Sic qui manum separat à brachio, illud punctum quod finiebat manum, sentit inchoare brachium.

*2. Sed qui decem taleros dividit, finem taleri quinti, non dicit initium sexti.

VIII. Quantitas Continua secundum tres dimensiones consideratur h. e. secundum LONGITUDINEM, LATITUDINEM & PROFUNDITATEM, s. Crassitiem.

† An Longitudo, Latitudo & Profunditas, seu ut aliis vocabulis exprimimus, Linea, Superficies & Corpus, sint Quantitatis species? intricata quæstio est: nam quia Superficies Lineam,

Cor-

Corpus Superficiem includit, differentiam
omnino specificam non admittent.

IX. Longitudo seu Linea est collectio multorum punctorum extra se invicem positorum, concepta sine omni latitudine & profunditate.

e. g. Milliare distantiam unius loci ab altero designat, neque simul determinat ipsam viæ latitudinem. Unde natum Proverbium: Milliaria non lata quidem esse, sed nimis longa.

X. Latitudo alias dicta Superficies est collectio multarum longitudinum sibi invicem ad latus positarum, concepta sine crassitie.

e. g. Si quis mensuret Campi seu horti planitiem, non simul querit, quam profundum sit territorium.

XI. Profunditas s. Crassities, alio nomine dictum Corpus, est collectio multarum Superficierum infra se invicem positarum.

* Corpus h. l. non intelligitur Physicum, quod consistit ex materia & forma; sed Mathematicum, quod in extensione ad omnes dimensiones positum est. Et quoniam Longitudo, Latitudo & Profunditas ita cognosci solent, ut à materia sensibili, h. e. ab ipso suo Subjecto penitus abstrahantur: materia hujus Corporis aliocquin appellatur Intelligibilis, e. g. sic Corpus quadratum, rotundum, teres, angulare

cor

considerari potest, non simul cognita materia, num ex ligno figuram Artifex efformaverit.

XII. Ad Quantitatem continuam referri solet Tempus & Locus.

XIII. Tempus convenientiam habet cum Linea : Quippe ut ista est positio puncti ad punctum ; sic illud est duratio seu positio momenti ad momentum, vereque dici potest, momentum prioris horæ finem, esse posterioris horæ initium.

† Sanè est aliqua diversitas, quæ Lineam Tempori omnino similem non facit. Nam Linea est permanens, ac omnes partes simul habet existentes : Sed vicissim Tempus est successivum, partesque habet, quæ ex suâ natura simul, existere nequeunt, sed sibi invicem ut prius & posterius succedunt.

XIV. Locus refertur ad Superficiem. Nam hic non intelligitur Locus internus, seu vacuum Spatium, quod à corpore repletur ; sed externus h. e. Extrema Superficies Corporis vicini.

* 1. Do exemplum. Si piscis in aquâ redigeretur, in nihilum, neque spatium ab eo repletum aliud corpus reciperet ; tunc extremitas aquæ piscem, ambiens retineret figuram piscis. Vel si placet figura in materiâ solidâ, sic sculptores cerâ vel gypso faciem hominis solent exprimere.

* 2. Jam facilis est applicatio. Quod Piscis replet, Locus est internus; extrema superficies aquæ piscem accuratissime circumscribens, est Locus externus; quasi dicas, extra Piscis quantitatem positus.

† Quæ de Tempore & Loco disputantur, ita ordinari par est, ne Prædicamentis Ubi & Quando sua materia præcipiatur.

XV. Quantitas discreta consistit in Numero. Is enim suam multitudinem è multis unitatibus colligit, ut linea suam longitudinem è multis punctis. At terminus non adest communis, nec, quod supra dictum, antecedentis unitatis finem, consequens unitas habet initium.

XVI. Numerus h. e. multitudo ex unitatibus collecta, est duplex: Numerus numerans h. e. abstractus, *quo sensu dicimus, sex esse novem*, & numeratus h. e. concretus, *quo sensu dicimus talerum constare 24. grossis.*

XVII. Ad discretam Quantitatem refertur Oratio, quæ certis & numeratis sive Syllabis sive vocabulis comprehenditur.

* Id maxime conspicuum est in carminibus, ubi certos Syllabarum numeros oratio continet: manifestò errore, si quis versum sex pedibus incipere solpium, quinarium, faciat vel septenarium.

† Aliqui Orationem comparant cum Linea: quod continuo fluxu verba, Rhetoricè inter se connexa, procedunt. Sed distinguendum inter Orationem scriptam, quæ est permanens; & pronunciatam, quæ est successiva; unamque Syllabam exprimit post aliam.

XVIII. Proprietates Quantitatis sunt 1. Non recipere Contrarium. *Nam hoc faciunt Qualitates, ut cum linea alba nigra, superficies calida frigida contrariatur.* 2. Non recipere magis & minus. *Nam quod partes ponit extra partes, recipit majus & minus, ut longitudo duarum ulnarum major est alia quinque ulnarum.* 3. Substantias facere æquales & inæquales.

CAPUT VII.

De Prædicamento Qualitatis.

I.

Qualitas est Forma Substantiæ accidentalis.

II. Et vero quid Forma sit vel Substantialis vel accidentalis, jam è doctrina Prædicabilium patet: quippe quod Substantiam constituit ut differentia, Forma vocatur merito substantialis; quod consequitur ut Proprium, vel adest ut Accidens, formam facit, quæ in prædicando planè est accidentalis.

III. Quam-

III. Quamobrem aliter diceret, Qualitatis Prædicamentum continere Substantiarum Propria & Accidentia.

† Sola excipitur extensio, quæ Substantiæ Proprium est veniens à materiâ; cætera enim veniunt à forma, vel recipiuntur respectu formæ, e. g. quod homo habet videndi potentiam, & proprium hoc secundi modi, forma facit seu anima, quæ Corpus ad similes potentias informat. Quod homo est albus, id habet vel ab inclinatione interna formæ, vel ad minimum respectu membrorum, quæ sic sunt disposita dirigente forma. Sed de his accuratius iudicat Physica, conragit de Generatione, corruptione, mutatione & augmentatione Corporum.

IV. Qualitatis Quatuor sunt Species 1. Habitus & Dispositio. 2. Naturalis potentia & impotentia. 3. Passio & Patibilis Qualitas. 4. Forma & Figura.

† Sanè octo Species nominari videntur, sed tum solvetur dubium, ubi occurreret Canon, *Qualitatem recipere magis & minus.*

V. Habitus est Qualitas s. acquisita potentia aliquid præstandi, difficulter mobilis.

VI. Dispositio est Qualitas s. acquisita potentia, nondum adeo firmiter inhaerens, seu ut clarius loquar, Dispositio est via ad Habitus, vel Habitus imperfectus.

- * 1. Pertinent huc omnes Scientiæ, omnia artificia, quæ & omnia exercitia, tum animi tum corporis, si iisdem aliquid accedere possit per humanam industriam crebris actionibus occupatam.
- * 2. Inde habemus etiam in Corpore Habitus, velut Artem saltandi, pugilandi, equitandi; quæ licet aliquam simul animi notitiam requirant; interim corporis certam agilitatem, aliis hominibus non exercitatis negatam, comparari debere testantur.
- * 3. Est autem Habitus difficulter mobilis: nam si quis ad perfectam & absolutam rei tractationem pervenerit, longa etiam temporis intermissio non eripiet facultatem semel acquisitam: Ex adverso, si quis levia saltem conceperit initia, non minus omnem notitiam perire sentiet, quàm Arbor levibus innixa radicibus deficiente pluviâ vergit ad interitum. Ita multos novi studiosos, olim non ignavos, qui ad aliud vitæ genus progressi Latinæ Linguæ notitiam tantum, non omnem videntur exuisse; non obscuro argumento, sibi defuisse habitum, adfuisse inchoatam dispositionem, futuram perfectiorem, si continua successisset actio.
- † 1. Dantur etiam Habitus *infusi*, qui accedunt sine ulla Operatione; quale in Apostolis erat *Donum Linguarum*: sed cum ejusmodi dona planè sint extraordinaria, ac certo respectu, præter vel Supernaturalia, velut donum *medendi*

di in Apostolis: non est, cur in classe Qualitatum ordinariorum & naturalium, alius adducatur Habitus, quàm qui est acquisitus.

† 2. Ceterum istos Habitus, præsertim qui sunt intellectuales, aliqui peculiari disciplina tractant, quam nomine non inepto vocant Hexilogiam: ubi singulis disciplinis sua Objecta tam materialia, quàm formalia, sui fines, sui termini & circuli designantur. Qui tamen credunt, ejusmodi novis disciplinis entia multiplicari præter necessitatem, in singularum Artium tractatione vel præmittunt, vel, quod commodius, & quod non in hac Logices adornatione observavimus, post finem subjiciunt doctrinam de Objecto & reliquis ad naturam & Constitutionem disciplinæ pertinentibus. Nisi quis Logicæ hoc officium præ cæteris destinare velit, quippe quod sciendi modum indagat. Sed de his infra dicetur, ubi series ad Praxin bonæ methodi nos deduxerit.

VII. Naturalis potentia est Qualitas seu principium agendi non acquisitum, sed innatum. e.g. *Potentia intelligendi in animo, potentia sentiendi in organis corporeis, Potentia concoquendi in ventriculo: uno verbo Animalium, Herbarum, Lapidum, Mineralium, omniumque Substantiarum Virtutes.*

VIII. Naturalis impotentia h. l. non accipitur in sensu privativo pro absentia, sed in sensu positivo pro debili potentia. Ut enim

Dispositio est Habitus nondum perfectus; sic-
 ista Impotentia est initium ad ulteriorem poten-
 tiam, e.g. *Potentia concoquendi in ventriculo*
infantis, cujus quidem robur nondum exten-
ditur ad petasones Westphalicos. Vel est reli-
 quus gradus pristinae potentiae, *ut se habent o-*
mnēs agrotorum ac senum vires.

IX. Passio & Patibilis Qualitas ita differunt.
 Patibilis Qualitas est, quæ à sensibus internis &
 externis percipitur, e.g. *Qualitas visibilis seu*
color; Qualitas tangibilis seu Frigus, calor,
humiditas, siccitas, mollities, durities &c.
 imo *affectus interni, in appetitu sensitivo ob-*
vii, Odium, Ira, Letitia &c.

X. Passio est eadem ipsa Qualitas, sensibus
 internis vel externis occurrens, sed minus du-
 rabilis, e.g. *Pallor in agroto, quoniam durabi-*
lis est, refertur ad Qualitatem patibilem;
Pallor in timido, minus durabilis, vocatur
Passio.

XI. Forma & Figura utrinque denotat dis-
 positionem s. certam structuram Quantitatis
 s. partium extensarum: eâ tamen differentia,
 quam exprimit hic versiculus:

Formam viventis, picti dic esse Figuram.

- * 1. Res ita se habet. Externa Species rerum vi-
 ventium vocatur forma, e.g. diversitas facie-
 rum in hominibus, etsi oritur à Quantitate di-

versimodè disposita; ita ut nasus hic longior, ibi brevior, ibi erectior, alibi depressior, ibi tenuis alibi crassus, &c. imo singula lineamenta speciatim designata exhibeantur; Caput quoque bovinum vel ideo distet ab equino, quod utrobique longitudinis, latitudinis & profunditatis diversa occurrit dispositio: tamen ipsa hæc species fuit à formâ, non à materiâ. Nam quandocunque infans formatur in utero materno, tum anima statim disponit corpus ad singula membra quoad debitam structuram, exprimenda. Sic non omittitur manus, in manu non deficiunt articuli &c.

* 2. Figura est non viventis e. g. Rotunditas in Lapide, Dispositio sexangularis aut quadrata in Ligno, & omnis ea Quantitas, quæ non consideratur nudè quoad extensionem, sed concretè, quoad specialem partium ordinationem.

XII. Qualitatis prima Proprietas est, recipere Contrarium.

* Ita sibi opponuntur Calor & Frigus, Albedo & Nigredo, Stultitia & Prudentia &c. Quarum Qualitatum respectu, ipsæ Substantiæ, earundem Subjecta, vocantur sibi invicem contrariæ.

XIII. Altera Proprietas est Admittere magis & minus h. e. posse intendi & remitti, seu ut supra diximus, partes recipere in partibus.

* 1. Sic aqua tepida potest fieri calida: Lux crepusculi potest progredi ad clarissimum meridiem;

diem; Concionator parum disertus assurgere potest ad summam eloquentiæ laudem.

- * 2. Intensio hæc improprie dici solet *Quantitas*: unde enata distinctio inter *Quantitatem Virtutis* h. e. intensiorem graduum, & *Quantitatem molis* h. e. extensionem partium. e. g. dicere possum *in te major est eruditio, major pulchritudo* &c. jam quomodo aliquid est magnum, ita & quantum.

XIV. Ut Substantia per *Quantitatem* alteri sit æqualis vel inæqualis; ita per *Qualitatem* vel similis sit vel dissimilis.

- † Exinde judicari potest, quomodo in forma & figurâ differant *Quantitas* & *Qualitas*. Nam, *globus magnus parvo est similis; Imago hominis parva magna est similis, si respondeant lineamenta; sed non adest æqualitas.*

CAPUT. VIII.

De Prædicamento Relationis.

I.

Relatio est, per quam aliquid refertur, seu respectum actuale habere dicitur ad aliud.

- e. g. Paternitas respectum habet ad Filium. Vicinitas ad alterum Vicinum, ita ut pereunte,

Fi-

Filio Paternitas ipsa pereat, & hæc est causa, quod in omni relatione parata est consequentia seu illatio. Est Pater. E. habet filium. Est Sponsus. E. habet Sponsam.

II. Ex vero in qualibet Relatione Prædicamentali quinque Requisita veniunt consideranda: 1. *Subiectum.* 2. *Fundamentum remotum.* 3. *Fundamentum proximum s. ratio fundandi.* 4. *Relatio ipsa.* 5. *Terminus.*

† Sanè agendum fuisset initio de variis Relationum divisionibus: sed cum hæc ipsa thesis maximam doctrinæ lucem fœneretur, libuit inversum tandem ordinem observare.

III. Subjectum Relationis est Substantia, cui tribuitur, seu de qua prædicatur Relatio.

IV. Fundamentum remotum est aliqua potentia seu Accidens absolutum, quo mediante Relata prædicantur.

V. Fundamentum proximum est hujus potentiaæ actuale exercitium.

VI. Relatio est ipse respectus abstracto Vocabulo expressus.

VII. Terminus est alterum Correlatum, in quo terminatur respectus.

* Fateor obscuram hanc esse descriptionem: sed spero affore lucem ab exemplis. E. g. Patris & filii respectus est Relatio. *Subiectum* est In-

dividuum Substantiale seu Homo, qui est Pater;
Fundamentum remotum est potentia generandi;
Fundamentum proximum actualis generatio;
Relatio Paternitas; *Terminus* filius.

* 2. Sic paries albus relatus ad alium parietem similis coloris, habet *Relationem*. *Subiectum* utrinque est paries. *Fundamentum* est albedo. *Fundamentum proximum* actualis convenientia utriusque albedinis. *Relatio ipsa* est similitudo. *Terminus* alter paries.

* 3. Sic in Relatione Domini & Servi. Dominus s. homo est *Subiectum*. *Fundamentum* est libertas s. jus, quod civis habet ad imperandum. *Fundamentum proximum* est actualis acquisitio hujus juris, sive per emptionem, sive per captivitatem, sive per pactum. *Relatio ipsa* est Dominium & ex altera parte servitus. *Terminus* est servus.

* 4. Relatio Vicini ad Vicinum sic evolvitur. Persona cohabitans est *Subiectum*. *Fundamentum* est jus habitandi in Civitate, *Fundamentum proximum* exercitium hujus juris, seu actualis cohabitatio. *Relatio* vicinitas, *Terminus* alter vicinus.

* 5. Ita Sponsi respectus ad Sponsam vocatur Relatio: cujus *Subiectum* est Individuum Substantiale Sponsus. *Fundamentum remotum* est aptitudo ad recipiendum Sponsi characterem, quæ vel est physica, sexus virilis & iusta ætas; vel moralis, non nimia propinquitas & generis

ris æqualitas. *Fundamentum proximum* est exercitium actuale hujus aptitudinis. Nam certè multi nanciscerentur sponsam, si lubitum esset, offerre suam personam. *Relatio* est, ut abstracto vocabulo utamur, Sponsalitas. *Terminus*, ad quem dirigitur Relatio, est Sponsa.

VIII. Nunc videbimus de variis Relationum divisionibus. Ex primo quidem Relatio est vel *Rei* vel *Rationis*.

IX. Relatio Rei est, per quam se invicem respiciunt Notiones primæ. *Pater filius; Dominus, Servus.*

X. Relatio Rationis est, per quam se invicem respiciunt Notiones secundæ. *Sic Genus respicit differentiam: Præmissa Conclusionem.*

XI. Deinde Relatio vel est *Transcendentalis* vel *Prædicamentalis*.

XII. Transcendentalis est, quæ occurrit inter eos conceptus, qui docentur in Metaphysica, possuntque applicari omnibus Prædicamentis. *Talis est Ratio Cause ad Causatum, Adjuncti ad Subjectum, Potentie ad Objectum, Partis ad Totum &c.*

XIII. Prædicamentalis est, cum aliquid refertur ad aliud, non tanquam ad effectum, vel Finem, vel Subjectum vel Objectum; sed purè tanquam ad Terminum.

* *Terminus dicitur alterum Correlatum.* Et sanè Paternitas relata ad Filiationem non includit generationem, adeoque conceptum causæ, sed nudam habitudinem utriusque Relati, ut dicere possim, *Posito Patre poni Filium, Cognito Patre cognosci Filium*, seu quod eodem recidit: *Neutrum sine altero existit, neutrum sine altero cognoscitur.* Vide quæ dicentur de Proprietatibus Relatorum.

XIV. Relatio Prædicamentalis iterum vel est Equiparantiæ vel Disquiparantiæ.

XV. Equiparantiæ Correlata habet iisdem Nominibus denotata. *Vicinus & Vicinus, Amicus & Amicus.*

XVI. Disquiparantiæ Nomina utrinque gerit diversa. *Pater Filius, Dominus Servus, Maritus Uxor.*

† Aliqui Equiparantiæ & Disquiparantiæ simul collocant in diversa dignitate: unde enata distinctio Relatorum Majoris Comparisonis e.g. *cum consideratur Pater respectu filii, Princeps respectu Subditi*; vel minoris Comparisonis, *cum Filius refertur ad Patrem, Subditus ad Principem.*

XVII. Nova distinctio est Relationis secundum dici & secundum esse.

XVIII. Relatio secundum esse, non est alia, quam quæ modo dicta fuit vel Transcendentalis vel Prædicamentalis.

XIX. Re-

XIX. Relatio Secundum dici est eorum-Entium, quæ collocantur in aliò Prædicamento, & tamen occultam aliquam relationem implicent. e.g. *Scientia locum habet in Prædicamento Qualitatis, & habet tamen aliquem respectum ad scibile.*

† **L.** Relata secundum esse, præsertim Prædicamentalia, requirunt utriusque Terminum existentiam. e.g. *Pater non est, nisi qui actu habet filium.* Ex adverso Relata Secundum dici, etiam altero termino non existente, conservantur e.g. *Potentia videndi manet salva etiam in tenebris, ubi nihil est actu visibile.*

† **a.** Interim si accuratè consideremus, ea Relatio non est nisi Transcendentalis. Nam si spectes duo exempla apud Logicos vexatissima: *Scientia refertur ad Scibile, Caput est Capiti; Caput, Alterum refertur ut Potentia ad Obiectum, alterum ut Pars ad totum.*

XX. Relata variè tandem distinguuntur respectu Fundamenti. Aut enim est Substantia, ut in Identitate, qualis est Individuorum respectu ejusdem Speciei, quam supra dicebamus Similitudinem naturæ: Aut est Quantitas ut in Aequalitate; aut Qualitas ut in Similitudine; aut actio vel Passio, eorum Relatorum, quæ vel fundantur in motu Physico: *Pater generat, Filius generatur, aut morali, Sponsus offert, Sponsa accipit.*

† Quæ

† Quam potest, an etiam Diversitas, Inæqualitas & Dissimilitudo referri debeant ad Relationem? Nam in moralibus actio bona dicitur, quæ relata ad legem cum eadem convenit; Actio mala, quæ relata ad legem cum eâ pugnat. Sed distinguendum inter Relationem, *quæ est Actus Intellectus referentis*, & eam, quæ dicitur *mutuus rerum respectus*. Priori Sensu Vocari potest non tam realis, quam rationalis: posteriori sensu non est Relatio, sed potius Relationis negatio.

XXI. Proprietates Relatorum sunt, 1. *Posito uno ponitur alterum*, seu quod idem exprimit, *Relata sunt simul naturâ*. 2. *Cognitum a cognoscitur alterum* h. e. *Relatio se mutuo definiunt*.

† 1. Sanè Relata non considerantur secundum esse absolutum, seu ipsam naturam Subjectorum, sed secundum esse respectivum. Sic enim Abrahamus prior erat Isaaco, quatenus erat homo, & quatenus tanquam ens absolutum referebatur ad Prædicamentum Substantia. At respectu Paternitatis, quo momento Isaac incipiebat esse Filius, eo is incipiebat esse Pater.

† 2. Inde etiam Relata se definiunt saltem quoad esse respectivum: *Pater est, qui habet filium, Filius qui habet Patrem*.

XXII. Aliqui hoc Prædicamentum inscribere malunt DE RELATIS quam DE RELATIONIBUS.

† 1. Ipsa

† 1. Ipsa enim Relatio an sit Ens distinctum, & (quod innuit Accidentis natura,) Substantiis inhaerens, disceptari omnino haud potest. Video Fundamentum, cujus adminiculo Intellectus unum referre potest ad aliud; distinctam Relationem, antequam accedat Intellectus, non video: nisi quis in doctrina Universalium naturae similitudinem velit appellare rem ab Individuis diversam.

† 2. De exemplum. Vir profectus in Americam relicta Uxorē in Europā, sit Pater, mortuoque filiolo amittit hanc Relationem. Quomodo fieri potuit, ut Patri adnasceretur Accidens inhaerens, & denuo tolleretur per tantam locorum distantiam? Inde apparet adesse fundamentum, ut imputari queat Paternitas, non inesse Paternitatem, quæ Subjecto inhaereat.

† 3. Accidit nova ratio. Multa enim sunt Relata, quorum ne fundamenta quidem in ordinariis Prædicamentis collocari possunt. e.g. Dominus fundamentum habet *jus imperandi quæsitum*; Servus *actualem obligationem ad recipiendum hoc imperium*. Jam dicat mihi quis, in quo Prædicamento vel sit jus, vel Obligatio? non certè in Prædicamento Relationis, quia sic de nullo ejus fundamento quæreretur, donec abiret Processus in infinitum; nec in Prædicamento Actionis vel Passionis; quoniam Actio non est in Prædicamento, cujus potentia non est Qualitas Prædicamentalis: quia etiam

iam ius domini non in actione perpetua, sed in imputatione facultatis consistit.

- † 4. Sed quorsum tales Speculationes afferre? Satis fuerit Præceptorum tyronibus ostendere, quantum theses Capituli huius priores exerceri, ac impetratis Relatorum quinque Requisita inter se dijudicari debeant.

CAPUT IX.

De Prædicamentis Actionis & Passionis.

I.

Actio est, secundum quam dicimur agere, *ut calefacere*: Passio est, secundum quam dicimur pati, *ut caleferi*.

II. Accuratiores hæc est descriptio: Actio est exercitium Potentiæ activæ: Passio est exercitium Potentiæ passivæ.

III. Et vero quæ sint Potentiæ activæ, jam patere maximam partem debet e Prædicamento Qualitatis, quippe sunt.

1. *Habitus, sic qui componit versum, exercet Habitu Poeseos.*

2. *Potentia naturales. Sic qui ambulat, exercet potentiam, quæ vocatur Locomotiva.*

3. *Jura & Privilegia h. e. potentia morales.*

Sic

*Sic qui vendit Cerevisiam, exercet
Jus suis aedibus concessum.*

IV. Sic Potentiæ Passivæ vel sunt naturales, *ut se habet potentia memorandi, quam exercet qui actu ediscit, & quam exercere nequit Lapis vel caudex*; vel morales, *ut se habet Obligatio servi, cum recipit præcepta & verbera*.

† I. Sanè Actio & Passio unus sunt motus, ac si species terminum à quo, vocatur Actio, si terminum ad quem, est Passio: sed tamen quia diversæ sunt Potentiæ, quæ suum actum seu exercitium nanciscuntur, non est, cui omnimodam admittamus confusionem.

† 2. Interim observandum, Verbalia Nomina in lo plerumque habere significationem activam & passivam. e.g. *Generatio* non solum denotat actum generandi, sed etiam ipsum generandi effectum, *ut Maria beata predicatur ab omnibus Generationibus*. Sic Confusio non solum est actio confundentis, sed plerumque id significat, quod à confundente statuitur seu in negotio relinquitur.

V. Actio variè dividitur, ut & Passio, quæ quoniam Actioni semper respondet, non diversas divisiones recipit.

VI. Primo dividitur respectu ipsius Potentiæ unde proficiscitur.

* Inde habemus Actiones artificiales, ut disputare, canere &c. naturales, easque vel Corporis, ut gravitare, vel Animæ vegetativæ, ut nutrire, vel sensitivæ, ut sentire, movere, appetere &c.; vel rationalis, ut intelligere, velle.

VII. Deinde respectu Objecti, in quo recipitur, est vel *Immanens* vel *Transiens*.

VIII. Actio immanens est, cujus Subjectum passivum est in ipso agente.

* Sic intellectus cogitando agit, & recipiendo proprias cogitationes patitur.

IX. Actio transiens est, cujus Subjectum patiens non est in agente.

* Sic loquentis actio venit à linguâ, & receptio soni vel toni est in aure audientis.

X. Tandem respectu Effectus, ad quem dirigitur, vel est Substantialis h. e. *Generatio* & *Corruptio*, vel Accidentalibus h. e. *Augmentatio*, *Diminutio*, *Alteratio*, & *motus Localis*.

XI. De Proprietatibus Actionis vel Passionis non est, cur multa proferantur; Sequuntur enim naturam suæ Potentiæ.

* h. e. Potentia debilis habet debilem Actionem; contraria, contrariam; unde mirum non est, & Actiones recipere contraria, & intendi ac remitti.

CAPUT X.

De Prædicamentis Ubi & Quando.

I.

UBi est denominatio Substantiæ, quatenus ea dicitur esse in Loco.

II. Et iste quidem Locus vel sumitur *absolute*, designato videlicet ipso Subjecto, in quo reperitur Substantia.

* e.g. est in foro, in templo, Amstelodami, Præga &c.

III. Vel sumitur *respectivè*, quatenus unum Locum comparamus cum altero.

* e.g. Supra, infra; ad dextram, ad Sinistram; Ante, Retro.

IV. Ipse Locus absolutus vel est Communis vel Proprius.

* Vide quæ supra diximus de Subjecto denominationis *Lib. 3. Cap. 3. pag. 122.* quo sensu verum est, *Sum in foro, Sum Lipsia, Sum in Misnia.*

V. Locus Proprius iterum admittit distinctiones respectu Entium, quæ sunt in Loco. Nam Corpora sunt in Loco *Circumscriptivè*, Spiritus *definitivè*, Deus *repletivè*.

VI. Circūscriptivè in Loco est, qui totus est in toto loco, & cujus pars est in parte loci.

* Sic Homo est in Museo: sed in quo spatio præcisè est ejus caput, in eo non est pes: sed quælibet pars aliam quoque loci partem sibi tribuit.

† Et circūscriptio hæc venit à Loco externo, seu à Corpore vicino, *vid. supr. pag. 144. seq.*

VII. Definitivè in Loco est, qui totus est in toto loco, & totus simul in quavis parte loci.

* Spiritus enim quia simplicem habet essentiam, nec in partes quantitativas & extensas vel divisibiles distribui potest; quantum certè loci Spatium occupat, non occupat, nisi totus. Unde enata otiosa quorundam Scholasticorum quæstio, *num in cuspide acicule collocari possint mille Angeli? num Angelus sit in puncto loci? &c.*

† Definitivum vero dicitur, quia terminos non habet ab alio corpore coarctatos, ut quemadmodum aqua vasis sive quadratam, sive rotundam figuram assumit, sic etiam cogatur in sexangulo vel quadrato Museo totidem Angulis expressam habere essentiam: sed quia terminos habet à se ipso & à sua natura definitos.

VIII. Repletivè in Loco est, qui ubique est totus. h. e. qui infinitus est Simplicissimus & Omnipræfens.

IX. QUAN-

IX. QUANDO est denominatio Substantiæ, quatenus ea dicitur esse in certo tempore.

† 1. Nota est distinctio Temporis externi & interni. Nam externum tempus est mensura durationis rerum, quatenus ea capitur à motu cœli ac præcipuè Solis, e. g. quando nobis viventibus Sol à Cancro progressus est ad Capricornum, dicimur vixisse dimidium anni.

† 2. Internum tempus est certa duratio in Corporibus, quam dirigit ipsa natura s. temperamentum. *Sic fœtus animalium certis mensibus absolvuntur, certis horis redit edendi, bibendi, dormiendi desiderium, certis diebus febricitantium redit paroxysmus.*

† 3. Quamobrem hoc Prædicamentum propriè est denominatio Substantiarum, quatenus comparantur cum cursu Solis.

X. Qui durationem Dei & Spirituum huc referre volunt, distinguunt Tempus h. e. durationem utrinque finitam ab Ævo & Æternitate.

XI. Æternitas est duratio infinita, tum à parte *ante*, tum à parte *post*.

XII. Ævum est duratio infinita saltem à parte *post*, *quomodo nunc durant Angeli, aliquando Homines in vita æterna.*

† 1. Sanè Angeli respectu suarum actionum à quibusdam revocantur ad tempus: aliud enim hunc agit Angelus, qui tempore Danielis pugnavit adversus Principem in Persia.

- † 2. Deus tamen, etsi coëxistit tempori; tamen non est in tempore, quoniam est omnino immutabilis, nec admittit in se vel prius, vel posterius.

CAPUT XI.

De Prædicamento Situs & Habitus.

I.

Situs est denominatio Substantiæ Corporeæ, quatenus ea suas partes, ad varias loci partes disponit.

*Sic aliter se habet manus clausa, aliter aperta: alium locum occupat homo incurvatus, alium erectus.

† Inde hoc loco non accipitur Situs pro dispositione partium inter se; sicut in vultu oculi, nasus, labia, ordinarium suum habent situm: nam hic situs pertinet ad quamdam Speciem Qualitatis; sed pro dispositione partium ad partes loci.

II. Situs hic vel est naturalis vel spontaneus. Naturalis apparet in Arboribus & Plantis, *quæ inspirante vento in dextram moventur & sinistram.* Spontaneus apparet tum in brutis, *quæ pro lubitu jacent, surgunt, eriguntur, incurvantur:* tum maximè in hominibus, *quæ varia simul agnoscunt Saltationum, equitationum, digladiationum artificia, unde ad varium situm deflectitur corpus.*

III. Ha-

III. *Habitus designat denominationem Substantiarum, quatenus illæ externum habitum s. Indumentum admittunt.*

*e.g. Homo togatus, sagatus, ocreatus: Equus ephippio instructus, Asinus clitellatus, Arbor trophæis ornata &c.

NB. *Pauca hæc esse possunt nimia, si cogites, sermonem haberi de Prædicamentis secundariis.*

VI. *Cæterum absolutâ Prædicamentorum doctrinâ, scire fortassis aliqui cupient, quomodo se habeat Conditiō Terminorum Transcendentalium? Sed è superioribus id saltem constabit, esse eos terminos, qui applicari possunt vel singulis, vel tamen plerisque Prædicamentis, certo indicio, latius patere, quam solent Prædicamenta.*

* Sic Ens vocatur quod existit: verumque est Substantiam, Quantitatem, Qualitatem admittere, hunc terminum.

† Pertinet ea tractatio ad Metaphysicam: sed qui adspexerit hodiernæ Metaphysicæ faciem, præsertim ubi Theologiam naturalem & Pnevmaticam diversis disciplinis perhustramus: is non modo concesserit, eam esse Lexicon Philosophicum, ubi Termini evolvuntur omnibus disciplinis necessariis; sed etiam largietur facillimè, Logicam quæ proponit modum sciendi, Lexicon hoc, velut expeditissimum Scientiarum instrumentum, omnî jure suum vocare potuisse. Nec diversum meum agnoscet consilium, qui videbit infra explicari

distinctionum in disputationibus obviarum far-
raginem. Et vero novitati vel non sum deditis,
qui semper id ago, ne juvenes, ordinata methodo
informandi, confusionem experiantur; vel si
quid aliter tractari sit visum, subinde tamen ad
receptam doctrinam ita provoco, ut similitudi-
nem ac convenientiam ipsi quoque tyrones in-
telligant.

CAPUT XII. De Prædicamentis Mo- ralibus.

I.

Quoniam in superioribus rerum Classibus
nulla se exhibuit, quæ Moraliū Conce-
ptuum Genera & Species designaret; neq; ta-
men hoc seculo consultū est, Juvenes ad Pra-
ctica hæc Studia dimittendos omni adminicu-
lo destituere; cum præsertim Morales discipli-
næ sua habeant Genera, suæ differentias, su-
as Affectiones, unde vel nova Prædicamenta
construi, vel vetera per commodam Analogi-
am augeri facile queant: Opera pretium du-
xi, manu ductionem in Praxi utilissimam non
negligere.

II. Et vero Moralia non habent essentiam ita
internam, sicut naturalia, quæ nemine cogitan-
te existunt; sed saltem servantur in hominum,
Opinione, sive Imputatione. e. g.

e.g. *Quid est agri possessor?* cui imputatur possessio.
Quid est Consul? quem Cives agnoscunt pro
 Consule. Quamobrem Entia hæc moralia sta-
 tim destruantur, si expiraverit hominum opinio.

III. Intelligitur autem Opinio non actualis:
quia Civibus sepe aliud cogitantibus Consul
tamen manet Consul; sed habitualis, *dum ali-*
quis semel constituit & promisit, se nunquam
actualiter vele statuere contrarium.

IV. Interin quoniam imputatæ illæ res, &
 ut verè loqui liceat, rerum illi modi ac denomi-
 nationes, concipi solent ut Accidentia personis
 inhærentia; optimum fuerit, Moralia per com-
 modam Analogiam referre ad Prædicamenta
 ordinaria.

† Jam aliqui, velut Præparationis gratiâ, fuisse mo-
 nita suprius, cum ageretur de Differentia, vid.
 pag. 120.

V. Substantia moralis quæ substat Acciden-
 tibus moralibus, dicitur Persona. h. e. Homo in
 societate civili habens certum Jus seu certum
 characterem.

† I. Sanè Persona Metaphysicè significat Individu-
 um intelligens: sed Oratoricè denotavit lar-
 vam habitum à Comicis receptum, qui scili-
 cet Regis, Episcopi, Militis, Rustici speciem ex-
 hibernt. Unde Politicis etiam placuit, in sen-
 su Ostorio hanc allegoriam facere suam: si-
 quidem homines naturaliter sibi similes, in-

theatro Reip. diversis juribus ac dignitatibus, h. e. differentiis velut circumvestiti, omnino evadunt dissimiles.

† 2. *Quamobrem dico, Rex est Persona, Consiliarius est Persona, Consul est Persona &c. neque tamen Persona sensum haberi potest physicè, & propriè Substantialem; cum, qui desinat esse Rex vel Consul, non statim desinat esse Substantia, seu Persona Metaphysica. Et qua fronte dixissent Oratores, imponere Personam Regis, Episcopi, Consulis? si ipse hic respectus denotaret solam Substantiam.*

† 3. *Quod si tamen aliquis adeo velit esse delicatus, ut nauseam testetur adversus hæc placita; id saltem rogo, velit huic definitioni, Consul est Persona, certum Prædicamentum designare. Adesse enim conceptū communem, argumento est, quod alii etiam hoc Genus admittunt in suis definitionibus. Neque tamen vel Substantiæ vel Relationis Arborem Prædicamentalem videre memini, quæ ad ejusmodi Personas extendatur.*

VI. Jam Personarum variæ sunt Species: sunt enim vel Publicæ, quæ versantur in Reip. officiis, vel Privatae, quæ vivunt in suis familiis, solaque fruuntur libertate, quam vocant personalem seu privatam.

VII. Porro sunt vel Politicæ, vel Ecclesiasticæ, & quascunque demum divisiones sup-
pe-

peditant Politicorum Tabulæ, quoties de varietate hominum in Rep. viventium dicere ingrediuntur.

VIII. Notandum insuper, quoniam Moralia consistunt in Imputatione, habituali Personas non modo esse simplices, quas repræsentat unus homo; sed etiam inveniri compositas, h. e. integras Societates, quas in certis negotiis unam personam referre videmus.

* Sic Senatus litigans cum vicino Prædii possessore; sic Concilium Aristocraticum ferens Leges; Sic Mercatorum vel Opificum Societates emendo, vendendo, transigendo occupatæ velut unius personæ vim exercent.

† Quin & unus homo certis functionibus gaudens diversas refert Personas: unde per jocum appellari Virum memini, Animal octodecim Caputum, qui totidem Præbendis esset instructus.

IX. Et istæ quidem Personæ loco differentiarum specificarum agnoscunt certa Jura, unde per promptissimam Consequentiam derivari possunt reliqua Propria.

† Sic Cancellarius est Persona Aulica (*en differentiam genericam*) habens jus dirigendæ Cancellariæ (*en differentiam Specificam.*) Consul est Persona Civitatis publica jus habens dirigendi Senatum &c.

X. Jura autem seu Affectiones commodè reduci possunt ad Qualitatem. Ut enim ea in secunda suâ specie nominat naturalem potentiam, h. e. fontem actionum physicarum; sic non absurdum erit eidem ad latus collocare potentiam moralem, h. e. fontem actionum civilium.

† In hoc igitur Prædicamento fuerit e. g. in Principe *jus bellandi, jus ferendi legem, jus venandi &c.* in Cancellario, *jus presidendi, referendi, subscribendi &c.* in Superintendente, *jus visitandi, jus convocandi Synodum particularem, jus admonendi &c.* nam ut in Physicis, ita & hoc loco Actiones inde fluunt: quin & potentia, quæ non potest deduci in actum, dicitur esse frustra.

XI. Neque deest Patibilis Qualitas. Si enim quæras, *quorsum referri debeant Nobilitas, Opulentia, aliaque dignitatum Politicarum, fundamenta?* respondebo: quorsum spectat pulchritudo naturalis, eo referetur pulchritudo moralis.

† Rubedo & albedo faciem pulchram reddunt naturaliter: Nobilitas & Opulentia Personam faciunt formosam moraliter.

XII. Quantitas moralis elucet in existimatione, qua quis in Rep. major vel minor dicitur, prout plures vel pauciores, ut ita loquar, dignitatis ulnas conficit. Hæc enim ipsa Existimatio s. dignitas Personas reddit æqua-

æquales & inæquales, quod proprium est Quantitatis.

XIII. Locus moralis seu *Topos* Ubi exprimitur vocabulo STATUS. Nam quando e.g. Bellum vel Pacem definio *esse Statum*, quid aliud dico, quam esse velut Locum, in quo constituitur Resp.

XIV. Clarius elucescit hæc Speculatio, si observentur phrasæ; *versari aliquem in Statu Ecclesiastico, Politico, Scholastico, militari, rustico &c.* Nam quasi locus designatur, in quo dignitatem suam Civilem reposuerit, & in quo jura sua soleat exercere.

XV. De Artefactis, quæ potius ex Praxi & Manuductione Opificum, quam è libris methodicis addiscuntur, nihil attinet monere: quicquid senserit Manzius in *Duodecim suis Prædicamentis*, qui peculiarem Classem Artefactis assignavit. Careat Prædicamento, qui carere potest definitione.

XVI. Breviter à me tractantur, quæ inclinant ad usus Politicos. Qui enim molestissimis Speculationibus omnia velit involvere, aut præclaros Auditores non est habiturus, aut in fine eosdem habebit de jactura temporis & ingenii querulos. Ut adeo vel hic maxime intra terminos sobriæ Philosophiæ

fit manendum. Cum præsertim multi à notitia Prædicamentorum moralium maxime alieni, nec in docendâ Politicâ, nec in gerendis feliciter negotiis, ex hoc capite senserint impedimentum.

CAP. XIII.

De Oppositis.

I.

Vidimus de fundamento Propositionum affirmatarum: nunc restant negativæ, quas eliciunt Opposita vel Disparata.

II. Opposita sunt, quæ diversum ita significant, ut se mutuo excludere videantur. *e.g. nigrum, album; videns, cæcus; Maritus, Uxor; Lapis, non Lapis.*

III. Disparata vel distincta sunt, quæ diversum quidem significant, sed sine pugna. *Homo, Lapis: Mercator, Miles.*

† Sanè disparata resolvi tandem possunt in aliquam Oppositionem, si dicas, *Homo, non Homo*, quorum quoque pertinet *Lapis; Mercator, non Mercator*, quo refertur etiam *miles*. Sed hæc pugna nimis est implicita & remota: pene dixerim ex alieno sensu allata.

IV. Oppositorum quatuor sunt Classes: quippe aliqua opponuntur, 1. *Contrariè*, 2. *Privativè*, 3. *Relativè*, 4. *Contradictoriè*.

V. Quæ sibi opponuntur Contrariè, sunt quæ Qualitates quarum altera alteram pellit
è Sub-

è Subjecto e.g. *Calor, frigus; Humiditas, Siccitas; Albedo, Nigredo; Dulcedo, Amaritudo.*

VI. Privativè sibi opponuntur Habitus & ejus absentia. e.g. *Visio, Cæcitas.*

* Habitus h.l. non designat strictè potentiam acquisitam, sed latè potentiam quoq; naturalem, quatenus ea est in Subjecto habili. e.g. *Visio seu potentia videndi competit animali tanquam Subjecto habili: ergo absentia visionis dicitur Privatio: ex adverso Lapis ad sui perfectionem non opus habet visione, nec adeo est Subjectum aptum & habile: inde absentia visionis non est privativa, sed negativa, pertinetque ad oppositionem contradictoriam.*

VII. Relativè sibi opponuntur, quæ superius cap. VIII. dicuntur se mutuo respicere.

Pater, Filius: Princeps, Subditus,

VIII. Contradictoriè opposita sunt, quæ ab altera parte voci præfixum habent NON. *Homo, non Homo: Lapis, non Lapis.*

* 1. Oppositio hæc est firmissima, quippe non datur tertium, nec quicquam excogitari potest, quod alteri membro nequeat accenseri.

* 2. Interim confundi non debet Oppositio Enunciationum, quam supra consideravimus, & altera Terminorum, quæ hujus est loci.

IX. Est etiam Contradictio Terminorum implicita, quando aliquid ut posterius adjicitur, unde prius evertitur. Quæ vocari solet,

let, *Contradictio in adjecto* e. g. *Ferrum lignum*, *Sapientia insaniens*.

X. Postquam de Oppositis & Disparatis actum est; Logici, Terminos in quolibet Prædicamento obvios illustraturi, varias instituunt Quæstiones. 1. *Quot modis aliquid dicatur Prædictum?* 2. *Quot modis Simul?* 3. *Quot modis Moveri?* 4. *Quot Habere?*

XI. Sed si quis ad varias vocum significationes hic velit respicere, propius ad scopum pervenerit, si æquivocas terminorum acceptiones, seu Distinctiones, ut vocant, conjunctim perlustraret, quatenus in limitandis resolvendisque Syllogismorum Propositionibus utilitatem suam declarant. Sive enim in illis distinctionibus perpetua latet contradictio; sive ad minimum exhibentur disparata; nulla erit causa, cur in hoc capite locum non inveniant.

XII. Sequamur itaque ordinem, qualemcunque nobis obtulerit Alphabeti ductus: ea tamen lege, ut è plurimis excerpere liceat exantiores, quas aut in Praxi, & præsertim in disputando, præ cæteris intellexi utilissimas, aut quas ad reliquarum notitiam ultro indagandam cognovi sufficientes. Ea tamen lege, ne quis subtiliora hæc inculcari debere credat etiam tyronibus, in ipso adhuc Logicæ vestibulo constitutis.

CAPUT XIV.

De Distinctionibus Logicis.

I.

Aliud est Divisio, aliud vicissim Distinctio.

II. Divisio est Rei unius, in diversas partes seu conceptus, separatio. Et istius artificia, tum exponentur, ubi de Praxi sumus dicturi.

III. Distinctio est ipsa rerum siye conceptuum diversitas: vel si Logicè velis describere: Est duorum vel plurium vocabulorum comprehensio, quibus designantur Res disparatæ, siye earundem Conceptus.

Inde clarum est è Divisione provenire Distinctionem.

IV. Est autem Distinctio vel Realis, vel Instrumentalis.

V. Realis pertinet ad disciplinas, prout quæque suum objectum declarandum, adeoque certis distinctionibus ab omni obscuritate & ambiguitate liberandum, suscepit.

† Sic Politica distingvit *Libertatem Civilem & Personalem, Magistratum Majorem & Minorem, Principem potestate & titulo talem, &c.*

Sic Theologus *Phrases Biblicas & Ecclesiasticas, Peccata regnantia & infirmitatis, Libertatem natura, gratia & gloria &c.* distinguit. Sic alii alia docent, quæ quidem in disputationibus insignem habent usum, neque tamen docentur à Logico, nisi is pro objecto habere debet Res omnes specialissimè considerandas.

VI. Distinctiones Instrumentales sunt, quæ omnium Disciplinarum quæstionibus queunt adhiberi.

† e. g. Hæc distinctio *latè strictè* locum invenit apud Theologos, qui Theologiam accipiunt, latè pro universis fidei articulis, strictè pro sola doctrina de Deo, &c. apud Politicos qui Principem accipiunt latè, pro omni eo, qui habet Majestatem, strictè, pro eo qui Regibus est inferior, Comitibus superior; apud JCtos, ubi Judex strictè acceptus est, qui habet Jurisdictionem, latè etiam is, qui fit Arbiter Compromissarius, &c.

VII. Has igitur Distinctiones, in cursu disciplinæ nostræ instrumentalis sumus aggressuri, ne industria, disciplinis realibus sive principibus consecranda, eruditis vocabulis destituatur, quoties vel limitatio, vel æquivoci termini explicatio requiritur.

I.

ABSOLUTE, COMPARATE.

Absolutè se habet, quod consummatum est, ita ut nihil possit addi.

Sic absolutè doctus vocatur, qui omni ex parte, semper, ubique & sine exceptione ad aliquem respectum, talis est.

Comparatè accipitur, quod saltem aliquo respectu tale est.

Ita doctissimum dicimus vel semidoctum, qui comparatus cum altero minùs docto talis apparet.

Ita Deus absolutè bonus est, qui semper & ubique bonitatem suam testatur, nec ullâ indiget comparatione, ut talis dici queat: vicissim Homo bonus dicitur in respectu ad deteriores, quibus est melior. *Aristides est bonus, sed comparatus cum Pisistrato, &c.*

Ita absolutè summus in Rep. est Princeps, quia quocunque respicias, semper talis existit: sed comparatè summus est Consul, respectu Senatus vel Civitatis, cujus est Caput.

II.

ABSOLUTE, HYPOTHETICE.

Non multum abit à priori distinctione. Nam per Hypothesin nihil intelligitur aliud, quam certa conditio, cujus respectu, vel secundum quam res talis est.

Sic Princeps non vult bellum absolutè, h. e. si nulus eum moveat respectus; sed hypotheticè,

positâ videlicet hac conditione, si aliter servari & defendi nequeat Resp.

Sic Lingua Japonica Theologo non est necessaria, absolute, quasi eandem scire omnes, sine certo respectu, tenerentur Studiosi; sed hypotheticè, posito velle aliquem egredi ad convertendas illas gentes.

III.

ABSOLUTE, RESPECTIVE.

Iterum coincidit cum priori: siquidem omnis Comparatio involvit Respectum, ut eodem sensu diceretur: *Homo est bonus respectivè, Consul est summus respectivè.*

Sic in distinctione Accidentium Prædicamentaliū aliqua dicuntur absoluta, videlicet Quantitas & Qualitas, quæ scilicet non explicantur in comparatione ad aliud, sed in se absolvunt suam essentialiam: reliqua sunt respectiva, e.g. *Actio est exercitium potentie Activæ, ergo ejus potentie respectu explicatur. Situs intelligi nequit, nisi cognoscatur comparatio s. respectus Corporis ad Locum.*

Et hæc est ratio, cur supra p. 177. ad Qualitatem retuli omnia Accidentia, præter extensionem: nimirum nobiliora & absoluta, relictis ignobilioribus & respectivis suo loco.

Sic in Relatione Pater dicitur prior Filio, secundum esse absolutum, quatenus est homo, & in se consideratur; dicitur simul, secundum esse respectivum, quatenus incipit esse Pater, & considerari debet in comparatione ad Filium.

Huc referas Politicorum distinctionem, qua Principis potestatem vel *absolutam* vocant vel *restrictam*. Nam restricta h. e. certis exceptionibus limitata, quid est nisi respectiva? Ex adverso absoluta est, quæ ab omni respectu limitato absolvitur.

IV.

ABSTRACTIVE, NEGATIVE.

Abstrahere est unum sine altero cognoscere; Negare est unum ab altero remove. Inde abstrahi per Intellectum possunt, quæ realiter nunquam removentur. Ac ortum Axioma: *Abstrahentium non est negatio, sive mendacium.*

e. g. Si quis Principem laudaret propter Pietatem, quam inspiceret separatim, eo ipso non negaret esse clementem vel temperantem. Si Professore quis diceret eloquentem, non negaret esse versatum in disputando.

V.

ACTU, POTENTIA.

Actu esse dicitur, quod jam reverâ datur & existit: Potentiâ est, quod non existit, potest tamen existere.

e. g. Primogenitus Regis Filius non est Rex actu, sed potentiâ. Qui scribitur in testamento hæres, non est Dominus bonorum actu, sed potentiâ.

Ipſa vero Potentia eſt vel remota vel proxima. Proxima immediatè poteſt deduci in actum e. g. Primogenitus ſtatim poteſt fieri Rex. Remota mediatè ad actum reſpicit. Sic ſecundogenitus tum fieri poteſt Rex, ſi media intercedat mors fratris primogeniti.

Ita Puer bonæ Indolis potentiâ eſt Doctor, ſed nimis remotè.

VI.

ACTU PRIMO vel SECUNDO.

Actus idem ſonat ac perfectio. Inde hæc diſtinctio ad eas ſpectat potentias, quæ per exercitium ſuum deduci debent ad ulteriorem, & confummatam perfectionem.

e. g. Prima perfectio ſ. Primus Actus eſt habere potentiam videndi: ſed exercere hanc potentiam altera eſt perfectio.

Sic Profeſſor cœnans vel dormiens diſputandi habet perfectionem actu primo: ſtans in cathedrâ & reſolvens Adverſariorum objectiones, actu ſecundo.

VII.

ACTU SIGNATO vel EXERCITO.

Actus ſignatus eſt, quando res in ſuâ natura conſideratur: Actus exercitus, cum res in ſuo uſu applicatur.

Ita Theologus Fidem salvificam tractat in actu signato, Christianus credens, in exercito.

Ita Logica docens versatur circa actum signatum, quasi dicas perfecta est in signando; utens ostendit actum exercitum, ac est perfecta in exercendo.

VII.

ADÆQUATE, INADÆQUATE.

Desumpta est hæc denominatio à Mathematicis. Lineæ enim ejusdem longitudinis se mutuo respiciunt adæquatè; quæ diversam habent longitudinem, inadæquate.

Applicatur igitur Metaphora hæc 1. respectu Objecti.

Nam adæquatum disciplinæ objectum idem est ac totale, quod adæquat integræ disciplinæ amplitudinem.

Sic Syllogismus est objectum Logica, sed non adæquatum. Concionari est boni Ecclesiastæ officium, sed inadæquatum.

2. respectu Causæ.

Causa enim adæquata est, quæ sola effectum producit, ac tantas vires habet, quæ effectui æqualiter respondeant.

Causa inadæquata est, quæ quidem ad effectum producendum aliquid contribuit, sed eundem sola non absolvit.

e.g. *Si duo equi trahant currum, uterque equus tractionis causa est inadequata.*

3. Respectu Distinctionis & Divisionis.

Divisio Totius in partes adequata dicitur, quæ omnes partes enumerat. *Sic si hominis corpus distinxeris in tres ventres, Caput, Pectus & Abdomen, partes non adequabuntur corpori, quod simul exhibet brachia & pedes.*

Distinctio Partium inter se adequata dicitur, ubi membrum quodvis à se diversum est. **Inadequata** vicissim, ubi unum membrum in altero includitur, adeoque se habent ut latius & strictius h. e. ut inadequata.

e.g. *Sic inter hominem & brutum est distinctio adequata, inter hominem & animal inadequata.*

Physica & Politica distinguuntur adequatè; **Philosophia practica & Politica**, inadequatè.

IX.

COLLECTIVE, DISTRIBUTIVE.

Vide hanc distinctionem supra explicatam, pag. 22.

X.

COMPLETE, INCOMPLETE.

Completum est, quod omnia habet ad suam naturam requisita; **Incompletum** cui aliquid deest.

Sic si dicas, non opus esse Medicina, cum ea jam tradatur in Physica: respondebitur, Medicinam

nam in Physicâ tractari saltem incompletè,
quoad principia generalia, non completè,
quoad conclusiones etiam speciales.

XI.

IN COMPOSITO SENSU vel DIVISO.

Idem ac si dixeris vel in Abstracto, vel in
Concreto: sensus enim Compositus totum
Concretum designat, cuius partem sibi relin-
quit Divisus.

e. g. Musicum ædificare, verum est, in sensu compo-
sito, quatenus in Musico simul est ædificandi
notitia: falsum tamen est in sensu diviso, si à
conceptu Musici omnia separentur, quæ præ-
cisè ad artem canendi non pertinent.

Sic supra p. 46. seq. occurrebat Syllogismus Mod-
alis, cuius hæc erat Conclusio: *Necesse est Nota-
rium movere manum*, cui certè locutioni simul
accedere potest illustratio, si dicas, *necesse est
in sensu composito, quatenus actu scribit: cum
scriptio nequeat suscipi sine motu: non necesse
est in sensu diviso, quatenus Notarius, non si-
mul additâ scriptione, cognoscitur.*

XII.

CONFUSE, DETERMINATE.

Valet hæc distinctio in modo cognoscendi.

- Quando enim simul percipiuntur circumstan-
tiæ speciales, cognitio est determinata, quando
generalia saltem, innotuerunt, est confusa.

Inde Conceptus genericus dicitur confusus, quoniam non includit conceptum differentiae, quæ speciem demum determinat.

Alii sic describunt: Confusè sumitur vox, quæ resolvitur per Particulam disjunctivam, AUT; determinatè, quæ admittit particulam demonstrativam Hoc.

e. g. Si confusè cognoverim *occisum esse viatorem*, tunc intellectus ita vagabitur, *aut in via publica, aut in sylva, aut prope cauponam &c.* Si accesserit notitià distinctior, tunc determinari poterit locus, *occisus ad hanc ipsam quercum, quæ occurrit sub ingressum sylva.*

Ita si quis habeat decem equos, mihi donet unum, sensus est confusus, *vel hunc, vel illum, vel istum*: quod si dicat, *donat tibi equum, qui solus est niger in stabulo*, sensus erit determinatus.

XIII.

DIRECTE, INDIRECTE.

Hæc distinctio iterum sapit Mathematicam: directè enim proceditur per lineam rectam, indirectè per obliquam seu reflexam.

e. g. qui globo tormentario tangitur, dicitur petitus directè; quem globus in murum directus in regressu tangit, læditur indirectè.

Sic qui contemnit Magistratum, contemnit Deum. Sed Magistratui infertur contemptus directè, Deo, qui Magistratum instituit, indirectè.

Sic in disciplinis ea traduntur directè, quæ propriè faciunt ad cognitionem objecti; indirectè, quæ velut obliquâ saltem occasione eo reducuntur. Ut Ethica Summum Bonum ostensura, directè agit de virtutibus; indirectè de vitiis, quæ non tam faciunt ad constitutionem S. B. quam ad cautelam, de isto non admittendo.

Ita limitatur Canon satis tritus : *Qui vult Antecedens, vult etiam Consequens: Qui concedit Præmissas, concedit simul Conclusionem.*

e. g. qui vult furari directè, ut in futurum quasi per lineam rectam feratur, is vult suspendium indirectè h. e. vultraliquid, quod alia postmodum linea ducit ad patibulum.

Sic quibusdam tribuitur hæc locutio, *Deum esse causam peccati.* Licet enim illis ea non placeat directè, ut in scriptis expressè legatur: placere tamen videtur indirectè, quoniam talia statuunt, è quibus sponte fluit hæc conclusio.

XIV.

DIVERSO vel EODEM RESPECTU.

Generalis hæc est distinctio, & pene dixerim sacrâ disputantium anchora. Nam fanè ubi est distinctio, ibi non potest abesse diversus respectus. Quamobrem usurpari non debet generaliter, nisi accedat applicatio specialis, h. e. nova aliqua & minus confusa distinctio.

Rex est Summus & non Summus. Summus respectu sui regni, non Summus respectu aliorum Regum, quibus est æqualis, vel respectu Dei, quo est inferior.

Rusticus possidens mille taleros & dives est, & pauper. Dives respectu mendicorum, pauper respectu eorum, qui facultates suas non numerant, sed ponderant.

XV.

STATUS ESSENTIÆ vel EXISTENTIÆ.

Status Essentiæ est, quando res consideratur, secundum naturam ac debitam suam perfectionem. Status existentiae est, quando eadem res ita consideratur, ut nunc existit, qualemcumque simul trahat imperfectionem.

Hinc Status Essentiæ alio nomine vocatur perfectus & Idealis h. e. in Idea cogitantis expressus: Status existentiae dicitur imperfectus & possibilis.

Sic Medicus cum de Sanitate cogitat, eandem quoad omnia membra ac temperamenta sibi fingit perfectissimam: Sed cum occurrit ægrotus, cui variae conditiones eam perfectionem denegant, contentus est eandem servare taliter qualiter.

Ita Praeceptores aliter loquuntur de Eruditione cum praescribunt discendi methodum, adeoque Eru-

Eruditionem in essentia; aliter eundemprehendunt in Auditoribus, h. e. in existentia.

XVI.

ESSENTIALITER, ACCIDENTALITER.

Essentialiter ea se habent, quæ rem ipsam constituunt, nec ab eâ possunt abesse, sed suo potius discessu rem destruunt. Accidentaliter se habent, quæ nihil contribuunt ad rei constitutionem, & abesse ut plurimum possunt, sine rei destructione.

Exempla peti possunt è Prædicabilibus. Sed accuratius proceditur in rigore Logico sive Physico, quàm in licentia Politicâ.

e. g. Concionator habet hanc differentiam, *jus administrandi Verbum & Sacramenta*: quæ sane est essentialis, ut eadem remotâ, homo desinat esse Concionator; sed proprium inde fluens *jus sive obligatio concionandi diebus Dominicis*, non est essentialis, quoniam de Concionatore perfectè possum cogitare, non cognita simul obligatione hac. Interim Politicè rectè dicimus essentialis has esse Conciones, quippe quæ statim fuerunt determinatæ, cum exhiberetur Vocatio: accidentales vero sunt Conciones sive Nuptiales sive Funebres, quarum occasio, si per annum non emergat, nihilominus essentialia functionis Ecclesiasticæ dicuntur observari.

Ita pecunia Salario nostro destinata, merito dicitur essentialis, velut quæ nequit abesse: reditus per incertam fortunam obvenientes, stylo etiam inter nos recepto, vocantur accidentales.

XVII.

ESSENTIALITER, INTEGRALITER.

Essentialiter se habet, ut supra dictum, quod rei essentiam constituit. Integraliter, quod rei integritatem constituit h. e. quod ad externam perfectionem & accidentalem rei, necessariam tamen, elegantiam aliquid contribuit.

e. g. Homo altera manu mutilus perfectus est quoad essentiam: habet enim materiam h. e. Corpus & formam h. e. animam: at perfectus non est integraliter, quia Corporis debita integritas aliquo laborat defectu.

Sic in Nuptiis Consensus & Copulatio concurrunt essentialiter. Dos, Convivium Nuptiale, ac quicquid est solennitatum velut necessarium, integraliter.

XVIII.

ESSENTIALITER, PARTICIPATIVE.

Essentialiter hoc sensu, de illo dicitur, qui habet essentiam à se; Participative, qui habet essentiam ab alio.

Ita Rex puniendi potestatem habet à se, h. e. à propria
Majestate : Judex oppidanus participativè
h. e. à concessione Regis.

Sanè Politici libentius dicunt, *Independen-
ter, dependenter.*

XIX.

EXTENSIVE, INTENSIVE.

Quid sit Extensio & Intensio jam patet è di-
ctis pag. 141.

Sic si Gigantem rusticum velis comparare cum Do-
ctore, quem forte minor statura plebejis red-
dit minus venerabilem, illum dixeris mayo-
rem extensivè, hunc intensivè.

Sic Concio duarum horarum, sed habita ab inepto,
extensivè superat aliam, quam Chrysostomus
habuit semihorulæ spatio; sed non intensivè.

XX.

FORMALITER, MATERIALITER.

Forma est id, cujus accessu res evadit com-
pleta & perfecta, unde supra comparabatur dif-
ferentiæ.

Materia est illud subjectum, quod formam
recipit, ac ante ejus accessum non est perfe-
ctum: unde comparari in Prædicabilibus solet
Generi.

Sic igitur Syllogismus materialiter acceptus est pro-
positio ejusque medius terminus s. ætiologia,

ex qua videlicet Materiâ construitur Syllogismus. Formaliter consideratus est Oratio è duabus Præmissis & Conclusionem constans, quæ dispositio ad ipsam ejus consummationem requiritur.

Sic in Politicâ Resp. materialiter sumpta, denotat multitudinem hominum: formaliter, ordinem Magistratum & subditorum, qui accedens magnæ societati, perfectam reddit formam.

Sic qui possidet argentum crudeum, pecuniam habet materialiter, qui signatum, formaliter.

XXI.

FORMALITER, CONCOMITANTER.

Forma denotat perfectionem & complementum rei: quamobrem ea denominatio se habebit *formaliter*, cui nihil deest ad plenam & propriam acceptionem; *Concomitanter*, quæ denominationem nanciscitur, (ut distinctionibus aliis hanc distinctionem illustrare liceat) *improprie, indirecte, secundario & per accidens*. Vide quæ dicta sunt de *Predicationibus concomitativis* pag. 129.

e.g. In officio quod ab uno saltem teneri potest, qui intendit promotionem unius, simul intendere dicitur repulsam alterius: nimirum promotio intenditur *formaliter, propriè directè, primario & per se*; repulsa intenditur *concomitanter, improprie, indirectè, secundario, & per accidens*.

Sic

Sic qui Gallina supponit ova, formaliter intendit pullos, concomitanter corruptionem ovi.

Fere convenit Distinctio FORMALITER & PER CONSEQUENTIAM, cujus exempla vide num. XXIX.

XXII.

FORMALITER, EMINENTER.

Distinctio hæc inventa est illustrando Canon: *Quod quid non habet, alteri dare non potest.* Formaliter enim habet rem, penes quem ea est secundum naturam suam & definitionem; Eminenter, qui habet quid Majus, in quo Minus alterum continetur.

e. g. Imperator dum confert Gradum Doctoris, non est Doctor formaliter, ut eidem expressè tribuat definitio Doctoris: bene tamen eminenter, cum respectu Majestatis ac sublimis suæ dignitatis, omnes inferiores dignitates in se complecti videatur.

Sic quando calor Solis è materia putrida producit ranam h. e. vivam Substantiam; Sol in se non habet vitam formaliter, sed eminenter h. e. potentiam agendi adeo nobilem, quæ simul in se continet vim generandi.

Speciat huc Canon: *Qui potest majus, potest etiam minus*; quem tamen alibi novimus illustratum.

XXIII.

FORMALITER, FUNDAMENTALITER,
s. RADICALITER.

Idem quod num. XIX. *Formaliter & Materialiter.*

Conclusio cum medio termino, Syllogismus est fundamentaliter h. e. fundamentum, cui postmodum in structura Propositionum accedit forma.

Sic supra pag. 126. Similitudinem naturarum in Individuis dicebamus non *formalem & completam*, sed *materialem, fundamentalem & incompletam*.

XXIV.

FORMALITER, IDENTICE.

Idem quod *Abstractè & Concretè*: usumque invenit hæc distinctio, quoties eadem res in diversos conceptus dividitur; ubi in Conceptu objectivo est identitas seu convenientia, in Conceptu formali diversitas, ut quælibet particula suam habeat formalitatem.

e. g. Archimareschallus Imperii & Elector Saxonie non sunt idem *formaliter*. Nam forma s. differentia Archimareschalli est jus dirigendi publicam Imperii Curiam; quod designatur, dum præfert gladium, & postea in Convivio baculum; Forma Electoris est jus eligendi Cæsarem. Sed *identice* h. e. à parte rei conveniunt;

unt; nam ille ipse Princeps, qui est Archimareschallus, etiam est Elector Saxoniz.

Caterum Politicus diceret libentius ea differre non in concreto & à parte rei, sed in abstracto, à parte cognoscentis.

XXV.

FORMALITER, OBJECTIVE.

Quoniam Objectum dici consuevit Materia, sicut novimus Corium dici Sutoris Materiam, circa quam versatur; perinde est, ac si dixeris, *Formaliter, Materialiter*.

Nobilem vero hujus distinctionis applicationem, vid. pag. 104. ubi Conceptus dicitur vel *formalis*, vel *Objectivus*.

Ita si quis dubitet, *num Herbarum in Hieme sit scientia, cum eo tempore non existant?* responderi communiter solet, non existere *formaliter* h.e. reverà non posse demonstrari, quæ aptitudo existentiz forma sive proprietas est: vid. pag. 124. Existere tamen *objective* h.e. per modum objecti cogniti in Intellectu. Quod si datur instantia, *sic Scientiam versari circa Entia rationis?* respondetur; Ens rationis, quod reali opponitur, *objective tantum* esse in Intellectu, h.e. non habere alium Conceptum objectivum, nisi qualem sibi finxit Intellectus. Sed Objecta disciplinarum ita esse objectum Intellectus, ut præsupponant aliquam existentiam, adeoque conceptum objectivum extra

Intellectum. Quicquid enim nunquam extitit, ejus nullam scientiam formare potest Intellectus.

XXVI.

FORMALITER, REDUCTIVE.

Formaliter ad rem pertinet, quod propriè & principaliter eo spectat; Reductive, quod per aliquam similitudinem vel analogiam.

Sic Res ad Prædicamenta pertinent *formaliter*, Privationes *reductive*, cum interdum velut adhaerens aliquod Accidens considerentur.

Sic privilegia pupillis concessa, ad istos spectant *formaliter*; ad Ecclesiam vel Xenodochium, quibus itidem dari solent Curatores, *reductive*.

XXVII.

FORMALITER, VIRTUALITER.

Distinctio hæc locum habet in causis. Quæ enim Causa propriè & verè attingit effectum, ut formalem suam operationem ei contribuat, agere dicitur formaliter: vicissim quæ jubendo vel cogendo aliam causam ad agendum impellit, agere dicitur virtualiter.

e. g. Princeps in Rep. ubiq; non est formaliter: bene tamen virtualiter, h. e. potentia & Jurisdictione, quam injunxit Minoribus Magistratibus.

Repete quæ *num. XXI.* dicebantur talia *Formaliter* & *Eminenter*. Nam Imperator si Doctor non est

est formaliter, bene tamen est virtualiter h. e. virtutem ac potentiam habet tantam, quanta requiritur ad creandum Doctorem.

Locum etiam habet in naturalibus. e. g. Motus duo ligna frizando saepe collisa incendens, non habet in se calorem vel ignem formaliter, bene tamen virtualiter. Aër in fistulæ tonum excitans, sonum non habet in se formaliter, sed virtualiter.

XXVIII.

GENERICÆ, SPECIFICÆ.

Distinctionem hanc ignorare non potest, qui jam è doctrina Prædicabilium intellexit, quid vocetur Genus & Species. Hoc tamen notari meretur à Rhetoribus, imo & JCtis, Genus appellari, quod à Logicis vocatur species; & verò speciem, quod Logicis est Individuum.

e. g. Qui Commensalibus cantharos propinat in specie, singula eorundem Individua creditur designasse.

Sic qui Rusticos dixerit homines nequam, excusare se poterit, se locutum in genere, non in specie h. e. certam Rustici personam à se non fuisse notatam.

XXIX.

IMMEDIATE, MEDIANTE.

Termini in se sunt clari, nam si quis vocetur ad functionem publicam, vocatus dicitur & à Deo & à Patrono, à Deo mediatè, à Patrono immediatè.

Vide quæ supra *num. V.* diximus de Potentia remota & proxima.

XXX.

IMPLICITÈ, EXPLICITÈ.

Explicitè id se habet, quod expresse & clarè ponitur: Implicitè, quod licet expresse non ponatur, tamen per optimam Consequentiam subintelligitur.

Sic in Decalogo quintum Præceptum explicitè prohibet actum & voluntatem lædendi; sed implicitè simul ponit actum & voluntatem amandi, adjuvandi, defendendi.

Sic in pacto inter Servum & Dominum explicitè ponitur obligatio ad præstanda servitia domestica, implicitè obligatio ad patienda verbera, si forte neglectum fuerit officium.

Aliis verbis diceretur *Formaliter & reductivè s. consequenter.*

INTEN-

XXXI.

INTENTIONALITER, REALITER.

Realiter accipitur aliquid, prout se habet à parte rei, & nemine cogitante.

Intentionaliter, prout vel à sensu, vel ab intellectu agnoscitur. Intentio enim idem significat ac cognitio: unde Notio prima & secunda, quibusdam Logicis audit Intentio prima & secunda.

e. g. Colores in Iride non adsunt realiter, quasi Nubes essent coloratæ, sed intentionaliter, quoniam oculis tales apparent.

Sic verum Nobilem dicere queas realiter talem; Impositorem qui ementitam suam Nobilitatem jactat intentionaliter talem.

XXXII.

INTRINSECE, EXTRINSECE.

Distinctio hæc idem interdum valet, ac *Essentialiter & Accidentaliter*. Num. XV.

Sic Honestas Ethica dicitur interna s. Essentialis, quoniam semper ita se habet, nec mutari potest. Honestas Politica s. Consuetudinaria dicitur externa, seu accidentalis, quæ fundatur in Opinione & Consuetudine Hominum, adeoque mutari ac abesse facile potest: e. g. inhonestum est Matris exequias comitari in rubro pallio, non in se, quasi violetur Præcep-

Dei, sed per accidens, quoniam opinio hominum colorem hunc ab exequiis proscripsit.

Communiter tamen Intrinsecè se habet quod est Immanens, Extrinsecè quod est Transiens.

Sic Cogitatio operatur intrinsecè, Locutio extrinsecè, *vid. sup. pag. 162.*

Sic Causa Materialis & Formalis, quoniam in Effectummanent, vocantur internæ: Efficiens & Finales, quoniam Operationem Effectui tribuunt quidem, sed eundem non ingrediuntur, vocantur externæ.

Sic Leges Politicorum cogunt extrinsecè, ne contrarium committatur in vita civili: Leges Dei obligant intrinsecè, nequid contrarietur in Conscientia.

XXXIII.

LATE, STRICTE.

Vexatissima hæc est distinctio apud minorum gentium disputatores: nec ignotus amicis meis, qui omnes objectiones ita resolvebat, ut versis vicibus vibraret suum *latè & strictè*, postmodum *explicitè & implicitè*.

Sed Fundamentum petere licet è Doctrina Analogorum, ubi unum vocabulum alteri competere dicitur primario, alteri secundo. Cum igitur occurrit acceptio primaria, ea est stricta & angustioribus limitibus circum-

circumscripta : cum adest acceptio simul secundaria , ea est lata & amplioribus terminis apta.

Sic Virtus primariò propriè & strictè denotat habitum observandi mediocritatem in humanis actionibus ; secundariò , impropriè & latè , qualitatem quamlibet laudabilem , *ut virtutem Oratoris Disputatoris ; vel efficacem , ut virtutem Herbarum , &c.*

XXXIV.

LOGICE, PHYSICE.

Intelligi distinctio potest , si repetatur quid supra p. 104. dictum fuerit *Notio prima & secunda*. Quando enim res secundum suam naturam consideratur , ea Notio est prima & primariam sedem habet in Physica : Quando secundum varios animi conceptus , primaria doctrina pertinet ad Logicam.

Aliter diceret , rem considerari *vel quoad modum essendi* , h. e. physicè , *vel quoad modum prædicandi* h. e. Logicè.

Hinc pag. 123. Corruptio vocabatur *physica* , quando res desinit existere , *Logica* , quando res incipit assumere prædicationem contradictoriam.

Celebrata est distinctio partium essentialium , quando enim quid dividitur in Materiam & formam

mam, divisio vocatur *physica*: quando in
Genus & differentiam, divisio est *Logica*.

XXXV.

MORALITER, PHYSICE.

Moraliter accipitur, quod ponit respectum
ad Leges, consuetudines, hominumque impu-
tationes, de quibus agit Philosophia moralis.

Physicè accipitur, quod ponit respectum ad
conditionem & existentiam naturalem, quem
explicat Doctrina Physica.

e. g. Physicè s. naturaliter mortuus est, cujus anima
definit existere in corpore. Moraliter s. ci-
viliter mortuus est, cui imputatur conditio
mortui h. e. cum quo proceditur, ac si esset,
mortuus, dum non admittitur ad conventus
honestos, ad rerum possessiones, ac alia be-
neficia, hominibus viventibus concessa.

Sic Diabolus malus non est physicè quoad naturam
& essentiam: habet enim perfectionem Spiri-
tui debitam; sed malus est moraliter, quippe
quod ejus actiones, comparatæ cum Lege
moralis tanquam bonitatis norma, eidem
sunt contrariæ.

Posses huc referre Distinctionem *num. XXX.*
nam quæ Moraliter imputantur, ea non insunt
realiter, sed *intentionaliter*.

e. g. Mare non admittit dominium *realiter ac physi-*
cè, quia non potest occupari, certisq; limitibus
cir-

circumferibi, ut prædium terrestre; admittit tamen intentionaliter & moraliter, quoniam aliquis eam possessionem sibi tribuere, atque etiam ex hominum consensu jus navigandi, piscandi &c. acquirere potest.

Inde Causa alia dicitur Physica, quæ sua operatione attingit effectum; alia moralis, quæ concurrat suadendo, jubendo non impediendo, ita ut eadem effectus imputari possit.

XXXVI.

NATURALITER, PRÆTER NATURAM,
CONTRA NATURAM.

Dabo exemplum. *Naturaliter* mulier parit filium: *Præter naturam* h. e. ex casu & præter intentionem naturæ generantis, parit monstrum: *contra naturam* Virgo parit.

XXXVII.

- NATURALITER, LIBERE.

Distinctio locum habet in causis, ea enim quæ subjacet imperio voluntatis, vocatur libera: sive libertas extendatur ad contradictoria h. e. *posse ambulare, & posse non ambulare*; sive ad contraria, *posse ambulare, posse equitare, posse vehiculo uti*, vicissim quæ imperium voluntatis non admittit, & positis omnibus agendi requisitis necessario agit, *velut ven-*

tricus cibum concoquens, vocari solet naturalis quasi dicas, quæ non voluntatis, sed naturæ impetum sequatur.

XXXVIII.

NOMINALITER, PARTICIPIALITER.

Repeti hoc loco possunt, quæ diximus de Statu & Ampliatione *pag. 15*. Nam quæ accipiuntur Nominaliter, nullam includunt temporis differentiam: quæ Participialiter, more in participiis verborum recepto, alicujus sunt temporis.

- e. g. Ens participialiter acceptum idem est ac existens, quia expressè designat tempus præsens, vicissim Ens nominaliter sumptum, id denotat, quod habet vel habuit vel habere aliquando potest Essentiam: quippe certum tempus existentiae non determinatur.

XXXIX.

NOMINALITER, ADVERBIALITER.

Etiam hæc distinctio sapit Grammaticam: & Nominalis quidem acceptio designat ipsam rem, Adverbialis rei modum, seu respectum ad circumstantias.

Sic aliud est facere bonum, aliud facere benè. Ut etiam in proverbio DEUS dicatur gaudere non nominibus sed adverbis. e. g. *Bonum* opus est
fre-

frequentare templum. Sed si hoc quis faciat eo tempore, quo expediendæ sunt functiones publicæ, vel in eum finem, ut spectetur vestitus, opus istud *minus bene* suscipitur.

XL.

OBJECTIVE, SUBJECTIVE.

Pertinet hæc distinctio ad declarandam naturam disciplinarum. Nam Objectum Disciplinæ est ea res, circa quam versatur. Subiectum est intellectus, cui tanquam Substantiæ inhæret acquisitus Habitus.

Hinc obscuritas objectiva dicitur, cum res adeo est abstrusa, ut ingenium vel nobilissimum eo nequeat penetrare: Subjectiva, cum ipsius ingenij tanta est tarditas, ut res in se clarissimas indagare non possit.

Sic Scandalum quod appellatur datum, commodè diceretur objectivum, quia jam in objecto Scandalum occurrit; quod dicitur acceptum, vocaretur Subjectivum, quia homo cognoscens rem, in se ab omni scandalo alienam, apud animum suum Scandali conceptum efformat. Quasi dicas Scandalum in ipso Subiecto enatum.

XLI.

PER SE, PER ACCIDENS.

Distinctio hæc illustrari potest e doctrina Prædicabilium: Propria enim insunt *per se*, cæter

tera vero, quæ abesse & adesse possunt sine Sub-
jecti interitu, insunt *per accidens*, vide quæ di-
ximus ad distinctionem num. XX.

e. g. Paterfamilias intendit suam utilitatem & servi
sustentationem. Suam utilitatem *per se pri-
marie & directe*, Servi sustentationem *per ac-
cidens secundario & indirecte*.

Sic Metaphysici vocant *unum per se*, quod vel pla-
ne est simplex, vel ita compositum, ut una ma-
teria & una forma nexu essentiali conjunga-
tur, *Unum* vero *per accidens*, quod è multis
essentiis componitur, beneficio externi & ac-
cidentalisi cujusdam vinculi, *velut ædificium è
Lignis & Lapidibus constructum*.

Sic etiam habent *Causam per se*, quæ directe & pro-
priè officium Causæ exercet. *Et Causam per
accidens*, quæ in operando aliquam habet
contingentiam.

Et ea contingentia vel est nudæ Prædicationis, ut
cum Architectus *per accidens* simul est Musi-
cus, adeoq; valet prædicatio: Musicus ædifi-
cat seu est causa ædificii.

Vel accedit ipsi operationi, cum deest intentio, vel
actio attingens effectum. e. g. *Qui aperit val-
vas fenestra, eo animo, ut illustrari cupiat Muse-
um, is respectu intentionis vera est causa, cui im-
putari debet effectus; sed respectu illuminatio-
nis nihil operatur, quippe quæ procedit à Sole, ac
adeo cum intentione hac saltem conjungitur
per accidens. Vicissim qui hominem à tergo*

stan-

stantem nesciens percutit, causa vera est & per se, respectu effectus, sed respectu intentionis, cui ex insperato immittitur hic casus, est causa per accidens.

Diceres per accidens vel in sensu Logico, vel in sensu Physico.

XLII.

POSITIVE, NEGATIVE.

Magna & celebrata hujus distinctionis est utilitas. Et *positive* quidem sumitur aliquid, cum denominationis fundamentum est reale & positivum; *Negative* cujus fundamentum est absentia f. negatio.

c. g. *Positive* bonus est, qui virtutem exercet, qui justus, temperans, modestus est: *Negative* bonus, qui nihil mali committit, adeoque bonitatis fundamentum habet absentiam vitiorum.

Sic in Politica Pacificantes & Foederati conciliant amicitiam. Pacificantium amicitia est negativa, habens hoc fundamentum: *nolumus invicem nobis nocere*; Foederatorum est positiva, *volumus prestare auxilia.*

XLIII.

PRIMARIO, SECUNDARIO.

Idem quod *directè*, *indirectè*: *per se*, *per accidens*: *formaliter*, *concomitanter*. Vide exempla in Analogis pag. 180. seq.

XLIV.

XLIV.

PRINCIPALITER, INSTRUMENTA-
LITER.

Applicatur ea distinctio Causis efficientibus. Nam Causa Principalis est, quæ agit in virtute propria, Instrumentalis, quæ dirigitur à virtute aliena.

Sic Judex Maleficum occidit principaliter, agit enim ex sua virtute, quam dicimus jus vitæ & necis; Carnifex occidit instrumentaliter, cui videlicet à judice hæc licentia conceditur.

Nam postquam Aristoteles servum dixit instrumentum Domini, apparet esse etiam instrumenta rationalia, ac adeo non exiguum hujus vocis usum conspici in moralibus.

XLV.

PRIUS NATURA, TEMPORE.

Quid sit prius tempore, haud difficulter cognoscitur, si puerum unius anni, priorem dicas infante septem dierum. Sed prius naturâ aliquanto subtiliorem requirit notitiam.

Quando enim Concretum aliquod resolvitur in diversa abstracta, queritur quod Abstractum altero sit Prius? h. e: Si unum Abstractum poni vel produci deberet post alterum, quodnam priori loco esset constituendum

dum. Ubi militat Regula: *Quicquid alterius esse videtur causa, id natura est prius.*

e.g. Sol nunquam est sine radiis, sed quia Sol radi-
orum est causa, certè radius, si non tempore, ta-
men naturâ est prior.

Ita Propria quoniam fluunt à differentiis, naturâ di-
cuntur posteriora.

Vide quæ supra diximus de Proprietate &
Ordine Doctrinæ pag. 2.

XLVI.

REALITER, per Rationem.

Reale est, quod non dependet ab intellectu
hominis, sed datur nemine cogitante. Et sanè
non res solum, sed etiam rerum modi & deno-
minationes dicuntur reales. Imo sunt, qui Ne-
gationes appellare sustinent reales, quoniam,
e.g. nemine cogitante verum est, *Hominem
non esse Lapidem.*

Per Rationem esse dicitur, quod dependet
à cogitatione hominis, eaque desinente, simul
desinit. Et hoc est, quod alioqui vocatur Ens
rationis.

e.g. qui cogitat aureum montem in mediis sive Al-
pibus, sive Pyrenæis; nudum cogitat Ens ra-
tionis, quod in ejus animo tamdiu existit,
quàm durat ista cogitatio.

XLVII.

RATIONIS, RATIOCINANTIS, & RATIO-
CINATÆ.

Pertinet hæc distinctio ad Entia rationis. Quandocunque enim Intellectus aliquid in se format, istud vel nullum habet fundamentum in re, ac inde vocatur Ens rationis ratiocinantis h. e. quod non est, nisi actu & in præfenti ratio se exerceat; aut habet fundamentum in re, velut Notiones secundæ, ac tum vocatur Ens rationis ratiocinatæ, h. e. postquam ratio ratiocinata est circa notionem primam, tum demum in intellectu hoc ipsum ens emergit.

XLVIII.

REDUPLICATIVE, SPECIFICATIVE.

Quantum hæc distinctio valeat in Propositionibus exponibilibus *vid. supr. pag. 55. seq.* Et Reduplicativus quidem sensus est, quando Subjectum repeti potest addita particula *quatenus* &c. ac adeo ipsa causa exprimitur, cur Prædicamentum insit Subjecto.

Specificativus sensus est, quando Subjectum reperitur addita particula relativa, *qui*.

e. g. *Poëta scribit versus*, sensum habet reduplicativum: quia dicere licet, *Poëta quatenus Poëta s. Poëta ut sic & secundum suam naturam considerat*.

deratus scribit versus. Sed Theologus scribit versus, Sensum habet Specificativum, quia saltem sic explicatur: Is qui est Theologus s. is qui specificam hanc in se notam habet, ut vocetur Theologus, scribit versus.

NB.

I. Collectus igitur est Distinctionum fasciculus, non omnium quidem, quas qui voluerit sub unum conspectum referte, forsitan integro Lexico habiturus esset opus; sed adeo tamen, sufficientem, ut de cæteris fieri queat iudicium. e. g. Omissa est distinctio *Simpliciter, secundum quid*: Nam si quis meminerit, quomodo differant *Absolute, Respective*, exiguo sanè labore cogitaverit, *secundum quid* idem notare, ac *secundum respectum ad aliquid*.

II. Sunt etiam certæ formulæ apud disputantes receptæ, quæ communiter solent accenseri distinctionibus. e. g. *CÆTERIS PARIBUS*, quæ limitatio adhibetur in Comparatione Minoris ad Maius. *Bonus Præceptor præferendus est Bono Oeconomo, si cætera sint paria, h. e. Si æquè sit pius, æquè modestus, ac pauper adhibeat diligentiam, quam solet Oeconomus.* Ut Sic, quæ restrictio adhibetur in exprimendo sensu reduplicativo. e. g. *Princeps ut sic, est Princeps in ipsa sua natura consideratus, & in illa forma, per quam Princeps est,*

† Hinc disputantes in ejusmodi formulis sæpe difficilem alterius membri inventionem experiuntur. Sic quidam respondebat: *distinguo inter Causam ut sic, & Causammmmm* quærente adversario quam protulisset distinctionem? subiratus repetebat suam *Causam ut sic & Causammmmm*. Quid Opponens? is tanquam re bene gesta clausulam addebat disputationi, *Distinguis, ait, inter Causam ut sic, & Causammmmm*. Contentus sum solidissima hac response.

Sed formulas singulas afferre non libet, quoniam sicubi à nobis applicantur, ipsa exempli perspicuitas sensum declarabit. Non enim ex eorum numero esse volo Auditores meos, qui pulchrum putant singula argumenta tribus verbis resolvere.

III. Cæterum ut jam *pag. 94. seqq.* Fallaciarum exempla attulimus, quæ nimium apud tyrones conducunt exercendis Syllogismorum formis; ita nunc à re non esset alienum argumenta colligere, quibus applicari queant distinctiones modo expositæ. Sed obstant nonnulla, quæ tum removeri poterunt commodius, ubi Ordo nos vocaverit ad Praxin Disputatoriam.

DO-

**DOCTRINÆ
LOGICÆ
PARS ALTERA
CONTINENS
EJUSDEM PRAXIN.**

PRÆPARATIO.

I.

Qui Terminorum simplicium, Propositionum & Syllogismorum naturam perspexerunt, plerumq; in modo sciendi relictam sentiunt difficultatem, nisi debita manu ductio eosdem ad solidiorem Praxin dirigat.

II. Ista vero Praxis quatuor occasionibus commendatur. 1. Cum Res cognosci debet. 2. Cum ista Cognitio aliis debet communicari. 3. Cum ejusmodi Communicatio, facta per alium, sedula interpretatione debet intelligi. 4. Cum Adversariorum sententia beneficio disputationis debet examinari.

III. Ad Rei Cognitionem spectat Definitio, Divisio, & Demonstratio.

IV. Ad Facultatem Communicandi seu docendi refertur, quicquid de Ordine & Methodo solet proponi.

V. Intellectum alienæ doctrinæ sublevat Artificium Interpretationis.

VI. Ultimum denique examen aperitur in exercitio disputandi, sive istud occupetur in simplici responsione ad argumentum propositum, sive in continuo discursu variis instantiis & responsionibus ventilando.

VII. Sin-

VII. Singula suis libris & capitibus perspicuam & verè practicam invenient illustrationem. Ac spero sane faciliorem multo fore structuram Orationis Rhetoricæ, si, quantum ubivis Logica contribuat, fuerit observatum. Ut taceam reliquos usus in ipso progressu explicandos.

PARTIS. II.

LIBER PRIMUS.

De

ACQUIRENDA RE-
RUM NOTITIA.

CAPUT I.

De Definitione.

I.

I.

Definitio est Oratio explicans naturam rei.

† Equidem aliqui definitionem faciunt nominat
lem, qualis ea est: *Eclipsis Luna est ejus defe
ctus s. deliquium*: Sed cum in illa nihil occurr
rat, nisi interpretatio per Synonymiam vel Pa
raphrasin, colligi facile potest, ejusmodi defi
nitiones referri debere ad Librum de Interpre
tatione.

Dei, sed per accidens, quoniam opinio hominum colorem hunc ab exequiis proscripsit.

Communiter tamen Intrinsecè se habet quod est Immanens, Extrinsecè quod est Transiens.

Sic Cogitatio opetatur intrinsecè, Locutio extrinsecè, *vid. sup. pag. 162.*

Sic Causa Materialis & Formalis, quoniam in Effectum manent, vocantur internæ: Efficiens & Finales, quoniam Operationem Effectui tribuunt quidem, sed eundem non ingrediuntur, vocantur externæ.

Sic Leges Politicorum cogunt extrinsecè, ne contrarium committatur in vita civili: Leges Dei obligant intrinsecè, nequid contrarietur in Conscientia.

XXXIII.

LATE, STRICTE.

Vexatissima hæc est distinctio apud minorum gentium disputatores: nec ignotus amicis meis, qui omnes objectiones ita resolvebat, ut versis vicibus vibraret suum *latè & strictè*, postmodum *explicitè & implicitè*.

Sed Fundamentum petere licet è Doctrina Analogorum, ubi unum vocabulum alteri competere dicitur primario, alteri secundo. Cum igitur occurrit acceptio primaria, ea est stricta & angustioribus limitibus circum-

circumscripta : cum adest acceptio simul secundaria , ea est lata & amplioribus terminis apta.

Sic Virtus primario propriè & strictè denotat habitum observandi mediocritatem in humanis actionibus ; secundario , impropriè & latè , qualitatem quamlibet laudabilem , *ut virtutem Oratoris Disputatoris ; vel efficacem , ut virtutem Herbarum , &c.*

XXXIV.

LOGICE, PHYSICE.

Intelligi distinctio potest , si repetatur quid supra p. 104. dictum fuerit *Notio prima & secunda*. Quando enim res secundum suam naturam consideratur , ea Notio est prima & primariam sedem habet in Physica : Quando secundum varios animi conceptus , primaria doctrina pertinet ad Logicam.

Aliter diceret , rem considerari *vel quoad modum essendi* , h. e. physicè , *vel quoad modum prædicandi* h. e. Logicè.

Hinc pag. 123. Corruptio vocabatur *physica* , quando res desinit existere , *Logica* , quando res incipit assumere prædicationem contradictoriam.

Celebrata est distinctio partium essentialium , quando enim quid dividitur in *Materiam & formam*

mam, divisio vocatur *physica*: quando in
Genus & differentiam, divisio est *Logica*.

XXXV.

MORALITER, PHYSICE.

Moraliter accipitur, quod ponit respectum
ad Leges, consuetudines, hominumque impu-
tationes, de quibus agit Philosophia moralis.

Physicè accipitur, quod ponit respectum ad
conditionem & existentiam naturalem, quem
explicat Doctrina Physica.

e. g. Physicè s. naturaliter mortuus est, cujus anima
definit existere in corpore. Moraliter s. ci-
viliter mortuus est, cui imputatur conditio
mortui h. e. cum quo proceditur, ac si esset,
mortuus, dum non admittitur ad conventus
honestos, ad rerum possessiones, ac alia be-
neficia, hominibus viventibus concessa.

Sic Diabolus malus non est physicè quoad naturam
& essentiam: habet enim perfectionem Spiri-
tui debitam; sed malus est moraliter, quippe
quod ejus actiones, comparatæ cum Lege
morali tanquam bonitatis norma, eidem
sunt contrariæ.

Posses huc referre Distinctionem *num. XXX.*
nam quæ Moraliter imputantur, ea non insunt
realiter, sed *intentionaliter*.

e. g. Mare non admittit dominium *realiter ac physi-*
cè, quia non potest occupari, certisq; limitibus
cir-

circumscribi, ut prædium terrestræ; admittit tamen intentionaliter & moraliter, quoniam aliquis eam possessionem sibi tribuere, atque etiam ex hominum consensu jus navigandi, piscandi &c. acquirere potest.

Inde Causa alia dicitur Physica, quæ sua operatione attingit effectum; alia moralis, quæ concurrat suadendo, jubendo non impediendo, ita ut eadem effectus imputari possit.

XXXVI.

NATURALITER, PRÆTER NATURAM,
CONTRA NATURAM.

Dabo exemplum. *Naturaliter* mulier parit filium: *Præter naturam* h. e. ex casu & præter intentionem naturæ generantis, parit monstrum: *contra naturam* Virgo parit.

XXXVII.

- NATURALITER, LIBERE.

Distinctio locum habet in causis, ea enim quæ subjacet imperio voluntatis, vocatur libera: sive libertas extendatur ad contradictoria h. e. *posse ambulare, & posse non ambulare*; sive ad contraria, *posse ambulare, posse equitare, posse vehiculo uti*, vicissim quæ imperium voluntatis non admittit, & positis omnibus agendi requisitis necessario agit, *velut ven-*

tricus cibum concoquens, vocari solet naturalis quasi dicas, quæ non voluntatis, sed naturæ impetum sequatur.

XXXVIII.

NOMINALITER, PARTICIPIALITER.

Repeti hoc loco possunt, quæ diximus de Statu & Ampliatione *pag. 15*. Nam quæ accipiuntur Nominaliter, nullam includunt temporis differentiam: quæ Participialiter, more in participiis verborum recepto, alicujus sunt temporis.

- e. g. Ens participialiter acceptum idem est ac existens, quia expressè designat tempus præsens, vicissim Ens nominaliter sumptum, id denotat, quod habet vel habuit vel habere aliquando potest Essentiam: quippe certum tempus existentiae non determinatur.

XXXIX.

NOMINALITER, ADVERBIALITER.

Etiam hæc distinctio sapit Grammaticam: & Nominalis quidem acceptio designat ipsam rem, Adverbialis rei modum, seu respectum ad circumstantias.

Sic aliud est facere bonum, aliud facere benè. Ut etiam in proverbio DEUS dicatur gaudere non nominibus sed adverbis. e. g. *Bonum* opus est
fre-

frequentare exemplum. Sed si hoc quis faciat eo tempore, quo expediendæ sunt functiones publicæ, vel in eum finem, ut spectetur vestitus, opus istud *minus bene* suscipitur.

XL.

OBJECTIVE, SUBJECTIVE.

Pertinet hæc distinctio ad declarandam naturam disciplinarum. Nam Objectum Disciplinæ est ea res, circa quam versatur. Subjectum est intellectus, cui tanquam Substantiæ inhæret acquisitus Habitus.

Hinc obscuritas objectiva dicitur, cum res adeo est abstrusa, ut ingenium vel nobilissimum eo nequeat penetrare: Subjectiva, cum ipsius ingenij tanta est tarditas, ut res in se clarissimas indagare non possit.

Sic Scandalum quod appellatur datum, commodè diceretur objectivum, quia jam in objecto Scandalum occurrit; quod dicitur acceptum, vocaretur Subjectivum, quia homo cognoscens rem, in se ab omni scandalo alienam, apud animum suum Scandali conceptum efformat. Quasi dicas Scandalum in ipso Subjecto enatum.

XLI.

PER SE, PER ACCIDENS.

Distinctio hæc illustrari potest e doctrina Prædicabilium: Propria enim insunt *per se*, cæteræ

tera vero, quæ abesse & adesse possunt sine Sub-
jecti interitu, insunt *per accidens*, vide quæ di-
ximus ad distinctionem num. XX.

e. g. Paterfamilias intendit suam utilitatem & servi
sustentationem. Suam utilitatem *per se pri-
marie & directe*, Servi sustentationem *per ac-
cidens secundario & indirecte*.

Sic Metaphysici vocant *unum per se*, quod vel pla-
ne est simplex, vel ita compositum, ut una ma-
teria & una forma nexu essentiali conjunga-
tur, *Unum* vero *per accidens*, quod è multis
essentiis componitur, beneficio externi & ac-
cidentalisi cujusdam vinculi, *velut ædificium è
Lignis & Lapidibus constructum*.

Sic etiam habent *Causam per se*, quæ directe & pro-
priè officium Causæ exercet. *Et Causam per
accidens*, quæ in operando aliquam habet
contingentiam.

Et ea contingentia vel est nudæ Prædicationis, ut
cum Architectus *per accidens* simul est Musi-
cus, adeoq; valet prædicatio: Musicus ædifi-
cat seu est causa ædificii.

Vel accedit ipsi operationi, cum deest intentio, vel
actio attingens effectum. e.g. *Qui aperit val-
vas fenestrae, eo animo, ut illustrari cupiat Muse-
um, is respectu intentionis vera est causa, cui im-
putari debet effectus; sed respectu illuminatio-
nis nihil operatur, quippe quæ procedit à Sole, ac
adeo cum intentione hac saltem conjungitur
per accidens. Vicissim qui hominem à tergo*
span-

stantem nesciens percutit, causa vem est & per se, respectu effectus, sed respectu intentionis, cui ex insperato immittitur hic casus, est causa per accidens.

Diceres per accidens vel in sensu Logico, vel in sensu Physico.

XLII.

POSITIVE, NEGATIVE.

Magna & celebrata hujus distinctionis est utilitas. Et *positive* quidem sumitur aliquid, cum denominationis fundamentum est reale & positivum; *Negative* cujus fundamentum est absentia f. negatio.

c. g. *Positive* bonus est, qui virtutem exercet, qui justus, temperans, modestus est: *Negative* bonus, qui nihil mali committit, adeoque bonitatis fundamentum habet absentiam vitiorum.

Sic in Politica Pacificantes & Foederati conciliant amicitiam. Pacificantium amicitia est negativa, habens hoc fundamentum: *nolumus invicem nobis nocere*; Foederatorum est positiva, *volumus prestare auxilia.*

XLIII.

PRIMARIO, SECUNDARIO.

Idem quod *directè*, *indirectè*: *per se*, *per accidens*: *formaliter*, *concomitanter*. Vide exempla in Analogis pag. 180. seq.

XLIV.

XLIV.

PRINCIPALITER, INSTRUMENTA-
LITER.

Applicatur ea distinctio Causis efficientibus. Nam Causa Principalis est, quæ agit in virtute propria, Instrumentalis, quæ dirigitur à virtute aliena.

Sic Judex Maleficum occidit principaliter, agit enim ex sua virtute, quam dicimus jus vitæ & necis; Carnifex occidit instrumentahter, cui videlicet à judice hæc licentia conceditur.

Nam postquam Aristoteles servum dixit instrumentum Domini, apparet esse etiam instrumenta rationalia, ac adeo non exiguum hujus vocis usum conspici in moralibus.

XLV.

PRIUS NATURA, TEMPORE.

Quid sit prius tempore, haud difficulter cognoscitur, si puerum unius anni, priorem dicas infante septem dierum. Sed prius naturâ aliquanto subtiliorem requirit notitiam.

Quando enim Concretum aliquod resolvitur in diversa abstracta, quaeritur quod Abstractum altero sit Prius? h. e: Si unum Abstractum poni vel produci deberet post alterum, quodnam priori loco esset constituendum

dum. Ubi militat Regula: *Quicquid alterius esse videtur causa, id natura est prius.*

e.g. Sol nunquam est sine radiis, sed quia Sol radi-
orum est causa, certè radius, si non tempore, ta-
men naturâ est prior.

Ita Propria quoniam fluunt à differentiis, naturâ di-
cuntur posteriora.

Vide quæ supra diximus de Proprietate &
Ordine Doctrinæ pag. 2.

XLVI.

REALITER, per Rationem.

Reale est, quod non dependet ab intellectu
hominis, sed datur nemine cogitante. Et sanè
non res solùm, sed etiam rerum modi & deno-
minationes dicuntur reales. Imo sunt, qui Ne-
gationes appellare sustinent reales, quoniam,
e.g. nemine cogitante verum est, *Hominem,
non esse Lapidem.*

Per Rationem esse dicitur, quod dependet
à cogitatione hominis, eaque desinente, simul
desinit. Et hoc est, quod alioqui vocatur Ens
rationis.

e.g. qui cogitat aureum montem in medijs sive Al-
pibus, sive Pyrenæis; nudum cogitat Ens ra-
tionis, quod in ejus animo tamdiu existit,
quàm durat ista cogitatio,

XLVII.

RATIONIS, RATIOCINANTIS, & RATIO-
CINATÆ.

Pertinet hæc distinctio ad Entia rationis. Quandocunque enim Intellectus aliquid in se format, istud vel nullum habet fundamentum in re, ac inde vocatur Ens rationis ratiocinantis h. e. quod non est, nisi actu & in præsentia ratio se exerceat; aut habet fundamentum in re, velut Notiones secundæ, ac tum vocatur Ens rationis ratiocinatæ, h. e. postquam ratio ratiocinata est circa notionem primam, tum demum in intellectu hoc ipsum ens emergit.

XLVIII.

REDUPLICATIVE, SPECIFICATIVE.

Quantum hæc distinctio valeat in Propositionibus exponibilibus *vid. supr. pag. 55. seq.* Et Reduplicativus quidem sensus est, quando Subjectum repeti potest addita particula *quatenus* &c. ac adeo ipsa causa exprimitur, cur Prædicamentum insit Subjecto.

Specificativus sensus est, quando Subjectum reperitur addita particula relativa, *quæ*.

e. g. *Poëta scribit versus*, sensum habet reduplicativum: quia dicere licet, *Poëta quatenus Poëta s. Poëta ut sic & secundum suam naturam considerans*.

deratus scribit versus. Sed Theologus scribit versus, Sensum habet Specificativum, quia saltem sic explicatur: Is qui est Theologus s. is qui specificam hanc in se notam habet, ut vocetur Theologus, scribit versus.

NB.

I. Collectus igitur est Distinctionum fasciculus, non omnium quidem, quas qui voluerit sub unum conspectum referre, forsitan integro Lexico habiturus esset opus; sed adeo tamen, sufficientem, ut de cæteris fieri queat iudicium. e. g. Omissa est distinctio *Simpliciter, secundum quid*: Nam si quis meminerit, quomodo differant *Absolute, Respectively*, exiguo sanè labore cogitaverit, *secundum quid* idem notare, ac *secundum respectum ad aliquid*.

II. Sunt etiam certæ formulæ apud disputantes receptæ, quæ communiter solent accenseri distinctionibus. e. g. *CÆTERIS PARIBUS*, quæ limitatio adhibetur in Comparatione Minoris ad Majus. *Bonus Præceptor præferendus est Bono Oeconomo*, si cætera sint paria; h. e. *Si æquè sit pius, æquè modestus, ac parem adhibeat diligentiam, quam solet Oeconomus*. Ut Sic, quæ restrictio adhibetur in exprimendo sensu reduplicativo. e. g. *Princeps ut sic, est Princeps in ipsa sua natura consideratus, & in illa forma, per quam Princeps est*,

† Hinc disputantes in ejusmodi formulis sæpe difficilem alterius membri inventionem experiuntur. Sic quidam respondebat: *distinguo inter Causam ut sic, & Causammmmm*. quærente adversario quam protulisset distinctionem? subiratus repetebat suam *Causam ut sic & Causammmmm*. Quid Opponens? is tanquam re bene gesta clausulam addebat disputationi, *Distinguis, ait, inter Causam ut sic, & Causammmmm*. Contentus sum solidissimâ hac responsione.

Sed formulas singulas afferre non libet, quoniam sicubi à nobis applicantur, ipsa exempli perspicuitas sensum declarabit. Non enim ex eorum numero esse volo Auditores meos, qui pulchrum putant singula argumenta tribus verbis resolvere.

III. Catefum ut jam *pag. 94. seqq.* Fallaciarum exempla attulimus, quæ nimium apud tyrones conducunt exercendis Syllogismorum formis; ita nunc à re non esset alienum argumenta colligere, quibus applicari queant distinctiones modo expositæ. Sed obstant nonnulla, quæ tum removeri poterunt commodius, ubi Ordo nos vocaverit ad Praxin Disputatoriam.

DO-

**DOCTRINÆ
LOGICÆ
PARS ALTERA
CONTINENS
EJUSDEM PRAXIN.**

PRÆPARATIO.

I.

Qui Terminorum simplicium, Propositionum & Syllogismorum naturam perspexerunt, plerumq; in modo sciendi relictam sentiunt difficultatem, nisi debita manu ductio eosdem ad solidiorem Praxin dirigat.

II. *Ista vero Praxis quatuor occasionibus commendatur.* 1. Cum Res cognosci debet. 2. Cum ista Cognitio aliis debet communicari. 3. Cum ejusmodi Communicatio, facta per alium, sedula interpretatione debet intelligi. 4. Cum Adversariorum sententia beneficio disputationis debet examinari.

III. Ad Rei Cognitionem spectat Definitio, Divisio, & Demonstratio.

IV. Ad Facultatem Communicandi seu docendi refertur, quicquid de Ordine & Methodo solet proponi.

V. Intellectum alienæ doctrinæ sublevat Artificium Interpretationis.

VI. Ultimum denique examen aperitur in exercitio disputandi, sive istud occupetur in simplici responsione ad argumentum propositum, sive in continuo discursu variis instantiis & responsionibus ventilando.

VII. Sin-

VII. Singula suis libris & capitibus perspicuam & verè practicam invenient illustrationem. Ac spero sane faciliorem multo fore structuram Orationis Rhetoricæ, si, quantum ubivis Logica contribuat, fuerit observatum. Ut taceam reliquos usus in ipso progressu explicandos.

PARTIS II.

LIBER PRIMUS.

De

ACQUIRENDA RERUM NOTITIA.

CAPUT I.

De Definitione.

I.

Definitio est Oratio explicans naturam rei.

† Equidem aliqui definitionem faciunt nominalem, qualis ea est: *Eclipsis Luna est ejus defectus s. deliquium*: Sed cum in illa nihil occurrat, nisi interpretatio per Synonymiam vel Paraphrasin, colligi facile potest, ejusmodi definitiones referri debere ad Librum de Interpretatione.

II. Est autem ista Definitio vel primaria vel secundaria.

III. Primaria rem explicat, adductis partibus, quæ intrinsecè eandem constituunt.

IV. Secundaria, quam aliàs vocamus Descriptionem, rem explicat per externa quædam adjacentia.

V. Intrinsecè res constituitur, si *Logicè* velimus loqui, per Genus & differentiam; Si *Physicè* per materiam & formam.

† 1. Sic hominem definire possumus *Animal rationale*, ut &, *Compositum aliquod è materiâ & formâ*. h. e. è Corpore & anima.

† 2. Neque id, quod in Logicâ dicitur Genus, respondet parti, quam Physica vocat materiâ; neque differentia prorsus revocatur ad formam: nam à sola materia homo non est animal, nec rationale planè excludit materiam. Inde Scholastici dicunt, partes physicas distingui realiter, partes Logicas saltem per rationem.

VI. Quamobrem qui velit in definiendo esse perfectus, de inveniendis differentiis cogitet, quas aliter eruimus in Substantiis, aliter in Accidentibus, aliter in moralibus & artefactis.

VII. Substantiarum differentia non cognoscuntur, nisi quod dicere licet, esse radices actionum, à Substantiis proficiscentium. In-

de

de primariam velut definitionem adhuc efficiet proprium quarti modi, quod in vicem differentiae exprimitur.

VIII. Plerumque tamen differentiae defectum supplet definitio secundaria, quam vel desumimus à Proprio secundi modi, vel ab Accidente.

† Proprium enim Qualitas est, adeoque extra Substantiam ponitur: Accidens vero plane abesse potest à Substantia, claro argumento non esse internum quid.

IX. Huc pertinent Causae externae, Efficiens & finalis, quae descriptionem saepius adjuvant.

† Percurramus aliquas definitiones, quibus utuntur Physici. *Planta est Corpus animatum vegetans* (Genus cum differentiâ genericâ) *nutriendi generandique facultate praeeditum* (differentia petita à proprio secundi modi.)

Lapis est Corpus perfectè Mixtum (Genus) *durum*, (Proprium secundi modi) *ex sicca terrestri exhalatione, unctuositate quadam aquosâ permixtum*, (differentia à materia) *per temporis diuturnitatem* (Accidens) *vi caloris & frigoris atq; virtute minerali conglutinatum* (Causa efficiens.)

Metallum est Corpus perfectè mixtum, ex sulphure & argento vivo mixtis & temperatis (Materia) *in terra venis natum* (Subiectum) *virtute externa siderum & interna ignium subterraneorum* (Efficiens)

ciens) *aptum liquefcere* (Proprium fecundi modi.)

Exhalatio est. *Corpus imperfettè mixtum vi caloris* (Efficiens) *ex aquâ vel terrâ* (Materia) *elevatum* (forma accidentalis.)

Terra est *Elementum summè ficcum, excellenter frigidum & simpliciter grave* (Propria five quarti, five fecundi modi.)

Stella est *Corpus Cæli denfius* (Genus cum differentiâ accidentali) *lucidum, globofum, mobile* (Accidens) *ad inferiorum falutem* (Finis) à *Deo conditum* (Efficiens.)

X. Accidentium differentiæ vario itidem modo folent erui, prout illa vel funt Quantitates, vel Qualitates. Nam accidentia refpectiva non moramur.

XI. Quantitas differentiam capit à modo extensionis.

† Apparet hoc è definitionibus, quales habet Euclides. *Plana fupercies* est, *qua ex aqua fuas interjacet lineas*. Subintelligitur Genus *Extenfio fecundum latitudinem*: differentia æquam interjacentiam h. e. extensionis æqualcm nodum exprimit.

Planus angulus est *linearum in plano fe mutuo tangerium, & non in directum jacentium, alterius ad alterum inclinatio*. Genus est *linearum inclinatio*, feu ut obfervetur arbor Prædicamentâlis, *Superficies à lineis ad fe inclinantibus efformata*:
modus

modus inclinationis, naturam linearum describens, absolvit differentiam.

Circulus est figura plana, sub una linea comprehensa, quæ peripheria appellatur, ad quam ab uno puncto eorum quæ intra figuram sunt posita, cadentes omnes rectæ lineæ inter se sunt æquales. Genus est figura plana seu Superficies, quod unâ lineâ dicitur comprehendi, est differentia, extensionis modum denotans, quod omnes lineæ à centro ad peripheriam sunt æquales, clarius extensionis ordo designatur.

NB. Quantitatis paucæ dantur species, quæ non simul ruere videantur in quartam speciem Qualitatis. Nam Circulus etiam Generis loco habet figuram. Sed facilius definiveris Quantitatis Individuum. e. g. Linea quæ ducitur seu concipitur à templo ad portam, diceretur *Extensio longitudinis* (Genus) *per tot vel tot ulnas sive orgyas* (extensionis modus) *ducta à templo ad portam* (terminus à quo & ad quem.)

XII. Qualitates differentiam accipiunt à quatuor causis, plerumque ab Objectis, Subjectis & effectis.

† 1. Habitus differentiam capiunt ab Objecto. Hinc Logica definitur *ars, quæ versatur circa modum sciendi. Physica Scientia Corporis naturalis, quatenus est naturale.*

† 2. Potentiæ naturales Objecti, Subjecti & effecti f. finis mentionem postulant. e. g. *Potentia loquendi est facultas in Lingua & gutturo residens* (Sub-

(Subiectum) *cujus auxilio sonum articulatum edimus* (Effectum) *ad exprimendos animi conceptus* (Finis & Objectum.)

† 3. Patibiles Qualitates vel ab effectu definiuntur: *Albedo est Color disgregans visum*, vel à Subiecto & Objecto: *Ira est motus appetitus sensitivi* (Subiectum) *qui fertur in cupiditatem vindictæ* (Objectum.)

XIII. Rerum moralium differentia, quales sint, jam patet è doctrina Prædicamentorum moralium *pag. 171.* & sanè Personas definire solemus per Jura velut per differentias. Ipsa Jura ut & Res juribus subiectæ definiantur per quatuor Causas.

† e.g. Privilegium Jctis est *Jus* (Genus) à superiore *Magistratu* (Efficiens) *circa res licitas* (Materia s. Objectum) *favoris & utilitatis gratiâ* (Finis) *contra Jus commune concessum* (Forma.)

Dos iisdem est *Patrimonium vel Substantia rerum* (Genus: moraliter enim res possessa pertinet ad Substantiam) *nomine Uxoris* (Efficiens) *in maritum* (Subiectum) *translatarum* (forma) *ad sustinenda Matrimonii onera.* (Finis.)

XIV. Interim inepta est Superstitio, si quis in omni Definitione necessariam putet quatuor Causarum mentionem: sæpe enim aliqua Causa sic est clara, ut repetitione non indigeat.

† Sic in Dotis definitione non opus erat Causam efficientem remotam h. e. Leges, nominare. Nam quicquid in Jure occurrit, causam efficientem agnoscit Leges.

† 2. Sic Pignus definitur *Res* (Genus) *que Creditori* (objectum) *obligatur* (Forma) *in rei creditae securitatem.* (Finis) Neque tamen adest mentio Efficientis proxima: h. e. *Debitoria*. Ultro enim vi Relatorum, se mutuo inferentium, subintelligitur.

† 3. Sic Inventarium definitur *Repertorium* (quasi dicas scriptoram vel Indicem) *omnium bonorum defuncti mortis tempore existentium* (Materia s. Objectum) *in praesentia legitimarum personarum rite confectum.* (Forma) Neque tamen exprimitur Causa efficiens proxima: h. e. *Heres* qui Inventarium fieri curat: neque etiam exprimitur Finis, *Securitas Heredis & Creditorum*.

XV. Artefacta differentiae loco externam dispositionem & finem agnoscunt.

e. g. *Mensa est supellex domestica in latam planitiem sic disposita, ut reponi eo possint, negotiis extemporaneis necessaria.*

XVI. Nunc videbimus, è quibus regulis judicari debeat vel perfectio, vel defectus definitionum.

XVII. Primo necesse est, ut *Definitio sit notior quam definitum*. Nam Definitio afferre debet Scientiam definiti.

† 1. Adversus hanc regulam peccatur primo, si definitum ingrediatur definitionem, adeoque idem. declaratur per idem.

e.g. Si Qualitatem definias, unde *Substantia dicitur Qualis*: an qui nescit Qualitatem, ulro intellexerit, quid vocetur Quale?

† 2. Peccatur deinde, si definitio verbis obscurioribus concipiatur. e.g. Aristoteles Formam definiit Entelechiam. Sed quis sensum vocabuli percipit? nisi forte Hermolaus Barbarus Philosophus Italus seculo 15. Diabolum interrogans de sensu vocabuli, primus ab eo intellexit, Latine appellari posse Perfectum habeam.

XVIII. Deinde *Definitio sit reciproca cum Definito*. h. e. Salva veritate possit fieri Conversio, ac è Subjecto Prædicatum. Nisi enim hoc succedit, definitio aliis etiam rebus competit.

e.g. Si hominem definias *animal bipes, implume*, non valet Conversio, cum Gallus etiam Gallinæus queat deplumari.

Cæterum intelligenda integra definitio. Sæpe enim è variis accidentibus inter se connexis constituitur differentia, quæ in sensu diviso non admittunt Reciprocationem, bene tamen in composito. e.g. Si Absinthium dicas *amarum*, convenit cum Ruta, si *pallide virens*, convenit cum Lappa, si *minutis foliis variè sectum*, convenit cum Artemisia, si *crescens ad loca desertæ*, convenit cum Urtica, si *conducens ventriculo*, convenit

venit cum Calamo aromatico. Sed si conjungas singula: *Est Herba pallide viridis, minutis foliis variè secta, crescens communiter ad loca desertæ, amara, conducens ventriculo*: forte non adeo repugnabit Conversio.

Aliter effertur Canon: *Definitio nec sit latior, nec angustior Definito.*

XIX. Porro *Definitio construatur verbis propriis & perspicuis*. Præsertim absint Metaphoræ à communi usu recedentes.

† 1. e. g. Ineptè definiretur hominis sani temperamentum, *Musica cujus omnes toni consentiunt*, seu, *Organum cujus nulla fistula dissonat, nulla clavis fluctuat, nullus canalis biat*. Sanè ornamentum apparet Rhetoricum, non doctrinæ Philosophicæ, faciens ad scientiam.

† 2. Excipere tamen solemus eas Metaphoras, quæ per usum confirmatæ sunt, velut *Causa dicitur, qua influit in Effectum*.

XX. Quæritur, *an Definitiones negativæ debeant tolerari*? Nam certè rei naturam non explicat, qui saltem monstrat, quid res non sit. Sed distinguitur primo inter definitionem *didacticam*, quæ occupatur in cognitione solius thesæos, adeoque debet esse affirmativa: & *Polemicam*, quæ simul excludere debet alterius Sententiam.

Ita in definitione Fidei salvificæ Theologi nostri simul dicunt, *non esse nudam notitiam.*

Deinde excusationem invenit Intellectus nostri imbecillitas, sicubi per viam negationis ad alicujus rei, à sensibus remotæ, notitiam qualitercunque progrediamur.

Sic Spiritum vocamus *Substantiam simplicem* h. e. quæ negat Compositionem, *imaterialem* quæ respuit materiam.

XXI. Quæritur porro, an in Definitione locum inveniat particula disjunctiva? e. g. an valeat hæc: *Peccatum est vel omissio vel commissio, quâ sive Amor Dei sive proximi violatur?* Sed respondetur, aliam esse definitionem *Specierum infimarum*, quæ potius requirunt particulas copulativas, quàm disjunctivas; aliam *Specierum, Subalternarum*, quæ sic optimè describuntur, si tacita eorundem subdivisio simul innuatur.

† Sic Judicium dicitur *Actus Intellectus unum alteri tribuentis, vel ab altero removens.*

Libertas est vis agendi vel non agendi quicquid libet.

Locatio, Conductio est contractus de usu rei, aut operâ personæ pro certâ mercede pecuniariâ præstanda.

XXII. Ultimo notandum adversus aliquorum Superstitionem, qui definitiones non, nisi terminis abstractis, vel ad minimum ex-

pres-

pressa generis mentione, volunt absolvi. *Satis claram esse definitionem, quæ naturam definiti sufficienter explicat.*

† Sic ubi communiter dicimus: *Propositio affirmativa est, cum Prædicatum dicitur inesse Subjecto: Negativa cum Prædicatum removetur à Subjecto*: aliqui sic reformidant particulam *Cum*, ut ab Opilione credas conspectum Lupum: quippe dici volunt: *Propositio Affirmativa est Oratio, quæ Prædicatum dicit inesse Subjecto, vel est Subjecti & Prædicati Copulatio*. Sed levis fuerit iactura eruditionis, si retineatur modus definiendi vulgaris.

CAPUT II.

De Divisione.

I.

Divisio est Oratio, qua totum in suas partes distribuitur, seu, qua exprimitur, quotuplex sit res.

II. Quamobrem qui voluerit varietatem Divisionis intelligere, quæras Lexicon Philosophicum, in quo explicetur, quot modis accipi solear Totum. *Alia enim divisio Totius Essentialis, alia Totius Integralis, alia Totius universalis.*

III. Divisio Totius Essentialis est, cum unam partem facit materia, alteram Forma.

† Ita dividimus omnes definitiones in Genus & differentiam.

IV. Divisio Totius Integralis est, cum dividuntur Partes Corporis, sive Homogeneæ & similes. *Cutis in suas particulas, Sanguis in suas guttas; sive Heterogeneæ & dissimiles; Homo in Caput, pectus, abdomen. &c.*

† Referri huc videtur Divisio Totius Potestativi, cum unum aliquod distribuitur in certas potentias. e. g. *Anima rationalis dividitur in Facultatem Intelligendi, volendi, reminiscendi &c. Majestas in Politicis dividitur in Potestatem belli, Pacis, fœderum, Legum, Judiciorum, Tributorum. &c.* Integrales enim partes communiter sunt quantitativæ: Sed Totum hoc potestativum partes suas refert ad Qualitatem.

V. Divisio Totius Universalis est, cum Conceptus superior dividitur in sua inferiora. *Brutum vel est volatile, vel quadrupes, vel natatile, vel reptile.*

VI. Ad Divisionem Totius Universalis referri solent Divisiones Concretorum, h. e. Rerum ab Accidentibus distinctarum.

VII. Fieri hoc potest tripliciter.

I. Cum Substantiis accidentaliter sunt diversæ.

Homo est nobilis vel ignobilis. Arbor vel fertilis vel sterilis, Vinum vel est clarum vel tenebrosum.

2. Cum accidentia dividuntur respectu Sub-
jectorum.

*Album aut est nix, aut ^{saccharum} saccharum, aut farina,
aut est lilium, aut charta, &c.*

3. Cum Accidentia aliis Accidentibus divi-
duntur.

*Album vel est dulce (in saccharo) vel acidum,
(in lacte seroso) vel insipidum (in charta.)*

VIII. Sic etiam Totius universalis divisio
est, cum partes separantur per diversos respec-
tus. Quot enim modis superiori capite
diximus constitui posse differentias; tot
etiam fontes sunt divisionum à differentiis
petitarum.

† Inde habemus divisiones à Causis, ab Effectis &c.
qua in re accuratus est Mollenbecius Jctus
Rintelenſis, qui divisiones suas Juridicas ad ea
subinde fundamenta revocat. e.g. Pactum
ratione Objecti & finis est publicum & priva-
tum; ratione formæ nudum & vestitum; à di-
versitate Cause efficientis expressum & taci-
tum; ratione effectus personale & reale &c.

IX. Optimum hic est nosse Regulas, quibus
dirigi solet bona Divisio.

X. Primo requiritur, *Ut singula divisionis
membra conjunctim sumpta, sint adequata
Toti diviso.*

† H.e. nulla pars debet omitti, nulla debet esse superflua: siquidem divisio aliquid contribuere debet ad Totius accuratam notitiam.

Sic absurda fuerit Regaliū divisio in Jura belli & judiciorum: si enim adæquatam divisionē examinare velis adhibitā Conversione, *Qc. nec est Jus belli nec Jus judiciorum, id non est Regale*, apparet ē Regalium numero excludi *Jura Tributorum, Magistratum, Monetarum &c.*

Vel si placet exemplum facilius, ineptē divideres *Hominem in Eruditum, Aulicum, & Militem*. Quia varios adhuc novimus Status, unde Personarum emergit divisio.

XI. Deinde Membra dividenda se mutuo excludant seu à se invicem dissentiant.

† 1. Sic ridiculè dividerentur *Cives in Mercatores, Opifices, Agricolas & Fabros*: nam Fabri ab opificibus non dissentiunt.

† 2. Equidem non opus est, ut excludant se invicem tanquam *Repugnantia*, sufficit tanquam *disparata*: imo non opus est adesse dissentium realem, si adsit tantum aliqua diversitas rationis & Conceptuum. *Sic Genus diversum est à differentia non re, quo respectu habet identitatem, sed ratione.*

† 3. Sæpe aliqua se mutuo includunt materialiter, quæ tamen dissent formaliter. e. g. Si divides *Fuma in id, quod deducitur à Scholâ integrâ, & id quod deducitur à Scholâ dimidiâ*: Sane materialiter sub integrâ etiam continetur di-

media; sed tamen alia utrobique est solennitas, alia opinio, quæ sufficit ad mutuam differentiam. Sic *Comitia Universalia* ab omnibus Statibus, *Particularia* à quibusdam Statibus acta, formaliter differunt.

† 4. Et alia discrepant ut *Excedens & Excessum*. Quod plura habet, *excedit*, quod pauciora, *exceditur*.

XII. Tertio, in divisione abstipendum à partibus nimium multis.

† Alias enim loco Scientiæ introduceretur Confusio. Quamobrem si quis sentiat, se velut obrui petenti dividendam multitudinem, cogitet potius de Subdivisionibus h. e. de Membrorum divisionum nova divisione, e. g. Si quis Personas in Rep. esse videat, *Cancellarios, Consiliarios, Ecclesiasticas, Duces belli, Preceptores, Consules, Senatores, Mercatores, Sartores, Sutores, Rusticos &c.* ineptam distinctionem faceret singulorum enumeratio. Sed medelam afferrent distinctiones sibi invicem subalternatæ h. m.

Personæ in Rep. viventes aut serviunt Principi, aut sunt Privati. Qui serviunt Principi, vel ejus Personam observant, ut Aulici, vel Statum, ut Officiales. Aulici, vel aluntur ad splendorem, ut Nobiles; Satellites, vel ad usum, ut Cubicularii, Coqui, Cellarii; vel ad voluptatem, ut Venatores, Musici. Officiales vel occupantur in negotiis Ecclesiasticis, quo referuntur Scholastici,

vel Politicis, quo pertinent Magistratus minores, *vel Militaribus*. Privati vel vivunt è Commercio, vel è certis Natura beneficiis velut Agricultura, Piscatura &c. *vel ex operibus manualis &c.*

XIII. Neque tamen ad eam Superstitionem revocari debet Divisio, quasi non nisi duobus Membris queat absolvi.

† 1. Qui Dichotomiam urgent, similes mihi videntur Novellarum Scriptoribus, qui velut cum Deo transegerunt, ne plura vel pauciora subdomadatim pariatur contingere, quam scribi possit quatuor vel quinque foliis: Ita enim omnium rerum naturam exigunt talem, quæ apta sit secari in duo membra, ac interdum ad ineptas prolabantur Subdivisiones, e. g. Si videant in Academia esse *Auditorium Theologicum, Juridicum, Medicum, & Philosophicum*: ne quaternis membris delicatum offendant Auditorium sic dicunt: *Auditoria aut designata sunt Facultatibus Superioribus aut Philosophiæ: Quæ Facultates superiores tractari vident, aut excolunt Theologiam, aut vitam Civilem. Quæ vitam Civilem, aut versantur circa felicitatem Politicam, ut Juris Consulti, aut circa felicitatem Corporis ut Medici.*

† 2. Sanè si Divisiones inserviunt rebus cognoscendis; Res non debent applicari instrumento, sed Instrumentum Rebus. Nam quis doceret brevius & evidentius, an qui diceret, *¶* CROS habere

habere *Leges Justinianæ, Imperii publicas, Provinciales & Statutarias?* an qui magno apparatu declamaret: *¶ Ceterum Leges aut sunt antiquæ aut novæ. Antiquas accepimus à Justiniano, Novas aut vidimus latas extra Patriam in Comitibus publicis, aut in Patria, ita quidem ut vel obligentur versus Provinciam, dicanturq; Provinciales; vel saltem respiciunt certam Civitatem, dicanturq; Statutaria.*

XIV. Aliqui cautionem hanc adjiçunt, *ne Membra dividenda cœrant naturam Divisi.*

† 1. Sic Auriga credunt Blasphemias esse vel *licitas vel illicitas*, ac licitas habent pro Interjectionibus excitandorum equorum causâ retinendis; sed eo ipso quo quid esset licitum, non esset Blasphemia, quæ quanta quanta est, illicita est.

† 2. Sic Mendacium aliqui vocant *illicitum h.e. maliciosum, & licitum h.e. officiosum.* Sed qui deprehendunt Mendacium in sua naturâ malum, non posse fieri licitum, libentius mutato vocabulo Solertiam vocant, si quis ex officio loquatur contra animum.

† 3. Sanè quoties hoc contingit, intercedit Abusio vocabuli, accepti in sensu maximè improprio & alieno. Jam ubi quærimus modum sciendi, abusio hæc obscuritatis & ignorantia Magistra parum tolerari debet.

XV. Quæritur an utrumq; Divisionis Membrum exprimi debeat termino positivo? *Re*

Optandum equidem, si perfecta intendatur Scientia; cum positiva firmitus doceant, quam negativa. Sed rerum ea saepe est conditio, ut libenter simus contenti altero termino negativo.

e.g. Corpus est vel *animatum vel inanimatum*, Animatum vel *sensibile vel insensibile*, Sensibile vel *rationalis vel irrationalis*. Scimus autem sub terminis huiusce generis latere positivas differentias, quarum tamen vocabula non sunt in promptu.

CAPUT III.

De Demonstratione.

Demonstratio est, cum certa, evidens & necessaria causa affertur, cur Prædicatum, seu, ut hic vocatur, Affectio insit Subjecto.

II. Aliter diceret, cum Syllogismi Conclusio certum, evidentem & necessarium habet medium terminum.

e.g. *Quaecumq; vulnus transit cor est lethale.*

Vulnus à Joab impactum Absoloni transit cor. E.

Vulnus à Joab impactum Absoloni fuit lethale.

III. Et hic vero medius terminus vel præcedit directe, vel indirectè. Directè, s. ostensu

ve cum ostendit causam cur Prædicatum dicatur de Subiecto.

Qc. promouet salutem publicam, is est honorandus.

Princeps promouet salutem publicam. E.

Princeps est honorandus.

Indirectè seu per deductionem ad absurdum, cum ostenditur manifesta absurditas, quæ sequeretur è negatione Propositionis demonstrandæ.

Ex quo sequitur ordinationem Dei contemnendam, id minus est approbandum.

Atqui è doctrina, quæ negat honorandos esse,

Principes id sequitur. E.

Ea doctrina minus est approbanda, & per consequens, Princeps est honorandus.

IV. Directa Probatio iterum procedit vel à Priori, vel à Posteriori.

V. Probatio à Priori, quæ inter Demonstrationes est nobilissima, dicit Causam, cujus Effectus tanquam Prædicatum inest Subiecto.

e.g. Qc. habet Deos alienos, displicet Deo.

Adulator Aulicus fiduciam collocans in Patronis, non habet Deos alienos. E.

Talis Adulator displicet Deo.

Nam displicentia Dei oritur ab illo peccato, ut effectus à Causa.

VI. Probatio à Posteriori loco Medii termini ponit Effectum, cujus causa ut Prædictum inest Subjecto.

e. g. Qc. damnatur displicet Deo.

Apostata damnatur. E.

Apostata displicet Deo.

nam ipsa damnatio effectus est amissæ apud Deum gratiæ.

VII. Cæterum ipsa Medii termini vis latet in Majori Propositione, quæ communis vocabulo dicitur Principium: quasi dicas initium certitudinis, quam sibi postmodum arrogat Conclusio.

VIII. Ea vero Principia vel sunt absolute prima, ut à priori nequeant demonstrari, vel ab his primis orta.

† Sic in Philosophia Practica Primum Principium est: *Qc. Optimum est, id maxime debet amari.*

Postquam innouit e variis effectis *Dum est optimum, Sequitur Principium: Deus est amandus.*

Quia porro patet Proximum meum æque à Deo affici beneficiis; Ratio dicitur: *Quamatur à Persona amanda, is ipse est amandus: Unde venit Principium: Proximus est amandus.*

Inde fuit novum Principium, quod apud multos Jurisconsultos Scriptores dicitur primum: *Cole Societatem s. Qc. facit ad bonum suum Deus, placentem*

centem Societatem, id est honestum. & Qc. adversatur Societati, id est inhonestum.

Jam proum patet iter ad reliqua Principia: *Cole Pacem, Serua Promissum, Sum cuique tribue.* Nam sine istis Societas parum futura esset constans.

IX. Sed distinguantur Principia interna, quæ rem ipsam tangunt, ab externis, quæ saltem credendi aliquam Auctoritatem tribuunt.

† 1. Sic primum Theologi Principium est: *Qc. Sacra Scriptura dicit, verum est*, sed externum, & cum ipsa demum Scripturâ ortam.

Internum Principium si spectare libeat, videamus quomodo Christus aduersus Sadducæos probauerit Resurrectionem mortuorum. Habebat enim infallibile Principium. *Deus vivit.* Exinde fluebat. *Qc. Dei est, illud etiam vivit.* Jam subsumebat e Scriptura, quam ne Sadducæi quidem negarent, *Deum esse Abrahæ Deum, etiam Abrahamo extincto.* Sic emergebat Conclusio *Abrahamum quod post mortem vivere.*

† 2. Sic Jcti Principium externum habent: *Qc. cum Legibus convenit, justum est.* Quia tamen illi ipsi *rationem Legis* etiam requirunt, apparet eosdem spectare simul ad Principia interna.

e.g. Si quæras, *cur minoribus dentur Tutores?* rectè quidem respondebitur: *quoniam sic voluit Legislator.* Sed accuratior futura est hæc responsio: *quoniam supplendus est locus Pa-*

rentia.

rentis, cui incumberebat educatio: quippe in-
reret. Reip. bonos beneq; educatos habere
cives.

X. Ut propius accedamus ad Demonstra-
tionis Praxin, notari merentur Regulæ.

XI. Primo enim in *Principiis non datur
Progressus in infinitum* h. e. acquiescendum
aliquando in Principio omnibus noto, quod
aliam probationem non postulat.

† 1. Hinc etiam, ut pronunciant Philosophi, *ad-
versus negantem Principia non est disputan-
dum*: e. g. Quicquid doceas de bonitate
virtutis, persuadendi vim non es habiturus,
si neget alter, *Voluntatem hominis ferri in
bonum*, seu, *Optimum esse eligendum*. Ne-
que probari potest primum hoc Principium,
nisi provoces ad singulorum Voluntatem.

† 2. Principiis aliquo respectu adnumerantur *Hy-
potheses*, quæ ceteris demonstrationibus fun-
damenti loco substernuntur e. g. qui demon-
strationes *Astronomicas* suscipit, etsi de motu
sive Solis sive Terræ evidentissimam non habet
certitudinem, novit tamen aliquid pro certo
esse presupponendum: adeoq; in progressu de-
monstrationis suam Hypothesin non patitur vo-
cari in dubium.

XII. In Applicatione Principiorum, de-
monstrari nihil debet per causam remotam,
sed, quantum fieri licet, per proximam.

† e. g.

† 1. e. g. Si quis *Virtutem* dicat *aliis hominibus utilem*, frigide sic demonstraret: *Quia habet Summum Bonum, id hominibus aliis est utile*; nam certa Prædicati & Subjecti connexio nondum pateret. At clarior esset argumentatio, capta à Consequente Summi Boni: *Cujus rei necessarium consequens s. Adjunctum est Amicitia, id hominibus est utile.*

† 2. Sane videmus Hortulanum, qui iussus exponere, cur Plantæ in Plenilunio translatae duplicatam induerent magnitudinem? cur Sarculi Cerasorum felicias germinarent in stipitibus Cerasorum dulciorum quàm acidorum? & quæ dubia moveri poterant alia: simplici responsione contentus, *Naturam ita ferre* dicebat. Cum non de causa hac generali, sed speciali potius institueretur questio. Sed & quantam hujus Hortulani imitationem deprehendimus in vitâ communi!

XIII. Porro non debet fieri transitus ad aliud Genus h. e. Principium non debet applicari diverso & alieno Subjecto.

† 1. Adversus hunc Canonem peccavit Pythagoras, qui statuit decem Prædicamenta, quoniam in Cælo crederet esse decem Circulos, adeoque formaret hoc argumentum.

Quia numerus in divisione Cæli est perfectissimus, is etiam erit perfectissimus in divisione rerum sublunarium.

Atqui numerus illuvius &c. E.

† 2. Sic

† 2. Sic qui à necessitate Judicis visibilis in Politia argumentantur ad Caput visibile in Ecclesia, quid agunt aliud, quam quod Principium in se bonum & verum, alieno Subjecto accommodant.

XIV. Optimum Demonstrationis instrumentum est Definitio.

† 1. Nam Definitio differentiam complectens, simul innuit Adjuncta, quæ velut proprietates fluunt à differentia.

e. g. Si demonstrare debeas de Principe, Jus legitimandi Spurias. A differentia sic argumentari licet: *Qc. habet summam Reip. potestatem, is velut proprium consequens habebit potestatem Legislatoriam. Porro Qc. habet potestatem Legislatoriam in genere, habebit etiam quoad Spurias legitimandos in specie.*

† 2. Inde quæ disciplinæ vel ab Objecto, vel è Fine præcipuam desumunt definitionem, ex hisdem fontibus nobilissimas depromunt demonstrationes.

XV. Reliquas demonstrationum difficultates vobis prætereo. Video enim Commentatores maluisse scrutari, quid sibi voluerit Aristoteles, quam quid Eruditio inter homines practicè adhibenda requirat. Deinde id curiosi seculi fastidium sæpe excitavit, quod in Demonstratione nobilissima, allegarentur exempla & pauca & merè speculativa;

lativa; ex adverso autem excluderentur Moralia, quæ nobilissimam vitæ studiorumque partem solent absolvere.

XVI. Sanè Aristoteles exemplis ut plurimum utitur Mathematicis, à qua disciplina cum abessent priores Scholastici, mirum non est ab iis exemplis fuisse discessum. Interim Aristoteles eo ipso noluit in disciplinas Mathematicas transfundere demonstrationis Monopolium: quin potius officium boni Præceptoris observaturus, nihil arripiebat, nisi quod sensibus esset expositum, vel Juventuti jam traditum: quippe Mathematicam Græcorum pueri tum sibi vindicabant, quo tempore nostrates Elementis Grammaticis tantum non immoriuntur.

XVII. Demonstrationi opponitur Probabilitas, s. Probatio è Principiis Topicis, quæ non habent omnimodam certitudinem.

XVIII. Singularum Probationum Fontes, & evidentiũ & Probabilium collectos habemus in Locis, ut vocant Topicis, quos nunc agredimur.

CAPUT IV.

De Locis Topicis.

Loci Topici sunt Sedes argumentorum, maxime probabilium, quibus affertur ratio, cur Prædicatum aliquod insit, vel inesse credatur Subjecto.

II. Enumerationem Locorum præstare potest hæc Tabula.

LOCI TOPICI vel curant Rati Nomen, vel Rem ipsam, cujus respectu Loci sunt

INTERNI,

Definitionis,

Descriptionis.

CONJUNCTI

Generis & Speciei,

Totius & Partium,

Causarum

Efficientis, Materialis, Formalis, Finalis,

Effectorum,

Circumstantiarum,

Adjunctorum.

EXTERNI & DISJUNCTI

Comparatorum,

Oppositorum,

Exemplorum,

Testimoniorum.

III. Cæterum tria sunt, quæ circa hos Locos merentur notari. 1. Explicatio ipsorum terminorum. e. g. *quid significet Notatio, quid Totum, Pars, Causa &c.* additis subinde exemplis. 2. Canones s. Principia singulis Locis propria, additis limitationibus, ne probatio, scientiæ vel opinionis loco, suppeditet errorem. 3. Applicatio seu Artificium disponendi.

IV. Explicationem & Canones, nunc spectabimus, ubi sumus solliciti de acquirendæ Rerum notitia. Dispositionem reservabimus Libro sequenti, sive ea sit purè Logica, sive simul Rhetorica.

V. Nam certè Loci Topici eam ob causam dicuntur *Communes*, quoniam insignem usum Rhetorica cum Logica habet communem: Quippe illa non contenta probari aliquid, simul ad Amplificationum, Allusionum & Argutiarum reliquos fontes respicit, adeoque latiorẽ Topicæ fructum experitur. Sed impræsentiarum nobis cum simplici Veritate, rerumque certitudine maximum est negotium.

VI. Nunc singuli Loci suum habent Capitulum.

CAPUT V. De Loco Notationis.

I.

Locus Notationis versatur circa Interpretationem & Allusionem Nominis, adeoque ex ipsa verborum vi promit argumenta.

II. Notatio autem duplicem habet respectum: vel enim refertur ad Nomen quod significat, vel ad rem significatam.

† Notatio relata ad nomen vocatur Etymologia.
Rex est Nomen, vocabulum Regere Notatio.
Relata ad Rem s. Notatum non differt à Namine. *Rex est Nomen, jus regendi Res, hoc nomine designata.*

III. Dubia & incerta sunt argumenta, quæ inde capiuntur, nisi formandis limitationibus præmittantur distinctiones.

IV. Nomen vel est Proprium, *Carolus, Baldus &c.* vel Appellativum, *Rex, Jūs &c.*

V. Nomen Proprium venit vel ex impositione certa, vel per accidens. Quod per accidens imponitur, nihil probat.

Vocatur Johannes E. est graciosus.
Dicitur Alexander E. est Magnus.

Quod

Quod fundamenti loco agnoscit Impositionem sive Dei, sive prudentiorum hominum, in tantum probat, in quantum valet Locus ab Auctoritate sive testimonio.

Deus eum voluit vocari Jesum, E. salvabit populum.

Deus jussit nominari Johannem, E. erit gratiosus.

Saxones ipsi dederunt Cognomen Bellicosi, Placidi, Sapientis. E. probabile est eum Bello, Pacis studio, Sapientia fuisse clarum.

Imo si à Nomine proprio semper judicari nequit de Natura Nominati; licet tamen argumentari ad intentionem imponentis.

Pater nominavit Fridericum. E. eundem voluit esse pacificum, vel (si Causa Politica hominis impositionem suadeat) voluit eundem Apo Friderico & nunc esse commendatum, & aliquando similem.

VI. Nomen appellativum vel propriè accipitur vel impropriè s. æquivocè. Inde Notatio nihil probat, nisi constet de sensu proprio.

e.g. *Artifices stylo nostro à suis discipulis vocantur Principes. Sed argumentari non licet: est Princeps. E. habet Principatum, E. superior est Comitibus.*

VII. Nomen propriè acceptum, vel sensum habet Grammaticum, vel Politicum.

Sensus Grammaticus spectat veritatem, seu Nominis & derivationis convenientiam. *Rex est qui regit, Episcopus qui superintendit.*

Sensus Politicus s. Consuetudinarius spectat vel Jus, *Rex est E. habet jus regendi. Episcopus est E. habet Jus superintendendi,* vel usum, *vocatur doctissimus E. est ex eorum numero, qui in Societate Civili hunc gerunt titulum.*

VIII. In sensu Grammatico veram Notationem confundere non licet cum Allusione.

Sic *Mulier* per lusum dicitur à *molliti*: nec tamen valet argumentum: Est mulier | E. sectatur mollitiem. Est mollis E. est mulier.

IX. Ast Notatio & Allusio vel est *adequata*, ut non nisi hanc Rem significet, vel *inadequata*, ut vel aliis rebus, vel non omnibus ad hunc Conceptum pertinentibus conveniat,

Hebraei Mulierem dicunt ab Oblivione. Sed nec omnis persona obliuiosa est mulier, nec omnis mulier memoria defectu laborat.

Sic *Icti Testamentum* vocant velut *testationem mentis*. Sed donatio etiam, promissio, Pactum, &c. sunt testationes mentis, neque tamen sunt testamenta.

X. Jam intelligitur veritas Canonum.

1. Cui convenit Notatio, ei convenit Nomen.

Limita 1. ad sensum Grammaticum, non Politicum.
Regit populum E. à Grammatico potest vocari Rex, & vel maxime titulus non agnoscatur à Politicis.

Hinc fluunt titulorum allusiones, personis à vita communi remotis frequentatissimæ. Qui eminet inter Philologos, dicitur *Eminentissimus*, qui excellit in artificio construendi, *Excellentissimus*, qui clari nominis inter pueros, *Illustrissimus*; qui Reverentiâ discipulorum formidabilis, *Reverendissimus*, qui neminem in solvendis Sophismatis habet superiorem, *Potentissimus*. Nam sane absurditatem non videt Grammatica, quam ex usu & consuetudine judicare solet Politica.

Limita 2. Cui convenit Notatio adæquata.

Saltat B. est saltator. Scribitur, B. vocari potest Scriba.

2. Cui non convenit Notatio, ei non convenit Nomen.

e. g. *Senatus hoc non constituit, E. non est Senatus Consultum, non est Testatio mentis, E. non est testamentum.*

Sed Limita ad sensum Grammaticum. Politicè enim docti vocantur, qui nec doctorem habuerunt, nec habent doctrinam; Christiani audiunt homines Ethnicis deteriores; Episcopi, qui ne semel quidem adspexerunt Ecclesiam.

3. Cui convenit Nomen, ei convenit Res Nomine designata.

Limita 1. cui convenit Nomen propriam ex impositione verâ: *Adamus Dei instinctu mulierem dixit Evam, E. ista est Mater viventium. Johannes Baptista vocatur alter Elias. E. magnus est Propheta.*

Limita 2. cui convenit Nomen appellativum in sensu primario. Sic non licet argumentari apud Pontificios; *Est Episcopus Hebronensis, Alexandrinus, Quinq. Ecclesiensis &c. E. habet Ecclesiam sua inspectione dirigendam.* Nam Episcopi saltem sunt titulares, non reales & propriè dicti.

4. Cui non convenit Nomen, ei nec convenit Res nomine designata.

e. g. non vocatur animal, E. non habet animam sensitivam.

Exceptionem facit Politica, cujus hoc est axioma: *Quis curat nomen, si adsit res?* Augustus Romæ Princeps, Cromwelus Angliæ Protector, Regis nomen non admittebant; ast exercitium regni potestatis erat absolutissimum.

5. Quando Nomini honesto respondet res, adest materia laudis; cum non respondet, habemus argumentum vituperii.

Colit Christum. E. est bonus Christianus; non colit Christum. E. non est bonus Christianus. Docet Auditores. E. laudabilis est Doctor; non docet. E. est vituperabilis.

CAPUT VI.

De Loco Definitionis & Descriptionis.

I.

Definitionis naturam, siue ea sit primaria, siue secundaria s. Descriptio, jam perlustravimus *Cap. 1.* sufficiat igitur aggredi & limitare Canones.

II. Definitio sic solet applicari.

1. *Cui convenit definitio, eidem quoque convenit definitum.*

e. g. *Qui alterius bona vi rapit, dici potest Fur* : siquidem ei competit Furis definitio : *est qui rem alienam fraudulentè contrahat invito domino.*

Febris dicitur morbus fonticus : quippe admittit definitionem : *est morbus qui cuius rei agenda impedimento est litiganti.*

Adulator est Idololatra : nam fiduciam primariam in aliquo collocat, qui non est Deus.

2. *Cui non convenit Definitio, eidem nec conveniet Definitum.*

e. g. *Qui rem suam alibi inventam aufert, non est Fur.*
Crapula non est morbus fonticus.

Civilitas morum non est Idololatria.

Nam iisdem non competunt Definitiones modo allegatz.

Ast intelligitur definitum in sensu proprio. e. g. stolidi amatores conqueruntur puellæ furto sive Cor sive Cogitationes fuisse ablatas : neque tamen vel invito domino factum esse quicquam, vel manus aliqua Cordi fuit illata : designabunt igitur furem in sensu minus proprio.

3. *Qc. affirmatur vel negatur de definitione, id etiam affirmatur vel negatur de definito.*

e. g. *Qc. rei agenda impedimento est, id excusat in iudicio* E. *Morbus fonticus excusat in iudicio.*

Utile est nosse modum sciendi E. *utile est nosse Logicam, quæ in definitione exprimit Modum sciendi.*

Modus sciendi non facit disciplinam principalem E. *nec Logica erit disciplina principalis.*

Limita autem, id intelligi de definitione non formaliter, sed materialiter accepta.

Nam absurdum esset : Definitio exprimit Genus & differentiam E. *Idem exprimit definitum.* *Definitio explicat definitum, E. definitum explicat seipsum.*

4. *Posito vel remoto Definito, ponitur vel removetur Definitio.*

e. g. *Dixi esse Nuptias* E. *dixi esse honestam Mariti & femina conjunctionem.*

Dixi fortem E. *dixi mediocritatis observantem in subeundis periculis.*

III. *Descriptio quæ Proprium quarti Modi continet, vel quæ respectu Accidentium con-*
jun-

junctum acceptorum est cum Descripto convertibilis, pari passu ambulat cum Definitione si species Canonum Veritatem. Reliquæ descriptiones imperfectæ & inadequatæ ad probationem non sufficiunt.

Sic non valet: *est furor brevis E. est ira. Est animal implumbe bipes. E. est homo.*

CAPUT VII.

De Loco Generis & Speciei.

I. Quid sit Genus & Species, jam vidimus in doctrina Prædicabilium, quam evolvi nunc velim, non scribendo repeti.

II. Id saltem denno fuit notandum, Genus hoc loco dici omnem Conceptum latiore, Speciem vero Conceptum angustiore: quo sensu JCr individua dicunt species *vid. pag. 197.*

III. Rhetores Sermonem latiore s. generalem vocant *Thesin*, dum aliquid indeterminatè ponitur; Sermonem angustiore *Hypothesin*, dum ultra generalem conceptum, Subjectum aliquod speciale supponitur.

IV. Videamus primo Canones de Genere.

1. *Qc. convenit Generi, convenit etiam Speciei.*

Item sic exprimunt regulam: *Sempor specialia generalibus insunt.* e.g. *Omnis disciplina crebris actionibus acquiritur. E. tales actiones etiam postulat Logica.*

Omnia dulcia mihi destinantur in testamento. E. etiam ad me pertinent Uva.

Sed in hoc, sicut in omnibus, acceptio materialis distinguitur a formali. *Generi formaliter tali convenit, ut sit Conceptus superior, habeatq; sub se multas species: Sed hoc non convenit Speciei.* Intelligitur proinde *Genus materialiter*, seu res sub Genere comprehensa.

2. *Qc. non convenit Generi, non convenit Speciei.*

e.g. *Lapis non vivit, E. nec silex. Cives non imperant. E. nec Mercatores.*

3. *Posito Genere ponitur Species.*

Limita non determinatè, quasi dicere possis, adest Contractus realis. E. adest Mutuum. Laudavit Virtutem. E. expresse laudavit Temperantiam; sed indeterminatè, & disjunctivè ut dicere liceat adhibitâ particula disjunctivâ. Adest Contractus realis. E. adest vel Mutuum, vel Commodatium; vel Depositarum, vel Pignus. Laudavit virtutem Cardinalem. E. vel Prudentiam, vel Fortitudinem, vel Temperantiam, vel Justitiam.

4. *Remoto Genere removetur Species.*

e. g. Domi non est Metallum E. nec aurum. Alienatio rei est prohibita. E. nec licet dare pignus.

V. De Specie notandum.

1. Positâ Specie ponitur Genus.

Adest Febris. E. adest Morbus. In horto est Pirus. E. in eo est Arbor.

Sed Limita. Genus ponitur non universaliter, sed particulariter. Sic enim valet conclusio: *Adest Febris. E. adest quidam Morbus.*

2. Qc. de Una Specie dicitur, id etiam dicitur de Genere.

Limita iterum, dicitur particulariter. e. g. *Ina comparatur furori. E. Q. Affectus comparatur furori. Epilepsia est incurabilis. E. Q. Morbus est incurabilis.*

3. Remotis omnibus Speciebus, removetur Genus.

Sic rectè concludo; *Conjugium nec est Baptismus, nec Eucharistia. E. non est Sacramentum.*

Non autem valet, remotâ una Specie, removeri Genus. *Juravit se non rapuisse, E. absolvitur ab actione furti. Non est Mercator. E. non est Civis.*

Sane] Cui sic argumentantur: *Pupillus non potest vendere, E. non potest alienare. Sed argumenti vis non venit ex eo, quasi Specie sublatâ tollatur in universum Genus: quin potius ampliatur sensus, quia quæ ratio militat in una Specie, simul militare videtur in reliquis Speciebus; & cur vendere nequit pupillus, ideo nec donare potest, nec permutare.*

CAP. VIII.

De Loco Totius & Partium.

I.
Naturam Totius jam dedimus explicatam
pag. 225, cum ageremus de Divisione.
 Quamobrem aggredimur Canones.

II. DE Toto habentur Canones.

1. *Posito Toto, ponuntur partes.*

Magistratus est Custos legis divinæ E. tam primæ
 quam secundæ tabulæ.

Limita 1. *Posito Toto absolute perfecto. Hoc est edi-*
ficium perfectum E. habebit Cellam, Hypocau-
stum, Cameram.

Limita 2. *ponuntur Partes principales, non contin-*
gentes & minus principales. Sic non valet: Est
edificium E. inest Cella vel Fornax.

2. *Remoto Toto, removentur Partes.*

Subintellige secundum esse respectivum, quatenus
 sunt partes, non secundum esse absolutum,
 quatenus divisim existunt. Sic destructo aedi-
 ficio, remanere adhuc potest Partes, quem ta-
 men nemo amplius dixerit Partem ædificii.

3. *De quo predicatur Totum, de eo predi-*
catur ejus pars.

Haberaferum E. habet decem grossos.

*Sed limita. De quo prædicatur Totum affirmative.
Nam non valet: Nondum solvit talem. E.
Judicio non solvit decem grossas.*

*Referunt huc aliqui Terum Virtutis, s. potestativum,
allegantque Canonem: Quæ potest Majus, po-
test etiam Minus. Scilicet cum hac limitatio-
ne: Si Minus in Majori contineatur ut pars in
toto, Sic valet: Potest scribere Orationes E. po-
test legere. Sed non valet: Potest disputare E.
potest contexere pileos stramineos.*

4. *Quæ prædicatur de Toto, prædicatur et- iam de partibus.*

*Si tota emptio potest rescindi, rescindi etiam potest a-
liqua ejus conditio.*

*Homo est in Museo E. ejus pes & manus est in Museo.
Sed extendi non debet ad prædicationem negati-
vam: Siquidem non valet. Non debet Tale-
rum. E. non debet decem grossas.*

*Maximè vero hoc valet in Toto Homogeneo: Potus
est amarus, E. singula ejus gutta sunt amara.
Vinum inebriat, E. singula ejus gutta aliquid
conferunt ad ebrietatem. Totus cantharus uno
impetu exhaustus nocet sanitati, E. in illo hau-
stu, omnes Gutta aliquid contribuunt ad hoc
nocumentum. Ita enim Partes sumendæ re-
spectu totius, cum alias in sensu diviso non
valeret: Unica gutta nocet Sanitati. Nisi velis
arripere exceptionem limitativam: Quæ præ-
dicatur de Toto ut Ens est, non præcisè ut totum
est, id prædicatur de Partibus. Nam si plenus
Cantha-*

Cantharus nocet, non nocet quatenus vitum est, sed quatenus totum s. nimium est.

III. Videbimus nunc Canones de Partibus.

1. De quo omnes partes affirmantur aut negantur, de eo necesse est affirmari vel negari Totum.

Lapis nec habet Corpus organicum, nec animam rationalem, E. non est homo.

Adfunt viginti quatuor grossi. E. adest talerus.

Sed limita. De quo partes dicantur ut partes formaliter tales. Nam non valet: adfunt Ligna, Lapides, ferramenta &c. E. adest edificium: nam adfunt ut materia, unde partes aliquando poterunt constitui.

2. Qc. predicatur de Parte, idem predicatur de Toto.

Limita 1. Predicatur de Parte proxime & proprie, id predicatur de Toto remote & denominative.

Sic dicere possum: Oculus habet visionem. E. Corpus habet pisionem.

Limita 2. predicatur de Toto inadequata, e. g. Hominis aliqua pars est mortalis. E. Homo habet in se quoddam quod est mortale; seu dici potest mortalis.

Limita 3. Qc. predicatur de parte principali. e. g. non valet: Fenestra versus Culinam est foeda. E. universum Aedificium est foedum.

3. Remota una parte, revetur Totum.

Valet hoc tum in partibus essentialibus: discessit anima. E. non amplius est homo: amisit jus dirigendi

gendi Senatuum. E, non est Consul; tum in partibus integralibus: destructum est totum. E, non est Domus, subintellige tota.

Sed valet exceptio: nisi parti substituaturs æquivalens. Sic Civitas post centum annos, adeoq; extinctis prioribus Civibus, adhuc manet eadem. Sic Fluvius, mutatis quotidie aquis, non evadit alius.

4. *Pars abundans non vitiat Totum.*

Icti dicunt: *Superflua non nocent.* Claro indicio non extendi Canonem debere ad Physica, ubi certe *superfluus Cibusc; superflua medicina* nocent: vel ad *doctrinalia*, ubi regulæ bonæ Methodi *superflua* damnant; sed remanere intra cancellos beneficiorum civilium, ubi *per inutile non vitatur utile*. Sic decem testes non vitant testamentum; neq; fiet minus validum, si adhibeantur solennitates parvi necessariae.

CAPUT IX.

De Loco Causarum.

I.

Sæpe monuimus Causas esse vel externas vel internas. Externas esse Efficientem & Finalem, Internas Materialem & Formalem. Dabimus igitur operam, ut singulæ Causæ suos indispiscantur Canones.

II. Causa efficiens est, à qua res est, seu à qua pendet prima actio & effectus.

III. Sed

III. Sed limitandis Canonibus necessariae sunt Distinctiones, alioquin à Metaphysicis declaratae.

IV. Causa primò est vel *Naturalis*, quæ positis omnibus ad agendum requisitis necessario agit, vel *Libera*, quæ positis his requisitis potest non agere.

Ignis admotus ligno necessario comburit. Homo famelicus admotus cibo potest adhuc abstinere.

V. Deinde vel est *Physica*, quæ sua actione attingit effectum: vel *Moralis*, cui imputatur effectus.

Qui verberat alterum, causa est *Physica*: sed qui iussu, rogavit, non impedit, cum debuisset impedire, Causa est *moralis*, cui sanè etiam in iudicio imputatur injuria verberando accepta.

VI. Porro vel est *Principalis*, quæ agit virtute propria, vel *Instrumentalis*, quæ dirigitur à virtute aliena.

Princeps est regiminis causa *Principalis*: Minor Magistratus à Principis dependens est causa *Instrumentalis*. Scriniarius est Causa *Principalis*; Serra *instrumentalis*.

VII. Tandem causa vel est *Univoca*, quæ producit effectum similis Speciei, vel *Æquivoca*, quæ producit Effectum diversæ Speciei.

Princeps generans Principem est Causa *Univoca*; constituens Coquum s. Cellarium, est Causa æquivoca.

VIII. Quid

VIII. Quid intelligi debeat per reliquos terminos, dum causa dicitur. *Proxima vel remota, Totalis vel Partialis, Subordinata vel non Subordinata*, vel è sensu nudorum vocabulorum patet.

IX. Quamobrem perfrustrabimus Canones.

1. *Posita Causa ponitur Effectus.*

Limita. Posita Causa quæ tali, h. e. jam operante, ponitur Effectus proximus. Posito, Architectum jam incipere operam, ponitur etiam prima aliqua ædificii pars, non statim universum ædificium, quod est effectus remotus.

Posito Oratorem declamare, ponitur effectus proximus, elegans Oratio, non effectus remotus, Persuasio.

2. *Negata Causa, negatur effectus.*

Limita. Negata Causa quæ ad operationem: rectè e-
nim concluditur: *Musici nihil agunt. E. nulla
auditur cantio. Judex non occupavit tribunal.
E. nihil judicabitur.*

Aliqui Canonem sic exprimunt: *Remota causare-
moveatur effectus.* Sed isti quidem noti respici-
unt ipsam Causam Efficientem: quippe mor-
tuo Architecto non perit ædificium; sed Cau-
sam conservantem, cujus perpetua operatio
requiritur: *Remoto Sole, removeatur Dies. Re-
motis Organo follibus, removeatur fistularum
sonus.*

3. *Qualis Causa talis effectus.*

Aliqui sic dicunt: *Ex. predicant de Causa, predicant
etiam de Effectu.* e.g. *Matrimonium est il-
legitimum. E. liberi sunt illegitimi.*

Sed limita 1. *Qualis Causa univoca, non equivoca.*

Sic non procedit. *Minister cause est Princeps
ejusdem Promotor. E. Minister est Princeps.*

Limita 2. *Talis effectus quoad essentiam, non quoad*

accidentia. Sic non valet: Pater est Doctor, E.

Filius est talis. Pater est Fur & suspensio di-

*gnus. E. talis est Filius. Pater est Senex, E. senex
est Filius.*

Limita 3. *Qualis Causa non formaliter in esse Causa,*

sed materialiter. Sic falso concluditur. Pater

est generans. E. Filius est generans.

4. *Cujus Causa bona vel mala, est, id ipsum
quoque bonum est vel malum.*

Canon iste monstrat, posse etiam aliquod Cause ac-

cidens predicari de effectu. Et sane valet argu-

mentatio: Virtus est bona. E. ejus Consequens

seu effectus Amicitia est bona. Vel ut Christus

concludit: Arbor est bona. E. fructus sunt boni.

Sed limita: *id bonum est per se.* Nam vitis bona,

bonum producit vinum, quod tamen fieri ma-

lum potest per accidens, si quis inclinet ad ab-

usum.

Sic *Cajus Præceptor orthodoxus est, is, in quantum à*

Præceptore habet doctrinam, simul erit ortho-

doxus, nisi per accidens relictis dogmatibus e-

ruditione sua velit abuti.

Sic

Sic argumentari possumus: *Affectus in se non esse malos, & Iræ, Odium, tristitiam aliquando habere suam bonitatem*, quoniam appetitus à Deo & naturâ implantatus non est malus. At utinam abesset abusus.

5. Idem semper facit idem.

Limita 1. *Idem quatenus idem*, h. e. eodem modo & iisdem Circumstantiis consideratum; unde non valet. *Ventriculus Caroli Juvenis bene concoxit, E, Senis bene concoquet.*

Limita 2. *Idem, si sit causa naturalis s. necessaria, non si fuerit liberum.* Sic Ignis admodum ligno semper comburit. Sed Coquus ingrediens culinam non semper accendit forum.

6. Causa Cause est etiam Causa Causati.

Sensus est: *Si Causa alicujus effectus novum habet effectum; posterior hic effectus adscribitur etiam causa priori*, e.g. si dedisti occasionem ad Colloquium, ex colloquio natum fuit adulterium, tu quoque eris causa adulterii.

Sed limita; est Causa Causati, *si in operando adhuc vel physice vel moraliter dependeat causa posterior à priori.*

e. g. Filius à Patre missus ad incendendum horreum, est causa incendii: quia tamen Filius moraliter in operando dependet à Patre, Pater simul est causati s. incendii hujus causa.

Varie autem aliqua Causa moralis cooperatur, vel ad exercitium actus, vel ad specificationem actus.

e. g. Maritus vocatis Convivis, si uxorem simpliciter jubeat apparare coenam, influit saltem in exercitium actus h. e. Causa est, ut Uxor de coenâ cogitet: si vero simul præscribat fercula, modumque præparandi determinet, influit in specificationem h. e. accuratè specificat, quid Uxor de cibis debeat cogitare.

Inde non sequitur: *Filius à Patre mittitur ad discendas literas. E. Pater est causa pulchræ carminis à Filio conscripti.* Nam Pater causa quidem est diligentiae in genere, non diligentiae, quatenus in specie certis exemplis applicatur.

Sic Patronus Ecclesiæ causa est Concionis, quam habet constitutus ab eo Pastor, respectu exercitii, non respectu specificationis, quasi ad illius operationem Concionis sive concinnitas, sive absurditas, simul referri debeat.

X. Causa Finalis est, propter quam res est. Habetque in limitandis canonibus hæc distinctiones.

XI. Primo Finis vel est *Cui* vel *Cujus*. Finis *Cui* est Subjectum, cui Finis introducitur: Finis *cujus* est ipsum Adjunctum, cujus gratia introductio hæc vel expetitur vel suscipitur.

e. g. In Pacificatione Finis *Cui* est Respublica, cui hæc felicitas introducitur: Finis *Cujus* ipsa Pax quæ acquiritur.

XII. Deinde Finis vel est ultimus vel Intermedius. Ultimus, in quo planè acquiescit actio:

actio: intermedius; quo acquisito adhuc opus est ulteriore actione.

Qui impetravit vehiculum, obtinuit finem, sed non ultimum; quia porro cogitandum est de itinere, cui promovendo procuratum fuit vehiculum.

XIII. Finis etiam est vel internus vel externus. Finis internus est in potestate agentis, seu ut clarius loquar, est ipse effectus: Finis externus est usus effectum consequens, quem agens non habet in potestate.

Architecti finis internus est ædificium: finis externus habitatio, quam nec obtinet nec præstat Architectus.

XIV. Sequantur nunc Canones.

1. O. Finis est bonum quid.

h. e. appetitur sub ratione boni: sive illud bonum sit verum sive apparens.

Hinc nemo appetit peccatum, nisi in eo credat delitescere aliquam dulcedinem.

2. Finis est melior Mediis ad finem.

Aliter sic exprimitur: Propter quod unumquodque tale est, illud magis est tale. h. e. Propter Eruditionem diligentia est laudabilis, E. Eruditio magis erit laudabilis.

Sed limita: Finis respectu nostri appetitus est melior.

Nam e. g. Paterfamilias finem habet florem rei

domestica: huic impetrando velut medium seu instrumentum adhibet *servum*. Et tamen servus tanquam homo, futurus sane est nobilior divitiis. Quamobrem Divitiæ sunt meliores, si respicias appetitum ipsius Patrisfamilias, qui libentius cupit florere familiam, quàm bene vivere servum.

3. *Qui vult Finem, vult etiam Media.*

Limita Subjectum. Qui vult Finem *efficaciter*. Nam aliqui habent voluntatem *inefficacem*, quam vocamus *simplicis Complacentiæ*, ut libenter quidem admitterent aliquod bonum, si velut assa columba per ventos veniret. e. g. Omnibus placet Eruditio, sed quatenus optanda est efficaciter, tanquam bonum variis laboribus acquirendum, paucorum sanè apparet voluntas.

Limita Prædicatum 1. vult Media *licita & ordinaria*, non *illicita & extraordinaria*.

e. g. *Vult divitias*: sed non sequitur. *E. vult furtum vel latrocinium.*

Limita 2. Vult media non *copulativè* sed *disjunctivè*. e. g. Non valet: *vult proficisci Lipsium, E. vult equam, vehiculum, bonos cursoris calceos.* Sed aut *vult equum, aut alia itineris absolvendi media.*

4. *Unius rei plures possunt esse fines.*

h. e. in sensu particulari, *Datur aliqua res, cujus possunt esse plures fines.* e. g. Studiosus publicè disputat 1. *Ut præstet eruditionis specimen.* 2. *Ut dedicare*

*dicare aliquid rationis quod. 3. Ut Paren-
tes reddat in erogandis sumptibus paratiores.*

Sed Limita 1. Prædicatum. *Unius res plures possunt
esse fines. Externi, non interni.* Architectus æ-
dificans, finem interum non habet alium,
quam absolutam habitationem: Sed fines
externi possunt esse multiplices; possunt ibi-
dem peragi res sacre, recipi peregrini, asser-
vari merces &c. Sic memini me puero con-
discipulum in scitula quam Flautam voca-
mus, custodire calamos scriptorios, Præce-
ptorique occasionem dare, ut ostenderet,
quam multi fines ejusdem rei esse possent.

Limita 2. Subjectum. *Unius rei à multis suscepta,
possunt esse multi fines.* Certè enim hoc et-
iam loco obtinet Canon: *Duo cum faciunt
idem non est idem. c. g. Una res est milita-
tum abire: sed cum alius intendat gloriam,
alius opes, alius vindictam, diversi sunt fines.*

5. Acquisito fine, cessat actio.

Limita, *cessat actio ad finem efficiendum destinata,
non quæ pertinet ad finis fruitionem.*

Absoluto edificio, nemo amplius ædificat: bene-
tamen viget actus habitandi.

20(20)

CAPUT X.

De Locis Causarum internarum Materiæ & Formæ.

I.

Materia tripliciter consideratur: vel enim dicitur **EX QUA**, vel **IN QUA**, vel **CIRCA QUAM**.

II. Materia **EX** qua est id, ex quo aliquid fit, sive *permanenter*, ut ex Auro poculum, sive *transeundo*, ut è farina fit panis, ex ovo pul- lus; vel *proximè*, ut è lino fit filum, vel *re- motè*, ut è lino fit charta;

III. Materia **IN QUA** alio nomine vocatur **SUBJECTUM**,

Hoc sensu Logicæ materia dici potest Intellectus; Majestatis materia Princeps; Scripturæ ma- teria charta.

Et vero in Actionibus immanentibus Causa efficiens & Subjectum coincidunt, si vel maxi- mè diversos adhuc respectus admittant.

e.g. Emptionis Causa efficiens est Emptor, quate- nus actionem hanc suscipit: & idem Emptor est Subjectum, quatenus obligationem inde natam recipit.

IV. Materia **CIRCA QUAM** alio nomine vo- catur **OBJECTUM**.

Sic

Sic Modus Sciendi Logicæ est materia, Corpus naturale Physicæ &c.

V. Nunc ordinari possunt Canones. Et primo quidem quos habemus de Materia Ex Qua.

1. *Posita Materia fieri potest effectus.*

Non fit; sed adest aptitudo, ut fiat. *Ferrum adest. E. potest fieri gladius ferreus: adsunt Lapides E. potest fieri Murus.*

Ex hoc fundamento puniri potest, qui personis ignotis vel suspectis vendidit venenum: nam scire debebat, posita hac materia, sequi posse effectum h. e. hominis interitum, seu ut clarius loquar, ex hac materia misceri potuisse potum lethiferum.

2. *Sublata materia non potest fieri effectus.*

Bibliotheca in Testamento legata periit incendio. E. praestari non potest ab heredibus.

Sed limita ad materiam essentialem non accidentalem. Sic verè concludo: *Adest farina. E. non potest coqui panis.* Nam materia non suppetit alia coquendo pani. Minus autem rectè se habet Conclusio. *Adest aurum. E. non potest fieri poculum:* quia poculum saltem est aureum per accidens, fierique potest ex argento, cupro, stanno &c.

3. *Sublata materia tollitur Compositum.*

Aliqui dicunt: *Sublata materia tollitur forma.* Distinguuntque inter formam materialem, & immateria-

materiali, qualis est Anima hominis, quæ quidem sublato Corpore non tollitur. Sed tollitur Anima, non quoad esse absolutum, quatenus est Spiritus, bene tamen quoad esse respectivum: certè enim desinit esse Corporis forma.

Et vero Canon tam intelligitur de Materia *adequata*, quæ ad Compositum unice concurrit, velut *Aurum ad poculum*, quam de *inadequata*, quæ Materiam habet sociam. Sic rectè argumentor: *Ablato Calice non est Cæna Domini*; si vel maxime adhuc reliqua sit altera pars.

Excipitur saltem Materia *minus principalis*, quo sensu argumentari non possumus. *Amisit ligulas vestimenti. E. ipsum vestimentum.*

Pro amissa etiam Materia habetur, quæ est Inhabilis. e. g. *Qui vendit rem sacram, nihil vendidisse creditur*: quia *Inhabilitas materia impedit affectum.*

4. Qc. tribuitur Materia, id etiam tribuitur Materiato.

Alii sic dicunt: *Qualis Materia, tale materiatum.* e. g. *Farina facit. E. minus bene gleba panis. Aurum est adulterium. E. poculum non erit legitimum. Vitrum est fragile. E. vas ex illo confectum itidem est fragile.*

Sed Limita. I. Qc. tribuitur Materia *adapta*. Sic dicere non licet *Hordeum est siccum. E. Cerevisia est fæca*. Nam Cerevisiæ materia formalis est Aqua.

Limita

Limita 2. Quæ tribuitur Materiz in quantum Materiz est, & Composito sese communicat. Sic non licet argumentari: *Ovum est rotundum. E. pullus est rotundus. Semen est nigrum, E. Planta inde succrescens est nigra.* Sed legitime procedo: *Ovum est humidum. E. pullus habet humiditatem. Semen est corruptibile. E. etiam Planta.* Nam Materia in Composito hanc Qualitatem non amittit.

VI. Quod attinet Materiam IN QUA seu Subjectum, quoniam huic respondet Adjunctum, Canones optime reservabuntur ad Locum Adjunctorum.

VII. De Materia CIRCA QUAM seu, ut loquimur, de Objecto, notentur sequentia.

1. *Habitus & potentie specificantur per sua Objecta.*

Limita 1. per Objecta non materialia, sed formalia. e.g. Logica non specificatur per intellectum informandum, quod est Objectum materiale; sed per Intellectum quatenus informari debet ad modum sciendi, quod est Objectum formale.

Limita 2. per Objecta non realiter, sed intentionaliter accepta. Nam e.g. Sutoriam artem non ingreditur Corium, sed necessarius respectus ad Corium. Medicinam non constituit Egrotus quatenus est sanandus, sed respectus ad egrotum.

2. *Quale Objectum, talis Potentia.*

Potentia h. l. sumitur in ea latitudine, ut Habitus simul comprehendat. Imo quæ dicuntur de Potentia

Potentia, commode applicantur ad ipsos Actus, cum Actus sint motus potentiarum. Jam rectè argumentor: *Modus sciendi est laudabilis. E. Habitus Logica est laudabilis.*

Sed Limita 1. Quale est *Objectum formale*. Sic non sequitur. *Video lucem obscuram & imperfectam. E. visio mea est imperfecta.* Nam Lux quatenus est visibilis est *Objectum formale* visionis: dicere vero non licet: *Lux quatenus visibilis, est imperfecta.* Sed Lux quatenus desit aliqui gradus, vel quatenus longè abest Lucis causa, est *imperfecta*. Quæ formalitas non pertinet ad visionem.

Sic non sequitur: *Adspicit Adulteram E. visio est mala.* Nam visio versatur circa Adulteram, quatenus est visibilis, non quatenus illicito modo desiderabilis. Nisi velis addere distinctionem: visio non est mala in operatione physica, sed in applicatione moraliter.

Limita 2. Quale est *Objectum per se & in actu signato*, non quale est per accidens & in actu exercito, talis est potentia. Aliter diceretur: Quale est *Objectum tractationis*, non quale est *Operationis*.

Rectè concludo: *Tractare Thema bonum est, E. Oratoria, quæ docet modum tractandi bona erit.*

Sed infirma hæc esset argumentatio: *Tractare Thema Hereticum, malum est. E. Oratoria est mala.* Nam Thematibus specialem tractationem Oratoria per se non dirigit, sed per accidens. Nisi velis sic respondere. *Quale est Objectum specia-*

speciale, tale est speciale exercitium potentia. Sic verum esset Oratorem in themate minus probò occupatum, versari in exercitio minus probò; seu potentiam in se bonam applicuisse ad rem malam.

34. *Destructo Objecto destruitur Potentia.*

Si non est Unicornu, nec etiam erit Zoologiæ specialis Pars, quæ circa illud animal versetur.

Limita vero: Destructo Objecto Logicè non physicè. Nam destructio Logica est, cum introducitur Contradictorium. Sic non valet. *In hyeme destruitur Rosa. E. destruitur ea Philosophiæ pars, quæ differit de naturâ Rosæ.* Nam non destruitur Logicè, ut nunc de ipsius naturâ debeamus credere contradictoria.

Sic non sequitur: *Princeps non habet Metallifodinas. E. non habet jus Metallorum:* nam nondum evincitur Contradictorium, ac adhuc remanet respectus ad metalla, siquæ tandem in Rep. exoriantur.

Hoc tamen verum est: Destructo Objecto Potentiæ practicæ, non speculativæ, removeri Potentiæ *actuale exercitium.*

Reliqua de Objecto, cum accipitur materialiter, commode colligi possunt è superioribus, quæ dicta sunt de Materia Ex Qua.

VIII. Veniendum nunc ad Formam, quæ hoc loco spectari quidem maximè debet, ut est *interna & essentialis.* Interim quia Formarum

rum essentialium, præsertim in physicis, nulla fere nobis innotescit, non est cur negligamus formas *externas* & *accidentales*, quæ aliqualem specificationem Materiæ videntur afferre.

IX. Et sanè parum differunt externæ hæ Formæ ab Adjunctis, quorum peculiaris Locus infra trahitur. Interim aliter consideratur Adjunctum, quatenus adhibetur *ad declarationem Essentia*, ac adeo Locum Formæ occupat, aliter quatenus consideratur ut Formæ Consequens.

X. Enumerabimus Canones.

I. Forma dat esse Rei.

Quasi dicas: *Posita forma, ponitur Compositum*. In Corpore ponitur anima, E. ponitur integer homo.

Ratio est, quia Forma id præstat materiæ, quod differentia Generi. Indeterminatam igitur Materiæ naturam determinat, &, quemadmodum loqui solemus, specificat.

Si objicias, quod supra diximus: *Potentias specificari ab Objecto. Enim forma. R. Specificationem non ab ipso Objecto, sed à respectu & tendentia in Objectum* intelligi, quæ nihil aliud est, quam ipsissima Forma. Unde mirum non est Objecto formali competere Canones, alioquin Formæ propriæ: *Quale Objectum, talis Potentia. Destructo Objecto, destruitur Potentia,*

2. Posi-

2. Posita Forma ponuntur Affectiones.

Quasi dicas: *Posita differentiâ ponuntur Propria. e.g. Posita anima rationali, ponitur potentia argumentandi, comparandi, admirandi &c. Posita Emptione s. Consensu utriusq. partis, ponitur ius rem suam sibi vindicandi.*

Hunc & præcedentem Canonem aliqui sic conjungunt: *Forma dat Esse, Distingui, & Operari.*

3. Forma quanto nobilior, tanto nobilius Compositum.

Si hominis forma est anima rationalis, nobilior certe fuerit Bestia.

Sane Magis & Minus non variant Speciem, h. e. distinctio graduum non facit diversam essentiam. Sicut Calor trium graduum non aliam habet definitionem, quam Calor octo graduum; Interim magis & minus variat Nobilitatem ac præstantiam.

Quod etiam si Forma sit Substantialis, vel ejus conditionis, ut magis & minus non recipiat; dari tamen potest respectus ad aliquid, unde colligitur diversa Nobilitas.

e.g. Duo Oratores invicem planè similes, diversam habent Nobilitatē, si alter jubeatur tractare negotia Principum, alter contraper fiat Rusticorum. Illum enim commendat nobilius objectum.

Eruditio prorsus æqualis, in Plebejo est argentum, in Nobili aurum, in Principe Gemma. Nam diversa est Subjecti Nobilitas.

Homo est nobilior Bestiâ, quoniam habet nobilior rem finem,

4. Deficiente Forma tollitur Compositum, Aliter diceret: *Deficiente Forma deficit effectus*. Nam certe effectus à Composito non differt.

Sic si quis in testamento pecuniam legaverit filio: nascatur vero monstrum, in quo deficere videatur hominis forma; nec adesse creditur homo, nec affectum habet ultima voluntas.

Apud Jctos habentur formalia Processuum, quæ si minus observentur, ipse Processus declaratur nullus.

5. Sed limita: tollitur Compositum *quatenus autem*. Motus enim Canon: *Mutata forma datur aliud Corpus*, quasi dicas: Mutato Ovo datum pul-
lus, & hinc idem non est prestare poculum au-
reum, & aurum poculi liquefactum, quippe
forma etiam accidentalia mutata, Compositum si non sublatum, certe mutatum aliaque forma affectum fuit.

CAPUT XI.

De Loco Effectorum.

I.

ET si Effecta, cum latè accipiuntur, idem valere possunt ac Causata: rectius tamen restringi solent ad Causam efficientem.

II. Sæpe Effecta confunduntur cum Fine. Quicquid enim *in intentione* est Finis, *in Executione* est Effectus.

e.g. Finis qui Scriniarium movet, ut Afferibus dispositis laborem suscipiat, est forma Mensæ, quam introducere vult Afferibus. Sed quod Effectum est aliud, quam ipsa ea forma?

Sanè habemus Effecta, quæ referri ad Finem nequeunt. e.g. *Nimia Familiaritas parit contemptum. Nimia Luxuria accelerat paupertatem. Negligentia Filiorum promovet Parentis mortem.*

Sed distingue inter Effectum propriè dictam, cujus intentionem habet Agens, & impropriè talem, quod rectius vocaretur Consequens. Sic facilis erit dubii resolutio.

III. Tangemus Canones.

1. Posito Effectu ponitur Causa.

Limita. Ponitur vel in presenti, vel in præterito, seu ut alii loquuntur, necesse est Causam aliquando adfuisse.

Poculum aureum adest. E. aliquando fuit Aurifaber, qui istud confecerat.

2. Negato Effectu negatur Causa.

Limita 1. negatur Causa in actu secundo, non in actu primo, quasi dicas non adest Causa quæ operatur, e.g. nullum datur pocillum, E. nullus adest Aurifaber, qui poculum acta fecit.

Limita 2. nisi Causa impediat. Sic in Pulo no. Babylonico negabatur Effectus h. e. Combustio: neg. tamen negabatur Causa h. e. Ignis: quippe Deus extraordinario Concursu jubebat Ignem non urere. Sic ubi Magnes alio impeditur, non at-

trahit ferrum : nec tamen ex absentia effectus, concludere possumus ad absentiam Causa.

3. Qualis Effectus, talis Causa.

Limita 1. *Qualis Effectus univocus.*

Limita 2. *Qualis Effectus quatenus est Effectus.* Si enim argumenteris; *Filius est Consul. E. Pater est Consul, responderem : Filium quatenus est Consul, non esse effectum Patris.*

Limita 3. *Talis est Causa (etiam æquivoca) vel formaliter, vel eminenter. vid. pag. 139. Eadem limitatione intelligitur Canon haud dissimilis: Quicquid est in Effectu, præexistit in Causa.*

Neque differt isto Canon: *Nullus Effectus virtutem causæ excedit: h. e. Effectus potest esse sua Causa deterior, sed non præstantior: liquidem Quod quid non habet, alteri dare non potest.*

CAPUT XII.

De Loco Circumstantiarum.

I.

Circumstantia dicitur, quæ velut extra Substantiam rei existit, ac tamen aliquo modo eandem attingit.

II. Parum verò refert, an ejusmodi Circumstantia attingat rem ipsam, sive ejus causam, seu denique ejus effectum.

e.g. si spectes Julii Caesaris cadem, contigit in Curia, *Circumstantia Loci attingens rem ipsam*, commissa ab Amicis, *Circumstantia Causa efficiens*, Maturavit successionem Augusti *Circumstantia Effectus*.

III. Communiter Circumstantiarum Nominē designantur ANTECEDENTIA, CONCOMITANTIA, CONSEQUENTIA.

IV. Maxima vero Circumstantiarum cognoscendarum necessitas emergit apud Philosophos Morales & JCtos, quippe qui bonitatem & malitiam actionum ē Circumstantiis judicant.

V. Inde trium Classium ponuntur Circumstantiæ. 1. Aliquæ sunt *Specificantes*, quæ suo accessu novam sive Virtutis sive Sceleris speciem constituunt,

e.g. Egredi porta est indifferens. Sed si egrediaris furti causa, vel tempore publici jejunii; *Circumstantia finis*, seu temporis rem ita specificat, ut habeatur pro vitio.

2. Aliquæ sunt *augentes vel minuentes*,

e.g. Qui pauperibus erogat taleros centum, eandem exercet Liberalitatis virtutem, quam qui erogat quinque: sed major illius est virtus, quam istius,

3. Aliquæ sunt non nisi *Concomitantes*.

e.g. Erogare pauperibus Eleemosynam bonum est. Sed parum refert siue id facias dextra, siue sinistra; siue pecuniam promas & sacco nigro siue rubro; siue pauperes tibi occurrant in platea siue in campo, &c.

VI. Ceterum singulas Circumstantias comprehendit Versiculus notissimus.

Quis? Quid? Ubi? Quibus auxiliis? Cur? Quomodo? Quando?

QUIS? quæ Persona? seu rectius quæ conditiones vel quæ Adjuncta Personæ? dives an pauper? Secularis an Clericus? Vir an Puer? &c. *Filius verberavit Parentem* gravius quam si ignotum. *Samaritanus sublevavit Judæum*, laudabilius majorique Virtutis specimine, quam si amicum ex Samaritanis.

QUID? quid factum est? *furtum* dici debet, an *Sacrilegium*? *Stuprum* an *Scortatio*? *Fortitudo* an *Audacia*?

† Sane si ex merito rem judicemus, *Questio QUID*, non tam est *Circumstantia*, quam id, cui applicantur *Circumstantiae*.

UBI? *Circumstantia Loci*. *Tumultus est in templo*, turpius quam si id egisset in popina. *Risit in Exequiis paternis*, utinam risisset in adibus amici nuptialibus.

QUIBUS AUXILIIS? Quod Instrumentum s. medium fuit adhibitum? Bibit ex poculo vulgari, an sacris usibus destinato? Furor animi

ingressus portam, an effregit tectum? Eleemosynas adhibuit pecuniam honesto labore partem, an alienam?

CUR? Circumstantia Finis. Frequentat Templum, an ut honoret Deum? an ut placeat Magistratui? an ut spectetur pulchrè vestitus? an ut novellas vel historias obscenas audiat à vicino? an ut suavius dormiat?

QUOMODO? Quæ actionis Forma desumitur vel ab Antecedentibus vel à Concomitantibus? An ex odio fecit, an ex supina negligentia? an Ebrietas venit è bibendi habitu, an casu? Beneficium an exhibitum fuit corde hilari, an moroso? an cito auxilium tulisti an tardius?

QUANDO? Circumstantia Temporis. Ingressus es popinam: tempore festivæ Concionis, horam quam Magistratus destinavit convocandis Civibus &c.

VII. Quicquid autem sit de his Circumstantiis, parum est, quod Logica judicare potest: Certè enim præcipuum hic opus incumbit Philosophiæ morali, quæ examinatis ad Legem sive divinam sive humanam Circumstantiis, de bonitate aut malitia infallibiliter concludit.

e.g. *Cur beneficium Pauperis in majori pretio habendum, quàm divitiis?* Sanè id nescit Logica, nisi ex Ethicis, quæ sic argumentatur: *Quæ vin-*

cit Affectum fortiozem, is habet majorem Virtutis gloriam. Sed pauper jussus erogare, ob egestatis timorem effectum sentis tenaciorem, quam dives, qui vel centum spectat modum refarciendi jacturam.

VIII. Quamobrem ne Logica disciplinis realibus argumentum præripuisse videatur, satis fuerit Canones colligere, de ANTECEDENTIBUS, CONCOMITANTIBUS, & CONSEQUENTIBUS.

Id saltem de Natura Antecedentis notandum, in sensu latiori hoc termino designari posse Causam, quippe quæ natura prior est Causato. Sed rectius nunc significat id, quod præexistit, cum aliquo respectu ad Consequens.

- † 1. Sic Infans heri natus existit antequam existat. Infans hodie natus: quia tamen natus non adest respectus, Antecedens dici nequit.
- † 2. At Aurora quia antecedit diem, Nubes pluviæ, Apertio valvarum illuminatum conclavit, sic ut detur mutus respectus; rectè vocatur Antecedens.
- † 3. Metaphysici appellant Causam, seu ut loqui malo, Conditionem sine qua non. *Nisi Filius in Academiam fuisset dimissus, non potuisset à Vigilibus nocturnis verberari.* Sic patris missio antecedens est non Causa, sed saltem conditio, quæ

qua non impleta, talis quidem effectus contingere nunquam potuisset.

X. Est vero Antecedentis & Consequentis respectus vel necessarius vel contingens.

Necessarius est: *Erit extremum iudicium. E. resurgent mortui. Arbor est viridis. E. habuit minutas gemmulas, Est senex. E. fuit puer.*

Contingens: *In Cælo colliguntur nubes. E. pluet. Ingreditur templum. E. concionabitur.*

Neque curamus, an Necessitas sit interna vel externa, dummodo valeat in argumentando e. g. *celebramus Pentecosten. E. ante septimanas septem celebravimus Festum Paschatos.*

XI. Nunc ita dicimus.

1. Posito vel remoto Antecedente necessario, ponitur vel removetur Consequens.

Dormit E. clausit oculos. Nocturno grassatur in plateis. E. perdet favorem apud Patronos meliores. Non curat libros. E. non fiet eruditus.

Id tamen non sequitur in Antecedente quod contingens est e. g. Mortuus est. E. sepelietur. Arbor floret. E. habebit poma.

2. Posito vel remoto Consequente necessario, ponitur vel removetur Antecedens.

Jam habemus ætatem. E. nuptæ fuit tempus verum. Concionatus est. E. ingressus est templum.

Minus tamen concludit Consequens contingens, tractavit libras. E. fuit in Schola. Scit. historias E. hoc didicit à Præceptore.

3. Positis omnibus Circumstantiis s. Concomitantibus, ponitur Res ipsa.

e.g. Terres habet oculos, Sputum è labiis effluit, loquitur confusè, ridet intempestivè, vestes à se projicit, nudus de frigore non conqueritur, somnum habet vel nullum vel turbulentum, robustior est solito &c. E. est furiosus.

Sed plura de his Concomitantibus Capite sequenti.

CAPUT XIII.

De Loco Adjunctorum.

I.

Adijuncta vocantur, quæ in Prædicabilibus vel Propria dicuntur vel Accidentia, & quæ de Subjecto non prædicantur essentialiter.

II. Etsi vero qualibet Enunciatio beneficio Conversionis Adjunctum mutare queat in Subjectum; hoc tamen loco id Subjectum vocatur, quod *principale* est, Adjunctum quod tanquam *minus principale* alterius gratia est.

e.g. Vult utraque prædicatio, Manus habet Chirothecam & Chirotheca habet manus. Sed commo-

modius

modius est *Maximè* dicere Subjectum, *Chiro-*
thecum Adjunctum.

III. In Adjunctis maximè observantur, quæ Personis ita competunt, ut respectu ipsarum vel Bona vel Mala dici queant.

IV. Unde Adjuncta dispeſcuntur in ea, quæ sunt CORPORIS, ut *Sanitas, Statura, Pulchritudo, Sensuum perfectio* &c. & vicissim, *Morbus, Membrorum defectus, Fæditas, Sensuum impotentia* &c. ANIMI. Istique vel comati, ut *Ingenii ac Reminiscentiæ dexteritas* vel acquisiti, ut *Habitus Virtutum moralium* & *intellectualium*: In contrarium vero, *Tarditas Turpitude, Ignorantia*. FORTUNE. *Divitiæ, Honores, Potentia, Amici, Uxor, Liberi* &c. & ex adverso, *Paupertas, Contemptus, debilitas, Hostes, Cælibatus, Orbitas* &c.

V. Videbimus nunc, quomodo Subjectum cum Adjuncto ad Demonstrationem sive Probationem concurrat.

1. Posito Subjecto, ponitur Adjunctum.

Limita, ponitur Adjunctum necessarium seu Accidens inseparabile, e. g. *Ponitur Equus. E. facultas binniendi. Ponitur Corvus. E. nigredo.*

Vicissim non valet, *Posito Principe, ponitur Sanitas, Eruditio, Potentia* &c.

2. Remoto Subjecto, removeatur Adjunctum.

Limita 1. *Adjunctum Proprium*, e. g. *Non est Tutor, E. non est obligatus ad curandum pupillum.*

Limita 2. *Adjunctum in sensu speciali, quatenus est hujus Subjecti Adjunctum.* Perit Rosa. E. perit rubedo, non omnis, sed quæ spectabatur in Rosa.

Sic enim se habet Canon: *Unius Adjuncti*, generaliter concepti, *plura possunt esse Subjecta*, adeo non sequitur: *Princeps habet virtutem. E. Subditus non habet virtutem.* Verum tamen est in sensu Speciali, Subditos non habere hanc ipsam virtutem, quæ velut in Subjecto reperitur in Principe. Confer quæ supra diximus de Subjecto Communi & Proprio pag. 114.

3. Posito Adjuncto, ponitur Subjectum.

Limita, ponitur in sensu non determinato & distincto, sed confuso & disjunctivo. Datur albedo. E. datur vel Creta, vel Charta, vel Lac, vel Librum &c. nam certè Adjunctum requirit Subjectum cui innitatur.

Excipe tamen Proprium quarti modi: Datur Facultas latrandi. E. datur Canis. Datur Amicitia. E. datur virtus.

4. Remotis Adjunctis, removetur Subjectum.

Limita: Adjunctis conjunctim acceptis, & nō quidem internis. Nam sanè si bona fortunæ magnam etiam Qualitatem Corporearum partem quis admittat, interitum non desinet esse

esse Homo. Ex adverso sic valet Consequen-
tia : *non est docilis, nec sensuum vigore pallet,
neq; loco movetur, nec nutritur, nec augetur,
nec calidus est, nec socialis &c. E. non est Homo.*

5. A divisis Adjunctis ad Conjuncta valet
Consequentia.

Limita. *Si Adjuncta sint ejusdem generis.* Sic valet
*Johannes est disertus & Theologus. E. est diser-
tus Theologus.* Nam & eloquentia & Theo-
logia sunt dona animi. Vicissim non valet,
*Johannes est pauper & Theologus. E. est pauper
Theologus,* quasi dicas paupertinam & misel-
lam gerit Theologiam : siquidem paupertas
est malum fortunæ, quod destruere nequit,
bonum Animi, vel *Johannes est claudus &
Theologus. E. ejus Theologia claudicat,* quippe
claudum esse, malum est Corporis.

6. Quale Subjectum, tale Adjunctum.

Limita, *in aestimatione civili.* Unde aliis verbis ex-
primitur Canon : *Subjectum auget minuitq;
aestimationem & dignitatem Accidentis.*

e.g. *Forma poculi expressa in auro, magis aestimatur
quam si referatur in stanno. Prudentia repe-
ta in Principe, pluris habetur, quam si occurrat
in plebejo.* Sic solemus tanto gratiores vene-
rari Reliquias, quanto præstantiores fuerunt
Personæ possidentes; chariorque fuerit an-
nulus à Patre donatus, quam ab Aurifabro
emptus : *si cetera sint paria.*

CAP. XIV.

De Loco Comparatorum.

I.

Comparata sunt duo Subjecta, quæ conveniunt in Uno Prædicato, s. in uno tertio.

e. g. Rex & Pastor ovium sunt duo Subjecta, à se invicem satis distincta: conveniunt tamen in eo, quod utrinque obligantur ad curandum gregem.

II. Ista vero Comparatio vel est *implicita*, cum duo diversa Subjecta de se invicem videntur prædicari: *Rex est Pastor*. Quasi dicas: *si Pastor curat gregem, beneficio Metaphoræ quilibet curam gregis habens hoc nomine potest designari: & in sensu hoc intigni, Rex etiam est Pastor.*

III. Vel est *explicita*, cum uterque Comparisonis terminus clare & distinctè exprimitur. e. g. *Ut se habet Pastor obligatus gregi, sic se habet Rex obligatus populo.*

IV. Cæterum aliqua Comparatio est *nobilior*, alia *ignobilior*.

V. Ignobilior est, ubi Subjecta plane diversa, ob externam convenientiam commune Prædicatum admittunt.

¶

e. g.

e.g. Christus & Petra naturam non habent communem, sed in eo tantum conveniunt, quod sicut Petra innititur Palatium, sic Christo nostra fides.

VI. Dicitur autem ignobilior, quod firmæ argumentationes abinde nequeunt deduci: nisi tandem à posteriori.

† Sanè enim à Petra ad Christum argumentari non licet, nisi firmum evadat hoc Principium: *Qc. predicatur de Petra, id predicari potest de Christo.* Sed aliqua certitudo accedit saltem à posteriori, per experientiam, si pateat, tantum præstare Christum in firmanda fide, quam præstat Petra in sustinendo Palatio. Sic demum licet concludere:

Qc. predicatur de Petra respectu firmamenti, quod tribuitur Palatio, id predicari potest de Christo quatenus firmat fidem.

Sed Petra eo respectu dat securitatem adversus ventum & inundationem. E.

Christus dat securitatem. adversus omnem impetum.

VII. Comparatio nobilior est, cum duo Subjecta, quibus eadem competit definitio vel descriptio, convenire dicuntur in uno Tertio.

e.g. Si compares Lutherum & Augustinum; facto Syllogismo hyporhetico: *Si Augustinus æterna Memoria fuit dignus ob refutandis Pelagianis, Lutherus quoque dignus erit Memoria ob refutandis*

futatos Pontificios. Subjecta conveniunt descriptione & officio: Augustinus fuit Theologus & Episcopus, Lutherus fuit Theologus & Inspector s. visitator Ecclesie.

VIII. Inde vero dicitur Nobilior, quod ob convenientiam utriusque Subjecti firmas etiam consequentias deducit à priori.

Nimirum simpliciter, nec præviâ experientiâ, licet concludere: *Qc. laudabile fuit in Augustino Theologo & Episcopo, id quoq; pari modo paribusq; Circumstantiis susceptum laudabile fuerit in Luthero ejusdem Conditionis viro.*

IX. Utraq; Comparatio vel attendit Qualitatem h.e. *Nudam Predicationem*, ejusq; similitudinem; vel Quantitatem h.e. *Similitudinis aut æqualem aut Majorem vel Minorem Convenientiam*, seu, ut loquimur, *Paritatem & Imparitatem.*

† Fundamentum Paritatis & Imparitatis est Analogia, quæ commune Prædicatum alteri adjudicat primario, alteri secundo.

X. Hinc communiter alio Loco agitur de Similibus & Dissimilibus, alio vicissim de Paribus & Imparibus.

e.g. Simile est *Maritus amat Sponsam. E. Christus Ecclesiam.* Argumentum ab Imparibus s. Minori ad Majus est *Maritus (qui amandi tantæ non habet vires, ac sapius abripitur amore concupiscentia quam amicitia) amat Sponsam. E. Chri-*

E. Christus (qui novit amare perfectius) magis amabit desponsatam sibi Ecclesiam.

XI. Etea quidem Paritas & Imparitas vel est *Terminorum simplicium seu Rerum, vel Propositionum.*

XII. Termini simplices Comparisonem fundant in Analogica convenientia. e.g. *Princeps est Magistratus, Consul est Magistratus: sed tamen hic terminus magis competit principi, ut Consul ad Principem relatus eidem planè sit impar.*

XIII. Propositiones fundant suam Comparisonem in Majori vel minori probabilitate. e.g. *Magis probabile est Filium amari à Matre, quam à peregrinâ.*

† Sanè utriusq; Comparisonis non est omnimoda diversitas, nam ut retineamus exemplum allatum, sic cogitabimus de fundamento. *Matris amor erga filium major est quam peregrinâ.* (En Comparisonem Terminorum simplicium.) *E. Qc. predicabitur de amore peregrinâ in filium, id probabilius dicetur de Amore Matris* (en Comparisonem integræ Propositionis, è priori deductam.)

XIV. De Similibus habemus Canones.

1. Simile non est idem.

h. e. Nihil comparatur ad se ipsum, sed opus est, ut duo Subjecta inter se comparanda minimum differant numero. Adeoque Comparatio quibus-

Undam dicitur nota diversitatis; scilicet, ut paulo post videbimus, nota Oppositionis Relativæ.

Sicut autem nihil comparatur ad seipsum, ita vicissim, Omnes res comparari possunt ad quodvis h. e. nunquam extogitari poterunt duo Subiecta, quæ non convenient in uno prædicato. Mirum tamen non est, si plerumque non emergat rigor Logicus, sed lusus Rhetoricus, cui generi potissimum nuda similia solent relinquere.

e. g. Ut prosequi hos solum liceat, quid magis disparatum, quam *Elephas & Furca calefactoria*. Sed promptissima est Comparatio: ut se habet *Astor s. Director ad Elephantem*, sic *Calefactor ad Furcam*: & porro, *Sicut Furca non committenda Calefactori inepto, ne destruat Fornacem; ita Elephas homini inepto non est relinquendus, ne bestia turbet ordines militares.*

2. Quicquid prædicatur de uno Similium, id etiam prædicatur de altero.

Limita 1. Qc. prædicatur de uno Similium quod in hoc tertio verè est Simile. Sic ineptus erat, qui vellet è numero sex hydriarum positarum in Cana Galilææ argumentari ad sex Prædicamenta.

Limita 2. id respectu solius huius tertii prædicatur de altero. e. g. Pater Familias Principi in hoc est similis, quod uterque subiectæ suæ Societatis curam gerere debet. Quamobrem sequitur. *Id Princeps curam habere queat Reip. necessaria est Civium obedientia: pariter modo ac Paterfamilias curare*

curare queat familiam, opus habet obedientia familiarium. Porto ut Princeps neminem habet superiorem in Rep. Sic Paterfamilias, neminem in Familia. Sed absurdè colligeretur: Ut Princeps accusari nequit apud Judicem terrestrem, ita nec Paterfamilias. Nam in hoc tertio non data fuit convenientia.

- Et hoc est, quod J Cti sapius in ampliandis Legibus observant. *Pupillus seipsum curare nequit, ac interest tamen Reip. ne deseratur; adeoq; Lex eadem assignavit Curatorem. Jam Ecclesia seipsam curare non potest, neq; tamen salva Rep. potest negligi: E. quia conveniunt in hoc tertio, ad eam simul extendetur hæc consequentia, opus fore Curatoribus, & quicquid de Curatoribus pupillorum exprimitur in Legibus, id quoque in Praxi posse applicari ad Curatores templorum.*

Ea res Everardo J Cto in Locis suis Legalibus amplissimum comparandi Campum aperuit: *A servo ad monachum; A Liberto ad Vasallum; A Feudo ad Emphyteosin; A commodato ad præcarium; A Contractibus ad ultimas voluntates; A Milite armato Militia, ad Militem cælestis Militiæ; A Dote ad piam causam; A Fisco ad Ecclesiam, vel ad dotem; A minoribus ad fiscum &c.*

3. Qc. prædicatur de uno Dissimilium, id negatur de altero.

Aliter diceret: *Dissimilibus Dissimilia conveniunt e.g. non ut se habet stramen ad flammam, sic fides ad persecutionem. Inde etiam sequitur: stramen ad flammam perit. E. fides ad persecutionem non perit?*

Sed iterum subintellige Diffimilia, *quatenus sunt in-
lia.* Nam si retineamus exemplum modo al-
latum, quis vetat sic argumentari? *Qc. strami-
ni competit respectu flammarum, id fidei respectu
Amoris cælestis. Jam stramen ad flammam reli-
ctis cineribus, ipsum abit in flammam. E. Fides ad
Amorem cælestem, relictis terrestribus, ipsa resol-
vitur in ignes cælestes.*

XV. De Paribus habetur Canon.

Qc. de uno Parium affirmatur aut negatur,
id etiam de altero.

† Confer quod de Similibus modo dictum est: Ple-
raq; enim exempla hic simul inveniunt locum.

XVI. De terminis seu Rebus imparibus no- tetur:

1. De quo prædicari potest Majus, de isto
etiam Minus.

*Limita: si minus in majori contineatur. Potest scri-
bere Orationem. E. & Periodum. Potest vendere
Pradium. E. etiam oppignorare.*

2. De quo negatur Minus, de eo negatur
Majus.

*Non potest pingere literas, E. non dabit epistolam ad
Imperatorem. Nondum attigit Digesta. E. non
scribet Commentarium.*

XVII. De Propositionibus imparibus hoc valet.

De quo negatur quod magis probabile est,
de eo negatur minus probabile.

Ne dignus. Quidem est, ut fiat Ecclesiasticus. paganus

E. non erit dignus officio Superintendentis.

Non benefacit propriis liberis. E. parum curabit peregrinos.

5. De quo affirmatur, quod minus probabile est, de eo simul affirmatur quod magis probabile est.

Misericordiam exhibuit hosti. E. multo magis Amico & Civi. Templis & Xenodochiis imminuit redditus, E. non parcat Mercatoribus.

XVIII. Aliqui hoc loco inquirunt in Fundamenta, cur quid dicatur vel magis vel minus probabile; vel etiam cur aliqua res simplex majorem alicujus prædicationi convenientiam habeat præ altera? Sed ista facile resolvuntur ex precedentibus. Nam si spectes doctrinam. Causarum, jam notum: *Cui competit Causa in gradu nobiliori, id magis effectuale. e.g. Causa caloris in Juvene est nobilior quam in sene. E. calor ipse major est. Inquisitio boni Professoris magis facit ad studia, quam inquisitio lauti Convictorii. E. Studioso magis competit curare Professore quam Convictorem. Deinde si spectes farraginem Distinctionum supra positarum. Cui quid competit absolute, magis tale est quam cui hypothetice s. respectively. Cui quid actu, magis tale est quam cui potentia &c. Quid multis? Cujus Nomen, Definitio,*

Partes, Species & quicquid in Topica docetur, est præstantius, id ipsum respectu alterius majorem habet præstantiam.

CAPUT XV. De Loco Oppositorum.

L.

Quomodo se habeant & Disparata, & in sensu strictiori accepta Opposita jam explicuimus *pag. 174.* quibus addi potest doctrina de Oppositionibus Enunciationum *pag. 28. seqq.*

II. Quamobrem videbimus, quid sibi velint Canones.

1. Posito uno Oppositorum, removetur alterum.

2. Posito uno Oppositorum, ponitur alterum.

† 1. Equidem inter se pugnare videntur Canones, quos tamen conciliabit limitatio.

† 2. Nam primi Canonis hic est sensus. *De quo Subjecto predicatur unum Oppositorum, de isto Subjecto removetur alterum.*

e.g. In Relativis: *De hoc Subjecto predicatur Paternitas, E. ad idem, secundum idem removetur Filiatio.*

In Contrariis: *De hac Aqua predicatur Calor, E. removetur frigus.*

In Privatis. *De oculis predicatur facultas videndi.*

E. removetur Cacus.

In Contradictoriis. *De ipso predicatur doctrina. E. removetur id, quod vocatur non Doctrina.*

† 3. Alterius Canonis sensus est. *Cum datur Subjectum, de quo predicatur unum Oppositum, ex adverso datur aliud Subjectum, de quo predicetur alterum Oppositum.*

e. g. In Relativis. *Si adest Subjectum, de quo predicetur Paternitas, erit vicissim aliud, de quo predicetur filiatio.*

Si objicias: *datur Aqua frigida, si vel maxime non sit calida; Respondeo, frigus in Aqua vel spectari absolute, ut Qualitas; vel Comparate ut Oppositum. Adeoque Aqua frigida non erit contraria actu, nisi existat Subjectum habens contrariam Qualitatem.*

Sic dicas: *dantur homines videntes, ubi nullus est cecus. Respondeo: Sic non datur Oppositio Privativa.*

Si intes, *Quid si in Conclavi meros habeamus cecos? Respondeo: Sic daretur oppositio Privationis ad habitum. Si quaeras: Ubi est Habitus? Resp. Privatio est absentia Actus secundi, quam ad sui perfectionem requirit Actus primus vid. p. 182.*

Et ex hoc fonte resolvitur objectio: *In statu innocentie fuisset summa felicitas. E. etiam summa infelicitas. Felicitas enim considerata fuisset absolute ut innocentia attributum, non respectivè Infelicitatis oppositum.*

3. **Oppositorum eadem Scientia.**

¶ 1. h. e. Se mutuo inferunt & exponunt. Sed limita, quatenus respectivè cognoscuntur ut Opposita: non quatenus absolute peculiarem habent naturam, e.g. *Quomodo Albedo disgreget visum, melius nequit ostendi, quam si declaretur simul, quomodo Nigredo visum colligat vel congreget, & quomodo qui aspecta nive cæcutit, clausis oculis aliquam capet nigredinem suam bonam, cujus beneficio redeat visio.*

Aliter diceret: *Opposita vel specialius Contraria juxta se collocata magis elucescunt.*

¶ 2. Est etiam alia Canonis explicatio: *Opposita referuntur ad eandem Scientiam s. Disciplinam.* Si enim Theologia docet, *quis sit Christianus*, simul docet *quis Hæreticus*, seu ut loquar latius: Si quis dogmata profert *Positiva quoad Thesin*, afferre simul debet *Polemica quoad Antithesin*.

4. **Oppositorum Opposita sunt Attributa, seu oppositæ Consequentia.**

Limita: *Quatenus sunt Opposita.* Sic rectè concludo: *Temperantia sanitatem conservat. E. Intemperantia eandem destruit. Virtus affert laudem. E. scelus vituperium.*

Si dicas: *Mala opera damnant. E. bona opera justificant*: concedam totum argumentum, si ostenderis Opera tam perfectè bona, quàm absolute opera sunt mala: nam sanè Opera Christi perfectè bona justificant. Aliàs si spectes hominum opera, quæ secundum quid vocari so-

lent bona, Oppositio non est secundum idem.
Quippe Opera absolutè mala & respectivè
bona, ad se invicem comparantur.

5. In Contrariis & Privatis, Quod Subje-
ctum admittit unum Oppositorum, ad-
mittere etiam potest alterum.

Est calidum. E. potest aliquando esse frigidum. Vi-
det, E. potest esse cæcus.

Sed limita: *nisi unum hoc Oppositorum sit Accidens
inseparabile.* Sic non valet, *Ignis est calidus. E.
potest fieri frigidus. Cygnus est albus. E. potest
fieri niger.*

6. Privatio præsupponit Habitum.

e. g. *In judicio fui liberatus. E. fui obligatus. Factus
sum pauper. E. fui dives.* Novi quoque in judi-
cio sic argumentari Advocatum adversus cli-
entem alterius partis: *Tu præstitisti juramen-
tum purgatorium, h. e. te purgasti, seu removi-
sti sordes. E. aliquando fuisti maculatus.*

Quod si tamen genuinum sensum quis velit eruere,
commoda fuerit hæc Paraphrasis: *Nibil potest
negari quoad Actum secundum, nisi adsit Actus
primus.*

Et Actus quidem primus h. l. vel accipitur *Physicè*,
pro potentia cui denegatur exercitium, ut In-
fans à primâ nativitate surdus, tamen habere
creditur audiendi potentiam, sed impeditam,
& ab actu secundo remotam: vel *Moraliter*
pro jure vel debito aliquid præstandi, cujus iti-

dem abest exercitium. e. g. *Princeps habet Jus metallorum, si non exercere possit aut non velit, abest Actus secundus.*

Sic Ignorantia dicitur vel *negativa* vel *privativa*.

Si rusticus nesciat definitionem usucapionis, Ignorantia est negativa; tam parum enim à Rustico hæc notitia requiritur, quàm à Lapide visio. Si Ictus talia nesciat, est privativa, quoniam is vi Professionis obligatus erat, adeoque velut Actum primum habebat, ut ista in ipso Opere ostenderet.

Hoc est, *Privatio presupponit Subjectum habile, vel physice, vel moraliter.*

CAPUT XVI.

De Loco Exemplorum & Testimoniorum.

I.

Vidimus Locos Argumentorum *artificialium*, h. e. quæ exposita sunt hominis iudicio, ut cogitando ad eorundem notitiam perveniat. Nunc de Exemplis & Testimoniis agendum, quæ nobis argumenta suppeditant *inartificialia* h. e. quæ potius ab Experientiâ & Memorîâ, quam ab Inventionem & Iudicio dependent.

II. Et

II. Et sanè, quomodo argumentum aliquod capi soleat ab Exemplo, jam vidimus *pag. 86.* Sed quia in Exemplo id probatur per factum, quod in Testimonio per dictum seu scriptum, ac adeo in ipso sensu parum intercedit diversitatis, non absurdum fuerit generaliter nunc agere de Testimonio.

III. Et sanè, quicquid ad hunc Locum dici potest, brevi hoc Canone concluditur: **QUALIS TESTIS, TALE TESTIMONIUM.**

IV. Cum igitur DEUS maximè sit infallibilis, ac ipsa Veritas: *A testimonio Divino argumentari licet affirmativè & negativè.*

*Deus dixit credentem fore salvum, E. fiet salvus.
Deus non dixit per opera electitia promerendam
esse gratiam. E. nemo promerebitur.*

Sed limita: In omnibus rebus à testimonio divino licet argumentari affirmativè. h. e. *Qc. Deus dicit verum est: sed saltem in rebus fidei licet argumentari negativè.* Unde non sequitur: *Deus de Materia prima, de Subiecto Summi Boni, de Monarchia vel Democratia &c. nihil determinavit in Scriptura. E. nihil de his credendum est.* Nam sanè Civilia & doctrinalia libero nostro iudicio relicta, DEUS tum noluit tractare nisi per accidens, cum ventilaretur quæstio nostræ Salutis. Unde viderint alii, quo successu Machiavellum è Libris Regum possint illustrare.

V. Deo subalternatur Natura rationalis, quæ instillante Deo certa & infallibilia fovet Principia. Inde, à testimonio *Naturæ rationalis licet argumentari affirmativè, non negativè.*

Sed limita 1. A testimonio *rationis recte non corrupta &c.* Quod enim Hobbesius Naturæ principium agnovit *Bellum contra omnes*, sanè omnes habuit contrarios, qui vel propria cogitatione, vel Scripturarum Sacrarum collatione melius judicaverunt de Statu recto s. perfecto.

Sic Machiavellus credit: *O. id esse legitimum, quod Principi est utile.* Ac adeo fidem quoq; simulari posse & denuo falli, sicubi requirat utilitas.

Limita 2. A testimonio *positivo non negativo*, h. e. dicere possumus. *Qc. natura rationalis ponit vel prohibet, id est legitimum vel illegitimum.* Sed non valet: *De quò natura tacet, id est illegitimum.* Nam e. g. Natura nihil constituit de *Venerationibus, nihil de Servitutibus, de Testamentis*: neque tamen si postea in ejusmodi constitutiones consenserunt vel omnes Gentes, vel unius Reipublicæ Legislatores, injustum quid creduntur constituisse.

Cæterum ad testimonium hoc referuntur omnia Principia prima, quæ Objecta sunt Virtutis Intellectualia, quam dicimus *Intelligentiam*, & cujus Pecuniarem aliqui disciplinam faciunt *Noologiam*: an nimis necessariam alii judicent. Sanè Disciplinarum Moralium Principia variè hætenus expoliuntur; postquam Grotius *Belle*

& *Pacis* suum *Jus* velut faciem animis politioribus præferre est visus.

VI. Aliquam certitudinem à posteriori habent sensus, in illis præsertim casibus, ubi constat decipi Sensum non posse.

Sic sanè firmum satis argumentum est: *Vidi oculis meis Johannem verberari à Carolo. E. verum est.* Firmum inquam est *ad credulitatem*, si vel maxime non sufficiat alteri *ad Persuasionem*.

Sed malè colligeres: *Vidi in nubibus signum stella cadentis, vidi tres vel duos Soles. E. Stella cecidit. E. Sol non amplius faciet Speciem Monadicam.*

Hinc solemus credere Historicis, qui propriam visionem ac præsentiam allegant, qualem Galli habent *Cominaum*, Germani nostri *Hubertum Thomam*: etsi fidem apud omnes non inveniunt, qui prælia pulvere & fumo confusissima, sua tamen oculorum acie sic fuerunt complexi, ut vel possint depingere.

VII. Probabilem Certitudinem facit Consensus saniorum hominum.

Hinc etiam Grotius in firmando suo Jure maximam partem provocat *ad Consensum Gentium*, ignarus interdum, an istæ Gentes tum principia rationis rectæ observassent.

Sanè omnes Scythæ ab hominum memoria usque ad hodiernos Tartaros & Cossacos consentiunt in justitiam Latrociniorum publicorum. Orientales consentiunt in Polygamiā? Indi-

ami in vagam libidinem, cum verò testimoni-
um hoc allegari nequeat efficaciter.

Unde limita: Certitudinem fieri, *non tam in judi-
cio interna honestatis, quam in rebus Politicis
& Doctrinalibus s. Artificialibus.*

e. g. Pulchra Puerorum etiam in negotio interna ho-
nestatis argumentatio est: *Pater dixit, colen-
dum esse Deum, tractanda studia, nemini adver-
sandum. E. faciendum est.* Sed si Pater corru-
ptus jubeat *sectari ebrietatem, vel ipse filium,
provocet ad aleam?* Videant igitur, quam pul-
chrè se defendant Probabilissimi Auctores, qui,
vel ex unius Doctoris opinione, probabilem
reddunt actionem conscientia maxime dubia,
imo reclamante, suscipiendam.

In Politicis credimus *Legislatori*; in Doctrinalibus
Artifici, quem præ cæteris agnoscimus excel-
lentiorē. Et hinc in defectu Legis Judex sæ-
pe refugit *ad Consensum & Auctoritatem Do-
ctorum, si non omnium, certè pleratumq., vel
probatorum.*

VIII. Certiora tamen evadunt hominum
testimonia, si accedat Ratio vel Demonstratio.

Sic Artifices sua produnt experimenta: Historici ex
eventibus & aliis circumstantiis probant,
quam verisimilis sua fuerit sententia.

Sed hoc tandem non est argumentari à Testimonio,
sed ab alio Loco, sive Effectus, sive Circum-
stantiarum &c.

IX. Quid multis? Testimonia ultimi generis splendorem excitant apud Oratores, qui sectantur externum applausum; non apud Doctores, qui demonstrandi officium suis humeris sentiunt impositum.

X. Facta hominum æquiparantur Testimoniis. Quod enim quis dicit, cum non adest agendi occasio; id creditur agere velle, cum tempus se offert: Et vicissim quæ tanti sunt, ut agantur, tanti sunt, ut dictione nostra confirmentur.

XI. Quod si è Factis s. Exemplis ita velis argumentari, ut quæ fortuna sequatur unius factum, ea etiam sperari debeat in facto alterius. e. g. *Alexander ad milites furiosos procurrens seditionem composuit. E. Imperator Galba id etiam sperare potuit*: Sanè prolixa opus Limitatione, ut saltem aliqua emergat Probabilitas.

XII. Primo enim *Qc. conspectum fuit in Exemplis omnibus*, Deinde, *quod conspectum fuit in Exemplis ne vel ab unâ circumstantia diversis, id tribui potest factis nunc contingentibus.*

† Sic si videas periisse Neronem, Caligulam, aliosque Tyrannos, conjectura valet: Ergo hic Tyrannus sicca morte non peribit. Quanquam & in his datur exceptio, ut qui hujus Seculi historias observant, mortuo Cromwello fateantur Tyrannum
† 2. Regicidam sicca morte occubuisse.

- † 2. Sed diversitatem ē Circumstantiis colligimus, *Nero, Caligula, Heliogabalus, Commodus & alii parum providi, dum confidunt potentia publicoque Civium timori, interierunt; E. Omnes positis his Circumstantiis sunt perituri. E. Cromwelus ab his circumstantiis alienus, ex hoc argumento non vidit pereundi Occasionem.* Interim satis de materia, quam in Rhetoricis exponere facilius est.

CAPUT XVII.

De Exercitio Locorum Topicorum.

I.

Qui sint Loci Topici, & quam breviter eorundem doctrina comprehendi possit, jam aliquot capitibus fuit demonstratum, sed ipsa hæc plana satis notitia, nondum sufficit discen-
tibus, nisi nunc succedat exemplorum apparat-
tus, cui accommodentur regulæ superius expo-
sitæ.

II. Præmonēbimus tamen nonnulla, prius-
quam de ipsis exercitiis dicere ingrediamur.

III. Primo famosa apud Aristotelicos est
Ramistarum secta, nomen indepta a Petro Ra-
mo, qui circa annum 1543. in Gallia inclaruit,
donec ipse Reformatus seu Hugonotta interi-

ret in Lanienâ Parisiensi. Is correcturus modum docendi apud Aristotelicos usitatum, Dialecticam dixit *Artem differenti*, ejusque duo facit adminicula: *Inventionem argumentorum, & iudicium de argumentis rectè disponendis*. Utriusque fundamenta quæsit e Locis Topicis, quorum occasione primum non voces saltem est interpretatus, quæ occurrunt in Prædicabilibus, sed etiam perrexit ad alios terminos, in Metaphysicis alioquin explicari solitos.

IV. At in hoc malè sibi prospexit Ramus, quod manifestum Aristotelis odium præ se ferret, cum tamen is omnia sua hausisset ex Aristotele, & sciret in tanta Aristotelicorum copia non de fore hostium copiam satis acerbam.

V. Et crediderim verò, nisi nodum sæpe quæсивisset in scirpo, & in qualibet Aristotelis definitione & divisione curiosulam nitens exercuisset industriam; sed potius Logicum suum dixisset Dilucidationem Topicorum Aristotelis, non defuturos fuisse ex ipsis Aristotelicis, qui vel excusarent vel sequerentur. Nam quoties Scholastici planè ab Aristotele, quos tamen toleramus & veneramur, quia nobiscum provocant ad Ducis Nomen.

VI. An novæ Religioni per Galliam tum succrescenti Methodum hanc Logicam volue-

rit applicare, rationisque libertatem in quavis probabilitate potentem ostendere fuerit conatus; aliorum esto iudicium.

VII. Interim, qui Topicam proponere iubentur, non negabunt consuli posse Ramistas, in Regulis & Exemplis copiosissimos: præsertim ex quo tempore Jcti etiam Logicæ Juridicæ præcepta ad hanc ipsam formam elaborare non dubitaverunt: saltem meminerint, separanda, quæ vel inane curiositatem, vel nimis supersticiosam Locorum & Conceptuum distributionem sapiunt.

VIII. Deinde notandum: Topicam hanc, Politicis & Jctis apprimè commodam disponi secundum voces è speculativa Philosophia petitas, quas mirum non est aliter interdum atque aliter accipi: siquidem ipsa Politica consistunt in hominum opinione s. imputatione, ut vario modo notiones secundas admittant.

† 1. Dabo Exemplum è Politicis, seu è Speciali Germanorum Politica, quam vocamus Jus publicum. *Quomodo Jurisdictio Territorialis dividatur à Regalibus?* Quæstio est variis responsionibus soluta. Wurmserus *Exercitat. 3. quæst. 7. fin.* vult distinguere ut Totum à parte. Mylerus de *Princip. cap. 36. num. 4.* differentiam agnoscit ut Generis & Spectrum. Struvius *Diff. de Superior. Territ. thes. 26.* differre eadem ait, ut Causam & effectum,

† 2. Nec

† 2. Nec est. cur aliquem contemnamus. Sic enim Anima nostra dici potest *Totum potestativum*, cujus partes sunt Intellectus & voluntas. Si abstrahas *Potentiam animæ*, quam ille jam exprimit, qui Totum potestativum vocat; *Potentia* hæc volut Genus sub se complectitur Species, *intelligendi volendiq; potentiam*. Si denique cogites ab ipsa Animæ natura profluere singulas Facultates, ut *Proprietates & Differentiæ*: *Causam* dicet Animam, *Effectus* Intelligendi & volendi facultatem. Ut valeat argumentatio Causalis: *Ubi est Ratio, ibi Intellectus, ibi voluntas*. Quamobrem pari licentia Conceptus de *Majestate* & ejus Analogo *Superioritate*, tanquam de Anima Resp. poterimus efformare.

IX. Hinc quilibet studeat loqui quàm accuratissimè; neque tamen alios aliter loquentes ab omni veritate putet aberrare: præsertim in Oratoris, quæ plerumq; ad rigorem in Logicis & didacticis observandū assurgere non solent.

X. Porro monendum, esse aliqua Argumenta ex his Locis deducta vel *Explicantia*, vel *demonstrantia* & *Probantia*, vel *amplificantia* & *Illustrantia*, quæ tamen quoad suam naturam ibi explicantur, cum doceri debet Praxis interpretandi.

XI. Quamobrem aliquam Topices utilitatem videbit Liber sequens de Methodo; nec

minorem commoditatem probabit Liber de Interpretatione. Nunc sufficiant Exercitia, quatenus ea versantur circa Probationem Thesi.

XII. Siquis enim Auditoribus suis Locorum modo expositorum Praxin velit reddere familiarem, duobus Exercitiis incumbat necesse est, 1. ut *Propositis clarissimorum Auctorum Sententiis, de medio terminis e variis Locis eruendo cogitare jubeat.* 2. *Ut in Syllogismis jam confectis Præmissarum probationem postulet.* Quantum enim hæc res tum expeditam Orationis elaborationem, tum ad accuratum disputandi usum contribuat, nemo rectius novit, nisi quem politioem reddidit experientia.

XIII. Utrumq; sic deducemus, ut, quomodo exempla queant subterni, clarum evadat.

Exercitium Topicæ in probandis Sententiis.

Nihil sane pulchrius est, quam in adolescentum memoriâ Sententias implantare futuras in vita & sermone utiles: eo quidem artificio, ut singulis diebus unica Sententia pristinis adjecta, velut nescientibus augere cumulum. At si crebra repetitio memoriâ reddiderit securam, ulterior industria ad
Exer.

Exercitia Chriarum progredietur, adeoque inveniendarum etiologiarum occasionem subministrat: Cui quidem labori, acuendis ingeniis commodo, quantum inserviat doctrina Topica, jam videbimus, adductis Sententiis, quas Optimi nostri Majores post illustratam Scholam legi voluerunt in Primæ Classis Auditorio.

Aristot. Turpe est ignorare, quod omnibus scire convenit.)

Etiolog. 1. è Loco Generis. O. Ignorantia est turpis, E. multo magis earum, quæ sciri quam maxime debent.

Etiolog. 2. è Loco Cause Efficientis. Talis ignorantia venit à supina negligentia, quæ rebus aded claris & obviis non vult invigilare.

Etiolog. 3. è Loco Comparatorum, & quidem minoris ad Majus. Si ignorantur, quæ sciri debent à singulis, adeoque facilius adesse possunt; quanto magis ignorantur reliqua; & quam pronum argumentum ad plenam ejusmodi hominis ignorantiam.

2.

Plato: Ridiculum est, cum quis sua ignoret, aliena scrutari:

Etiolog. 1. è Loco Contrariorum. Nam repugnat veræ Prudentiæ, cujus officium est cognoscere, quid sibi, non aliis tantum conducatur.

U 2

Etiolog.

Ætiolog. 2. è Loco Caus. Effic. Scrutandi enim hæc
Sedulitas non provenit ab Ardore sciendi;
quippe. alias inchoaretur à rebus propriis;
sed à stulta & planè inepta Curiositate.

Ætiolog. 3. è Loco Effectorum. Nam ignorantia
rerum propriarum affert damnum vel Con-
temptum; curiositas rerum alienarum parit
vel odium vel ludibrium.

3.

Augustin. Contumacia non sinit Homi-
nem corrigere.

Ætiolog. 1. è Loco definitionis. Nam Contumacia
est Vitium, in excessu peccans contemnendo
aliorum admonitiones. Sic qui neminem
audit, media correctionis jam velut pedibus
conculcavit.

Ætiolog. 2. è Loco Effectorum. Nam Contumacia
introducitur studium contradicendi, h. e. ho-
stem correctionis.

Ætiolog. 3. è Loco Adjunctorum. Contumacia non
sentit desiderium aliis placendi; E. etiam non
sentiet desiderium sua corrigendi.

4.

Publ. Syr. Cito ignominia fit Superbi glo-
ria.

Quasi dicas: *Superbus dum gloriatur, invenit igno-
miniam.*

Ætiolog. 1. è Loco Causa Effic. Nam adest causa i-
gnominie, odium eorum, qui superbis mori-
bus offendentur.

Ætio-

Ætiol. 2. è Loco Objecti. Nam gloriatio, jactantia non versatur circa Virtutem, sed circa res clementitas adeoque vanas, & ad ignominiam non immerito proclives.

Ætiol. 3. è Loco Generis. O. Mendax invenit ignominiam. E. etiam Superbus, qui quanto magis gloriatur, tanto minus abest à Mendace.

Cat. Maj. Libidinosa & intemperans adolescentia effectum Corpus Senectuti tradit.

Ætiol. 1. è Loco Definitionis. Effectum Corpus est, cui & justus calor, & debitus humor deest. Jam Libido & Intemperantia utrumque minuunt.

Ætiol. 2. è Loco Comparatorum. Si Veris iniquitatem tempestatem sequitur Autumnus parum fertilis: Cur talia sperare non debemus de Ætatibus humanis.

Ætiol. 3. è Loco Consequentium. Nam hanc pœnam Deus immittit post commissa flagitia.

6.

Eurip. Mali Viri Voluptates mala.

Ætiol. 1. è Loco Causa Efficient. Nam Qualis Causa, talis Effectus. Qualis Arbor, talis fructus.

Ætiol. 2. è Loco Generis. Nam cujus omnes actiones sunt mala, ejus etiam recreationes erunt tales.

Ætiol. 3. è Loco Oppositorum. Si Virtutis Adjunctum erit Voluptas honesta; Vitiorum Adjuncta fuerint voluptates inhonestæ.

7.

Aristot. Non omne quod apparet, verum est.

Ætiol. 1. è *Loco Cause Efficientis*. Nam qui res varias nobis exhibent, sæpe sunt deceptores.

Ætiol. 2. è *Loco Specierum*, vel si quis malit, *Exemplorum*. Orichalcum apparet aurum, nec tamen est. Barbatus Philosophus apparet doctus, nec tamen est &c.

Ætiol. 3. è *Loco Definitionis*. Nam verum est, quando conceptus consentit cum re. Sed omnis apparentia cum re non consentit.

8.

Aristot. Irasci in quibus non oportet, & non irasci in quibus oportet, hominis insipientis est.

Ætiol. 1. è *Loco Definitionis*. Nam Prudentia est, cum quis facere novit singula, ut oportet.

Ætiol. 2. ex eodem *Loco*. Nam insipientia est vel excedere vel deficere h. e. facere quæ non oportet, non facere quæ oportet.

Ætiol. 3. è *Loco Cause finalis*. Nam qui sic irascitur, nescit finem, cur Deus irascendi facultatem homini concesserit.

9.

Plato. Pejus est Injuriam facere, quam pati.

Ætiol. 1. *Loco Subjecti*. Nam passens potest esse Virtutis sectator; faciens non nisi malus.

Æti-

Ætiol. 2. è Loco Consequentium. Nam Injuriæ illationem sequitur mala Conscientia; passionem comitari potest Conscientia bona.

Ætiol. 3. è Loco Adjunctorum. Injuriam faciens habet bonorum odium, patiens eorundem favorem & misericordiam.

IO.

Aristot. Agere inconsultum, stultitiæ signum est.

Ætiol. 1. è Loco definitionis. Prudentia enim, Stultitiæ contrarium, est quæ jubet in omnibus respicere finem.

Ætiol. 2. è Loco Effectuum. Nam tali modo agens in eventu ludibrium invenit & damnum.

Ætiol. 3. è Loco Subjecti. Qui enim precipitantiam agendi semel amplectitur, vel est ignavus, ut cogitare nolit, vel stupidus, ut cogitare non possit.

II.

Cicer. Invidia Virtute parva, gloria putanda est.

Ætiol. 1. è Loco Subjecti. Nam hanc Invidiam pertulerunt homines præstantissimi.

Ætiol. 2. è Loco definitionis. Nam Gloria, est De prædicatio virtutis.

Ætiol. 3. ex eodem Loco. Nam Invidia est Confessio alienæ præstantiæ.

12.

Seneca. Turpissima est jactura, quæ per negligentiam fit.

Ætiol. 1. è Loco Consequentium. Nam ista jactura post se trahit aliorum censuram, velut de justa poena latantium; cum ex adverso jactura præter nostram culpam contingens mereatur misericordiam juvandeque promptitudinem.

Ætiol. 2. è Loco definitionis. Nam jactura turpis est, quam quis propria cautione potuisset avertere.

Ætiol. 3. è Loco Cause finalis. Homo creatus est ut agat; quo quis igitur ab hoc fine discedit longius, eo majorem incurrit turpitudinem.

13.

Quintil. Tam deest avaro, quod habet, quam quod non habet.

Quasi dicas: *Avarus non habet quod habet.*

Ætiol. 1. è Loco Consequentium. Nam deest Consequens h. e. usus divitiarum. E. etiam deest Antecedens s. vera possessio.

Ætiol. 2. è Loco Adjunctarum. Nam qui aliquid habet, istud potest alienare; cum vero ab Avaro absit hoc Adjunctum, nec possit alienare captivam suam pecuniam; merito dicitur non habere.

Ætiol. 3. è Loco Contrariorum. Nam Avarus habetur s. possidetur à divitiis, instar servi. E. easdem ipse non habet, quod convenit Domino.

14. *En-*

14.

Eurip. Loquacitas & mala conversationi, & inutilis Civitati.

Ætiol. 1. *è Loco Effectorum.* Nam loquacitas parit sive contemptum, sive inimicitiam. Quis vero conversetur cum contempto? quis Civitatem credat regi posse ab homine minus amico.

Ætiol. 2. *è Loco Causæ Finalis.* Nam Loquacitatis finis est, sive propria gloria, dum nostra laudamus; sive ad alium directa adulatio, dum alios nimium deprædicamus: sed utrumque nec amicitiam Conversationi necessariam, nec prudentiam Civitati utilem confirmat.

Ætiol. 3. *è Loco Adjunctorum.* Loquaces quia tantum vix sciunt, quantum continuis sermonibus necessarium est, plerumque mentiuntur, ex Proverbio: *Loquaces aut multa sciunt, aut multa fingunt.*

15.

Plato. Non convalescit Planta, quæ sæpius transfertur.

Seu ut reddam sensum proprium: *Adolescens sæpe mutans Magistros & Scholas, non fit eruditus.*

Ætiol. 1. *è Loco Antecedentium.* Nam Eruditio non sequitur, nisi antecedit Industria constans.

Ætiol. 2. *è Loco Adjunctorum.* Nam quælibet Schola diversis libris, diversis informandi modis gaudet, quibus qui velit advescere, constanti sane labore id impetrandum est.

Ætiol. 3. è Loco Causæ efficientis. Nam talis mutatio
vel provenit ab impatiente negligentia, vel ab
improvida festinatione: quas utrinque novi-
mus Eruptioni maximè noxias.

16.

Memorand. Homo sanus otiosus, quam febricitans multò miserior.

Ætiol. 1. è Loco Subiecti. Nam illa miseria tangit
animam, ista solum Corpus.

Ætiol. 2. è Loco Agentium. Nam illa miseria non
admittit medicos, sicut ista.

Ætiol. 3. è Loco Consequentium. Nam ista miseria
sperare semper jubet meliora; illa sperare non
potest nisi deteriora.

17.

Seneca. Ebrietas nihil aliud, quam infania vo-
luntaria est.

Ætiol. 1. è Loco definitionis. Infania est, cum usus re-
sponsionis impeditur.

Ætiol. 2. è Loco Effectuum. Nam actiones Ebrio-
rum nullatenus absunt ab actionibus furioso-
rum.

18.

Salustius. Discordia maxima dilabuntur.

Ætiol. 1. è Loco Contrariorum. Nam Concordia res
parva crescunt: ergo Contrarium habebit
contraria predicata.

Ætiol. 2. è Loco Consequent. Nam Discordia solvit
com-

commune vinculum; ergo sequitur communis ruina.

Ætiol. 3. e Loco Exemplarum. Nam in omnibus historiis id probatum est, Ruinas illustriores provenisse à Discordiâ.

Hæc de Exercitio Sententiarum, quod quantum conducatur Amplificationibus Oratoriis cum Logicâ conjungendis, dici non potest. Neq; tam pauper quis fuerit, ut vel Sententiæ desint, vel in tanta Fontium copiâ, rationes. Sed videbimus nunc de Syllogismis.

Exercitium Topicæ in probandis Syllogismis.

Qui ad disputandum procedunt, noverint Opponente non probante, absolvi Respondentem: adeoq; nihil vocent in controversiam, nisi de probatione Præmissarum vel clarissimarum constet. Quippe ridiculum est, provocare ad Propositionis claritatem, neq; tamen claritatis indicium dare posse. Quamobrem cum & hic Topica maximam suam testetur utilitatem, præparatorium hoc excolendæ disputationis Exercitium, non immerito nunc exemplâ invenit aliquantum prolixiora.

Ubi non est plenum delictum, ibi locum non invenit plenum supplicium.

Impeccante puero non est plenum delictum.
E. &c.

Prob. Maj. Nam supplicium est delicti Consequens: in quo igitur sensu ponitur Antecedens, in eo etiam ponetur Consequens.

Prob. Min. 1. a Definitione pleni delicti: Est quod suscipitur a sciente & volente.

2. a Subiecto s. Puero peccante: Is nondum habet intellectus & voluntatis plenarium usum.

Qc. non est in hominis potestate, id non est Summum Bonum.

Atqui honor non est in hominis potestate.
E. &c.

Prob. Maj. Hoc enim est Summi Boni necessarium. Requisitum seu Adjunctum: inde negato Adjuncto necessario, negatur Subjectum.

Prob. Min. e Loco Disparatorum: Honor dependet ab hominibus, qui sunt extra nos, dum consentiunt in Opinione Virtutis nostrae. E. Quod ab aliis dependet, id non est in nostra potestate. Siquidem quod tribuitur uni Disparatorum, id removetur ab altero.

Qc. verti potest in abusum, id non est Summum Bonum.

Eruditio verti potest in abusum. E. &c.

Prob. Maj. Nam abusus est malus: atque adeo duo Contraria non possunt esse in uno Subjecto.

Prob. Min. Nam Eruditionis Objectum in operando esse potest, materia vel Hæretica, vel fraudulenta, vel noxia.

4. Qc.

4.

*Qc. proponit Conservationem Societatis
humanae, id est bonum,
Statistica proponit hanc Conservationem.
E. &c.*

Prob. Maj. Nam quicquid proponit optimum finem, id est bonum. Jam esse hunc finem negotiorum humanorum, nemo dubitat, nisi qui nescit hominem esse animal sociale vel politicum.

Prob. Min. è Loco Notationis. Nam Statistica est, quæ Salutem Status seu constitutæ Reip. observat.

5.

*Malus Paterfamilias non potest esse bonus
Reip. Gubernator.*

Prodigus est malus Paterfamilias. E. &c.

Prob. Maj. 1. De quo negatur, quod magis probabile & facilius est, de illo negatur, quod minus probabile & difficilius est.

2. Nam communes sunt virtutes Oeconomi & Politici.

Prob. Min. Qui evertit Familiz finem h. e. Conservationem, & meliorationem, ita malè gerit Familiam.

6.

Qc. non amatur, non potest vocari laudabilis Princeps.

Avarus non amatur. E. &c.

Prob.

Prob. Maj. 1. Ubi deficit causa, ibi deficit effectus.
Jam laus in laudantis arbitrio collocata, non
venit nisi ab Amore.

2. Nam laudabilis Princeps definitur, quod habeat
omnes virtutes huic officio debitas, adeoque
non modo, quas adhibeat promerendæ Exi-
stimationi, sed etiam quæ faciunt ad Amo-
rem.

Prob. Min. Nam Avarus eripit vel non porrigit pe-
cuniam à singulis amatam. E. qui subtrahit
aliis, quod acceptissimum est, is odium in-
currit, adeoque non possidebit alterum con-
trarium.

7.

*Qc. est Instrumentum Virtutis, id non con-
temnitur à Sapiente.*

*Opulentia est Instrumentum Virtutis.
E. &c.*

Prob. Maj. 1. à Definitione Sapientis; qui versatur
circa id, quod optimum est, h. e. Virtutem.

2. Qui vult effectum, non contemnet Instrumenta,
sine quibus tam commodè non sequeretur
effectus.

Prob. Min. è Loco Speciei: nam Opulentia est In-
strumentum Liberalitatis.

8.

*Qc. in honestis Occupationibus est instar
Medicinae, non debet improbari.*

Recreationes licitæ tales sunt. E. &c.

Prob. Maj. Nam Causa, quæ conservat, non destruit.

Itam, nec aliunde fit inhonesta, ea ipsa est honesta.

Prob. Min. Nam viribus exhaustis occasionem suppeditant, quâ recolligantur vires.

9.

Qc. Studiosos à progressu prohibet, id est fugiendum.

Philautia hoc facit. E. &c.

Prob. Maj. Nam repugnantia de se invicem non debent prædicari.

Prob. Min. Nam Philautia impedit causam progressuum, Diligentiam; Quippe cur simus diligentes, si cuncta credimus jam à nobis intelligi?

10.

Qc. est nota temeritatis, id debet abesse à Studio.

Continuum Novitatis studium est nota temeritatis. E. &c.

Prob. Maj. Studiosi Adjunctum esse debet Circumspectio & Attentio, ne decipiatur in acquirenda rerum notitia. E. abesse debet Adjunctum his Contrarium, Temeritas.

Prob. Min. à Definitione Temeritatis, est vitium animi festinantis conjunctum cum contemptu alieni consilii, & neglectu propriæ deliberationis. Jam Novitas h. e. quotidiana consiliorum mutatio, præsupponit consilii ac deliberationis defectum,

11. Qc.

II.

Qc. est optimus thesaurus, id amitti non debet thesaurorum deteriorum gratia.

Bona Conscientia est optimus thesaurus. E. Bona Conscientia non debet amitti aliorum thesaurorum gratia.

Et per consequens.

Divitiarum causa violari non debet Conscientia.

Prob. Maj. Finis non potest esse deterior mediis; quod tamen contingeret, si velut aureo hamo piscaturus, pecuniam redimetem tranquillitate Conscientiæ.

Prob. Min. Versatur enim circa Objectum pretiosissimū: siquidē Conscientia est hilaritas ē contemplatione virtutū exercitarum procedens.

12.

Qc. non tangit felicitatem animi, ejus absentia nos non reddit infeliciſſimos.

Atqui Opulentia non tangit &c. E.

Prob. Maj. Nam præcipuum felicitatis Subjectum est animus; ac proinde quicquid nihil juris habet in Subjectum, id evertere simul non potest ejus Adjunctum.

Prob. Min. 1. Nam Opulentia ne tangit quidem Corpus. E. dum ne minus quidem potest, majus non poterit.

2. Nam sola virtus & Eruditio constituunt animi felicitatem.

13. *Qui*

13.

Qc. provocat industriam, id est medium excitande Virtutis.

Æmulatio provocat industriam. E. & c.

Prob. Maj. Nam Virtus est Operatio: Operationis Causa efficiens si non proxima, certè remota & impellens est Industria.

Prob. Min. Nam Æmulatio est dolor de aliena præstantia, conjunctus cum studio imitandi.

14.

Qc. jubetur inservire Societatibus humanis, ab eo requiritur Eloquentia.

Politicus jubetur inservire & c. E.

Prob. Maj. Nam solus Sermo est medium, quo suadente impetratur finis seu commoditas publica.

Prob. Min. Nam Politica est Prudentia Civitatem, adeoq; omnes in eâ Societates bene ordinandi, constituendi & conservandi.

15.

Qc. Animum assuefacit variis hominum moribus, id conducit Politicæ.

Peregrinatio assuefacit. E. & c.

Prob. Maj. Nam Politicus vult Consequens h. e. prodèssè hominibus. E. necessarium erit hoc Antecedens, nosse mores hominum, quibus conferenda est utilitas.

Prob. Min. Nam Peregrinatio nos immiscet hominibus

nibus nulla nobis notitia devinctis. E. vel coacti aliorum moribus obsecundare discimus, nisi velimus contemni & negligi. Etverò Assuetudo, de qua loquimur, est cum observare alios potius, quam nosmetipsos, ac inservire aliorum voluntati magis, quam nostræ voluntati incipimus.

Sed ex his facile constabit, quantum ab istis exercitiis instructos esse velim, quicunq; provectorum studia sibi cupiunt commendari. Et sanè præsupponitur aliqua disciplinarum notitia, si rem in disciplinis obvias probare debeamus: Ut adeò non repugnem provectiores manuduci ad Systema discipline realis, cujus theses examinandi, disponendi, demonstrandi ac disputandi materiam suppeditent. Sic enim cum larvis & umbris, velut illi, qui non nisi theses Logicas ventilant; sed cum rebus ad solidiorem eruditionem pertinentibus, sibi rem esse cognoscent. Ceterum placet imprimis Ethica, vel ideo, quod Juvenes alioquin ad Virtutis Praxin informandi, duplicem hauriunt usum, dirigendi Intellectus, & observanda Conscientiæ. Et hoc tanto magis me permovet, ut Libro sequente non Practicarum modo, sed reliquarum quoq; disciplinarum Systemata proponerem.

De Methodo in Genere.

L

X 2

† Cum enim pars superfluit, aut oritur Tautologia, h.e. inutilis & ad nauseam facta repetitio; vel ex alia disciplina præter necessitatem adducuntur quæstiones. Sic qui Politicam aggrediuntur, etsi cognoscere deberent, planè per accidens tractari doctrinam de minoribus Societatibus, ut etiam à nobilioribus Politicis, *Lipso, Boxbornio &c.* salva Conscientia potuerint omitti; tamen vix credunt satisfactum officio suo, nisi è Theologicis Locum *de Magistratu & Conjugio*; è Commentariis Juridicis Titulum *de Servitutibus, de Nuptiis, de Patriâ Potestate* exscripserint. Multo minorem non nemo Causam habet extendendi doctrinam suam Logicam, qui nullam cum adversariis suis controversiam reciprocare potest, nisi Caput de Propositione verâ & falsâ vel ad integri Libri magnitudinem jubeat excrecere: *Propositio Vera est, qua cum re consentit e.g. Summum Bonum consistit in Vita beata. Metaphysica est Sapientia, &c. Propositio Falsa est, qua cum re dissentit: e.g. Summum Bonum consistit in operatione Virtutis, Metaphysica est Scientia &c.* Quasi vero satis non fuisset proponere Exempla sensibus etiam puerilibus obvia. *Silex est Lapis. Silex est Lignum*: quibus certè confirmandis tot folia non fuissent consumpta.

IV. Deinde *Notiora præcedant, sequantur ignotiora,*

† Hæc

† Hæc erat ratio, cur superius de Propositione & Syllogismo citius ingrederer dicere, quàm de Terminò simplici. Citius enim e.g. ostendere poteram, quid esset *Prædicare & Prædicatum*, quàm quid vocari deberet *Prædicabile vel Prædicamentum*.

V: Tandem *Partium debita sit connexio*,

† 1. Ipsa dispositionis vox præsupponit Partes inter se distinctas, & ita quidem distinctas, ne peccent contra regulas pag. 227. seqq. de divisione propositas. Sed tamen quia Partes singulæ ad Unam sive disciplinam sive Quæstionem spectant, magna certè Methodo inferitur injuria, si pro lubitu scribatur, quicquid in buccam venit, nec præ oculis versetur Harmonia, quæ communi velut vinculo priora cum posterioribus notitiæ & memoriæ gratiâ conjungat.

† 2. Hoc vitio plerumque laborant, qui nimio Collectaneorum apparatu obruuntur, adeoque dolent, si data occasione reservari quicquam debeat intra Locorum communium claustra. Hinc illa digressionum, Illustrationum, Parentheson monstra, præ quibus ab ipso scopo seductos, in obscuritate relictos, & intra æternam ignorantie Parenthesin sese conclusos non immerito Lectores conqueruntur. e.g. Jussus quidam respondere, *cur Savedra Majestatem nominasset Reip. animam? & cur idem Au-*

*Et*or postea Animam dixisset Prudentiam & Estimatiōem: multa exornabat de Anima, num- per educem, vel per inducem, vel per traducem adveniret homini generando: Quasi verò in hoc tertio vel minimum quæstionis momentum consisteret.

VI. Methodus Universalis vel est *Synthetica*, s. *Compositoria* h. e. quæ procedit à notitiâ partium seu Rerum distinctarum & Simplicium ad notitiâ Unius, seu rerum Compositarum. Vel *Analytica* seu *Resolutoria*, quæ procedit à Notitiâ unius Compositi, ad notitiâ partium, seu rerum distinctarum.

VII. Methodus Particularis vel est dispositio *Termini simplicis*, vel *integræ Propositionis*. Sed utrîque apparent vestigia Methodi tum Synthetici tum Analytici, sive rem evolvas *Didactice* per Locos Topicos, sive *Polemice* per refutationem Adversariorum.

VIII. Equidem est etiam Methodus *Naturalis* s. *Inartificialis*, quæ nullis regulis constricta, ad rem tractandam sese accommodat: sicut Historicorum optima Methodus est, sive *Anno- rum res gestas conjungere*, sive *singularum Rerum publ. negotia separatim exponere*, pro- ut *factorum Ordo* legentibus vel experienti- bus olim fuit oblati. Idem Physici observant, cum ad *structuram Corporis Humani in Ana- tomicis se accingunt*.

IX. De

IX. De singulis ita videbimus, ut Exemplorum apparatus integrum Myſterium aperiat. Imo ne quis indigeat Hexilogiâ, neque tamen, in modo ſciendi relictum ſibi doleat impedimentum, potiorum diſciplinarum fines ac ambitus breviter ordinatos proponemus. Ipſa enim experientia me docuit, poſtquam Scholaſtica informatio ſuperficialeſ hanc Syſtematum cognitionem inſtillaret, quantam mihi Lux, in Collegiis Academicis, fuiſſet accenſa, & quàm feliciter in colligendis rebus occuparer, cum de reſpoſitorilis jam eſſet proſpectum.

CAPUT II. De Methodo Synthetica & Analyticâ.

I.

Methodus Synthetica à ſimplicibus & diſtinctis procedit ad Compoſita: Quamobrem Locum habet commodiſſimum in Diſciplinis Theoreticis, ubi à Principiis proceditur ad Principiata, vel à Cognitione Genêris ad notitiam Spêcierum.

II. Sic enim ſe habet Doctrina Phyſica, cujus Objectum, ſeu ut in Demonſtratione vocatur, Subjectum eſt CORPUS NATURALE.

Hujus considerantur

PRINCIPIA

INTERNA

Materia, cujus Proprium Quantitas.

*Forma, cujus Propria vel Consequen-
tia sunt Qualitates.*

EXTERNA

*Efficiens, h. l. Universalis Deus, Natura,
Cælum.*

*Finis, Conservatio & Connexio Uni-
versi.*

PRINCIPIATA h. e.

*Affectiones s. Proprietates Corporis Na-
turalis, quæ ex istis Principiis de-
monstrantur.*

1. Corpus habet Quantitatem.

Probatur è Principio: *Materia est Quanta.*

2. Corpus habet Qualitatem.

Probatur: *Forma est Origo Qualitatum.* Et porro:
Ex diversitate Formarum diversa Qualitas. Ignis
est calidus, Aqua frigida &c.

3. Corpus est in Loco.

Prob. Nam habet terminos quantitativos, qui ad-
mittunt alterius Corporis extremam superfi-
ciem.

4. Corpore est in Tempore.

Prob. Nam habet Causam efficientem h. e. Na-
turam, quæ omnia successivè producit: & con-
se-

servat: adeoque in omnibus datur Prius & Posterius.

5. Corpus est mobile.

h.e. admittit Generationem & Corruptionem.

Nam Materia est apta ad recipiendas omnes formas, & Natura semper operatur in producendis formis.

admittit Augmentationem & diminutionem.

Nam Materiae possunt addi partes ad partes.

admittit Alterationem.

Nam Qualitates, quas Forma post se trahit, recipiunt magis & minus.

admittit motum localem, eumque

NATURALEM, *vel enim Grave est ut descendat, vel Leve ut ascendat, vel Animale, ut potentiam habeat Locomotivam.*

VIOLENTUM.

Habet enim Superficiem, qua potest impelli ab alia superficie.

III. Sic absolvitur Physica Generalis: patetque adeo Methodum Syntheticam primò quærere *Quod & quid sit Subjectum?* Deinde *quæ Subjecti Proprietates & Principiis demonstrantur?* imò subungi simul posse *Enumerationem specierum.*

† Quod si quis Corporum Naturalium Principia facere velit Quatuor Elementa, *Ignem, Aërem, Aquam & Terram:* vel si quibusdam placeant

Mineralia, *Sal, Sulphur, Mercurius &c.* non minus è Temperamento Qualitatum ex isto coalitu concurrentium probari poterant Corporum Naturalium Proprietates.

VI. Species Corporum Naturalium sic se habent, ut de singulis minutæ velut disciplinæ, Methodo Synthetica queant construi.

Sic de Meteoris h. e. Corporibus imperfectè mixtis multa habemus, quæ constituunt **METEOROLOGIAM.**

Sic de Metallis, imo de quovis Metallo in specie, demonstrari possunt certæ Proprietates.

De Plantis peculiarem habemus Disciplinam, Medicis præcipuè dicatam, quæ recepto Nomine vocatur **BOTANICA.** Nec adeo mutata est Herba, quæ positis certis Principiis demonstrari non patitur suas Affectiones.

De Animalibus Tractatum aliqui vocant **ZOOLOGIAM**, imo specialius de Avibus **ORNITHOLOGIAM**, de Piscibus **ICHTHYOLOGIAM** &c. Ubi iterum de singulis probantur certæ Proprietates.

Tandem venit doctrina de Homine s. **ANTHROPOLOGIA**, quæ partim spectat Corpus, & Proprietates inde demonstrandas relinquit Medicis, tum qui **ANATOMICEN**, tum qui **NOSOLOGIAN** & reliqua tractant, partim refertur ad Animam, cujus accuratior doctrina quibusdam audit **PSYCHOLOGIA**, ita ut subinde novum occurrat Subiectum, de quo per certa Principia demonstrari debeant novæ Proprietates.

V. Methodus Analytica consistit in resolvendo, ac optime accommodatur Disciplinis Practicis, quæ primo quærunt de Re una & Composita, *Quod sit Subjctum? Quis Subjecti Finis?* Deinde ostendunt varia & distincta. *Quibus Mediis Finem liceat indipsi. e. g.*

ETHICA considerat

SUBJECTUM. *Hominem rationis capacem.*

FINEM. s. Summum Bonum.

Primariū, *Virtutem & Bonam Conscientiam.*

Secundarium, *Vivendi commoditatem, Amicitiam, &c.*

MEDIA.

*Leges s. Juratum Naturalia omnibus Homini-
bus inscripta, tum Positiva, quæ vel
Deus expresse, vel per suos Ministros s.
Magistratus promulgat.*

*Consilia, quæ persuadendi potius vim ha-
bent quam cogendi.*

POLITICA considerat

SUBJECTUM. Rem publicam s. Societatem
Hominum.

FINEM s. Summum Bonum.

Primarium. *Virtutem quæ Civis sanè
reddit felicissimos.*

Secundarium. *Sufficientiam h. e. vivendi
Commoditatem & Securitatē.*

MEDIA.

Leges Gentium & Civiles.

Consilia Statistica, de servanda Status Ratione.

VI. Aliqui Practicas has Disciplinas dispo-
nere voluerunt more Mathematicorum. Uti
enim omnia procedunt Methodo Synthetica,
non tantum ut à lineis ad Superficiem, à Super-
ficie ad Corpus h. e. semper à simplicioribus ad
Composita fiat progressio; sed etiam ut subin-
de præmittantur definitiones, *quæ declarant*
Subjectum, Postulata & Axiomata, *quæ vim*
habent Principiorum, Demonstrationes, *quæ*
Affectiones & Conditiones Subjectorum è cer-
tis Principiis deducunt: Ita etiam datis Perso-
narum & Societatum moralium definitioni-
bus, communia Postulata & Axiomata allegant,
à quibus de justitia vel injustitia h. e. de Bonitate
& malitia actionum ferri queat Judicium.

VII. Sed ista Methodus non pertinet ad in-
tegram Disciplinam. Præsupponitur enim
Doctrina de Fine, & inde mirum non est, Me-
thodum Analyticam obtinere in Doctrinâ Ci-
vili universim; Methodo Synthetica ulterius
pertractari aliquam ejus Partem.

VIII. Spectemus etiam ad Disciplinas Su-
pe-

periores, Theologiam, Jurisprudentiam & Medicinam. Et Theologia quidem aliis Synthetica, aliis Analytica Methodo pertractatur. Quibus placet Synthetica, sic dicunt.

PRINCIPIUM COGNOSCENDI est *Sacra Scriptura.*

OBJECTUM est DEUS, qui secundum Principia è sacris petita variè cognoscitur. Absolutè quoad *Unitatem & Trinitatem.*

Relatè,

Ad omnes Creaturas, quas creat & conservat, speciatim ad hominem, qualis

Ante Lapsum in statu Innocentiæ

Post Lapsum in statu

Iræ & Peccati,

Reconciliationis s. Gratiæ. Ubi conside-

ratur Deus Eligens, & Exequens

Mittendo Filium, vocando, justifi-

cando; Homo Divinam hanc Gra-
tiam recipiens.

Futuræ Vitæ.

Quibus placet Analytica, sic procedunt.

SUBJECTUM est *Homo Peccator quatenus est justificandus & beandus.*

FINIS est

Ultimus Beatitudo æterna,

Intermedius Justificatio h. e. Peccatorū remissio, Justitiæq; Christi per fidem imputatio

MEDEA *quæ spectantur*

Ex parte Dei, *cujus præmittenda Cognitio,*
Verbum Legis & Evangelii.

Sacramenta *quæ vel V. T. vel N. T.*

Ex parte nostra.

Fides *cujus Antecedens Contritio. Consequens*
Propositum Bonorum Operum.

IX. Jcti ab usitata Justiniani Methodo non digressuri, *De Personis, Rebus & Actionibus* doctrinam suam instituunt: sed si quis scire velit, an Synthetica an Analytica Methodo suum debeant ordinem? Triplex sane Tractantium Scopus est. Primo enim scire aliqui simpliciter volunt, quid contineatur in Legibus. Deinde aliqui pergere ulterius conantur ad Prudentiam Legislatoriam. Tandem aliqui Practicam hanc Disciplinam practicè absoluturi, Prudentiam eruunt Judiciariam.

Quos primo nominavi, Methodus juvat Synthetica. Nam Objectum est *Jus civile seu id, quod in Civitate justum est*; Principia sunt *ipsa Verba Verborumq; tacita vel expressæ rationes*: unde probatur, *quomodo se habeat Jus civile, circa Personas, quomodo circa Res, quomodo circa Actiones.* Nisi malis Objectum constituere triplex, *Personas, Res & Actiones*: de quibus è *Legislatoris voluntate* probatur, *quid justum sit vel injustum.*
Alte-

Altera Classis quo propinquior est Politicæ, eò majorem usum sentit à Methodo Analyticâ. Nam Subjectum est *Societas Civilis*; Finis *Concordiæ & Litium commoda Compositio*. Media sunt *Statistici respectus*, quibus fundantur ac probantur *Leges*.

Ultima Classis fatetur sibi quidem adesse Methodum Syntheticam: sed in universo Corpore Juris non occurrere quid præter Principia. Subjecta de quibus demonstrari per hæc *Leges* debeat *Justitia* vel *Injustitia* tum demum afferri, cum quis in Tribunali constitutus negotia civium dirimenda suscepit. Adeoque completè hanc doctrinam fovere videntur, qui scripserunt *Consilia*.

X. Medicina varias habet Partes, **PHYSIOLOGIAM**, quæ naturam Corporis humani indagat, speciemq; seu partem nobiliorem agnoscit **ANATOMICEN**. Porro **PATHOLOGIAM**, quæ agit de Morbis. **SEMIOTICAM**, quæ inquit in Signa Sanitatis ac morborum. **HYGIENAM**, quæ docet, quomodo conservanda sit Sanitas præsens; **THERAPEVTICAM**, quæ versatur circa restitutionem Sanitatis amissæ. Postea **CHIRURGICAM**, quæ externis instrumentis & operationibus sanitati venit in auxilium, **PHARMACEVTICAM**, quæ proponit mitiones & præparationes Medicamentorum, hodieq; nobilissimam habet partem **CHYMIAM**.

XI. Sin-

XI. Singulæ separatim agnoscunt Methodum Syntheticam: quippe positis Principiis è Physica petitis, demonstrantur sive probantur Affectiones e. g. Hominis, Morborum, Medicamentorum &c. Sed si conjunctim easdem examines, Methodum continent Analyticam h. m.

MEDICINA proponit

SUBJECTUM *s. Hominem Sanandum.*

Huc pertinet **PHYSIOLOGIA.**

FINEM, *qui agnoscitur*

Positivè, *b. e. Sanitatem.*

Negativè vel Remotivè *b. e. Morbos.*

Hæc est **NOSOLOGIA s. PATHOLOGIA.**

MEDIA eaq;

Principalia, *quæ proponuntur*

in **HYGIEINA & THERAPEVTICA.**

Instrumentalia, *quo referas*

SEMEIOTICAM, CHIRURGICAM, PHARMACEVTICAM.

XII. Forſan quis interrogaverit, quæ Methodo gaudeant Diſciplinæ Inſtrumentales, *Grammatica, Rhetorica & Logica.* Sed breviter reſpondebimus undiquaq; obtinere Syntheticam. Quippe à Simplicioribus ſemper procedimus ad magis compoſita, *Grammatica à literis & Syllabis ad voces, inde ad Vocum Conſtructiones* progreditur. *Rhetorica Inventionem & diſpo-*

Propositionem velut Partes Orationis simpliciores primo inspicit, donec pergat ad *Elocutionem*. Logica naturam *Terminorum*, *Propositionum* & *Syllogismorum* ordine considerat, donec in *Principiis* in Praxi utatur ad ostendendas *Proprietates* seu *Artificia*, quibus gaudet *Modus Sciendi*.

III. Equidem habent etiam Concionatores in explicandis suis Textibus Methodum, quam vocant Syntheticam vel Analyticam. Quia tamen ea Explicatio accedit ad Naturam Interpretationis, ipsam hanc vim spectabimus Libro sequente. Nunc enim Ordo nos vocat ad Methodos particulares.

CAPUT III.

De Methodo Particulari.

I.

Methodus Particularis est, cum aliqua Discipline particula vel *Philosophicè* & *Logicè* in Disputationibus, vel *Rhetoricè* in Declamationibus & Persuasionibus ordine venit pertractanda.

II. Talis vero Particula vel esse potest Terminus Simplex, e. g. *Rosa*, *Aurum*, *Pax*, *Justitia*, vel integra Quæstio constans Subjecto & Prædicato. e. g. *an Rosa extitet Capitis gravædinem?*

dinem? an Aurum sit ejiciendum è Rep.? an Pax cum infidelibus sit secura? an Justitia rigidiſſima ſit ſumma injuria? Communiter dicimus, Thema vel eſſe *Simplex* vel *Conjunctum*.

III. Et major quidem Methodi particularis neceſſitas, quàm Universalis: ſiquidem pauciſſimi accedunt ad integras diſciplinās proprio Marte ordinandas: at unius vel alterius diſſertationis curam refugere nemo poteſt, qui ſimul nolit ejurare characterem Eruditi.

IV. Exhibebimus Tabulam, quantum ſequentibus Capitibus vel quoad Regulas, vel quoad Exempla debeat expectari.

METHODUS PARTICULARIS

verſatur circa

THEMA SIMPLEX, idq;

THEORETICUM, cujus illuſtratio venit à Locis
Topicis tractatis.

Syntheticè, cum poſitis Partibus, Cauſis, Adjunctis, Contrariis &c. tandem eruitur deſinitio. Sic enim à ſimplicioribus datur progreſſus ad Compoſitum.

Analyticè, tum poſitâ primum Deſinitione proceditur ad ſingularem & diſtinctam partium explicationem.

PRACTICUM, tractandum

Philosophicè, reſpectu Subjecti, Finis & Mediorum.

Rhetor.

Rhetoricè, *ab Honesto, Utili, Jucundo, Necessario.*
THEMA CONJUNCTUM ventilandum.

Positivè. *Dum* 1. *Status, Controversia formatur.*
 2. *Principia, Pracognita, ac ipsa terminorum,*
significationes explicantur. 3. *Theseos affir-*
mate vel negata Rationes sibi invicem subji-
untur.

Polemicè, 1. *dum Adversariorum Principia destru-*
untur; 2. *Negationis varie rationes proponun-*
tur.

THEMA MIXTUM, *quod è Consideratione Thematica*
Simplicis procedit ad

Porismata s. Confectaria, qua fluunt è doctrina.

Quæstiones dubias, quibus obscuratur doctrina.

CAPUT IV.

De Methodo Thematicæ Simplicium.

I.

THema simplex vel explicatur *Theoreticè*,
 ut Lector seu Auditor ad ejus perveniat no-
 titiam; vel *Practicè*, ut notum evadat, quid
 faciendum sit vel omittendum.

II. Theoretica tractatio versatur circa Defi-
 nitionem è Locis Topicis illustrandam. Adeoq;
 cum antecedit Illustratio, Ordo videtur Syn-
 theticus, cum sequitur, Ordo adest velut Analy-
 ticus.

III. Videbimus primo Definitionem illustratam Syntheticè. Quod si enim occurrat occasio loquendi de PHILAVTIA corrupta, sic ordinaretur dispositio.

NOMINIS notatur

Etymologia, derivatur enim è Græco, ac denotat Amorem sui ipsius.

Homonymia: non intelligitur Amor rectus, qualem designat Deus, dum jubemus Proximum amare tanquam nosmetipsos; sed corruptus.

Ipsius REI notatur

Causa efficiens

Remota, Appetitus corruptus, qui dominatur rationi, ac impellit homines ad ineptam gloria cupiditatem.

Proxima, Parentum vel Præceptorum indulgentia; intempestiva aliorum adulatio; quin & simulata depradicatio vel admiratio.

Causa Finalis

Directa est Honor proprius.

Indirecta est, Aliorum fortasse meliorum, contemptus.

Causa Materialis s.

Objectum

Est aliquod Bonum vel verum vel apparens, idque sive Corporis sive Animi & Fortunæ. Nam aliqui sibi placent quoad Formam; Robur,

Staturam &c. aliqui Eruditionem, Eloquensiam, Agilitatem, aliqui tandem Nobilitatem, Opulentiam, Patronorum Copiam extollunt.

Subjectum

Est Persona secundum certas Conditiones consideranda: est Studiosus, Miles, Mercator, Aulicus, imo ut loqui solemus, Est NIHIL.

Causa Formalis

Est ipse Excessus, qui tanto Major est, quanto plura sunt vitia, quibus suam debet structuram.

1. peccat contra veritatem, quod sibi tribuit, quae non habet.
2. peccat contra iustitiam, quod proxima suum honorem it ereptum.
3. peccat contra modestiam, quod nimius est in quarendis honoribus.

Adjuncta, quae comitantur Philatiani.

Cupiditas Ricandi.

Proclivitas ad Iram & Invidiam.

Sublimitas in externis nutibus & gestibus.

Effecta, vel si malis dicere Consequentia.

Odium apud alios.

Ludibrium & Stultitiae opinio.

Impedimentum a profectibus, quos jam possidere arbitratur.

Affinia

Qua aliquatenus ad imaginem hujus vitii accedant.

Amor nimius Parentum in Filios, Civium in Patriam, ut laudari cupiant cum aliorum contemptu. Sic aliquis Studiosus Professorem, Amator virginem, Politicus Principem adversus alios sua Philantia sic destinavit, ut neq. rixas metuat, neque di gladiationes.

Repugnantia.

Defectus Philantiae legitimæ; cum quis sua semper contemnit, sive id fiat ex timiditate, sive ex adulatione, sive ex ignorantia, falsaq. aliena præstantia per suassione.

Ipsa Virtus seu Philantia recta, quæ mediocritatem servat in amando seipso, & æstimando Proximo.

DEFINITIO. *Philantia est Opinio nimia Præstantiæ propriæ, conjuncta cum Amore sui ipsius & Contemptu Proximi, orta è persuasione minus decenter instillata, erumpens è verbis & gestibus, adeoque reportans damnum & ludibrium.*

IV. Sequitur Definitio illustrata Analyticè, de POLYMATHIA.

NO MINUS notetur

Etymologia. Græco vocabulo idem significat, ac Studium multa discendi.

Homonymia. Non accipitur pro inepta Curiositate, cum quis plura sibi proponit, quam capere potest.

potest mens humana, vel aliena, quæ ad Professionem semel receptam nihil faciunt.

Synonymia. Studiositas, Recta Curiositas &c.

REI notetur.

DEFINITIO. *Polymathia est Virtus Studiosi, quatenus talis est, quæ fertur in fundamentalem notitiam omnium disciplinarum, studiis suis vel directè vel indirectè necessarium, idq; commendationis, recreationis, & commoditatis gratia.*

Causa efficiens

Remota. Cupiditas sciendi, quam Deus implantavit singulis hominibus, ut vel ideo tot reperiantur Novellarum amatores, quoniam turpe ducunt nescire hominum negotia.

Proxima vel est

Hodierni Seculi Consuetudo, quæ parum æstimat Studiosos curiosa literaturâ non imbutos.

Clarorum Hominum Conversatio, quibus nemo placet, nisi pari desiderio clarus

Causa Finalis

Primaria, vel spectat

Studiosi Personam h.e. Commendatio apud Patrones.

Ipse Studia. Multo enim facilius tractantur Studia, si omnium disciplinarum facito velut vinculo constrictarum pateat notitia.

Secundaria, Delectatio & Recreatio.

Causa Materialis h. e.**Objectum**

Sunt omnes Disciplinæ non ordinariæ modo, quæ communiter tractantur in Scholis, velut ex Instrumentalibus Grammatica, Rhetorica, Logica, & Principalibus, Philosophia, Theologia, Jurisprudentia, Medicina; sed etiam extraordinariæ, velut Architectonica Civilis & Militaris, Ars Nautica, Pictoria, Typographica, Musica, quin & Exercitia Equitatoria, Saltatoria, Pugilatoria & quæ supererunt plura, ut compendio dixeris, Polymathiam versari circa omnia, quibus delectantur & celebrantur Clari Homines.

Subiectum est

Studiosus quatenus talis, non enim hac Virtus tam est ampla; ut requiratur etiam ab Agricola, Opifice, Milite, Mercatore &c.

Causa Formalis

Est ipsa Mediocritas. Nihil enim tractari debet, nisi quod

Promoveat nostram Commendationem. h. e. tales nunc scientias excolamus, quæ sunt in præd. Olim pulchrum erat Cancellarios insudare, Græcis versiculis. Sic viventi in Belgio longè alia prodest Curiositas quam qui sedem constituit in Germania medicullis.

Adjuvet Professionem nostram Principalem vel directè, sic Medicus discit Physicam, Metallurgiam, Pharmaceuticam &c.

Indirectè. Sic Medicus, Herbarum vel Anatomices cultum futurus clarus, excultat artem pictoriam.

Ne obruant Ingenium. Adeoq; Disciplinarum aliqua tractentur.

Systematicè & persuntoriè, ut saltem innatescat Ordo & Methodus, quid proponi & a discipulis sperari debeat.

Plenè & Practicè, ut omnibus questionibus ac dubiis fortè enascentibus nostrum iudicium sufficiat.

Causa instrumentalis

Indefessa Sedulitas, Inquisitio Bibliothecarum, Peregrinatio, Emulatio cum doctis.

Adjuncta

Cognitio propria ignorantia. Quo plus enim discimus, eo minus a nobis intelligi deprehendimus.

Dubitatio. Dum enim quis multa vult scire, nec tamen confirmandis tot artium questionibus sufficit; eo saltem provebitur, ut decenter & cum ratione queat dubitare.

Voluptas animi, quæ resultat e variarum questionum tractatione.

Effecta

Hominum Favor, Nominis Celebritas, Agendi Dexterritas, Commoda Promotio &c.

Affinia

Tractatio studiorum Mechanicorum, vel etiam Tesserarum, Ludi Schachici, Chartarum Luforiarum,

rum, Pilarum, Conorum, imo Præstigiærum, quæ exhibentur ab Agyrtis circumforaneis. De quarum Mediocritate quisvis judicet, è Superioribus.

Repugnantia.

Morosa & supina Negligentia, cum quis nihil attingere cupit, nisi quod facit ad studia. Sic futurus Concionator nec Metaphysica, nec Theologia Didactica & Polemica curam ad se pertinere putat, dummodo via pateat in Pastillam.

Nimia ac inepta Curiositas.

V. Sic ad Dispositionem egregiè facit Topica. Nequetamen necessarium est nimiam curam singulorum Locorum divitias exponere: nam nec *de Partibus* nec *de Speciebus* aliqua hic diximus: Omnisimè etiam *Exempla* huic tractationi satis apta, saltem ut innotesceret liberam esse Rerum electionem. Quid? quod Ordinem Locorum non tam ex superiore Tabula, quam ex ipsius judicii libertate constitui-mus. Quippe obtinere semper debent Regulæ Methodi Generales, supra jam expositæ; ut præmittantur, quæ ex commòdo discantis præmitti quàm maximè merentur.

VI. Interim video aliarum disciplinarum, quoque exempla desiderari: quamobrem parce legentium hac in parte nec parcus fuero, nec tenax.

VII. E.

VII. E Phycis placet Exemplum de MON-
TRUM INCENDIS.

Ubi præmittitur.

QUÆSTIO AN SINT?

Habemus Aetnam, Vesuvium, Heclam &c.

QUÆSTIO QUID SINT?

Ubi notatur.

Causa Efficiens

Remota. *Ignes Subterranei.*

Proxima. *Ventorum marisque impetus, qui ignes excitant.*

Causa Materialis, ex qua

Sulphur & Bitumen.

Forma

Immensus ille impetus erumpentium flammarum.

Finis

Naturalis. *Repurgatio cavernarum terrenarum, conjuncta cum calefactione & fertilitate agrorum adjacentium.*

Moralis. *Divina Vindicta, ipsiusque adeo Inferni adumbratio.*

Adjuncta.

Terra motus, Mugitus & Fragores, Ebullitio Maris, Fumi eruptio, Cinerum ejectio. Tenebra &c.

Effe-

Effecta.

*Animalium interitus, Oppidorum versio, Plantarum
sulphureorum effusio &c.*

VIII. Ex Historiis dabimus Exemplum de
Bello Germaniæ tricennali ab anno 1618. usque
1648. Cujus quidem considerantur.

ANTECEDENTIA.

Mutua Reformatorum imo plerorumque Prote-
stantium & Pontificiorum Odia, quæ jam rupe-
rant in aperta fœdera Unionis & Ligæ, & in-
clandestina Correspondentium commercia.

PARTES.

Primo tetigit Bohemiam, inde Palatinatum, por-
ro Saxoniam inferiorem, paulo post universam
Germaniam occasione Bonorum Ecclesiastico-
rum, quorum urgebatur restitutio.

CAUSA EFFICIENS.

Imperator, & Bavarus ab una parte, Palatinus,
Rex Daniæ, Saxo & alii successivè ab altera parte,
donec in apertas ipsi inimicitias Austriacorum
prolaberentur Galli & Sveci.

FINIS.

Aliqui Religionis Catholicæ restitutionem,
Aliqui Adversariorum minuendam potentiam,
Aliqui defensionem habebant præ oculis.

MATERIA.

h. e. Subjectum vel Territorium, quod sub bel-
lorum mole laboravit, ubi de Situ & felicitate

Bohe-

*Bohemiae, Palatinatus aliarumque Provincia-
rum dici aliqua possunt.*

FORMA.

*Quo artificio, qua crudelitate, qua calliditate
gestum fuerit bellum. Quantum posuerint in
apertis & decretoriis praeliis, unde saepius alea
commissa fortuna. Quam liberos vel adstrictos
passim habuerint Belli Duces &c.*

ADJUNCTA.

*Pestis, Fames, Religionum varia Reformatio-
nes, Rusticorum rebelliones.*

EFFECTA.

Intermedia.

*Desolationes Provinciarum, Corruptio Juven-
tutis, quam marcentibus Scholis educare vel in-
formare non licuit; Introductio Morum pere-
grinorum. Excitatum apud Peregrinos desi-
derium possidendi Germaniam. &c. Introdu-
ctus apud nostros homines usus Tabaci.*

Ultima.

Pax & Foedera.

IX. E. Politicis Thema sit IMPERIUM TURCICUM.

OBJECTUM.

*h. e. Territorium per Asiae, Africae & Europae
nobilissimas Provincias extensum.*

CAUSA EFFICIENS.

Remota, Mahometh.

Proxima, Osmannus qui primò potentiam fundavit aliquo nomine claram.

SUBJECTUM.

Imperator possidens Majestatem, qui hodie Achmet II. seu Mahomet IV. ut alii.

FINIS.

Potentia bellica, & inde sequens Subditorum servilis metus.

FORMA.

Absoluta Monarchia s. Tyrannis, ubi Imperans omnia & ex sua voluntate, & juxta suam utilitatem disponit.

CAUSA INSTRUMENTALIS.

h. e. Media & Consilia, quibus Tyrannis obtinetur. e. g. Severa Justitia, Paupertate Subditorum, Licentia Polygamia, Religionis ad Statum applicatae severissima observantia.

ADJUNCTA.

Potentia, divitiarum, Superbia, & in omnes Christianorum provincias, maximè in Imperium Romanum impudentissima prætentio. Nominis Christiani Odium, Miserrimus Servorum & Captivorum Status.

EFFECTA.

Actiones Imperantis, quæ si spectes vicinos, continuum bellum spirant. Quo pertinent omnes Historiæ, quid commissum fuerit ab Imperatoribus sibi succedentibus.

X. Valèt hoc etiam in describendis laudandisque Personis. Quod si enim quis laudare velit ALBERTUM Linæ Saxo-Electoris, Instauratorem, ordine se offerent Loci

I. GENERIS.

Quæ sit Witikindea Familia, & quantum Principes ab eodem oriundi inclaruerint universim.

2. CAUSÆ EFFICIENTIS.

Pater fuit Fridericus Placidus Elector.
Mater Elisabetha Bavara.

3. SUBJECTI.

Territorium, cui post factam divisionem imperavit, fuit Misnia & Thuringiæ pars.

4. ADJUNCTORUM quæ h. l. accipiuntur pro Forma.

Fuit Magnanimus, Liberalis, Pius, conservandæ augendæque Patriæ deditus, Temperans, Literarum Promotor.

5. EFFECTORUM, unde Ejus cognoscitur Finis.

Ædificavit arces splendidissimas, Sublevavit Imperatorem in expeditionibus præcipue Belgicis. Magnam auctoritatem

tatem contribuit Legibus adversus Diffidationes.

6. CONSEQUENTIUM.

Quo pertinet Ejus mors, & Hæredum præcipuè Filiorum mentio.

XI. Et ita quidem Thema pertractatur Theoreticè, ut scilicet ejus Naturâ cognoscatur, non præcisè Operatio aliqua commendetur; sed quomodo Practicæ Dispositiones ad normam integrarum Disciplinarum efformari soleant, nunc ostendemus.

XII. Si enim agere quis velit de Bono Præceptore, sentiet inquirendum esse

In FINE M.

Qui est Informatio Juventutis, *quatenus ea præparanda est ad functiones tum in Ecclesia, tum in Statu civili obeundas.*

In SUBJECTUM.

h. e. in conditionem & naturam Personæ, cui committenda Informatio. Sit Homo ipse probe informatus, Naturâ satis firma instructus, a morositate & impatientia alienus &c.

In MEDIA.

Quæ quidem sunt trium generum. Requiritur enim

I. **INFORMANDI FACULTAS:** *quæ consistit in Eruditione, non omni quidem, sed necessaria ad hoc negotium, quam sibi quilibet comparat in ætate*

*etatis flore; sed perficit per ipsam informandi
Praxin: quippe docendo discimus.*

In dono docendi seu interpretandi, quod accedit
maximè per naturam, qua facilem memoriam,
dexteritatem, iudicii linguæ, perspicuitatem
largitur: Sed est etiam aliqua Consuetudinis ef-
ficacia, qua sapius in alteram Naturam abiit.

II. INFORMANDI FELICITAS.

Qua sita est

In potestate docentis. Si ex omnibus actionibus ef-
fulgeat Amor erga discipulos, nec agatur quic-
quam sive lucri causa, sive animo ad laborem
moroso.

In potestate discantis. Si Amor existat reciprocus,
quem tamen Præceptor facile habebit in pote-
state. Saltem sit Pius erga Deum, Caudam hu-
manorum Moderatorem, sit amabilis erga di-
scientes, ac testetur præcipue, quam utilis futu-
ra sit informatio.

In potestate utriusque. Sic Præceptor curam habeat
Existimationis: Discientes eo adigantur, ut Vi-
rum existimatione dignum sua laude privare
erubescant.

Et Existimatio maximam partem dependet ab
Opinione Eruditionis. Nam tantum docere
quis potest, quantum ab eo disci posse credunt
discipuli. Inde

Nihil agat sine prævia meditatione.

Conversetur cum Viris eruditissimis, ut ex So-
cio habeatur talis: vel Conversationis defectum
compenset glarioribus literarum commerciis.

Aliquibus placet Jactantia, quæ movendis adolescentum animis sæpe videtur sufficere. Sed difficilis est mediocritas: quippe Auditores inepta credulitate circumventi, crescente judicio admetiuntur contemptum.

III. INFORMANDI PRUDENTIA.

quæ versatur

Circa Res ad Informationem pertinentes: *he inutiles præferat utilibus.*

Circa Modum seu Methodum informandi, cui præter ordinariam doctrinam de Methodo inferiunt Regula:

1. Ingenia laboribus non sunt obruenda.
2. Proveciores nimia laude non sunt invitandi ad superbiam.
3. Tardiores nimio contemptu non sunt redigendi ad desperationem.
4. Danda opera, ut una lectio multis pateat usibus e. g. *dum Stylus exercetur, simul observari jubeantur artificia Oratoria; ipsumque dicendi argumentum illustret Questionem ex historiâ vel principali quadam disciplinâ petitam.*
5. Sæpe suscipiantur examina, non ut ingenia explorentur, sed ut ex tempore loqui discant, qui discunt scire.
6. Jucunda inspergantur seriis, ut velut in ludo, non in ergastulo, versari videantur juvenes.
7. Non modo cûrentur præsentia, quæ faciunt ad Scholam; sed è longinquo disponantur,

mentum, quæ faciunt ad Academiam, imo ad vitam.

NB. Sunt aliqua Informationis arcana, quæ velut Statisticam Præceptoris constituunt: sed illa patefacere, est arcana destruere. Quia nihil profunt arcana, nisi reliquis ignota.

Circa extraordinarios casus, qui requirunt disciplinæ severitatem, quo loco Præceptor conservabit Amorem: si vitii succenseat non Personis, ac ipse qui puniuntur, cognito punientis affectu, doleant lesam fuisse Personam amantissimam.

Existimationem: si ipse exemplo suo Virtutem doceat: ac deinde adhibita Circumspectione caveat potius, ne peccetur, quam dispiciat, quomodo post commissa delicta pœna irrogetur.

Prudentiæ laudem: si ad aliqua conniveat: dolorem ad paucos, terrorem ad omnes extendat; delinquentes ex imbecillitate minus æquiparet contumacibus &c.

XII. Repetamus Ideam Boni Studiosi, nuper in Libello, non ignoto, propositam, ut exemplorum varietas, Regularum Naturam comprobet: eamque data opera, non in forma Tabulæ, sed velut elaborata disputatiuncula exhibemus, ut utriusque ratio, & componendi & elaborandi innoscatur.

I. Qui considerare velit Ideam BONI STUDIOSI, primo sit sollicitus de FINE, postmodum de MEANS ad finem attingendum facien-

2. **FINIS** Studiosi vel est ultimus vel Intermedius.
3. Ultimus alio nomine vocatur **GLORIA DEI**, alio nomine **IUSTA ERUDITIO**. Ut enim quilibet creatus est ad gloriam DEI: sic ipsum hunc finem rectissime assequitur, si faciat officium, ad quod vocatus est. Et verò qui sentit in animo suo discendi aptitudinem, tacitam, imo apertam DEI vocationem excolendæ Eruditionis audire se credat.
4. Cæterum Eruditio duplex est: **PRIMARIA & SECUNDARIA**.
5. Eruditio primaria est, quæ facit ad Amorem proximi, h. e. ad utilitatem tum Ecclesiæ, tum Reipublicæ.
6. Ita falluntur, qui propriis saltem commodis studia destinaverunt, quos mercenarios vel cerdones dixeris; non eruditos.
7. Eruditio secundaria est, quæ facit ad commendationem, vel ad recreationem: hæc est **JUCUNDA**; illam dicimus **GLORIOSAM**.
8. Utriusque non exigua cognoscitur necessitas. Commendatione indigemus, ut inveniamus locum, cui applicentur studia nostra utilia: Recreatione opus est, ne deficiat industria Studiorum nobis debita.
9. **MEDIA** ad hunc finem pertinentia vel sunt **VIRTUTES**, vel sunt **CONSILIA**.
10. Eruditionibus primaria est **PIETAS**. Hæc enim, si est utilis ad præsentem & futuram vitam, utilis futuræ est ad eruditionem, quæ homines mandeducit

ducit ad felicitatem in hac vita retinendam, in altera inveniendam.

10. *Pietatis fugiendus defectus & excessus. Defectus est, si quis velit laborare, non orare. Excessus su-
perfitio siue hypocrisis est, si quis onusto vel ne-
gligeret labores à DEO mandatos.*

11. *Altera Virtus, & ea quidem Generalis, est STU-
DIOSITAS, qua in excessu habet nimiam Cu-
riositatem, in Defectu nimiam Oscitantiam.*

12. *Sequuntur nunc Virtutes, quæ quidem Christia-
næ semper sunt necessariæ; Studiofo tamen non
immoderate sed moderate conducunt, h. e. non fa-
ciunt ad ipsa studia, bene tamen promouent studi-
orum media.*

13. *Habentur hic Modicritas inter Audaciam &
Timiditatem: (si velis dicere fortitudinem toga-
tam, non repugnauerim) qui enim nimium audet,
aut iustiticos aut contemptores invenit potentio-
res, qui nocent promotioni: qui parum audet, vel
ipsa studia deserit, vel Patronis ac Klerici clariori-
bus non innotescit.*

14. *Porrò requiritur Virtus hæc sanè affinis h. e. me-
diocritas inter Superbiam & timiditatem, quam
aliqui dixerunt Studium inclarescendi. Nam
qui superbus est, contemptis aliis vult inclarescere:
quæ ipsa res tot affert difficultates, quod superandi
sunt amuli. Ex adverso, qui nimium humilis ac
modestus est, aut sibi saltem discit, aut illis præro-
gativam concedit, qui minus merentur.*

15. *Est etiam aliqua Virtus, Modicritas in rebus ad
curam corporis pertinentibus, ut in cibo, in po-*

in somno, ac si forte sunt recreaciones alia, tantum observet, quantum ad servitium animi sufficit. Nam organon animi corpus est, quod nec nimium negligi debet, nec nimium expellere.

17. Maxime necessaria virtus est, Medicinas in acquirendis ac custodiendis pecuniis. Qui nihil vult acquirere, si pauper sit, unde vitam sustineat Academicam? qui quodvis acquirere medium amiserit, ad sordidum questum prolabatur. Ita nimium prodigus, & luxuriam, quoque comitem paupertatem accelerabit; tenax vicissim apertos etiam benefactores ac Praeceptores reddet alienos.

18. Neque minorum Utilitatem habet Officiositas, quae mediocritatem servat inter nimium promissitudinem & nimiam dispendendi morositatem.

19. Et officia quidem per hanc virtutem dirigenda, vel concernunt ipsa studia, vel actiones à studiis alienas. In ipso studio officiosus est, qui in alterius gratiam vel certam sectam eligit; vel certam disciplinam. Et sane favorem merentur apud Professores, qui, praesertim in re controversa, ad eorum partes secedunt. Sed videndum, ne simul discedant à studiis utilioribus. Officiosi aliqui sunt in sublevandis negotiis domesticis, & quicquid in vita communi alterius opem postulat; neque defunt Fautores: utinam, si plura negligantur studia, non defint promotores.

20. Et facile iudicium est, illud officiosum genus arguere simplicitatem; ex hoc colligi libidinem ornandi: ut salubelamento Officiositas lateat defectus non exigua.

21. *Tandem non infami pretii est mediocritas in quaerendis amicitiiis seu familiaritatibus. Multi Amici sunt fures temporis & pecunia; nullos vicissim quis habet, nec in studiis agnoscit amulum vel socium, nec in periculis adiutorium.*

22. *Et ipsa hac mediocritas tum proficiscitur à prudentia, cum electio sibi constat, & eliguntur meliores, & interim non irritantur, qui in amicitia admissionem non inveniunt, h. e. quod dicitur: familiaris paucis, civilis saepe comis omnibus.*

23. *Hæc de virtutibus, nunc de CONSILIIS, quæ faciunt ad finem, h. e. Eruditionem. Et cum Eruditio dupliciter consideretur; vel quatenus est acquirenda, vel quatenus est applicanda, h. e. quatenus intervontu promotionis eadem ad gloriam DEI, proximique salutem adhiberi potest, duarum quoque classium habebimus consilia.*

24. *Consilia quæ conscrvunt Eruditionem acquirendam, his comprehenduntur regulis: Altiora nunquam attingantur, nisi cautum sit de fundamentis inferioribus. Insignis enim miseria, tractare sublimia, cum perpetuo erroris metu.*

25. *Ea discantur, non quæ valent apud extraneos, sed quæ praxin ostendunt in patriâ. Sic aliqui mirantur Mathematicos in Belgio, Philologos, imò & Curiosos in Angliâ: qui tamen reversi in Patriam nihil didicisse judicantur.*

26. *Nunquam velit esse Autodidactus. Sive animus ex proprio ingenio divinare voluerit, singula, inversum & contrarium, ut solent navigatores, eruditionem refert; sive saltem è libris ac manu-*

scriptis collegiis voluerit proficere, tandem deplorabit vitam Magistri vocem fuisse neglectam.

27. In omnibus sit aliquid *b. e.* studeat Polymathia; sed unum habeat, quod præ cæteris, & ut loquimur, ex fundamento tractet. *Alias enim in toto futurus est nihil.*

28. Quæ disci debent ex fundamento, prius addiscantur in compendio, quàm in ptolixis quæstionibus; prius in thesi, quàm in antithesi.

29. **CONSILIA**, quæ faciunt ad promotionem, certas itidem habent regulas, è quarum numero liceat delibare paucas. *Est generalissima quidem regula est: Fac ut sis eruditus, ac ut ultrò sequatur commendatio.*

30. Prodeamus in lucem, nec studiorum nos pati credamus jacturam, si possimus interim Promotoribus innotescere.

31. Nemo temerè judicet, nec quos tacitè agnoscit, pro ineptis, apertè refutet. *Fortassis enim refutatur ille, quem habituri sumus Patronum.*

XIII. Cæterum qui Subjecti Naturam è Locis Topicis velit illustrare, habebit exempla nuper etiam publicata, nec immerito hic repetenda, Alterum de **JACTANTIA**, alterum de **COMPLACENDI STUDIO**.

XIV. **JACTANTIE**, *cujus impræsentiarum consideratio requiritur, observanda.*

DEFINITIO. *Jactantia est depredicatio propria præstantiæ in excessu peccans, ac propositam sibi habens utilem aliorum amicitiam.*

DIVISIO.

respectu Subjecti, s. hominis jactabundi, qui esse solet

Eruditus, Miles, Mercator, Oeconomus &c.
respectu Objecti personalis s. hominis, quem decipere conamur, & vero decipimus.

Superiorem, Equalem, Inferiorem. Et ex ejusmodi Personis Publicam vel privatam.

Virum vel Fœminam, &c.

respectu Objecti realis s. rei quam jactamus: quæ vel est

Eruditio, Prudentia, Nobilitas, Opulentia, Amicorum copia, Honor, Res gestæ.

Imo apud malos, *audacia & occasio peccandi.*
respectu Formæ s. Excessus.

Aliqui nimis excedunt, qui magis jactant ea, quæ minus adsunt.

Aliqui magis excedunt, qui mentiendo jactant, quæ planè absunt.

respectu Modi, cujus interventu excedimus.

Aliqui suis verbis se magnificiunt.

Aliqui subornant debuccinatores.

Aliqui vel editis libellis, vel ostensis Adulatorum epistolis tentant honoris aucupium.

Pertinet huc fallacia, sub virtutum larva quodvis flagitium vel excusans, vel probans.

respectu Finis s. Amicitiae utilis.

Aliqui cupiunt promoveri.

Aliqui post acquisitam promotionem altius extolli.

Aliquos vel delicatum prandium, vel accendens
quoddam lucellum allicit.

MEDICINA.

ANTECEDENS, quæ morbi naturam aperit his regulis:

1. Jactantia reportat ludibrium eorum, qui deprehendunt vanitatem.
2. Reportat odium eorum, qui suam præstantiam intelligunt impugnari.
3. Reportat periculum & damnum; erumpentibus odiis: nec tamen meretur commiserationem; communicatioque miseriæ solatium.

CONSEQUENS, quæ expellendi morbi restituendæq; sanitatis media suppeditat; quæ sunt *Generalia*.

1. Omnia sunt dona Naturæ & Fortunæ, seu ut Philosophus Christianus loquitur, dona Dei: cur igitur ea præsumus tanquam nostra?

2. Fundamentum jactantiæ vel vanitas est vel mendacium: cur igitur nostram fortunam credamus rei minus constanti?

3. Vivimus in statu imperfecto: Quamobrem si quis nimiam sibi tribuat perfectionem, simplicitatis arguitur, quæ ulterius pergere nititur, quam permittat conditio humana.

Specialia

Quæ diriguntur ad singulas Circumstantias actionum & Personarum, e. g. *Cur jactabundus es in Aula, siquidem Aulici superbis delectantur maxime, quod proximum habent gradum ad statum Meritorie? Cur jactabundus es Doctor apud tuos*
Audi-

*Auditores, cum isti ad annos discretionis progressi
tuam execraturi sint vanitatem? &c.*

XIV. COMPLACENDI STUDIUM,
quale quidem nunc considerandum suscepimus, cognoscitur quoad

DEFINITIONEM. *Est Obsequium alterius
bilaritati obnoxium, cum Jactura honoris lu-
cri sordidissimi causâ susceptum.*

DIVISIONEM

respectu subjecti seu hominis in obsequio ex-
cedentis.

Nam quo majorem quis honoris curam habere
jubetur, tanto deformior hic est excessus.

Fuit Magistratus,

Fuit Juventutis informator,

Fuit Ecclesiastes. &c.

respectu Objecti Personalis s. hominum, quos dele-
ctamus,

sunt homines nobis obnoxii, *subditi, Auditores,
Liberi, Servi.*

sunt homines a nostris studiis alieni: *Studiosus
delectat Militem, Miles Mercatorem.*

Sunt homines patriæ nostræ infensi. *Germanus
delectat Polonum, Hispanus Gallum.*

respectu Objecti reuli, seu rerum, quæ delectationis
faciunt argumentum, quæ sunt
vel moraliter malæ, h. e. *viciant Deum & bo-
nestatem, ac inclinant in scurrilitatem,
vel civiliter ineptæ. Si tristibus læta, severis
ludi*

Iudicia, senibus puerilia obijciamus, quæ propendeant ad Stoliditatem.

respectu Formæ s. Excessus; qui iudicatur è Circumstantiis.

Ubi? ludit, cum agenda essent seria.

Quando? ludit eo tempore, quod à lulis erat alienum.

Quomodo? gestibus, sermonibus, omnique cultu id egit, ut aliorum hilaritati videretur inservire.

respectu Finis, seu lucri sordidi. Nam aliqui se putant felices, si deprædicentur ob virorum clariorum conversationem.

Vel si stoliditatis causâ reliquis dicantur superiores, & velut excellentiores.

vel levissimo denario demulceantur.

MEDIGINA.

ANTECEDENS, quæ morbi naturam aperit.

1. Plerumque lusus amatur, ludens contemnitur.

2. Magis contemptum est, quod lucri sordidi si alienæ liberalitatis causa fieri solet, acum, præsertim ipse excessus pariat hilaritatis nauseam.

3. Pertinent huc exempla ludibriorum, quibus hinc inde laboraverunt sordidi homunciones.

CONSEQUENS.

1. Pulchrum est servare honorem & Auctoritatem.

2. Sa-

2. Satius est alios ridere, quam rideri ab aliis.

3. Pertinent huc, quæ de usu rectæ rationis, de studio Severitatis, ac de conversatione honestâ inculcantur à Philosophis.

XV. Est etiam Methodus, Rhetoribus usitata, proveniens è Locis, quos vocant proprios, quod eosdem Rhetorica cum aliis non habet communes. Quicquid enim laudari debet vel vituperari, id describitur 1. *ab Honesto s. Glorioso.* 2. *ab Utili.* 3. *à Jucundo.* 4. *à Facili.* 5. *à Necessario*; vel cum persuaderi debet contrarium. 1. *à Turpi s. minus honorifico.* 2. *à damnofo,* 3. *à Molesto.* 4. *à difficili,* 5. *à Supervacaneo.*

XVI. Sed si rem intueamur penitius, hic etiam dominantur Loci, quibus debentur ætiologiarum inventiones. Et videri jam possent Exempla in Oratore meo Politico, nisi consultum illis quoque vellem, qui libro allegato destituuntur. Quamobrem videamus, quid dici posset de Laudibus MUSICÆ.

MUSICA EST HONESTA.

Ætiol. 1. *è Loco Nomi.* Nam derivatur à Musis, quas Antiqui crediderunt Deas.

Ætiol. 2. *è Loc. Caus. Effic.* Nam Deus Autor Musices, in visionibus Prophetarum & vocalem & Instrumentalem Musicam diligere restatus est,

Ætiol.

Ætiol. 3. à Loc. Effect. Nam excitat pitum affectum, acutque devotionem. Quin & hilariorum reddit hominem reliquis actionibus.

2. MUSICA EST UTILIS.

Ætiol. 1. ab Effectu. Nam Animum reddit obediendis laboribus paratissimum.

Ætiol. 2. ab Adjuncto. Nam cum tandem committatur favor ac benevolentia Hominum.

Ætiol. 3. à Comparato Minoris ad Majus. Si acceptus est, qui faciem habet amabilem, multo magis qui faciem vocis suavitate commendat.

3. MUSICA EST JUCUNDA.

Ætiol. 1. ab Objecto. Nam movet Affectus, in quibus homo sensum habet tenerrimum.

Ætiol. 2. à Forma. nam tonorum habet varietatem, mirifice permixtam. Varietas autem delectat.

Ætiol. 3. à Subjecto. Nam locum maxime invenit in personis lætioribus, h. e. in Conviviis Nuptialibus &c.

4. MUSICA EST NECESSARIA.

Ætiol. 1. à Testimonio. In Sacris enim jubemur cantare.

Ætiol. 2. ab Opposito. Hæc enim si absit, locum saepe inveniet Conscientia turbulenta concussio.

Ætiol. 3. à Partibus. Lætari jubemur cum lætantibus, lugere cum lugentibus. Utrunque conducit Musica.

CAPUT V.

De Methodo Thematum
Conjunctorum.

I.

QUæ requirantur ad hanc Methodum, Tabula superius proposita jam expressit. Si-
ve enim res ventiletur POSITIVE, sive POLE-
MICE. *Status Controversiæ est formandus, Principia, & Præcognita, quin & termi-
norum explicatio subjungenda, Rationes,
que sive Negationis sive Affirmationis affe-
rende.*

II. Exemplis omnia evadent clariora. Si
enim quis interroget à Politico. *Num Fœdes
ra cum Infidelibus sint licita?* Tali ordine
procedet dissertatio.

1. *Explicantur termini.*

Quid sit Fœdus? *Pactum de mutua amicitia.*

Quotuplex sit? vel *latè acceptum*, ut sit Pacis Sy-
nonymum, vel *strictè* idque vel *pro amicitia
in tractandis commerciis, vel pro amicitia ar-
morum, tum in bello offensivo, tum in defen-
sivo.*

Qui sint Infideles? Non Hæretici, qui de Chri-
sto minus rectè sentiunt: Sed illi, qui Chri-
stum plane ignorant, Ejusq; loco Deos colunt
alienos.

2. *Formatur Status Controversia.*

Non quæritur: *an Fædus latè acceptum Christianis intercedere debeat cum Infidelibus?* quippe si Finis universæ Hominum Societatis est Pax, ea etiam accipi debet à quovis homine; sed *an expresso Pacto, positiva quedam Amicitia promitti illis debeat, qui Deum habent inimicum?*

3. *Præsupponuntur Principia.*

POLITICÆ CHRISTIANÆ: *Omnia dirigi debere ad amplificationem Gloria divine, veraq; Religionis. Porro velle Deum, ut societates hominum sibi invicem prosint.*

POLITICÆ STATISTICÆ. *Videndum, ut Resp. habeat rerum affluentiam. Debilitandos vicinos, Statui alloqui noxios. Cavendum, ne vitanti minus malum, contingat majus.*

4. *Distinctè solvitur Quæstio.*

QUOD THESIS.

Licetum est pangere Fœdera Commerciorum.

Prob. Aliqua enim nobis necessaria possidentur à solis Barbaris & Infidelibus.

Sic enim è nostra Conversatione illis innotescit vera Religio.

Licetum est pangere Fœdera Armorum, si Infideles indigeant auxiliis.

Prob. Sic enim præstatur officium omnibus hominibus, adeoq; etiam infidelibus debitum.

Sic

Sic utriusque debilitantur Barbari, nobis interim securo hoc Spectaculo gaudentibus.

Illicitum est ab Infidelibus pacisci Auxilia.

Prob. Nam Infideles Christianis parum faventes auxilia mittent parum fida.

Nam id vergit ad contemptum Nominis divini; Servos veri Dei secures non esse, nisi implorant Servos Diaboli.

QUOAD ANTITHESIN.

Ultimo enim Membro obijci potest.

1. Foedera sunt actus politici, in quibus non observatur Religionum diversitas.

Resp. Sunt actus politici, quibus indirectè laeditur Religio. Ergo Principium hoc valet saltem in illis Actionibus, quae utrinque salva Religione possunt exerceri: qualis erat usus Commerciorum.

2. Maccabæi Romanos & Spartanos habuerunt Foederatos.

Resp. Neque ista Consilia ipsis fuerunt felicia, ut plenam suam Securitatem inde reportarent.

3. Potest emergere Casus necessitatis.

Resp. Tum recipienda magis quam expetenda, & imploranda sunt auxilia. Recipiens enim agnoscit beneficium à Deo missum: implorans de remediis aliis Deo possibilibus desperat.

III. Dabimus Exemplum aliquanto luculentius. Si enim quis proponant Quæstionem ex eadem Disciplina: *An Politico magis pro-sit Festinatio, an Cunctatio?* Sic ordinari potest Responsio.

1. *Præcognoscitur Subiectum.*

Politicus est Vir prudens Reip. utilis, occupatus in negotiis dubiis & periculosis, Cives habens notabiles, & Affectuum plenissimos, & qui Statum præstare potest, non qualem optamus, sed qualem ex ipsa rerum conditione speramus.

2. *Præcognoscitur Prædicatum.*

Ubi comparantur duæ Actiones. Festinatio & Cunctatio.

Festinationis hæc est natura, ut plerumque excludat debitam consultationem, de eventu non cogitet, cœcoque magis impetu feratur, quam ordinata ratione.

Cunctatio vicissim, arguit industriam meditandoque patientiam, & locum querit captandis occasionibus.

3. *Solvitur Quæstio.*

A. NATURA SUBJECTI.

1. *Argum. ab Obiecto.* Politicus versatur circa res dubias. Et magis competit Cunctatio.

Accommodare suas actiones debet variis Personis. E. cunctandum.

2. *Ab Effectu.* Politicus non semper potest bis peccare, sed rebus semel perditis, zgrè ad primam fortunam assurgit. E. cunctiadam.

3. *Ab Adjuncto.* Politicus plura timet, quam sperat. E. magis inclinabit ad cunctationem, quæ timori propior est, quam ad festinationem, quæ oritur è fiducia.

4. *Ab Opposito.* Imprudentis est peccare è motu præcipitantia. E. Politicus prudens observabit contrarium.

A. NATURA PRÆDICATI.

1. *Ab Effectu.* Qc. prolabitur in perniciem, id Politico minus est conducibile, quàm quod præcavet perniciem. E. satius est cunctari, quàm festinare.

2. *Ab Adjuncto.* Qc. habet præstantiora Adjuncta, id præferendum est alteri, quod habet Adjuncta minus præstantia. Jam Cunctatio Adjuncta habet Industriam, Tolerantiam, Vigilantiam, E. ea præferenda.

3. *à Causa Efficiente.* Qc. provenit ab Effectu corrupto, id postponendum alteri, quod elicitur ab Affectu magis recto. Jam festinatio vel dirigitur ab Ambitione, vel ab Avaritia, uno verbo, ab inordinato & impatienti desiderio obtinendi Finem: cum ex adverso Cunctabundus desideria sua subjiciat Prudentia. E. postponenda Festinatio.

4. *Solvuntur Objectiones.*

1. *Qui arripit Occasionem, præferendum est alteri, qui negligit.*

R. Aliud est negligere occasionem, aliud eandem prudenter expectare.

2. *Est occasio, quæ statim vult arripi.*

R. Sed antequam emergeret occasio, locus erat cogitandi: siquidem Prudens est, qui futura prospicit: jam in futurum quoque, cuncta-bunda fovet consilia.

3. *Est occasio, quæ prævideri non potuit.*

R. Cunctatio vel accipitur *extensivè*, cum quis in longum tempus differt executionem, vel *intensivè*, cum quis tantam præmittit consultationem, quanta satis est.

4. *Cunctari est Vitium sedulitati oppositum.*

R. Et Festinare est vitium Consultationi oppositum. Quæritur quid mediocriter acceptum alteri debeat præferri?

IV. Placet Exemplum Scholastico-Politicum, *An omnes Pueri bonæ indolis manuduci debeant ad Studia?* Quo loco observabimus.

NATURAM SUBJECTI.

De Pueris est Quæstio, qui destinantur ad resarciendam Remp. sicubi Parentibus & Majoribus aliquid contingat humanitus; nec de iis, quorum stupiditas infra expectationem est, sed quorum natura felitem Infantis suc-

successum pollicetur: qui pollent memoria, ut
regulas accipiant, iudicio, ut applicent, agendi
dexteritate, ut probent.

NATURAM PRÆDICATI

De Studiis loquimur, quæ tractantur in Scholis,
ac perficiuntur in Academiis, five quis Theo-
logiam, five alias Facultates suæ diligentiae
destinaverit: quorum hæc est natura, ut fru-
ctus afferant quidem uberrimos, sed eos di-
videre vix patiantur in multos, e. g. Pauci
sufficiunt Concionatores, non nimis amplum
sapere est Senatus Collegium, Ab uno vel alte-
ro Medico dependent Cives &c. Quin et-
iam absolvi raro possunt sine sumptibus & Pa-
tronis.

SOLUTIONEM IPSAM.

QUOD THESIN.

*Omnes Pueri bonæ Indolis non debent
manuduci ad Studia.*

Confirmatio

RESPECTU SUBJECTI.

1. E quorum numero supplendi etiam sunt alii
Status, illi non sunt manuducendi ad sola
Studia.

2. Quæ Virtutes aliis etiam Statibus sunt ne-
cessariæ, eandem solis Studiis non debe-
mus adjudicare: Jam Militas, Mercatores,

ipfi opifices tum. Resp. demum sunt utiles, cum sibi constat memoria, iudicium, dexteritas.

3. Ut se habent Parentes, quibus aliquando succedere iubentur minores; ita etiam habere se debet minorum informatio. Sed omnes non sunt eruditi. E. e. Pueris non est faciendus eruditorum exercitus.

RESPECTU PRÆDICATI.

1. Qc. requirit maximos sumptus, id non est exigendum ab omnibus: siquidem plures in Rep. sunt pauperes quam divites.
2. Qc. sine Patronis fructum afferre nequit, non est suscipiendum ab omnibus: quippe tantus Patronorum non est numerus, ut multorum expectationi sufficiant.
3. Cujus fructus dividi possunt non nisi inter paucos, id non est postulandum a multis, sed studia sic comparata sunt. E. &c.

QUOAD ANTI THESISIN.

Obj. 1. *Satius est abundare doctos, quam deficere.*

Resp. Limito, si reliquis etiam Staribus jam fuerit consultum. Miserum est abundare doctos, deficere Mercatores, Opifices, Agricolas.

Obj. 2. *Interest Reip. Personas utiles posse eligere, e multis.*

Resp. Sed minus interest Eruditorum, præ nimia multitudine nullam invenire Præceos occasionem.

Obj.

Obj. 3. *Ultinam omnes Cives essent eruditi!*

Resp. Eadem operâ omnes opta sanctos & sanos. Non loquimur quid optari, sed quantum sperari possit. Nam sanè quicumque vel in levissimo suo opere usum & exercitationem est acquisiturus, otium non habet tractandi libros, quorum, nisi apud animos vacuos, exigua est utilitas.

Obj. 4. *Sic destruentur Scholæ.*

Resp. An Scholæ sint nimis multæ, disputent alii. Certè Scholam non celebrat discipulorum numerus, sed virtus. Et malim paucos informari diligentius, quam obrui Præceptorem discipulorum copia.

CAPUT VI.

De Methodo Thematum Mixtorum.

I.

THema Mixtum appellatur, quod in se quidem simplex est, sed Occasionem tamen suppeditat eruendi varias Propositiones & Consequentias, quarum tractatio sapit Thema Coniunctum.

II. Et istæ Propositiones vel certæ sunt Theses, vel Dubiæ Quæstiones, communique nomine vocantur *Perisynata, Consecutaria, Corollaria.*

III. Triplicem verò habent respectum ista Confectaria. Vel enim *docent*, h. e. rei scientiam & veritatem inquirunt; vel *hortantur* h. e. Prudentiam & Praxin adjuvant; vel *solantur*, h. e. Medicinam & utilitatem doctrinæ ostendunt.

IV. Utrobique tractatio vel est *positiva*, vel *negativa*. Qui docet, non demonstrat modo quid statui, sed etiam quid rejici debeat. Sic Adhortationes non saltem tangunt faciendâ, sed simul etiam fugiendâ. Consolationes non probant modo, quantum tolerari debeant mala præsentia, sed, quàm certò expectari simul debeat malorum finis, ac melioris fortunæ initium.

V. Et hos ipsos usus, ut vocant, præcipuè observant Concionatores, qui tum demum justæ Concionis laudem assequuntur, cum post Exegesi usum subjungunt *Didacticum* & *Elencticum*, *Pædeviticum* & *Epanorthoticum*, tandem *Consolatorium*, s. *Paracleticum*.

VI. Neque mirum est, postquam hoc artificium inter Theologos esset frequentatissimum, reliqui verò ejus curam adeo singularem non haberent, Oratoriam Ecclesiasticam planè diversam videri ab Oratoria communi, sive ea diceretur Scholastica, sive Politica,

VII. Sed

VII. Sed de artificio Concionatorum, quatenus aliquod è Logicis venit adminiculum, videbimus Libro sequente. Nunc sufficiat aliis exemplis tractandi modum illustrare.

VIII. Sic enim quis dicere vel differere posset de PAUPER TATE, ut occurrat

SIMPLEX TRACTATIO, secundum Locos Topicos.

FORMA Paupertatis, cum sit Privatio, est absentia Divitiarum.

OBJECTUM, id quod abest, sunt Divitiae tam mobiles quam immobiles.

SUBJECTUM, Homo in quacunque demum dignitate vivat. *Habemus pauperes Principes, tales Nobiles, Studiosos, Mercatores &c.*

CAUSA EFFICIENS

Transiens s. externa est, vel hominum malitia Raptor, Fur, Miles, fraudulentus Amicus, & quicumque sufficit exhauriendis loculis, vel fortunae adversitas, sicut Incendiis, Exundationibus, Grandinibus &c. multi suum debent inopiam.

Immanens s. interna est, ipse Pauper propria culpa reductus ad inopiam, sive id per Luxuriam, sive per Polypragmosynon, per lites forenses, per nimiam Liberalitatem &c. contigerit.

Datur etiam Causa, quam dicere posset deficientem, sive ubi quis nullam acquirendi occasionem habeat in promptu. e.g. Si Pharmacopoe-

us officinam non habeat apertam, vel Studio-
sus Theologiae nullum suggestum &c.

FINIS judicatur respectu Dei permittentia, ac est
vel poena temporalis Luxuriae, vel avaritiae
peccatis, quae satis frigent, remotis peccandi
instrumentis.

ADJUNCTA

*Mala, Contemptus, Timiditas, Tristitia, subseque-
difficultas.*

*Bona, Securitas, liberior Virtutis operatio, Vicio-
rum debiliior incurfus.*

CONTRARIA haec Media parandarum divi-
tiarum.

*Alienoq; liberalitate, dum divitiis Patrios, ca-
pere hereditates, imo invenire thesaurum o-
portet.*

*Propria Industria, dum ad certum vite genus pro-
gressi laboris lacrum captamus.*

CONSECTARIA.

DOCTRINALIA.

QUOAD THESIN.

1. Paupertas exiguum hominis malum est,
quippe bona saltem absunt externa.

2. Felicio est aliena culpa factus pauper,
quam ejus injuria alios pauperes reddidit.

QUOAD ANTITHESIN.

1. Paupertas mala non est, quia potest consiste-
re cum virtute.

2. Pau-

2. Paupertas non est tristis, quippe solvitur cura, quas divites pecuniarum custodes experiuntur.

PRACTICA.

QUO AD PÆDEVSIN.

1. Sis attentus, ne noceant Fures.
2. Sis modestus & pacificus, ne noceant potentes.
3. Sis industrius, ut affluat lucrum.
4. Sis obsequiosus, ut vigeant tua commercia.

QUO AD EPANORTHOSIN.

1. Ne sis Voluptati deditus, quæ nihil acquirendo, omnia consumendo, se ipsam perdit.
2. Ne sis nimis liberalis, ne exhaustas liberalitatis fontem.
3. Noli multa simul tractare negotia, ne unius damno evertatur alterius lucrum.
4. Ne sis securus vel superbus, quamdiu possides divitias; quippe & intra & extra te patet occasio, quæ paupertatem attrahat.

CONSOLATORIA.

QUO AD TOLERANTIAM.

1. Quis curat iacturam pecuniae, dummodo sibi constet animus.
2. Qui non habet opes, non habet inimicos: Qualis enim est Antipathia inter Lupum & ovem, inter Rusticum famelicum & offam carnis, talis etiam est inter Avarum & divitias.

3. Quod eripi potest ab hominibus, & à quo-
vis fortuna impere, non est summum Bo-
num.
4. Si es contemptus, cogita honorem esse flu-
xam vanitatis opinionem.
5. Si times, cogita magis timere divites.
6. Si tristitiam sentis, cogita eandem venire ex
apetitu inordinato, non à ratione.
7. Si emergere nequis, etiam cadere non pote-
ris è sublimi.

QUOAD SPES MELIORATIONIS.

1. Sunt Patroni, sunt Amici, est Deus, qui dare
possit feliciora.
2. Habes artem, quæ nondum ex toto perire te
finit, &c.

IX. Placet aliud Exemplum de GLORIA.

Cujus notatur

DEFINITIO.

Gloria est Opinio hominum de alterius Præstan-
tia.

OBJECTUM.

Præstantia vel vera *Virtutis, Eruditionis, Pru-
dentia, vel apparatus, Felicitatis, amo bono-
rum Fortune, quæ non sunt in nostra pote-
state.*

SUBJECTUM.

Ipse homo, quem gloria designat.

FORMA.

Gloria vel publico consensu, vel expressis signis
h, e. Arcubus, Statuis, scriptis designatur.

CAU.

CAUSA EFFICIENS.

Deus, qui Hominum corda dirigit.

Homines, qui in publicam hanc opinionem consentiunt.

FINIS.

Debitum virtutis premium, quia & excitatio reliquorum ad similem industriam.

ADJUNCTA.

Dignitas, Prærogativa, Auctoritas, Alacritas, quin & Invidia, Molestia defendendi honorem, &c.

CONSECTARIA.

DOCTRINALIA.

1. Gloriæ soliditas jácunda ex Objecto, non corrupto aliorum testimonio.
2. Gloriam non esse in potestate gloriósi, sed ejus, qui Opiniónem hanc suo arbitrio confirmat.
3. Multos homines Gloriam ex mérito non adipisci.

PRACTICA.

1. Obsecundandum hominibus, si quis velit evadere gloriosus.
2. Operam virtuti dándam, si jam acquisita sit gloria, ne posterior jactura priorem consensum deformat.
3. Minus superbiendum, si quem Opinio publica honoratum judicet: quod ab hominum non prudentissimorum arbitrio dependet.
 hanc gloria.

4. Dei religionisque habendam curam, à cujus nutu diriguntur universa, ac proinde Corda hominum opinantium.

CONSOLATORIA.

1. *Adversus Invidiam.* Sit ita, dumamodo vel ipse inimicus invidendo perhibeat nostræ præstantiæ testimonium.
2. *Adversus molestiam.* Magna res magno labore querenda. Qui vult antecedens, Gloriam, velit simul consequens laborem & invidiam.
3. *Adversus honoris absentiam.* Quod in mea potestate non est, ejusdem, si absit, culpam ego non luo. In Magnis voluisse sat est.

QUESTIONES dubiæ, & ex verò

Doctrinales. An qui habet jus Nobilitandi, in sua potestate habeat gloriam? An cessante hominum actuali opinione, cesset gloria? An gloria cadat in plebejos?

Præctica. An gloria causa valeat adulatio & Corruptio? An Gloriam magis provebat Audacia & superbia, quam Timor & humilitas? An gloria querenda non virtutis, sed sui causa?

Consolatoria.

An unus homo possit evertere totius Societatis opinionem?

An Contemptus occludat virtutis iter?

An Stultus honoratus præferri debeat Sapienti in gloria?

X. Neque semper Consecratoria talia sunt, quæ propria attingunt rei naturam, in quantum ea pro-

proprie patet his Consequentis; sed interdum per lusum allegoricum, velut è Loco Parium & imparium eruantur quæstiones, de quibus cogitaverat nemo. Suscipiamus descriptionem VIOLÆ.

DEFINITIO.

Viola est flos colore ferrugineo seu purpureo insignis, florens sub finem Martii, gaudeas solo ambroso & aspero, habens temperamentum frigidum & humidum.

DIVISIO.

Est vel odorata vel inodora, quæ hoc non ascenditur; vel accipitur strictè, ut habemus in definitione, vel latè, ut simul designet Levcojum, Jaccam &c.

ADJUNCTA.

Color, Odor, Virtus medica. Fugacitas tanta, ut pereat vere nondum adulto.

CONSECTARIA proprie accepta.

1. Deus ordinavit has veris primitias, ne quam anni partem sua destituat voluptas.
2. Medici succum adhibere possunt in compe-scendo febrium fervore, quin & in tussi, præsertim quam sequitur gutturis asperitas.

CONSETARIA Allegorica, & ea quidem DOCTRINALIA.

1. Non querendum quam cito quid pereat, sed quam sit utile.
2. Aliqui dum moriuntur, adhuc velut posthumum succum in scriptis ac operibus suis relinquant,

PRA-

PRACTICA.

1. Noli contemnere, quod nascitur in umbra.
2. Noli contemnere quod est parvum, siquidem in parvo saepe maxima Virtus.
3. Noli prætendere debilitatem tuam, quæ impediat officia proximo debita: quippe parvitas non prohibet violas, quo minus prosint.
4. Bis dat, qui cito dat. Quod expectare jubent reliqui flores, id festinabunda benignitate præstatur à viola.

CONSOLATORIA.

1. Noli accusare fugacitatem fortuna: forsan ea tibi reliquit Medicinam..
2. Habes temperamentum frigidum in culina, humidum in oculis? In hoc temperamento suaviter olet viola.
3. Designatur solum imbrosum h. e. contemptum, asperum h. e. egenum? Sic optime proficiunt Violæ:
4. Negantur honores? Et viola, florum humillima, suam habet purpuram.

XI. Sed exemplorum satis. Quippe jam patet Confectaria nihil esse aliud, quam *conclusiones, quæ medium terminum petunt ex antecedente tractatione.* Quod igitur si spectemus Confectaria allegorica, qualia dedimus in explicatione violarum, ea certè vim non habent

bent probantem & Logicam, sed potius illustrantem & Rhetoricam; nec tam faciunt ad doctrinam, quam ad persuasionem & pompam. Interim facienda hic erat allegoriarum mentio, sive sic illustratur Locus Comparatorum, sive nullos differendi fontes negligere debet praesens disciplina. Ita vero cognoscitur, primum à Logica cursum dari ad Rhetoricam, illisque Praeceptoribus, qui ratione temporis habita, duos Parietes uni fidelis solent dealbare, commodissimam fore Topices ac Methodi, cum Practica Oratoria conjunctionem.

enim vel maxime ad hanc Interpretationem, simul requiratur Styli perspicuitas, quo in genere Historicos recentiores superavit *Steidannus*, Didacticos superioris seculi *Melanchthon*, hujus seculi *Vossius*; Ea tamen cura ad Grammaticam & Rhetoricam potius, quam ad Logicam pertinet.

IV. Interim monere velim singulos, qui ad docendum vel publicè vel privatim accedunt, ut non tam in verborum sublimitate, vel abstrusarum sententiarum pompa, sed potius in perspicuo caractere veritatem habitare credant, eamque dicentis summam existiment felicitatem, si fuerit intellectus ab omnibus, etiam simplicioribus.

V. Cæterum hujus Libri nunc fuerit cura, quomodo doctrinam, ab aliis scripto vel dicto propositam, commodè liceat intelligere, intellectam ad usus destinatos dirigere.

VI. Et sunt qui Doctrinam hanc, speciali Logices tractatu, sub *Hermeneutices* Nomine, reddiderunt commendatiorem, quorum quidem opera Plerisque Eruditis fuit probatissima:

VII. Rem vero perpendentibus apparet, interpretandi genuinum officium in eo consistere, ut in Textu proposito Grammatices, Rhetorices & Logices applicationem quam-

accuratissime disponamus: claro argumento, solam Logicam ad Interpretis consummationem non sufficere.

VIII. Interim ne nos deserat iusta methodus, generaliter primo displicemus 1. *De Rerum interpretandarum Ordine.* 2. *De Sensu.* 3. *De Veritate.* Quibus præsuppositis, in eorum gratiam, qui Logices Usus in Studio Theologico sunt experturi, aliqua dicemus de *Interpretatione sacrorum, seu ordinandis Concionibus*, in quantum Logica suas partes ibidem agere consuevit. Nam Jctorum operam occupare, quam præstant per Legum interpretationes; vel etiam Grotii capitulum de Interpretatione hic exscribere, nec materia, nec scopus, nec indoles auditorum permittit.

CAPUT II.

De Rerum Interpretandarum Ordine

& primo

De Ordine Propositionum.

I.

Quicquid Interpretem admittit, vel nuda Propositio est, vel Oratio è multis Propositionibus composita.

II. Nu-

II. Nuda Propositionis Ordinem ritè cognoscit, qui Subjectum à Prædicato decenter separat: Orationis plenam dispositionem nactus est, qui Thesin & scopum principalem, ejusque Confirmationem ac illustrationem è singulis Periodis circumspectè potest eruere.

III. Videbimus primo de Propositione. Quicquid enim de Subjecti & Prædicati discrimine loqui valeant tyrones; magna certè interdum est obscuritas, quæ sufficit torquendis etiam eruditis.

IV. Ante omnia sciat Interpres ex Orationibus non Enunciativis reddere Enunciativas I. Logicas.

† e.g. Si quis hortatoriam hanc aggrediretur: *Quærite primum Regnum Dei*, de sensu prædicati non esset certus, nisi constaret de Subjecto: quippe, talia sunt Subjecta, qualia esse permittuntur à suis Prædicatis, & contra. *vid. supr. pag. 14.* Ergo sensus Logicè talis emergit: *Homo (subintellige de virtute & appetitu salutis) debet primum querere Dei Regnum.* Sed de his jam aliqua dedimus *pag. 9.*

V. At Subjecti & Prædicati situs vel est ordinarius & naturalis, vel extraordinarius & artificialis. Prior magis favet Logicæ, faciens ad Veritatis explicationem: Alter accedit

dit ad Rhetoricam, magnamque vim contri-
buit illustrationi.

VI. De situ ordinario habemus Regulas. U-
bi occurrit *Nomen & Verbum*, ibi *Nomen ordi-*
nariè est Subiectum, verbum est Prædicatum.

† Sed Limita, si locutio sit plana & simplex. Quantam
enim Oratores habeant licentiam, vel sine ex-
emplo patet. Seneca dicit: *Abominandum re-*
medii genus est, sanitatem debere morbo. Quo
quidem loco, verbum *Debere* Subiectum est,
Abominandum remedium Prædicatum.

VII. Altera Regula est: *Cum occurrunt Ter-*
mini, quorum alter est latior, alter angustior,
latior faciet Prædicatum, angustior Subje-
ctum.

† Nam Prædicabilia unde fiunt Prædicata alio no-
mine dicuntur universalia: sed hic etiam ad-
hibenda limitatio, valere saltem in Propositio-
nibus universalibus & ordinatis, non in parti-
cularibus & inordinatis, quales habemus su-
pra pag. 7.

VIII. Tertio notandum: *Qui terminus ali-*
quomodo refert materiam, est Subiectum; qui
comparari potest Formæ, constituit Prædica-
tum.

† Ut enim Materia multis Formis apta, tandem re-
cipit unam, unde provenit Totum Composi-
tum: sic quoque Subiectum multis Prædicatis
aptum, afficitur ab uno Prædicato, ut emergat
Propositio.

e. g. In hoc dicto : *Semen mulieris conteret caput Serpentis*, CONTERERE forma seu denominatio est, quæ tribuitur SEMINI velut Materiz. Nimirum quicquid aliquomodo denominat, impræsentiarum forma dicitur.

IX. Quarto : *Ubiçunque Termini se respiciunt ut Causa & effectus, vel ut Antecedens & Consequens. Antecedens est Subiectum, Consequens Prædicatum.*

† Confer thesin VI. pag. 7.

X. Propositiones Hypotheticas & alias Compositas quod attinet, optimè tum admittunt Interpretationem, cum resolvuntur in Categoricas & simplices.

e. g. *Si Christus resurrexit, etiam nos resurgemus*, ita redigitur ad formam Propositionis Categoricæ : *Nos resurgemus*, & in tantum valet Prædicati Subiectiq; connexio, in quantum cum veritate convenit, *Christum surrexisse*.

XI. Unum hoc notetur. *Cum duo Subiecta occurrunt, quod contingit in Enunciationibus Compositis, id est præcipuum, ad quod dirigitur Scopus dicentis.*

† Vide Exempla inferius obvia.

XII. Hæc de situ ordinario. Quod si quis arrogare sibi velit Licentiam Oratoriam, nihil est in Propositione, sive sit terminus, sive

determinatio, quod nequeat inducere vices
Prædicati vel Subjecti.

XIII. Assumamus dictum Nili Episcopi: *Ne
riseris in lapsu alterius, ut ne ridearis, à quibus
non velis. Ubi sanè sic se habet Ordo legitimus:
Qc. ridet in lapsu alterius, is hanc velut for-
mam s. denominationem habet, ut rideatur ab
aliis. Seu ut in Abstracto loquamur: Risus ini-
quus risum & ludibrium alterius provocat.*

XIV. At si quis interpretationem suscipiat
Oratoriam, primo poterimus è dicto eruere
Subjectum unum vel alterum, ejusque varia
designare Prædicata.

1. RISUS est 1. Injucundus, nam in lapsu b. e. re-
infelici excitatur. 2. Inhonestus, contingit enim
in lapsu alterius s. proximi, quem debebamus a-
mare. 3. Damnosus. nam provocat ludibrium.

2. LAPsus consideratur 1. Ut humanus, nam
est alterius s. Proximi. 2. Ut indeceus, nam ri-
deri potest. 3. Ut cuilibet possibilis, nam & nos
inpicem ridere possumus.

3. LUDIBRIUM RECIPROCUM 1. est
promeritum: risimus enim in Lapsu alterius,
2. est dignum, nam ridemus b. e. aliqua commit-
timus, quæ rideri possint, 3. est acerbum, nam ab
iis ridemur, à quibus non velimus.

XV. Vel datur etiam occasio eruendi plura
Subjecta, quibus sua sigillatim Prædicata re-
spondeant.

† Considerabimus 1. Proximum labentem. 2. Hominem ridentem. 3. Vindicem, *Vel in abstracto*
1. Lapsum. 2. Risum. 3. Vindictam.

XVI. Maneamus nunc in judicio Terminorum, quatenus situm retinent ordinarium, cum extraordinaria artificia maximè spectant ad Concionatores infra dirigendos.

XVII. Et noverint hactenus Auditores mei, nunquam ad consuetas Lectiones me prodiisse, nisi unum vel alterum dictum è Nilo Episcopo, Grammaticè prius & Rhetoricè, postea Logicè jusserim explicari. Qua quidem occasione sæpius innotuit, quantam objiciat difficultatem vel sola Prædicati Subjectique inquisitio. Nec alienum fuerit, adductis exemplis, quorum intricata nos torset constructio, Regulas nostras reddere illustriores.

XVIII. Id saltem observatu fuerit necessarium, quod jam sæpissimè monuimus, in tali casu Locutiones improprias reduci debere ad proprias; & si quid videatur obscurum, ejus illustrationem hauriendam è Paraphrasi.

1. Initium salutis est sui ipsius condemnatio.

Par videtur esse ratio sive dicas: *Qui se ipsum condemnat, is jam attingit salutis initium*: sive modo inverso: *Qui vult inchoare suam salutem, is se ipsum condemnat*. Nam Propositio constat è

terminis convertibilibus. Interim Subjectum maximè ordinarium est. *Qui se ipsum condemnat.* Nam hoc est Antecedens, de quo prædicatur Consequens *initium Salutis.*

2. Melius est temere injicere Lapidem, quam verbum.

Per Paraphrasin ita sonat: *Qui temere injicit Lapidem minus peccat, quam qui injicit verbum, vel ex adverso: Qui temere injicit verbum, magis peccat, quam qui lapidem.* Quia tamen Propositio est Comparativa, constans è duobus Subjectis *vid. pag. 56.* videndum, quod Subjectū sit principale. Jam sanè scopus dicentis est, *perstringere licentiam Lingua,* & velut accessorium f. illustramentum est, quod dicitur *de injectione Lapidis.* Inde Subjectum est: *Quo temere injicit verbum.*

3. Sis omnibus, ut tu vis omnes tibi esse.

Oratio est præceptiva, quæ à Subjecto certum requirit Prædicatum: inde si restituatur sensui Logico, sic sonat simpliciter. *O. homo sic se debet gerere erga alios, ut ipse vult experiri mores aliorum.* Sanè valet etiam hoc modo: *Quicquid exhiberi volumus ab aliis, id præstare aliis debemus.* Sed aridet prior resolutio, ut simplicior.

4. Justitiam magis opere quam verbo exerce.

Primus intuitus arguit, *Justitiam* esse Subjectum, *exercere* Prædicatum, quasi dicas *Justitia est exercenda*. Sed an reliqua vocabula determinant Subjectum vel Prædicatum? quæri potest. Utrunque enim valet explicatio. *Justitia est exercenda magis opere quam verbo*, ubi determinatur Prædicatum; & *Quæ Justitiam ostendit in opere, magis eandem exercet, quam qui in verbo*, seu quod idem sonat: *Justitia realis est nobilior quam verbalis*. Unde patet scopus, sermonem esse de *Justitia operativa*, adeoque hanc determinationem pertinere ad Subjectum.

5. Pius est, non qui multorum miseretur, sed qui nemini injuriam facit.

Constructio est clara. *Prædicatum Pius non competit huic Subjecto, quod habet misericordiam, sed huic, quod non habet laedendi voluntatem*. Adeoque sic restituitur ordo. *Qui nemini facit injuriam, præ aliis vocatur Pius*.

6. Jucundus ille amicus est, qui animam enutrit.

Subjectum est ille homo, qui animam enutrit: an autem Prædicatum sit *jucundus amicus*, an *jucundus*, rejecto Amico ad Subjectum h. m. *Amicus animam nutriens est jucundus*; arbitrium est; utrobique enim primarius respectus tendit ad *Jucunditatis* Adjunctum.

7. Sacerdotem Intelligentia, & vita & ingenuitas facit.

Subjectum est *Sacerdos*, *Intelligentia &c.* sunt Prædicata; quippe se habent ut Forma Sacerdotis: quin etiam patent latius, cum ab aliis etiam personis ex virtutes requirantur. Interim vocabulum *FACIT*, quasi dicas *perfectum facit s. perficit*, ea Adjuncta Subjecti esse determinationes arguit. Sic enim se haberet integer Syllogismus.

Quæ doctrinæ & exemplo pietatem proponit, is est perfectus Sacerdos.

Sacerdos intelligens, bene vivens & bene natus hoc facit. E. Talis Sacerdos est perfectus Sacerdos.

Sed aliud est considerare Propositum in se, aliud comparatè ad Syllogismum, ubi constructionis gratiâ interdum Subjecti Prædicative levis intercedit mutatio. Ac proinde placet explicatio prior. Aliam illustrationem dabit exemplum sequens.

8. *Cibis utere non suavibus sed salubribus.*

Sensus est, *non Cibi suaves sed Cibi salubres sunt Subjectum*, quibus competit prædicatum, *esse utendos seu facere ad usum*. Aliter tamen diceret: *Cibi utendi sunt Subjectum*, Prædicatum negativum, *Suaves*, affirmativum *Salubres*. Hinc notetur Regula. *Quando in Propositione occurrunt duo Subjecti Adjuncta, id quod est antecedens, pertinet ad determinationem Subjecti, quod est Consequens, est Prædicatum*. Jam antecedens est *Cibi Salubritas*, unde consequitur *utendi commoditas*. Ergo iterum prævalet explicatio prior.

9. Si Vulgo conaris placere, Vulgo-similis
ris.

Expressè sic sonat, *Qc. vulgo placere conatur, ab eo requiritur, ut eadem sit similis.* Sed quia Similitudo est antecedens, placendi felicitas consequens; apparet, simplicem ac ordinarium sensum esse hunc: *Qui Vulgo est similis, ille placet Vulgo.* Inde Sententiarum hic Magister videtur suadere velle: *Si vis Consequens, fac ut velis Antecedens.*

10. Super omnia morte affice Corpus tuum.

Adjuncti duo Adjuncta, quæ dicuntur de Corpore, h. e. de Subjecto, *mortificatio & ejus necessitas*, quod *super omnia* debeat suscipi. Sed principalis Scopus tendit ad Prædicatum prius, inde posterius facit determinationem hoc modo: *Corpus mortificandum est præ cæteris s. super omnia.*

11. Laboris amans ille est, cui tempus non superat.

Auctoris Ordo hic est: *Ille cui tempus non superat (Subjectum) est laboris amans (Prædicatum.)* Sed & ipsa Propositio sic est inordinata, ut de posteriori prædicetur prius: ut interpres rectè restituat Ordinem simpliciore. *Qui laborem amat, is nunquam habet otium.*

12. Ipsum Deum sistere se tibi crede, in iis quæ passim agis,

DEUS est Subjectum, *se sistit s. est præsens* Prædicatum, *omnibus hominum actionibus* determinatio Prædicati.

13. Gaude, quando Virtutem exerces: sed non efferare, quando naufragium in portu fiat.

Logicè sic ordinatur: *Qc. inter Gaudia Virtutem consequentia effertur, is naufragium in portu facit, seu ut discedamus ab Allegoria, is in media securitate perditur.* Principale igitur Subjectum, *Elatio*, determinatio Subjecti, *ob Gaudium de virtute perceptum.*

14. Quantum in lege proficis, tantum abesse te à perfectione cognosce.

h. e. Qc. in Lege proficit, is imperfectionem suam cognoscit. Vel si addi debet Comparatio, *Qc. in Lege ad certum gradum proficit, is imperfectionem suam in eodem gradu cognoscit.*

15. Stude nemini damno esse in iis, quæ facis, seu dicis seu commentaris.

Subjectum est triplex. Nam simpliciter sic sonaret, *N. actio hominis alteri debet esse damnosa.* Sed è Loco distributionis observatur, *O. actionem hominis vel esse quid facere, vel loqui, vel scribere,* Inde oritur triplex Subjecti notatio.

16. In tristibus gratias age, & jugum Peccatorum levè redditur.

Antecedens propositionis, si spectetur in se, sic ordinatur. *Qc. sentit tristitiam, cujus causa Deo agat gratias;* quia tamen Prædicato huic Antecedenti, subnectitur aliud Consequens, novus emergit ordo; *Qc. in tristibus agit gratias, is deprehendit jugum Peccatorum reddi levius.* Subintellige, neminem gratias unquam egisse, nisi qui ex vera fide intellexerit paternum Dei castigantis animum.

17. Virtutes tuas cela; testes autem vitæ tuæ multos acquire.

Sensus est: *noli jactare virtutes, & tamen fac ut virtutis exercitium multi conspiciant.* Sic unius Subjecti duo sunt Prædicata, alterum negativum, alterum affirmativum, *Virtutes non sunt jactanda, sed exercenda.*

18. Divitias si habes, distribue; si vero non habes, ne collige.

Ejusdem Subjecti duplex determinatio; ejusque respectu duplex & diversum Prædicatum.

19. Sacerdotes omnes quidem honora; sed bonos tantum adi.

Duplex iterum est Propositio: prior enim alium postulat medium terminum, quam posterior. Honorandi sunt omnes, *quia Deus eosdem habet ministros,* Adeundi saltem boni, *quoniam illorum conversatio facit meliores.* Ergo unius Subjecti diversimodè determinati, diversa Prædicata.

20. Ne

20. Ne quando Pauperem despexeris lacrymantem, ut ne despiciatur orationis tuæ lacryma.

Tales Propositiones optimè sic exprimuntur: *Qc. pauperem lacrymantem despicit, ejus Oratio lacrymans rursus despicietur.*

XIX. Sufficiant ista ad manuductionem, non ad discentium exercitationem, quorum opera semper est utilissima, cum resolvendis Sententiis incumbunt, adeoque tanquam aliud agentes, aut saluberrima Præcepta imbibunt, aut incommoda hac docendi occasione, feliciorum copiam experiuntur.

XX. Et studio factum, ut eligerentur Orationes non Logicæ, s. præceptivæ, quibus in ordinem reductis, Logica magis patent artificia. Sed à Propositionibus abeundum ad integras Orationes. Nam integros Textus, qui ultra Propositionem aliquid gerunt, reservabimus Capiti VI.

CAPUT III. De Ordine Interpretanda- rum Orationum.

I.

DE Orationum dispositione satis videtur dictum esse in doctrinâ Topica: Sed aliud sanè est, orationem proprio imperu concipere, aliud conceptus alienos ad regulas artis ordinare. Quo magis enim aliqui solent artificium abscondere, tanto longius advocanda sunt adminicula. Interim dimidium facti habet, qui dispositiones ipse didicit conficere.

II. Cæterum in tres Classes digerere possumus Orationes h. l. interpretandas. Aut enim sunt *mere Doctrinales*, ut Disputationes, Dissertationes, imo integri Libri vario disputationum nexu, ac proinde Methodo universali & particulari constantes; Aut sunt *Orationes Rhetoricæ*, siue illæ sint Declamationes Scholasticæ, siue Adlocutiones Politicæ; aut tandem sunt *Carmina Poëtarum*, quibus hodierno stylo adjungi possunt *Inscriptiones*, quas nuper diximus Poëmata Politicorum.

III. Disputationes plerumque aperiunt artificia; cum clare satis allegant terminos tech-

nicos, ipsamque definitionem constituunt loco centri, ad quod reliquæ theses collineent. Sed habemus tamen quasdam Methodo velut Heroica conscriptas, quæ legentibus quidem omnino sunt ordinatæ, sed ordinem ipsum primo intuitu non exhibent.

IV. Proinde non erraveris, si de Subjecto seu Themate prius inquiras, deinde judices, è quibus principiis, de hoc Subjecto unum, vel alterum Adjunctum, seu variæ Conclusiones proferantur, & è quo præcipue Loco peti possint termini technici, ad dispositionem exprimendam apti.

V. Et optima quidem ratio consistit in succinctis Tabulis, quas una pagina sic ostendit, ut omnem connexionem, resque simul connexas inde liceat sive discere, sive repetere. Quicquid enim aliqui differant adversus Tabulas, velut Ignorantiæ administras; eas saltem designari crediderim, quæ per nimiam breviter, ad inutilem delabuntur obscuritatem. Certe cum Dn. Thomasius ederet *Specimen Tabularum*, quibus comprehendere posset *Grotii Jus Belli & Pacis*; ipse Boecklerus jure faventissimo publicè deprædicavit. *Novum hoc Commentarii genus.* Quasi nominaret

naret Commentarium, in quo maxima & felicissima lateret interpretandi efficacia.

VI. Jam commodius exemplum non est in promptu, quam ipsa hæc, quam scribimus, Logica, cujus in fine dabitur succincta delineatio, per Tabulam memoriæ ac judicio accommodatam.

VII. Si tamen occurrat Liber, nec in Capita methodica divisus, nec Methodum apertam testatus, duo sunt, quæ Interpretem adjuvant, *Artificium excerptendi*, & *Artificium excerpta comparandi*. Nimirum quid in singulis Capitalis sit præcipuum, quid theses vel probationis vicem sustineat, probè observetur, ac in schedula consignatum ab illustrationibus & parergis separetur. Quod ubi sic processerit ad Finem, inter se conferantur realia breviter congesta, quid Thema, quid Thematism confirmationem, quid aliorum consultationem in se contineat.

VIII. Et excerptendi magna fatis est molestia, si rerum multitudo nos velut obruat, quo minus de ipsa thesi clarum esse queat judicium. Assumamus Libellum Senecæ maximè argutum de BREVI-TATE VITÆ, cujus confusa profecto & multiplex est tractatio,

sic tamen, ut inquirenti non decipiat artificium. Primum Capitulum ita sonat:

Major Pars mortuorum, Paulino, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum ævi gignimur, quod hæc tam velociter, tam rapidè dati nobis temporis spatia decurrant: adeo ut, exceptis admodum paucis, ceteros in ipso vitæ apparatu vita destituat. Nec huic publico, ut opinantur, malo, turbatantum & imprudens vulgus ingemuit: clarorum quoque virorum hic affectus querelas evocavit. Inde illa maximi medicorum exclamatio est, vitam brevem esse, longam artem. Inde Aristoteli cum rerum natura exigenti, minimè conveniens sapienti viro lis est: illam animalibus tantum indulgisse, ut quinta aut dena secula earent, homini in tam multa ac magna genito, tantò citiorem terminum stare. Non exiguum temporis habemus: sed multum, perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consumationem largè data est, si tota benè collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur; ultimâ demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est, non accepimus brevem vitam, sed fecimus: nec inopes ejus, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento dissipantur: at quàmvis modica, si bono custodi tradita sunt,

usu orationis: ~~in~~ *in* actus nostra, bene disponenti multum patet.

IX. Jam sanè erraret, qui scripti ordinem sectaturus, omnes minutias hoc modo prosequeretur.

1. Multi conqueruntur de vitæ brevitate.
2. Et inter hos sunt Viri celeberrimi.
3. Hippocrates dolet *Vitam esse brevem, sed artem longam.*
4. Aristoteles accusat Naturam, quæ fecisset bestias vivaciores.
5. Sed longa esset vita, nisi multum perderemus.
6. Sic post jacturam demum patet, quid amiserimus.
7. Sicut opes aut servantur aut pereunt, sic tempus, prout malum aut bonum nanciscitur. Oeconomum.

Nam pleraque vicem Amplificationis sustinent, quæ magis faciunt ad ornatum, quam ad ipsam integritatem. Ergo satis esset notare:

Omnes, imo Viri clarissimi conqueruntur de Vita nimis brevi: sed ipsi suam agnoscant culpam, qui temporis prodigi, minimam ejus partem bene collocant.

X. Sic in altero Capitulo leguntur talia:

Quid de rerum natura querimus? illa se benigne gessit. Vita, si scias uti, longa est. Alium in-

satiabilis tenet avaritia : alium in supervacuis laboribus operosa sedulitas : alius vinô madet : alius inertia torpet : alium defatigat ex alienis judiciis suspensa semper ambitio : alium mercandi præcepta cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdam torquet cupidô militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios : sunt quos ingratus superiorum cultus voluntaria servitute consumat. Multos aut affectatio alienæ fortunæ, aut suæ odium detinuit : plerosq; nihil certum sequentes, vaga & inconstans, & sibi displicens levitas, per nova consilia jactavit. Quibusdam nihil, quo cursum dirigant, placet, sed marcentes oscitantesq; fata deprehendunt : adeò ut quod apud maximum Poëtarum, more oraculi dictum est, verum esse non dubitem.

Exigua pars est vita, quam nos vivimus.

Cæterum quidem omne spatium non vita, sed tempus est. Urgentia circumstant vitia undique : nec resurgere, aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed mersos, & in cupiditatibus infixos premunt. Nunquam illis ad se recurrere licet, si quando aliqua quies fortuito contigit : velut in profundo mari, in quo post ventum quoque volutatio est, fluctuantur, nec unquam illis à cupiditatibus suis otium instat. De istis me putas disserere, quorum in confesso mala sunt? aspice illos, ad quorum felicitatem

terum concurritur : bonis suis effocantur. Quam multis graves sunt divitiæ ? Quam multorum eloquentia, quotidiano ostentandi ingenii spatio, sanguinem educit ? Quam multi continuis voluptatibus pallent ? quam multis nihil liberi relinquit circumfusus clientium populus ? Omnes denique istos, ab infimis usque ad summos, pererrat : hic advocat, hic adest ille periclitatur, ille defendit, ille judicat. Nemo se sibi vindicat : alius in alium consumitur. Interroga de istis, quorum nomina ediscuntur : His illos dignosci videbis notis : hic illius cultor est, ille illius, suus nemo. Deinde dementissima quorundam indignatio est, queruntur de superiorum fastidio, quod ipsis adire volentibus non vacaverint. Audet quisquam de alterius superbia queri, qui sibi ipse nunquam vacat, ille tamen, quisquis est, insolenti quidem vultu, sed aliquando respexit : ille aures suas ad tua verba demisit : ille te ad latus suum recepit. Tu non inspicere te unquam, non audire dignatus es.

XI. Hic iterum quanta realium notaretur vis, si nihil tuto posset prætermitti.

1. Vita utentibus longa fatis est.
2. Interim Avari, nimium seduli, ebriosi, ipsi ambitiosi, mercatores, milites, Aulici, uno impetu tempus perdunt.
3. Aliqui novam fortunam subinde quærentes præsentia fastidiunt.

4. Aliqui quorū spectent, nesciunt.
5. Sic exiguum est, quod vivimus.
6. Nec vitia nos patiuntur resurgere, si vel maxime quiescant.
7. Volutamur enim ut in profundo mari, quod volutatur post procellam.
8. Et huc pertinent, quos vocamus felicissimos.
9. Isti enim suas divitias, eloquentiam, voluptates, labores, ita adhibent, ut consumantur alterius gratia.
10. Omnes alium colunt, seipsum nemo.
- II. Multa à superioribus non admissi dolent, cum seipsos illi non admittant.

XII. Sed reputanti singulos articulos patet, his lineolis concludi potuisse universum negotium.

Nam vitiis & negotiis aliorum causa consumimur, nec otium habemus, quo talia reputare possimus & corrigere.

XIII. Pergamus ad Capitulum tertium, cuius hæc sunt verba:

Non est itaque, quod ista officia cuiquam imputes: quoniam quidem cum illa faceres, non esse cum alio volebas, sed tecum esse non poteras. Omnia licet, quæ unquam ingenia fulserunt, in hoc unum consentiant, nunquam satis hanc humanarum mentium caliginem mirabuntur. Prædia sua occupari à nullo patiuntur: & si exigua contentio est de modo finium, ad lapides

des & arma discurrunt : in vitam suam incendere alios sinunt , imò verò ipsi etiam possessores ejus futuros inducunt. Nemo invenitur , qui pecuniam suam dividere velit : vitam unusquisque quam multis distribuit ? adstricti sunt in continendo patrimonio : simul ad temporis jacturam ventum est , profusissimi in eo , cujus unius honesta avaritia est. Libet itaque ex seniorum turba comprehendere aliquem. Pervenisse te ad ultimum ætatis humanæ videmus : centesimus tibi , vel supra , premitur annus. Agedum , ad computationem ætatem tuam revoca. Dic quantum ex isto tempore creditor , quantum amica , quantum Rex , quantum cliens abstulerit : quantum lis uxoria , quantum servorum coërcitio , quantum officiosa per urbem discursatio. Adjice morbos , quos manu fecimus : adjice , quod & sine usu jacuit : videbis te pauciores annos habere , quam numeras. Repete memoria tecum , quando certus consilii fueris , quotusquisque dies , ut destinaveras , recesserit ; qui tibi usus tui fuerit , quando in statu suo vultus , quando animus intrepidus ; quid tibi in tam longo ævo facti operis sit ; quam multi vitam tuam diripuerint , te non sentiente quid perderes ; quantum vanus dolor , stulta lætitia , avida cupiditas , blanda conversatio abstulerit : quam exiguum tibi de tuo relictum sit ; intelliges , te immaturum mori.

XIV. Inde fluit hæc dispositio.

1. Non essemus semper cum alio, si nobiscum esse possemus.
2. Inde mira mentium caligo.
3. Prædia, pecuniam, patrimonium acriter defendimus.
4. Temporis jacturam contemnimus.
5. Quamobrem senes detrahant ætati, quicquid consumptum est officiis supervacaneis, quicquid inter incerta consilia effluxit, quicquid inter affectus.
6. Sic sentient se diu non vixisse.

XV. Forte tamen ista omnia conveniunt in hoc Centro.

Non intelligimus pretium temporis, qui minora bona defendimus, hoc negligimus usque ad Senectutem.

XVI. Quartum Capitulum meretur adjici.

Quid ergo est in causa? tanquam semper victuri vivitis: nunquam vobis fragilitas vestra succurrit. Non observatis, quantum jam temporis transierit. Velut ex pleno & abundanti perditis: cum interim fortasse ille ipse, alicui vel homini, vel rei donatus, ultimus dies sit. Omnia, tanquam mortales, tenetis: Omnia, tanquam immortales concupiscitis. Audies plerosque dicentes: à quinquagesimo in otium secedam: sexagesimus annus ab officiis me dimittat. Et quem tandem longioris vix prædem

dem accipis? quis ista, sicuti disponis, ire patietur? non pudet te reliquias vitæ tibi reservare, & id solum tempus bonæ menti destinare, quod in nullam rem conferri possit? quam se- rum est tunc vivere incipere, cum desinendum est? quæ tam stulta mortalitatis oblivio, in quinquagesimum & sexagesimum annum differre sanæ consilia: & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? potentissimis, & in altum sublatis hominibus excidere, voces videbis, quibus otium optent, laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tutò liceat, descendere. Nam ut nihil extra laceſſat, aut quatiât; in se ipsa fortuna ruit.

XVII. Cujus quidem membra numerari possunt totidem.

1. Semper nobis pollicemur tempus.
2. Nec cogitamus de præteritis, ac in futuris de morte.
3. Sic mortales agitamus immortalia.
4. Plerique Senectuti destinant quietem.
5. Sed quis hanc ætatem sibi certo promittit?
6. Cur in utilem ætatem rei nobilissimæ decernimus?
7. Cur non arripimus otium, quod præstantissimi Homines, e. g. Augustus, Cicero &c. libenter occupassent, nisi obstitisset fortuna?

XVIII. Sed in hoc dicto residet nervus.

Nec intelligimus naturam temporis, ut optimum ejus usum ineptè referamus ad Senectutem omnino incertam.

Nam quod de exemplis monetur, saltem est connexio Capitum sequentium.

XIX. Exscriberem plura, quæ forte legentibus nec inutilia essent, nec injucunda, nisi prolixitas in brevi hoc opusculo timeret Censorem. Ergo adeat Senecam, qui crediderit accedere lucem posse ex hoc argumento. Nam Excerpta Capitum ordine collecta, velut ordinatæ interpretationis materiam subjicio, repetitis simul prioribus.

1. Omnes, imo Viri clarissimi conqueruntur de Vita nimis brevi: sed ipsi suam agnoscant culpam, qui temporis prodigi, minimam ejus partem bene collocant.
2. Nam vitiis & negotiis aliorum causa consumimur: nec otium habemus, quo talia reputare possimus & corrigere.
3. Istudque magis, quod non intelligimus pretium temporis, qui, dum defendimus bona minora, id non negligemus usque ad Senectutem.
4. Imo nec intelligimus naturam temporis, ut optimum ejus in usum, ineptè referamus ad Senectutem omnino incertam.
5. Augustus Cæsar, delectabatur mentione quietis, quam sperare non posset. Cicero desperabun-

rabundus etiam in quiete se dicit semiliberum, minus sapienter, cum posset acquirere libertatem integram.

6. Livius Drusus uni sibi, ne puero quidem, ferias nunquam contigisse queritur: Sed omnes ista querela neminem mutant: Plerique adhuc peccatis vel negotiis occupati, vivendi occasionem non inveniunt.

7. Difficilis vero est ars vivendi, ne quod tempus eripi vel effluere patiamur. Sane enim multi agnoscunt damnum, dum inter negotia dolent, vivere se non posse: interim dependent à crastino, non à praesenti.

8. Multi senes non diu vixerunt, sed fuerunt: Mirum vero temporis jacturam à plerisque sic contemni, ut facile impendant aliis, donec morti vacandum est.

9. Maximum malum Cunctatio, quod expectantes meliora, in fine deprehendimus, neglecta fuisse praesentia.

10. Tempus vel est praeteritum, vel praesens & futurum. Praeteritum exiit fortunae vim, adeo recordantibus optimum. Praesens in momento consistit. Jam occupati vel pudore vel negotio avocantur à praeteritis, ergo non fruuntur, nisi praesentibus momentis.

11. Omnes diu cupiunt vivere, nec moriuntur, nisi invitati. Sed habuissent vitam satis spatiosam, si abfuissent negotia, vel externa officiorum, vel interna, animi turbidi.

12. Nam

12. Nam otiosi non sunt, quos negotiosa voluptates perpetuo distinguunt, aut qui sua sic curare nesciunt, ut velint admoneri an esuriant, an sedeant &c.
13. Ergo otiosus est, cui otii sensus est. Ineptissime occupati Philologi, captantes antiquitatis fabulas.
14. Nam quid prodest hæc scientia? Felix qui secum in otio habet Philosophos, vel Philosophiam.
15. Parentes dat fortuna: sed Philosophiæ sectam eligere possumus: facti exinde felicissimi. Sic æternitas, Securitas, quid? omnia bona adveniunt.
16. Sed objicies diu vivere plerosque. Nam 1. invocant mortem: at faciunt hoc abrepti stultis affectibus, nec serio. 2. Dum expectant rem gratam, de interjecti temporis longitudine queruntur: sed dies non habent longos, sed invisos, imò dum adepti sunt tempus voluptati destinatum, dolent istud cito perituum.
17. Sic ipsæ Voluptates trepidæ sunt: nam sunt instabiles, & quolibet felicitas alia felicitate vult sustineri.
18. Redi igitur ad otium, Pauline, quidæ curas publica negotia & rem frumentariam? relinque sarcinas has animis ignobilioribus.
19. Leve est, curare frumentum: nobilius, cogitare de rebus divinis, & de genuina voluptate. Laborent alii in titulum sepulcri.

20. Stulti igitur senes, qui iussi in Senectute quiescere, velut mortuos se lugeri voluerunt; quos tamen decebat sepelire more puerorum.

XX. Collatis nunc inter se Capitulis omnibus, conjunctisque in unum cumulum Taytologiis, quibus nimium indulget scriptoris alioquin jucundissimi luxuries, facillimam habebimus interpretandi viam, si dicamus: *Confutari eos, qui vitam sua culpa reddunt brevem: ac vicissim præscribi solidas vivendi regulas.*

MALE VIVUNT

1. qui mancipantur vitiis.
2. qui inutiliter occupantur officiis,
rebus futilibus,
deliciis,
superfluis studiis,
operosis voluptatibus.
3. qui opinione peccant, & vitam rati longissimam, pendent à futuro.
4. qui nihil agunt, intrinsecus interim turbidi.
5. qui timorem & lætitiā debent fortunæ.

BENE VIVUNT

qui Philosophiæ studium amplexi, de rebus nobilioribus & constantioribus cogitare ingrediuntur.

XXI. Per-

XXI. Pergimus ad Orationes, quas haud difficulter disponimus, si vel è Locis Topicis, vel è Locis propriis ab *Honesto, utili, jucundo &c.* hausta sint argumenta. Cœcus enim & imperitus fuerit, qui thesaurum ab ætiologia, hanc ab amplificatione discernere nequeat.

XXII. Sed major difficultas consequitur Orationes Heroicas, quæ vel in conventu Politicorum, vel in Historicis nobilissimis observari solent. Quæ in re operam satis laudabilem præstitere duo Professores, alter VALENTINUS THILO, apud Regiomontanos edens *Curtium Oratorem*, h. e. Orationes è Curtio collectas & dispositas; alter MELCHIOR JUNIUS, apud Argentoratenses, qui excerptis è politiore historia, clarissimorum hominum epistolis, succinctam subinde partium distributionem subjecit.

XXIII. Interim si ve nudis absolvuntur Complimentis, quorum, ut in Oratore Politico docuimus, partes sunt, *Propositio, Applicatio, Conclusio*; si ve tacita foveant argumenta ab *Honesto, Utili, Jucundo &c.* tam abstrusa non sunt artificiorum claustra, quæ minus pateant meditati.

XXIV. Subjiciamus duo exempla, Alterum è *Taciti Annal. lib. 2. cap. 71.* quomodo Germani-

Germanicus Tiberii ex fratre nepos frande Pisonis, vel ejusdem uxoris circumventus, morti jam proximus ad amicos adstantes ultima fecerit verba.

Sic fato concederem, iustus mihi dolot etiam adversus deos esset, quod me parentibus, liberis, patriæ, intra juventam præmaturo exitu raperent: nunc scelere Pisonis & Plancinæ interceptus ultimas preces pectoribus vestris relinquo. Referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus, miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes mea, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat; in lacrymabunt, quondam florentem, & tot bellorum superstitem, muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc præcipuum amicorum munus est, prosequi defunctum, ignavo questu; sed quæ voluerit meminisse, quæ mandaverit exequi. Flebunt Germanicum etiam ignoti: Vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano Divi Augusti neptem, eandemque conjugem meam: numerate sex liberos. Misericordia cum accusantibus erit; fingentibusque scelestis mandata, aut non credent homines, aut non ignoscent.

XXV. Intricata videtur hæc Oratio: sed

Dd

ca

ca non faller interpretem, si communissimum, eruat artificium hoc modo.

EXORDIUM.

A Persona dicentis. *Idq; à minori ad majus. Se in tali fortunarum statu positam, vel adversus Deos habuisse conquerendi causam; tanto magis adversus hominem inimicum.*

PROPOSITIO, eadem Periodo

Audite quid postulem.

TRACTATIO.

Ejusdem THESIS. *Referte Agnatis, quid mihi contigerit.*

Ejusdem PROBATIO.

1. à FACILI

Habebitis Auditores benignos, siue eos fortuna, siue sanguinis propinquitas permoveat. Habebitis locum satis commodum, quod in senatu nemini clauditur provocatio ad leges.

2. ab HONESTO

Negative. *Nullum officium praestatur lacrymando*

Prob. *Nam hoc etiam facient ignoti.*

Positive. *Optimum est mandata morientis exequi.*

Prob. *Alias quicq; videretur non personam, sed fortunam ejus observasse.*

3. à FACILI

Positive. *Misericordiam excitabit Uxor Vidua, populo ostensa.*

Ne-

Negative. (h. e. à solutione Objectionis, quæ accusationem reddere queat difficilem) *nec obstat, posse aliquos provocare ad Imperatoris Tiberii Mandatum.*

Prob. *Nam aut non credent homines, aut non ignoscens. Utrumque sublevabit dicentes.*

XXVI. Addo aliam Orationem, & eam quidem satis Politicam, quippe habitam à Legato celeberrimo, ad spectatissimum humani generis conventum. Sed ignoscet Lector prolixitati, si ad judicandum dispositionis ordinem, vix abesse potest disponendæ Orationis Textus. Et habet ea Auctorem JAC. CATSIUM, Batavorum ad Anglos Legatum, qui Parlamento ad bellum jam parato, sub finem anni 1651. talia fertur dixisse, ut verba repetit Leo ab Aitzema, *Histor. Pac. pag. 757.* Nam Germanica versio Theatri Europæi *ad hunc an.* vix metetur allegari.

Quod Deus Optimus Maximus bene vertat.

Divinis auspiciis trans mare vestri urbem hanc celeberrimam feliciter intravimus, Benevolentia vestra honorificè excepti, in Augustum hunc Confessum admissi, ex mandato D. D. Ordinum Fœderati Belgii hoc illustri loco verba facimus, & primo quidem eorundem Nomine omnia humanitatis, Benevolentia, & vicinitatis

tis officia pronis animis huic Reipublicæ offerimus, ejusdemque subditis, Incolis & accolis, Deum propitium, omniaque fausta & salutaria enixè apprecamur.

Omnibus, qui de formanda & firmanda Republ. sapientissimè disseruerunt, hoc effatum tanquam oraculum semper in ore versatur, *Præsidia Reipubl. non in valido & numeroso milite, non in munitis urbibus, non in thesauris, sed in Amicis, Sociis, & ritè confederatis, consistere; & addunt prudentissimi mortales, amicos istos Confederatos non promiscuè & prout casus fert, sed cum cura & judicio esse seligendos.* Et primo quidem loco (ex communi gentium & populorum Sententiâ) tales in amicitiam vocandi & recipiendi sunt, qui opportunitate locorum utiles esse possunt. Non frustra sanè in proverbio est, *Amicum vicinam in talibus utiliorem esse fratre longe distito.*

Non sic excubie, non mœnia vasta, nec arces, Quam tutatur Amor, quam fœdera sancta, propinqui Quis populi tribuere manus.

Vicinas enim Gentes, & sub eodem tractu cœli habitantes, geniis & ingeniis, moribus & humoribus magis inter sese congruere, quam quæ longis intervallis distant, pro certo habetur: tamque ob causam mutue benevolentiz servandæ magis idoneas esse.

Tales sunt hominum mentes, quales Pater ipse, Jupiter aurntâ perlustrat lampade terras.

Stat igitur commune Gentium judicium, in amici-

amicitiis contrahenda, præcipue pro vicinitate, & opportunitate locorum agendum esse; Sed si unæ Christianorum axiomata hic examine-
mus, illata ante omnia tales socios & amicos,
eligendos esse pronuntiabunt, qui ex commu-
nione sacrorum; eodem puræ Religionis Sacra-
mento invicem adstricti sunt; cum enim Reli-
gionem ligando rectè derivetur, illa animarum A-
nimarum optimè ad conservandam humanam socie-
tatem facit.

Fœdera autem inter diversæ Religionis populos u-
nitate firmata ac duratura esse, historicorum
monumenta ubique satis indicant; hæc si re-
bus præsentibus applicemus, & oculos in has
Angliæ & Fœderati Belgii Republicas conjicia-
mus, utriusque populi vicinitas primo loco no-
bis occurret; quam ut demonstremus, nobis
opus erit uti hac in re chreïa, quæ *Cato* aliquan-
do urbis *Rome* & *Carthaginis* vicinitatem Se-
natui ob oculos ponere studuit: Is ficus non a-
ridas & rugosas, sed recentes, & naturali isto
ac tenero colore adhuc conspicuas in ipso Se-
natu gremio excussit & in medium projecit:
Cumque P. C. fructus tam elegantes & succulen-
tos admirarentur tum *Cato* ex recenti & vivido
colore istorum fructuum vicinitatem urbis *Ro-
me* & *Carthaginis* liquido colligi posse asseruit,
trium enim dierum spatio iter illud à se confectum
& ficus inde illatas. Nobis, ut vicinitatem An-
gliæ cum fœderatis Provinciis demonstremus,
non ficus recentes, ex nostris partibus huc al-

late, tunica excutiendæ erunt, sed fortiora ad id
documenta in medium proferemus, panem ni-
mirum calidum bonum, recentem à nostro litto-
re in Angliam posse transferri, panem inquam
serventem adhuc calorem in furno conceptum.
Quomodo amicitia inter populos tam vicinos
concordia facile deferviat, cum panis trans ma-
re rectus ibidem calorem suum fervet incolu-
mam, in qua autem commoda & commoditates
vicinitas illa utrique populo pepererit, & in po-
tatem parare possit, luculentus nobis testis est
annus ætatis, quo Classis illa for-
midabilis, & totius Europæ terror.

Horrida sulphureis spiraret fulmina buccis.

Quod ad Christianorum axioma (unum & eun-
dem Dei cultum in Foederibus requirens) atti-
net, eandem non solum utrique populo puræ
Religionis Professionem esse, sed innumeris et-
iam Martyriis utrobique confirmatam, nemo
ignorat; singulari Dei Opt. Max. beneficio hæc
& apud nos.

Sanguine iustorum fuso, ceu semine jacto,

Religio vires cepit habere novas.

Quo circa & hac consideratione non indignum
est, non res lætas & secundas tantum, sed etiam
ærumnas & calamitates communiter exantlatas,
hominum animos inter sese arctiori amicitia
vinculo constringere, ut & de remediis in poste-
rum adhibendis mutua consilia conferant: hinc
consolatoriæ istæ exclamationes,

O Socii, neque enim ignari sumus ante malorum,

Q. passi graviores, dedit Deus his quoque finem!

*Dedit, dicimus, non dabit; id enim factum jam est: unde supremo numini immortales gratiæ ab utroque debentur: Sed, ut servetur divinum illud depositum, utrique genti summa cura invigilandum: his adjungo eadem initia & eandem formam utriusque Reipubl. gerenda, quarum utrumque rejecta Monarchia Libertatem strenuè sibi vendicavit. Factum à Domino est illud, & est mirabile in oculis nostris. Hisce prædictis quidni ad eandem linguam utrique populo quasi communem? Radices, elementa & Origines vocabulorum, ex uno & eodem fonte profluere, satis constat: Omnes res, quæ ad vitæ sustentationem & hominum alimenta spectant, iisdem ferè vocabulis apud vos & nos designantur, *Panis, Caseus, Butyrum, Vinum, Mel* & alia id genus, aliendis corporibus servientia, vix diversis vocibus utrinque prolata hoc clarè indicant. Secundò omnia humani corporis membra iisdem ferè nominibus in utraque lingua efferuntur: *Sic caput, crines, aures, nasus, os, labia, pectus, brachia, crura & pedes* in utraque lingua nihil ferè differunt: Addo omnia monosyllaba Anglicæ linguæ ferè esse Teutonica, quæ annumerare infinitum esset: plus dicam, vix sententiam aliquam, vel periodum longiorem Anglicæ linguæ exprimi posse, quin vernaculi aliquid à nostris observari possit; jam addo linguas extraneas,*

& à sese alienas, in Divino codice pena loco inductas, hominumque separationi causam præbere. Linguas igitur concordet, & idem sonantes beneficii loco hominibus datas, ut arctiori societatis vinculo inter sese adstringantur, nemini dubium esse debet. Super hæc ne utique hic omittendum arbitror, quantum utriusque Reipubl. interfit, maris securitatem & commercia sacra testata servari, & ab omnibus piratarum & prædonum insidiis & insultibus vindicare: quod si seriò fiat, satis superque commerciorum utrique populo sese ultro offeret; Omnia enim petvia, omnia negotiosa hoc seculo, *nam qua patet orbis & æquat*, nobis navigatio: Multa hinc inde adminiculantur, & utrique populo manus quasi porrigunt: Vicinitas maris opportuni portus, multitudo navium, periti naucleri, & navarehæ, pubes nautica sine numero, animalia verè amphibia præliis maritimis assueta, unde triumphi, vexilla, & trophæa innumera, vestra nationi acquisita; quæ eo nomine decantata est

--- --- --- *ab Ortu*

Solis, ad Hesperium cubile.

Sed & nos (ut modestè loquar) *hic aliquid numerique decusque gessimus*: vetera & obsoleta non opus est dicere, incognita noluitus proferre, unum tantum & novum quidem in memoriam vobis reducemus, rem, inquam, inauditam, qualem ab orbe condito (absit dicto jactantia,

& in-

& invidia) non vidit ulla ætas; vidit autem
 annus trigefimus nonus, & ipsa, hæc Anglia
 classem insensam, imò castra natantia ponto
 sexaginta septem navibus & viginti quatuor
 millibus hominum instructa, decente prætori-
 am *Don Antonio d' Oquendo* à nostris ultrò la-
 cessita, primo bis sex tantum ratibus, ilsq̃ue ex-
 igitis eaque deinde in Vestrum fretum coacta,
 mox majore vi oppugnata, expugnata, victa,
 disjecta, flammis aut mari hausta vestris extra
 portes manentibus: Et tanti quidem certami-
 nis terribilem faciem vestræ Matronæ, Virgi-
 nes, *nuptæ innuptæque puellæ*, periculo exper-
 tes è terra placidè contemplatæ sunt. Ex hoc
 nique ut Leonem nostrum agnoscatis, univer-
 sum hunc senatum populumque Anglicanum
 etiam atque etiam rogamus; Et ex illo quidem
 fonte varia ab omni ævo inter utrumque popu-
 lum Eodera, quin & matrimonia non plebeja,
 sed augusta celebrata fuere: Longa igitur an-
 tiquitate vallata & confirmata utriusque populi
 amicitia & societas, atque eam quidem prudens
 antiquitas Deo Optimo Maximo propitio mu-
 tuo coluit: Quamobrem nostris rebus applice-
 mus sententiam, quæ ex intimis sapientiæ pene-
 tralibus deprompta esse videtur, *veteres amicos*
oblivioni non tradendos, nec in hostium numerum
facile transcribendos, veteres hostes in intimam
illam amicitiam non temerè admittendos. Tot &
 tantis rationum momentis à proceribus hujus

Reipublicæ ritè ponderatis, magnificam sane ad
 Foederati Belgii Ordines legationem decrevere,
 ac prudentissimos incomparabilesq; viros misere
 cum Mandatis (ut vidimas) non solum ut *fœdera*
antiqua hinc inde renoventur, sed & secundum
 hujus temporis constitutionem ad *firmiorem*
amicitiam stabilirentur; feliciter quidem opus il-
 lud non tantum inchoatum, sed penè ad simili-
 cum perductum est. At verò Amplissimi Viri, hu-
 jus Reipublicæ Legati, temporis angustia exclu-
 si, & citius, quam sperabatur, vocati, revocati ad
 suos rediite, antequam res ad optatum finem
 perducì potuìt. Foederati autem Belgii proceres,
 Domini nostri, non minore Zele antiquæ ami-
 citiæ stabilientiæ & colendi perciti, illuc de Le-
 gatione reciprocâ cogitaverunt; ne opus tam
 præclarum & augustum, tanquam abortivos par-
 tus, tenebris involutum periret: Sed multis ar-
 duis imò fatalibus negotiis impediti non tam ce-
 leriter rem perficere, quam ipsis in votis esse, po-
 tuere: jam verò tres Legatos Foederati Belgii hic
 videtis, cum mandatis, ut res utrique Reipubl.
 tam utilis & necessaria cum bono Deo ad opta-
 tum finem perducatur; Et ne longius opus tam
 præclarum differatur, delegatos nobis in cam-
 rem daretiam atque etiam petimus, ut coram i-
 p̃s planius & plenius explicemus, quid nobis
 super negotio hoc tam augusto in mandatis da-
 tum sit. Sed ut cum effectu rem aggrediamur,
 illud enixe à vobis postulamus, ut omnia hinc
 inde

inde in tali statu sint & permaneant, quò fuerunt cum Magnifici Viri hujus Reipublica Legati ea apud nos in ipsorum abitu reliquere. Mali omnis est in ipso limine pedem offendere: Idcirco petimus, idem ut decretum nuper Vestro Nomine promulgatum, quod ipsis Calendis Decembris in praxin deducendum erat, revocatum, vel saltem suspensum manere possit; ne Libertas & Ordo commerciorum ab infamemoriali tempore observatus, subita hac & ittopina novitate turbetur, atque futuri Tractatus (si Nostri in adversum pro re nata quid molentur) impedirentur. Eo facto lubentibus animis ad rem tam præclaram & optatam ferò accingamur, ut antiqua societas & amicitia non tantum renovetur, sed arctioribus Fœderum vinculis constringatur, id quod candidè, sincère, & optimâ fide vobis offerre nobis in spèciali mandato est, ut, si fiat, & unitis animis & armis res communes tueri velimus, ne Alexander quidem ipse nodum istum Gordium nobis dissolverit, imò non facile quis inter incudem & malleum digitos aut manum injecerit, & (sine jactantia dictum sit) navigiis nostris etiam exteræ nationes hoc dictum inscripturæ sunt.

Nemo hos impune laceffet.

Agite dum igitur cum Bono DEO pangamus Fœdus ære perennius, pangamus inquam fœdus, quod

Nec Jovis ira, nec ignes.

Nec

*Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Audiat hæc Genitor qui fulmina fœdera sanxit,
Et valeant, quin inter nos diffidium volunt.*

XXVII. Nunc aggredimur dispositionem, qualem susciperet Interpres. Nam Thesis sane principalis est hæc: *ANGLI ET BATAVI COLERE DEBENT AMICITIAM.*

EXORDIUM à re ipsa, seu statim à Protasi Tractationis. *Nos accessimus Pacis causæ.*

TRACTATIO. Suademus ergo, velitis amplecti Pacem. Probatur è Triplici fonte: nam Pax & amicitia suadetur

A REGULIS PRUDENTIÆ

in THESE

1. Robor Civitatum consistit in amicis.

† *Nominantur hic per Remotionem alia, quæ Civitatis robur conciliare creduntur.*

2. Optimi autem sunt amici, quos commendat Vicinia.

Ætiol. 1. Nam ferendia auxilia sunt utiles.

Amplif. à Proverbio, seu à Comparatione vicini & Fratris remotioris.

A TESTIMONIO POETÆ.

Ætiol. 2. Nam vicina gentes moribus & ingenio inter se magis congruunt, adeoque sunt servandis amicitiiis aptiores.

A RELIGIONE

in THESE

Magis

Magis se amant, qui eandem habent Religionem.

Ætiol. 1. è Loco Notationis. *Nam Religio dicitur à Ligando.*

Ætiol. 2. à Contrario. *Nam diversarum Religionum fœdera rariò manserant diuturna.*

A REGULIS PRUDENTIÆ

in HYPOTHESI

1. Nos sumus vicini. *Illustratur hoc è loco Comparisonis. Cato credidit Romæ vicinam Carthaginem, quod inde asportarentur fides recentes: Nos viciniore, quod è furnis transmitti potest panis adhuc calidus.*
2. Nos jam probavimus utilem viciniam. *Probatur hoc à Victoria adversus Hispanos, quam conjunctis viribus obtinuimus.*

A RELIGIONE

in HYPOTHESI

Nos eandem Religionem diversis Martyriis, ab Inquisitorum rigore ordinatis, & probavimus & adhuc defendimus.

A CASIBUS FORTUNÆ aliq, singularibus.

1. Nos simul pertulimus ærumnas, simulq; nunc fruimur quiete.

Amplif. à Minori ad Majus. *Æneas dixit, Deus DABIT Finem: nos dicimus, DEDIT.*

2. Nos habemus similem Reip. formam.

† *Verum hoc erat post occisum Regem, ubi sub libertatis Umbra Cromwelus occupabat supremam potestatem.*

3. Lingua nostra in vocabulis ad victum pertinentibus, & quæ designant membra Corporis

rit, utrobique conveniunt: imo Anglorum monosyllaba, *h. e.* Primitiva sunt Teutonica.

Amplif. per argutias. *E viſtu innuitur convivendi neceſſitas; è Membris, velut unius Corporis concordia.*

Amplif. à Comparat. *Si Deus pœna loco dedit linguas diverſas: beneficii loco, h. e. in ſecuritatem & amicitiam linguas induſit ſimiles.*

4. Nos Commerciorum habemus arbitria per univerſum Orbem; Iſtam igitur potentiam ſuſtineamus conjunctis viribus.

5. Non ſumus Amici debiles. *Vidiſtis enim 1639. à veſtro littore, quid potuerimus.*

Inde ſuccedit Epiphonema: Veteres Amicos non negligendos.

CONCLUSIO,

que continet Complimentum. *h. e.*

PROPOSITIONEM. *Cujus Antecedens, Venimus ad tractandum. Conſequens, Rogamus, ut designetis Commiſſarios.*

INSINUATIONEM

Oblatione ſinceritatis

In Eventum ſecuritatis,

Invocatione Nupini Divini, ſeu voto.

XXVIII. Plura quotidie damus in Lectionibus noſtris Oratoriis, & ſi accedat Præceptoris induſtria, dari poſſunt quam facillimè. Sed eſt aliqua interpretis licentia, quoties eruere jubetur diſpoſitionis arti-

fici-

ficiunt. Si enim vel centum Philologi ad unius Orationis interpretationem admitterentur, crediderim ego, ne paucissimos quidem in designandis partibus fore concordēs. Hic forte agnosceret æriologiam, quæ aliis videretur Amplificatio: Alius diversa daret membra, cum hic omnia vellet conjuncta: Etiam in nominandis Locis Topicis varia emergeret speculatio. Quamobrem non dicitur, quid cogitaverit Auctor, dum scriberet; sed quomodo procedere possit Interpres, Auctoris mentem declaraturus.

XXIX. Carminum & Inscriptionum difficilior est resolutio, quo majorem in captandis argutiis habent licentiam. Sed pleraque fortasse hic fuerunt ordinata, ut vel habeant *Thesin ejusq; variam confirmationem*, vel porro *Propositionem, Applicationem & Conclusionem*, vel *Antecedens* ponatur & *Consequens*, vel tandem *unius Subjecti* arguta & *nervosa colligantur Prædicata*.

XXX. Sane de Prolixioribus idem esto iudicium, quod supra nobis placuit de Scriptis Senecæ: parique modo nuper disposuimus utrumque Claudiani Carmen de Laudibus Stiliconis. Nunc placeant Epigrammata breviora.

XXXI. Nuptiale habet Martialis *Lib. 4. Epigr. 13.* *Clau.*

*Claudia, Ruse, meo nubit Peragrina Pudenti:
 Maeste esto tadis, O Hymenae, tuis,
 Tam bene rursu suo miscentur Cinnamomardo,
 Massica Theseis tam bene vina favis,
 Nec melius teneris junguntur vitibus ulmi,
 Nec plus lotus aquas, litorum myrtus amat.
 Candida perpetuo reside Concordia lecto,
 Tamq; pari semper sit Venus aqua jugo.
 Diligat ipsa senem quondam, sed ut illa marito,
 Tunc quoq; cum fuerit, non videatur aptus.*

XXXII. Dispositio, remotis coloribus Oratoriis, ita se habet.

ANTECEDENS. 1.

Claudia nubit Pudenti.

CONSEQUENS.

Connubium sit felix.

ANTECEDENS. 2.

Optimè junguntur in Amore pares,

CONSEQUENS.

*Adsit jam constantia, nec minuaturs hic Amor
 in Senectute, ubi minuuntur omnia.*

XXXIII. Parem inventionem habet Ausonius *Epigr. 18. ad Uxorem.*

*Uxor vivamus, quod viximus, & teneamus
 Nomina, quae primo sumpsimus in thalamo.
 Nec ferat ulla dies, ut commutemur in aeo:
 Quin tibi sim juvenis taq; puella mihi.
 Nestore sim quamvis proVectior, amulag; annis
 Foveat Caelmanant quoq; Driphoben,*

*Nos ignoremus, quid sit maturn senectus,
Scire avi meritum, non numerare decet.*

XXXIV. Quam illustrabit succincta hæc dispositio.

THESIS est

Uxor, amemus constanter.

ILLUSTRATIO

ab Adjuncto positivo.

Amemus ut amavimus in thalamo nuptialis

à Remotione Adjuncti contrarii.

Ne patiamur à Senectute mibiui amorem.

PROBATIO inclusa arguto Epiphonemati.

*Illi senes laudantur, qui non numerant annos, sed
mutua amoris officia.*

XXXV. Repetendus est Martialis, cujus
Lib. 6. num. 3. hoc est Natalitium in Filium Do-
mitiani Cæsaris.

Nascere Dardanio promissum nomen Jūlo,

Vera Deūm soboles: nascere magne puer.

Cui pater aternas, post secula tradat habenas,

Quique regas Orbem, cum seniore senex.

Ipsa tibi niveo trahet aurea pollice fila,

Et totam Phryxi Julia nebit ovem.

XXXVI. Dispositio talis est.

THESIS

Nativitas tua est latissima.

PROBATIO

1. Nam portendit longævitatē.

Ec

2. Nam

2. Nam portendit splendidissimam annorum felicitatem,

XXXVII. Contribuat Epigramma suum.
Claudianus, de sene Veronensi, qui suburbium
nunquam fuerat egressus.

*Felix, qui patriis avum transegit in agris,
Ipsa domus puerum, quem videt ipsa senem:
Qui baculo nitens, in qua repravit arena,
Unius numerat secula longa casa.
Illum non vario traxit fortuna tumultu,
Nec bibit ignotas mobilis hospes aquas.
Non freta mercator tremuit, non classica miles!
Non rauci lites pertulit ille fori:
Indocilis rerum, vicina nescius urbis,
Aspectu fruitur liberiore poli.
Fragibus alternis, non Consule, computat annum;
Autumnum pomis, ver sibi flore notat.
Idem condit ager soles, idemque reducit,
Metiturque suo rusticus orbe diem.
Ingentem meminit parva qui Germine quercum
Æquavumque videt consenuisse nemus.
Proxima cui nigris verona remotior Indis;
Benacumque putat littora rubra lacum,
Sed tamen indomita vires firmisque lacertis
Ætas robustum tertia cernit avum.
Erret & extremos alter scrutetur Iberos,
Plus habet hic vita, plus habet ille via.*

XXXVIII. Cujus Dispositionem sic erui-
mus.

THESIS

Felix qui à pueritia usque ad senectutem eandem
ades incolit.

PROBATIO per remotionem.

1. Non errare cogitur per ignotas regiones.
2. Non sensit pericula mercatorum, vel militum, vel reorum in fogo.

PROBATIO positiva.**1. Per Comparisonem**

Cælum ipse adspicit; cum alii curent negotia humana.

Frugibus & floribus annum notat; cum alii spectare cogantur ad consula Consulium nomina.

Solem ibi videt occidentem, ubi vidit orientem; cum alii erroribus compressi, alio loco utrumque videant.

Gaudet furculos secum crevisse in magnitudinem sylvæ; cum alii mutatis subinde habitationibus, eam lætitiâ sperare nequeant.

Nec Veronam curat, nec lacum Benacum; cum alii de Indis & remotis maribus sint solliciti.

2. In sensu absoluto

Robustum & constantem habet vigorem.

CONCLUSIO

Felicioꝛ igitur est reliquis, qui plus occupantur,
non plus vivunt.

XXXIX. Alienum ab his studiis etiam non est, respicere interdum ad Cantiones sacras in Ecclesia observari solitas: præsertim si tempus postulet exercitium pietatis. e.g. Si quis artificium exquirat, delitescens in Hymno Ringewaldi, *O Jesu Christ du höchstes Gut*; videbit initio sensum cujuslibet strophæ minus ordinatum.

1. Jesu ego sum confusus *s. premor à peccatis*:
2. Miserere ac adjuva: Tu enim satisfacisti; alioqui perirem.
3. Desperarem, nisi adesset verbum Tuum.
4. Illud me recreat, quia poenitentibus pollicetur gratiam.
5. Cum igitur experiri velim, quod aliis contigit;
6. Rogo humiliter, remittas mihi peccata.
7. Remitte peccata, & instilla propositum novæ Obedientiæ.
8. Da vires bene vivendi, bene moriendi.

XL. Inde collatis inter se lineis videbit universam Dispositionem sic ordinari.

THESIS

JUVA ME SALVATOR,

Ætiol. 1. *respiciens Peccatorem.*

Nam valdè affligor.

Ætiol. 2. *respiciens Redemptorem.*

Nam tu satisfacisti.

Ætiol. 3. *respiciens utrumque.*

Alias ego perirem, nec apud me efficax esset tua
Redemptio.

Ætiol. 4. resp. Redemptoris.

Tu promissisti poenitentibus gratiam.

Ætiol. 5.

Tu alios recepisti in gratiam.

CONCLUSIO

E. & mihi remitte peccata.

AMPLIFICATIO *Conclusionis per distributionem:*

Tolle Præterita, Corrige futura: in ipso futuro,
da bene vivere, bene mori.

XLI. Subnectemus Inscriptiones duas, alteram jocosam Emanuelis Thesauri, alteram magis seriam Petri Labbei, ut pateat, quibus disponendi artificii sublevari debeat earundem Interpres.

XLII. Thesaurus de Lothi Uxore, versa in Salis columnam sic ludit *p. m. 306.*

Quam stupes muliebrem statuam

Tanto artificio fictam,

Artifice caruit.

Genita fuit, & sine scalpello sculpta.

Et, quod impensius mirere,

Olim spirabilis, & loquuta.

Brevi; Fœmina fuit.

Dicere, est;

Nisi prodigium videretur.

Fœminam esse, & tacere.

Gorgonium vidisse illam putas?

Aut Ciconum bibisse fontem?

Erras: se ipsa finxit.

Nam contra Divinum præscriptum,

Dum Patriam spectat, se amisit.

Sola igitur Mortalium, nec Imaginis egens, nec
sepulchri.

Ipsa suæ stupiditatis imago,

In semita hæret,

Et in sua statua tumultatur.

Licet igitur intra Metamorphoses numeratur

Fœminam ex verâ fictam:

Imo nunc veram, quia fictam,

Nam quid in fœminis videas, nisi fictum?

Itaq; mentiri solita, seipsam mentitur.

Mortua Vivam simulat, vel Viva Mortuam.

Magis mirere.

Quod insulsa, salsum migravit in lapidem:

In sale mortua, quo viva carebat.

Sic solent Fœminæ: sapiunt cum pereunt.

Ah fuge hunc sale, si sapis, Viator.

XLIII. Dispositio segregatis argutiis hæc est.

ADEST MULIEBRIS STATUA

Hujus considerantur

1. **ADJUNCTA** velut inter se contraria,

Sine artificio artificialis

E Fœmina loquaci facta, & tacens.

2. **CAUSÆ**

falsæ remouentur: non vidit Gorgonium aut bi-
bit fontem apud Cicones, unde homines redde-
remur lapidei: vera ponitur: nam Deo facta,
inobediens hanc, sustinuit poenam.

3. **CON-**

3. CONSEQUENTIA

Ergo sic mirabiliter sepulta mulier. »

Ergo semel mentita, adhuc fallit spectatores.

Ergo infusa in salem abiit mortua.

CONSECTARIUM Epiphonematis loco additum.

Fuge hanc statuam.

Ea enim mulier sapuit, cum periit.

XLIV. Petri Labbei argutissima Inscriptio hæc est.

STA VIATOR.

Tangit te hæc jactura, quæ est publica.

Hic jacet D. J. de VICELIEU,

Regiarum causarum regalis Patronus.

Arbitratus se esse Regis Advocatum & Regni,

Temperabat Regia jura publicis & publica Regiis,

Nec publica tantum jura defendit, sed privata:

Neminem accusavit, nisi nocentem,

Sæpe, etiam excusavit nocentes,

Ut posset excusare reddebat innocentes.

Eloquentiam hominis probant multa quæ scripsit,

Nulla est materia, quæ eruditum non fecerit.

Nulla est, quam ipse non erudierit:

Faciebant omnes scientiæ eloquentem,

Ipsæ omnes scientiæ faciebant eloquentes,

Nec humana tantum sciret, sed Divina

Idem Orator humanus & penè Theologus

Ratus injurias Divinas esse Regias,

Utrasque accusavit Advocatus Regni & Dei,

Ut posset accusare scelera, ipse purus sceleris fuit.

Nemo appellavit injustum, etiam dum severus fuit :
Sola mors accusavit lenitatis, quod sæpè morti
pepercerit.

At hæc ingrata crudelitas est :
Parcere homini debuit, qui sæpè morti pepercerat.
Decepta tamen mors est : invenit immorta-
lem, dum perimit.

Scilicet exhaustâ carne, sola mentè vivebat.
Atque hæc immortalis, non interiit, sed exiit,
Et assueta, quò ire consueverat, cò ivit.

ABI VIATOR & futurus æternus
Inchoa æternitatem intra tēpus.

XLV. Nervus Membrorum est hic.

EXORDIUM continens captationem attentionis:

Viator ad te pertinet, quod publicum est.

TRACTATIO

Hic situs est Vir laudatissimus.

Probat̃ur hoc

1. à Functione, quam gessit.

Fuit Causarum Regiarum Patronus.

2. à Functione, quam bene gessit : *Observando
mediocritatem h. e. Æquitatem & Justitiam.*

3. ab Eruditione.

Fuit eloquens.

Fuit versatus in omni scibili.

Curevit etiam res Divinas.

4. à Virtute

*Noluit nocere exemplo, qui accusaturus esset
vitia.*

5. à Morte

Cujus

Cujus Antecedens, Morbus acutissimus, quem patienter ferendo Morti visus parcere, quod eandem non accusaret crudelitatis.

Concomitans, Dum exhauriretur Caro, vivebat mens.

Consequens. Exiit è miseriis in gloriam coelestem.

CONSECTARIUM *Epiphonematis loco.*

Imitare ipsum Viator, & in terra vivens cogita de coelestibus.

XLVI. Nescio quæ politiorum exemplorum dulcedo me cepit, ut aliquantulum digressus à rigore Logico, in hac disponendi luxuria versarem diutius: Sed dabit veniam, quicumque intellexerit, quam studiis sit commodum, ad hos statim usus applicare doctrinam, Logicam. Nunc absolvemus, quæ pertinent ad Interpretationem.

CAPUT IV.

De Sensu per interpretationem eruendo.

I.

Aliud est judicare de Orationis Veritate & concinnitate, aliud nudum Auctoris sensum eruere. Ibi enim accedit Interpretis censura;

fura; hic sufficit mentem loquentis assequi. Hic quæstio est, *quid dicatur?* ibi *quàm bene & laudabiliter dicatur?*

II. Videbimus jam de nudo sensu, qui colligitur è naturâ vocabulorum.

III. Et vero Logici aliquid tangunt, cum agunt de Suppositione: Ita enim vocant vocabulorum acceptionem, cum, rebus plerumque absentibus, eorum loco substituantur vocabula, & velut vicaria supponantur.

IV. Habent Suppositionem Materialem, cum *vocabulum ponitur pro se ipso* e. g. *Equus est dissyllabum.*

V. Habent Suppositionem Formalem, cum *vocabulum accipitur pro suo significato*. Quæ quidem vel est simplex, cum accipitur pro *conceptu communi in mente*, e. g. *Equus est Species*; vel est Personalis, quando accipitur pro *rebus extra mentem existentibus* e. g. *Equus vivit, generat, currit.*

VI. Norma autem unde cognoscitur Suppositio, est signum Universale vel Particulare: quod ubi locum invenit, Suppositio sine dubio personalis est. Sic dicere possum. *O. Equus vivit, Q. Equus generat, Q. Equus currit*: vicissim non valet *O. vel Q. Equus est dissyllabum, O. vel Q. Equus est Species.*

VII. Cæterum nobilissima acceptio est personalis, quippe quod ipsas res designat, verumque sermonis finem assequitur. Inde nisi aperta causa id suadeat, ab acceptione personali non est recedendum.

VIII. Personalis hæc dum gerit signum Universale, interdum admittit exceptionem. Primo in Suppositione, quam dicunt *Accommodam*. Quando enim dicitur *Cælum tegere omnia* ipsa ratio hanc exceptionem dicitat, *Omnia præter seipsum*. Deinde quando non designantur *singula Generum*, sed *Genera singulorum*, vide quæ diximus *Lib. 1. Cap. 4. th. 5. seq. pag. 22.*

IX. Ut accedamus ad ipsam rem, Sensus Orationum vel est *literalis & expressus*, vel *typicus, allegoricus & latens*.

† Non solum id de Sacra Scriptura dicitur, cujus Sensum agnoscimus & literalem & mysticum: sed etiam in omnibus Parabolis, Emblematibus, Ænigmatibus aliisque Oratorum & Poëtarum libris observari potest. *Tarquinius baculo frangens suprema papaveris capita, planè fovebat alium sensum, tollendos è medio Proceres*. Sic *Save-dra pingens Canem, qui morsu fertur in clavam aculeatam, invidiam depingit, sibi met noxiam*.

X. At Sensus hic latens vel est *acceptus*, cum ipsa Auctoris intentio ad eundem respexit, istud-

istudque clavis documentis demonstrari potest, vel *illatus*, cum aliquis ea conatur erueret, de quibus Auctor nunquam cogitavit.

† Sic si tempore Pestis occidi jubeantur Porci & Anseres, latentem aliquis erueret sensum posset, voluisse Legislatorem, ut à singulis abesset intemperantia, & nimia garrulitas, quæ dum quarit Conversationem, velut incidit in occasionem contrahendæ infectionis. At certè sensum hunc à legente non inventum, sed illatum, nunquam admitteret, cui commissæ esset Legis executio.

XI. Sic notanda Regula: *A sensu literalis ad sensum latentem abire non licet, nisi Auctor expressè hoc significaverit.*

† Sic plerique Emblematis addunt Lemmata seu brevès titulos. Sic Christus probaturus Parabolas plerumque utebatur hoc Proœmio: *simile est Regnum Cælorum*, ut cognoscerent Auditores, intelligi non tantum quoad Sensum literalem, sed etiam quoad parabolicum, debere sermones.

XII. Sensus literalis varias habet difficultates, quotiescunque occurrunt vocabula ambigua. Nimirum ea vel accipiuntur *Proprie vel Tropice*, Deinde *latè vel stricte*. Tertiò planè sunt *Polysema* seu *de multis dici possunt Æquivocè*.

XIII. Sen-

XIII. Sensus vocabulorum proprius judicatur ex Usu, seu ut nominemus potiora Usus adminicula, è Lexicis. Sunt verò Lexica vel *Grammatica*, quæ rerum notiones primas in consuetudine civili usitatas colligunt; vel *Philosophica* seu *technica*, quæ terminos in quavis disciplina usitatos declarant, adeoque afferunt Notiones secundas.

XIV. Hinc quælibet disciplina locum habet declarandis terminis destinatum; adeoque semper judicantur feliciores, qui profecerunt sub Præceptore, simul adsuefacti receptis phrasibus, præ Autodidactis, quorum in mutandis terminis inepta sæpe est licentia.

XV. Certissima enim Regula est hæc. *In vocabulis communibus prævalet Usus, in terminis disciplinarum Consensus artificum præceptorum.*

XVI. Sed interdum Sensus literalis propriè acceptus videtur involvere Contradictionem, vel absurditatem, unde arripienda est acceptio tropica, e.g. *Si Risus est amœna excitatio lineamentorum in vultu humano; facile apparet, in sensu proprio id horto vel Prato competere non posse, quippe quibus non est humana facies: Inde arripienda Metaphora, quâ Risus amœnum ad spectum in genere designat.*

XVII. Sem

XVII. Semper tamen in promptu sit hæc Cautio: *Non esse descendendum Sensum proprium nisi ipsa suadeat necessitas.* Cur enim deseratur via trita, si nihil nos adigit ad diverticula;

† Ista verò necessitas non est alia, quam certissima contradictio. Quia etiam in negotio fidei nondum valet, aliquid contradicere rationi, ergo verum non esse in mysterio: sed videndum potius, an etiam Scriptura de mysteriis agens contradicat.

XVIII. Qui porro scire velit, quomodo se habeat vocabulorum acceptio lata & stricta, is evolvat, quæ supra de Ampliatione & statu *pag. 15.* item de Analogis *pag. 108.* dicta sunt.

XIX. Nam de Analogis certa est Regula: *Stare ea in sensu famosiori seu magis recepto, si ponantur sine addita determinatione.*

e. g. Si Rex vel Princeps dicat, cordi semper fore sibi Reip. salutem: nemo tam fuerit insanus, ut statuatur, Principem declarasse ditionem pro libera Rep. sed intelliget Remp. in sensu lato, quemadmodum is apud Politicos magis est receptus.

XX. Quomodo accipi debeat Ampliatio & Status, id recepta habet Regula, *Verba accipienda esse cum effectu*; h. e. sic interpretanda, ut ad rem præsentem pertineant: Quippe nemo creditur velle absurda vel inutilia.

† 1. Si quis promiserit redditurum se ablatos equos, nihil præstabit, si accepto vocabulo in Ampliatione reddat mortuos: cum nullus promissi sit effectus, nisi, in statu & strictè, exhibeantur vivi.

† 2. Vicissim si quis locaverit hospitium in quatuordecim dies, necesse est vocabulum accipi in Ampliatione, ut simul includantur noctes: nam alias conductor effectui careret, quem sibi proposuisset.

† 3. Jcti distinguunt inter *favorabilia*, quæ præmii vel immunitatem important, & *odiosa*, quæ poenam vel onus concernunt. Adeoque arguunt *Favores esse ampliandos* h. e. favorabilia omnibus adjudicari debere, quæ vel in sensu lato reduci huc possunt, ut plures exhilarent; sed otiosa in sensu strictissimo interpretanda, ne pluribus noceant.

e. g. *Si quia personas miserabiles singulari Privilegio afficiat, id sanè extendi posset ad Ecclesiam; sed si tales persona jubeantur pati aliquod onus, non est cur Ecclesia eo debeat referri.*

XXI. Polysema sic interpretanda sunt, ne Prædicatum Subjecto contradicat. e. g. *Si quis dicat tempestatem tunc esse calidissimam, cum Sol splendet in Cancro, quis salvo aliquo sensu, possit hoc intelligere de Splendore Solis in Cancro Amphibio.*

XXII. Hæc de Vocabulis. Sed magna interpretationis efficacia est è collatione integri
Tex-

Textus, si conferantur Antecedentiæ cum Consequentibus. Si expendatur Auctoris Scopus, & alia multa, quæ non tam à Logicis, quàm à Theologis & JCris doceri possunt, quippe quorum cura est inquirere in sensum Scripturæ & Legum. Proinde & hinc licebit sectari brevitatem, cum sufficiat Auditores admonuisse, quid in agnoscendâ veritate discere queant ab aliis. Nam si denuo laudare par est Paraphrasin, obscuritatis diluendæ commodissimam, Magistram: repeti velim, quæ supra locis quàm plurimis fuerunt ostensa.

CAPUT V.

De Veritate per Interpretationem eruenda.

I.

Veritas in se pertinet ad Disciplinas reales; solumque veritatis indagandæ modum Logica sibi reservat. Quamobrem nunc dicere non attinet, quomodo quis de rerum propositarum Veritate judicare, easque vel recipere, vel improbare debeat.

II. Sed in hoc versabitur officium Logici, ut de natura argumentorum despicere, eorumque

rumque vel certitudinem vel probabilitatem designare queat.

III. Inde magna Doctrinæ Topicæ utilitas hic etiam deprehenditur, ut nunquam melius succedat interpretatio, nisi cum accuratè cuius probatori designantur sui loci, unde processerit.

IV. Sed quicquid erui possit è Topica, considerandum tamen adhuc est, cujus generis sint allata Argumenta. Certè enim, ut Interpretationis Magistri volunt, ea sunt 1. *Explicantia* 2. *Probantia* 3. *Amplificantia* 4. *Illustrantia*.

V. Explicantia sunt, quæ *Subjècti & Prædicati genuinum sensum utramq; naturam exhibent*. Probantia, quæ *ostendunt Subjècti & Prædicati convenientiam*. Amplificantia, quæ *utriusq; Proprietates & Circumstantias ulterius indagant*. Illustrantia, (quæ referri cõmmodè possent ad Amplificantia,) quæ *à similibus, Exemplis, Testimoniis, aliisq; Comparationibus lucem aliquam accendunt Interpretationi*.

VI. Applicemus ista ad nobilissimum Senecæ Locum, quem habet de *Beneficiis Lib. 1. cap. 6.*

Quid est beneficium? Benevola actio tribuens gaudium, capiensque tribuendo, in id quod facit *plena, & sponte sua parata*. Itaque non quid fiat,

fiat, aut quid detur refert, sed qua mente.
 Quia beneficium non in eo quod fit, aut datur
 consistit, sed in ipso dantis aut facientis ani-
 mo. Magnum autem esse inter ista discrimen,
 vel ex hoc intelligas licet, quod beneficium ut-
 tique bonum est: id autem quod fit aut datur,
 nec bonum nec malum est. Animus est, qui
 parva extollit, sordida illustrat, magna & in-
 pretio habita dehonestat: ipsa, quæ appetun-
 tur, neutram naturam habent, nec boni nec
 mali: refert, quo illa rector animus impellat,
 à quo forma datur rebus. Non est ergo bene-
 ficium ipsum quod numeratur, aut traditur.
 Sicut nec in victimis quidem, licet optimæ
 sint, auroque præfulgeant, deorum est honos;
 sed pia ac rectâ voluntate venerantium. Ita-
 que boni etiam farre ac frutillâ religiosi sunt;
 mali rursus non effugiunt impietatem, quan-
 vis aras sanguine multo cruentaverint.

VII. Scopus Orationis est exponere natu-
 ram BENEFICII, quod fit per hanc Thesin:
Beneficium consistit in laeto & prompto animo.
 Itaque conferuntur Argumenta

EXPLICANTIA.

Nam exprimitur Beneficii

CAUSA EFFICIENS

*Est Actio benevola, procedens ex Amicitia,
 seu ut Christiani loquimur, ex Amore
 Proximi.*

FINIS

*Tribuere gaudium accipienti, & gaudium
 sentire tribuendo.*

FOR.

FORMA

Tribuere id prona & spontanea voluntate.

OBJECTUM

Personale. Is qui beneficium accipit.

Reale. Id quod exhibetur, & consistit vel in faciendo, vel in dando.

PROBANTIA.

1. Quod Beneficium non consistat in rebus exhibitis.

Quod bonum est, non potest consistere in eo, quod nec bonum nec malum est.

Atqui beneficium bonum est: quippe Operatio virtutis, &c. E.

2. Quod beneficium judicari debeat ex animo.

Quod omnibus rebus dat pretium, id etiam judicare debet Beneficia.

At animus &c. E.

AMPLIFICANTIA.

A Natura Animi, quantum extollat sordida, deprimat splendida.

à Natura Rerum externarum, quantum sint indifferentes.

ILLUSTRANTIA.

Capta Comparatione à victimis, quæ quidem à diis non aestimantur ex pretio, sed ex animo.

VIII. Sed dedimus exempla Argumentorum *insitorum* h. e. eorum, quæ in ipso Textu continentur: etsi prohibitum non est adducere simul Argumenta *aliunde assumpta*, si forte in Textu probationis fundamentum non.

apparet: Cui rei nimium quantum conducet *Exercitium Topica in probandis Sententiis* supra commendatum *pag. 306. seqq.* Sed videbimus nunc, quid Logica Exercitia valeant apud futurum Concionatorem.

CAP. VI. De Artificio Sacrarum Con- cionum.

I.

DE Concionandi Methodo extant Libelli satis multi: non tamen vidi accuratorem HODEGETICO Dn. Carpzovii, postquam in nupera editione 1675. Unius Dicti interpretationem centum dispositionibus variatam, sic habet adjectam, ut cæcum esse oporteat, qui è manu ductione tam clara nolit proficere.

II. Quamobrem satius fuerit Auditores eo ablegare, quàm vel exscribere Ejus meliora, vel subjicere deteriora. Cum præsertim disponendi vim, & quicquid ad Conciones pertinet, in Exemplis Politicis jam videamus exhibitam. *pag. 377. seqq. item pag. 391.*

III. Interim cum Præceptoris Scholastici officium sit, præparare Auditores ad Academiam,

miam, excitatoque rerum ibi tractandarum prægustu, faciliorem Professoribus laborem, reddere: non est, cur quis improbare possit triplicem hanc industriam. 1. *Formandi varias Dispositiones.* 2. *Eruendi argumenta.* 3. *Eliciendi Confectaria.*

IV. Si enim vel maximè singula ostendi queant, in exemplis Politicis: est tamen aliquod momentum in eo positum, ut nota fiant dicta Biblica, juvenumque animis tempestivè commendentur, arma adversus Heterodoxos, adversus Affectuum impetus, imo adversus Calamitates futura commodissima. Neque timeri possunt studiorum humaniorum aliqua impedimenta, si Lectiones Theologicæ sic instituantur, ut præcipuum, cujusvis Articuli dictum, in quo maxima vis collocari solet, secundum artificia modo nominata, variis dispositionibus applicetur, eademque opera, & studium Pietatis, & virtus orationis exerceatur.

V. In Dispositionibus observatur Methodus *Analytica vel Synthetica*: quos terminos jam dedimus quidem *Lib. 2. cap. 2. p. 327.* nunc tamen ob receptum sic usum, paulo explicamus vel illustramus aliter.

VI. Nimirum Analytica spectat explicationem Textus, adeoque occupatur in ejus Resolutione: Synthetica è Textu seligit Locum Communem, quem exinde, velut componit, ut proinde sibi quam pulcherrimè constet denominationis ratio.

VII. Sed tyrones utiliorem suis exercitiis habebunt Methodum Analyticam, quippe quæ natura prior est: cum ex adverso ad Syntheticam nemo temere procedat, nisi qui jam de Textus Sensu & Scopo per Analysin fuerit informatus.

VIII. Quamobrem detur Opera, ut non modo Subjecti & Prædicati justa adsit cognitio: sed etiam ut artificiali conversione novum subinde Subjectum erui queat è quovis vocabulo, cujus in Textu fit mentio.

IX. Quin etiam si quis in sensu proprio dispositionem ordinaverit, statim cogitet, quem splendorem ea nancisci possit adjecta Allegoria, quæ variationis copiam, præsertim apud juvenes alia realium copia adhuc destitutos, mirificè largitur.

X. Ea tamen malim suscipi Linguâ vernacula: cum Termini Latini Eruditionis aliquam Opinionem, non vero singularem fructum apud imperitiores soleant excitare.

XI. Da-

XI. Dabimus exempla, sed pauca: cum plura suppeditentur per diligentiam privatam. In Loco de Sacra Scriptura Dictum non postremum est Joh. 5, 39.

Suchet in der Schrift. Denn ihr meinet/ ihr habt das ewige Leben drinnen/ und sie ist/ die von mir zeuget.

XII. Genuinus dicti Sensus, si comparentur Verba Christi autecedentia, includitur hoc Syllogismo.

De quocundq; testatur ea Scriptura, in qua creditis contineri vitam aternam, ille est verus Messias.

De Christo testatur Ec. E.

Sitamen spectetur in se, quatenus exinde probari jam debet Scripturæ Auctoritas, sic disponetur quàm optimè.

SUBJECTUM est Scriptura,

PRÆDICATUM esse scrutandum

MEDIUS TERMINUS

1. à Fine. *Nam continet vitam aternam.*

2. ab Objecto. *Nam testatur de Christo, quem habemus vitæ Auctorem.*

XIII. Sic emerget dispositio plane naturalis & ordinaria, dum considerata proponitur.

Die heilige Schrift /

1. Dem Gebrauche nach.

Est Scrutanda.

2. Dem Nutzen nach.

Habet vitam aeternam.

3. Der Versicherung nach.

Testatur de Christo.

XIV. Si loco Subjecti assumatur vocabulum SCRUTARI, eadem facilitate exhibetur.

Das Christliche Suchen einer gläubigen Seele /

Wie solches erscheint /

1. im Fleiße /

Nam perquiritur Scriptum.

2. In der Hoffnung /

nam expectatur inibi Salus aeterna.

3. in der Liebe /

nam ibi reperitur Christus Anima amator.

XV. Porro Subjectum sit VITA AETERNA, unde profluet hic ordo.

Das ewige Leben /

1. Wie es gesucht wird.

Scrutando

2. Wo es gefunden wird.

In Scriptura

3. Von wem es bestätigt wird.

A Christo, ad quem dirigitur Scriptum.

XVI. Subjectum sit CHRISTUS cujus talia nunc emergent Prædicata.

Der himmlische Bräutigam.

1. Wie er von der Seele verlangt wird.

Scrutamini Scripturas.

2. Wie er sein Jawort giebt.

Scriptura testatur de ipso.

3. Was er vor einen Mahlschag bringt.

Vitam æternam.

XVII. Ultimo Subjectum sit TESTIMONIUM, quod illustrabitur his Partibus.

Das Zeugnis von Christo/

1. Wen es angehet.

Homines qui iubentur scrutari.

2. Wo es zu finden.

In Scripturis.

3. Was daraus zu hoffen.

Vita æterna.

XVIII. Ita, si statis diebus unum vel alterum dictum pertractetur, non modo spes est, fore ut excitetur acumen iudicii; sed etiam gratum. Deo peragitur opus, cui forte juvenes adducuntur felicius, quoties non tam ad nugas Ethnorum, quam ad ipsos Israelis fontes respicere iubentur. Quid? si scrutari Scripturas ex mandato Christi debent omnes, cur non, qui sic informandi sunt, ut vitæ suæ vel professionem vel confessionem, collocare possint in solo Christo.

XIX. Cæterum Argumenta & Confectaria, tyronibus vel ideo sunt difficiliora, quod à Reali-um notitia nimium destituuntur. Sufficiat igitur ex aliis Concionibus, præcipuè quas accedere videmus ad Methodum Carpzovianam, ne primam industriam deterreat varietas, ostendere *quantum valeant Argumenta insita, quantum aliunde illata, quantum Probatio differat ab Amplificatione, quomodo eruantur Usus*, **DIDACTICUS & ELENCTICUS, PÆDEV- TICUS & EPANORTHOTI- CUS, tandem CONSOLATORIUS,** & quantum his pertractandis non sufficiat attingere Theologiam Dogmaticam, sed insignem suam necessitatem simul probet Theologia Moralis, quæ cur à multis Studiosis parum aestimetur, ratio certè proferri potest nulla.

XX. Neque mirabitur Lector Benevolus, cur nimis brevem in nobilissimo hoc capite me deprehenderit: nam satis ad declarandum sciendi modum contulit, qui Auctores demonstravit ad ulteriorem sedulitatem commodos. Nunc Animus est in ultimo Libro; nam aget de arte Disputandi, quam quidem potiori jure suam dicere potest
Logicus,

PARTIS II.
LIBER QUARTUS.
DE
ARTIFICIO DISPU-
TANDI.

CAPUT I.
De Exercitiis Disputatoriis
in Genere.

I.

Disputatio est amica Opinionum contra-
dictoriarum collatio, eruenda verita-
tis causa.

II. Proinde nimium mihi videntur errare, qui vel ineptam gloriolam, vel vindictam minus gloriolam, in veritatis hac Palæstra quæ-
re non erubescunt. Sed de his infra, cum Re-
gulas disputationis enarravero.

III. Tria vero sunt, quæ ad excolendum,
Discentis animum faciunt, si conscendere ali-
quando, & cum fructu, & cum aliorum applau-
su velit cathedram.

IV. Pri-

Textus, si conferantur Antecedentiæ cum Consequentibus. Si expendatur Auctoris Scopus, & alia multa, quæ non tam à Logicis, quàm à Theologis & JCris doceri possunt, quippe quorum cura est inquirere in sensum Scripturæ & Legum. Proinde & hinc licebit sectari brevitatem, cum sufficiat Auditores admonuisse, quid in agnoscendâ veritate discere queant ab aliis. Nam si denuo laudare par est Paraphrasin, obscuritatis diluendæ commodissimam Magistram: repeti velim, quæ supra locis quàm plurimis fuerunt ostensa.

CAPUT V.

De Veritate per Interpretationem eruenda.

I.

Veritas in se pertinet ad Disciplinas reales; solumque veritatis indagandæ modum Logica sibi reservat. Quamobrem nunc dicere non attinet, quomodo quis de rerum propositarum Veritate judicare, easque vel recipere vel improbare debeat.

II. Sed in hoc versabitur officium Logici, ut de natura argumentorum despiciere, eorumque

rumque vel certitudinem vel probabilitatem designare queat.

III. Inde magna Doctrinæ Topicæ utilitas hic etiam deprehenditur, ut nunquam melius succedat interpretatio, nisi cum accuratè cuius probatiōni designantur sui loci, unde processerit.

IV. Sed quicquid erui possit è Topica, considerandum tamen adhuc est, cujus generis sint allata Argumenta. Certè enim, ut Interpretationis Magistri volunt, ea sunt 1. *Explicantia* 2. *Probantia* 3. *Amplificantia* 4. *Illustrantia*.

V. Explicantia sunt, quæ *Subjècti & Prædicati genuinum sensum veramq; naturam exhibent*. Probantia, quæ *ostendunt Subjècti & Prædicati convenientiam*. Amplificantia, quæ *utriusq; Proprietates & Circumstantias ulterius indagant*. Illustrantia, (quæ referri cōmodo possent ad Amplificantia,) quæ *à similibus, Exemplis, Testimoniis, aliisq; Comparationibus lucem aliquam attendunt Interpretationi*.

VI. Applicemus ista ad nobilissimam Senecæ Locum, quem habet de *Beneficiis Lib. 1. cap. 6.*

Quid est beneficium? Benevola actio tribuens gaudium, capiensque tribuendo, in id quod facit prona, & sponte sua parata. Itaque non quid fiat,

fiat, aut quid detur refert, sed qua mente.
 Quia beneficium non in eo quod fit, aut datur
 consistit, sed in ipso dantis aut facientis ani-
 mo. Magnum autem esse inter ista discrimen,
 vel ex hoc intelligas licet, quod beneficium u-
 tique bonum est: id autem quod fit aut datur,
 nec bonum nec malum est. Animus est, qui
 parva extollit, sordida illustrat, magna & in-
 pretio habita dehonestat: ipsa, quæ appetun-
 tur, neutram naturam habent, nec boni nec
 mali: refert, quo illa rector animus impellat,
 à quo forma datur rebus. Non est ergo bene-
 ficium ipsum quod numeratur, aut traditur.
 Sicut nec in victimis quidem, licet optimæ
 sint, auroque præfulgeant, deorum est honos;
 sed pia ac rectâ voluntate venerantium. Ita-
 que boni etiam farre ac fritillâ religiosi sunt:
 mali rursus non effugiunt impietatem, quanti-
 vis aras sanguine multo cruentaverint.

VII. Scopus Orationis est exponere natu-
 ram BENEFICII, quod fit per hanc Thesin:
Beneficium consistit in laeto & prompto animo,
 itaque conferuntur Argumenta

EXPLICANTIA.

Nam exprimitur Beneficii

CAUSA EFFICIENS

*Est Actio benevola, procedens ex Amicitia,
 seu ut Christiani loquimur, ex Amore
 Proximi.*

FINIS

*Tribuere gaudium accipienti, & gaudium
 sentire tribuendo.*

FOR.

FORMA

Tribuere id prona & spontanea voluntate.

OBJECTUM

Personale. Is qui beneficium accipit.

Reale. Id quod exhibetur, & consistit vel in faciendo, vel in dando.

PROBANTIA

1. Quod Beneficium non consistat in rebus exhibitis.

Quod bonum est, non potest consistere in eo, quod nec bonum nec malum est.

Atqui beneficium bonum est: quippe Operatio virtutis, &c. E.

2. Quod beneficium judicari debeat ex animo.

Quod omnibus rebus dat pretium, id etiam judicare debet Beneficia.

At animus &c. E.

AMPLIFICANTIA

A Natura Animi, quantum extollat sordida, deprimat splendida.

à Natura Rerum externarum, quantum sint indifferentes.

ILLUSTRANTIA

Capta Comparatione à victimis, quæ quidem à diis non aestimantur ex pretio, sed ex animo.

VIII. Sed dedimus exempla Argumentorum *insitorum* h. e. eorum, quæ in ipso Textu continentur: etsi prohibitum non est adducere simul Argumenta *aliunde assumpta*, si forte in Textu probationis fundamentum non

apparet: Cui rei nimium quantum conducet *Exercitium Topice in probandis Sententiis* supra commendatum *pag. 306. seqq.* Sed videbimus nunc, quid Logica Exercitia valeant apud futurum Concionatorem.

CAP. VI.

De Artificio Sacrarum Concionum.

I.

DE Concionandi Methodo extant Libelli satis multi: non tamen vidi accuratorem **HODEGETICO** Dn. Carpzovii, postquam in nupera editione 1675. Unius Dicti interpretationem centum dispositionibus variatam, sic habet adjectam, ut cæcum esse oporteat, qui è manu ductione tam clara nolit proficere.

II. Quamobrem satius fuerit Auditores eo ablegare, quam vel exscribere Ejus meliora, vel subicere deteriora. Cum præsertim disponendi vim, & quicquid ad Conciones pertinet, in Exemplis Politicis jam videamus exhibitam. *pag. 377. seqq.* item *pag. 391.*

III. Interim cum Præceptoris Scholastici officium sit, præparare Auditores ad Academiam,

miam, excitatoque rerum ibi tractandarum prægustu, faciliorem Professoribus laborem, reddere: non est, cur quis improbare possit triplicem hanc industriam. 1. *Formandi varias Dispositiones.* 2. *Eruendi argumenta.* 3. *Eliciendi Confectaria.*

IV. Si enim vel maximè singula ostendiqueant, in exemplis Politicis: est tamen aliquod momentum in eo positum, ut nota fiant dicta Biblica, juvenumque animis tempestivè commendentur, arma adversus Heterodoxos, adversus Affectuum impetus, imo adversus Calamitates futura commodissima. Neque timeri possunt studiorum humaniorum aliqua impedimenta, si Lectiones Theologicæ sic instituantur, ut præcipuum, cujusvis Articuli dictum, in quo maxima vis collocari solet, secundum artificia modo nominata, variis dispositionibus applicetur, eademque opera, & studium Pietatis, & virtus orationis exerceatur.

V. In Dispositionibus observatur Methodus *Analytica vel Synthetica*: quos terminos jam dedimus quidem *Lib. 2. cap. 2. p. 327.* nunc tamen ob receptum sic usum, paulo explicamus vel illustramus aliter.

VI. Nimirum Analytica spectat explicationem Textus, adeoque occupatur in ejus Resolutione: Synthetica è Textu seligit Locum Communem, quem exinde, velut componit, ut proinde sibi quam pulcherrimè constet denominationis ratio.

VII. Sed tyrones utiliorem suis exercitiis habebunt Methodum Analyticam, quippe, quæ natura prior est: cum ex adverso ad Syntheticam nemo temere procedat, nisi qui jam de Textus Sensu & Scopo per Analysin fuerit informatus.

VIII. Quamobrem detur Opera, ut non modo Subjecti & Prædicati justa adsit cognitio: sed etiam ut artificiali conversione novum subinde Subjectum erui queat è quovis vocabulo, cujus in Textu fit mentio.

IX. Quin etiam si quis in sensu proprio dispositionem ordinaverit, statim cogitet, quem splendorem ea nancisci possit adjecta Allegoria, quæ variationis copiam, præsertim apud juvenes alia realium copia adhuc destitutos, mirificè largitur.

X. Ea tamen malim suscipi Linguâ vernacula: cum Termini Latini Eruditionis aliquam Opinionem, non vero singularem fructum apud imperitiores soleant excitare.

XI. Da-

XI. Dabimus exempla, sed pauca: cum plura suppeditentur per diligentiam privatam. In Loco de Sacra Scriptura Dictum non postremum est Joh. 5, 39.

Suchet in der Schrift. Denn ihr meynet/ ihr habt das ewige Leben drinnen/ und sie ist/ die von mir zeuget.

XII. Genuinus dicti Sensus, si comparentur Verba Christi autecedentia, includitur hoc Syllogismo.

De quocumq; testatur ea Scriptura, in qua creditis contineri vitam aeternam, ille est verus Messias.

De Christo testatur Ec. E.

Si tamen spectetur in se, quatenus exinde probari jam debet Scripturae Auctoritas, sic disponetur quàm optimè.

SUBJECTUM est Scriptura,

PRÆDICATUM esse scrutandum

MEDIUS TERMINUS

1. à Fine. *Nam continet vitam aeternam.*

2. ab Objecto. *Nam testatur de Christo, quem habemus vitæ Auctorem.*

XIII. Sic emerget dispositio plane naturalis & ordinaria, cum considerata proponitur.

Die heilige Schrift /

1. Dem Gebrauche nach.

Est Scrutanda.

2. Dem Nutzen nach.

Habet vitam aeternam.

3. Der Versicherung nach.

Testatur de Christo.

XIV. Si loco Subjecti assumatur vocabulum SCRUTARI, eadem facilitate exhiberetur.

Das Christliche Suchen einer gläubigen Seele /

Wie solches erscheint /

1. im Fleiße /

Nam perquiritur Scriptum.

2. In der Hoffnung /

nam expectatur inibi Salus aeterna.

3. in der Liebe /

nam ibi reperitur Christus Anima amator.

XV. Porro Subjectum sit VITA AETERNA, unde profluet hic ordo.

Das ewige Leben /

1. Wie es gesucht wird.

Scrutando

2. Wo es gefunden wird.

In Scriptura

3. Von wem es bestätigt wird.

A Christo, ad quem dirigitur Scriptura.

XVI. Subjectum sit CHRISTUS cujus talia nunc emergent Prædicata.

Der himmlische Bräutigam.

1. Wie er von der Seele verlangt wird.

Scrutamini Scripturas.

2. Wie er sein Jawort giebt.

Scriptura testatur de ipso.

3. Was er vor einen Mahlschag bringt.

Vitam æternam.

XVII. Ultimo Subjectum sit TESTIMONIUM, quod illustrabitur his Partibus.

Das Zeugnis von Christo/

1. Wen es angehet.

Homines qui jubentur scrutari,

2. Wo es zu finden.

In Scripturis.

3. Was daraus zu hoffen.

Vita æterna.

XVIII. Ita, si statis diebus unum vel alterum dictum pertractetur, non modo spes est, fore ut excitetur acumen judicii; sed etiam gratum. Deo peragitur opus, cui forte juvenes adducuntur felicius, quoties non tam ad nugas Ethnicorum, quam ad ipsos Israelis fontes respicere jubentur. Quid? si scrutari Scripturas ex mandato Christi debent omnes, cur non, qui sic informandi sunt, ut vitæ suæ vel professionem vel confessionem, collocare possint in solo Christo.

XIX. Cæterum Argumenta & Confectaria, tyronibus vel ideo sunt difficiliora, quod à Reali-um notitia nimium destituuntur. Sufficiat igitur ex aliis Concionibus, præcipuè quas accedere videmus ad Methodum Carpzovianam, ne primam industriam deterreat varietas, ostendere *quantum valeant Argumenta insita, quantum aliunde illata, quantum Probatio differat ab Amplificatione, quomodo cruantur Usus, DIDACTICUS & ELENCTICUS, PÆDEV- TICUS & EPANORTHOTI- CUS, tandem CONSOLATORIUS, & quantum his pertractandis non sufficiat attingere Theologiam Dogmaticam, sed insignem suam necessitatem simul probet Theologia Moralis, quæ cur à multis Studiosis parum æstimetur, ratio certe proferri potest nulla.*

XX. Neque mirabitur Lector Benevolus, cur nimis brevem in nobilissimo hoc capite me deprehenderit: nam satis ad declarandum sciendi modum contulit, qui Auctores demonstravit ad ulteriorem sedulitatem commodos. Nunc Animus est in ultimo Libro; nam aget de arte Disputandi, quam quidem potiori jure suam dicere potest
Logicus,

PARTIS II.
LIBER QUARTUS.
DE
ARTIFICIO DISPU-
TANDI.

CAPUT I.
De Exercitiis Disputatoriis
in Genere.

I.

Disputatio est amica Opinionum contra-
dictoriarum collatio, eruendæ verita-
tis causa.

II. Proinde nimium mihi videntur errare,
qui vel ineptam gloriolam, vel vindictam mi-
nus gloriosam, in veritatis hac Palæstra quære-
re non erubescunt. Sed de his infra, cum Re-
gulas disputationis enarravero.

III. Tria vero sunt, quæ ad excolendum
Discantis animum faciunt, si conscendere ali-
quando, & cum fructu, & cum aliorum applau-
su velit cathedram.

IV. Pri-

IV. Primo resolvere discat simplices Syllogismos, ita quidem ut resolutioni adhibeat distinctiones supra expostas: ac vicissim datis Thesisibus sciat certâ probatione confirmare Thesisin contradictoriam. Ut enim catenam, nemo confecerit, nisi cui primo successerint annuli: sic etiam ad integrum discursum semper futurus est ineptissimus, qui minutiores has particulas expolire neglexerit.

V. Deinde fiat progressus ad formales disputationes, novis subinde Instantiis continuandas: Quas sane quam felicissimè provehit Auditus aliorum: sicut eam ob causam nemo disputationis laudem temerè occupabit, qui Academicis Exercitiis nunquam interfuit. Interim habeo subsidium haud omnino contemnendum, præscriptis Disputantium Colloquiis, Actum disputatorium velut sistere in Ideâ quod quantum æstimari debeat, exempla docebunt.

VI. Ultimo de machinis Sophistarum agendum, qui sollicitum adversarium de veritate, nugis & fallaciis abripiunt in diverticula, nihilque minus intendunt, quàm vel modum sciendi, vel veritatem. Nam si Medici venenorum naturam explicant, non ut nocerant, sed ut aliorum nocumenta promptius avertant;

vertant; sic planè sentiendū de Sophistarum fraudibus (quibus utinam inferiores sæpe non fuissent Viri alioquin eruditissimi) parandas esse, ut tertio Politicorum utar, non in Offensionem, sed in defensionem.

CAPUT II.

De Modo Respondendi ad Syllogismos.

I.

Quomodo resolvi possint Syllogismi quoad Formam illegitimi, jam ostensum fuit *pag. 94. seqq.* nunc de iis agendum, qui vitium s. ambiguitatem fovēt in Materia.

II. Qualiscunque igitur Syllogismus proponatur, cujus aliqua apparet falsitas, is cui impositum est respondendi negotium, ante omnia sciat, repetendum esse Syllogismum ipsissimis verbis, ac ab altero fuit prolatus. Deinde videat, an Præmissæ adhuc sint obscuræ: sic enim petenda earundem probatio, antequam succedat responsio. Tandem cogitet de modo eruditè respondendi.

III. Et fieri quidem potest, ut simpliciter negetur aliqua ex Præmissis: communiter
tamen

tamen optima medela venit à distinctione sive ea sit realis, sive instrumentalis, *vid. supra pag. 179. seqq.*

IV. Quamobrem si placet distinctio, proponenda ea & explicanda perspicuis verbis, imo si postulet occasio, illustranda simul aliquot exemplis; ut postmodum applicari queat vel ad Majorem vel ad Minorem, ac in iis vel ad Subjectum vel ad Prædicatum.

† Do Exemplum. Quod si enim opponatur Syllogismus.

Qc. est imperfectum, in eo non consistit Summum bonum.

Virtus hominis est imperfecta. E.

In virtute hominis non consistit summum Bonum.

Responsio formari dupliciter potest, limitato videlicet Subjecto & Prædicato.

Primo sic diceretur: *Distinguo inter Imperfectionem qua adest per se & necessario, & qua adest per accidens. Quod per se est imperfectum, id in sua natura gerit imperfectionis causam, sicut plumbum dicitur imperfectum ad assumendam gladii formam, quia resistit ipsa & naturalis ejusdem mollities: sed quod per accidens imperfectum est, id ab alio & externo impeditur vel corrumpitur, sicut Vinum generosum in dolio putrido fit minus perfectum.*

Jam loquitur Applicatio. *Quamobrem limitato Subjectum Majoris: Qc. est imperfectum per se, in eo non*

non consistit summum Bonum, Sic concidit Minor.

Subnectitur ratio, cur Minor concidat. *Nam Virtus in sua natura non respuit aliquam perfectionem, nisi impedimento esset Subjecti h. e. hominis corruptio, ut, velut Vinum in dolio, contrahat aliquid iniquitatis.*

Alio modo sic posset responderi. *Distinguo inter Summum Bonum in Sensu absoluto vel respectivo confideratum. Sensus absolutus est, cum quid Summum dicitur ubique, omni respectu, & citra exceptionem: Respectivus est, cum quid aliquo saltem loco, inter quosdam dicitur Summum.*

Applicatio. Jam limito Prædicatum Majoris; *Quod est imperfectum, id non est Summum Bonum in Sensu absoluto. Sic concedo totum argumentum.*

Ratio Applicationis. *Nam nos scire querimus, quod Bonum inter humana & possibilia summum locum obtineat, non quid omni loco & tempore, etiam apud Deum, apud Angelos, apud Glorificatos sit Summum. Et sanè, posse etiam in rebus imperfectis aliquam ceteris esse Superiorem, nemo negaverit.*

V. Certè variam utilitatem habet distinctionum perspicua illustratio. Primo enim tollitur omnis obscuritas, quæ raro evitatur ab iis, qui gloriosum putant breviusculis terminis, velut gladio Alexandri, secare universum dubium.

† 1. Novi hominem, qui vel ideo apud imperitos celebrabatur, quod omnibus Objectionibus non nisi tria vel quatuor vocabula reponeret, & ea quidem adeo ponderosa, scilicet, ut semper exhaurirent universi negotii difficultatem. Nam qui Distinctiones non intelligebant inter Auditores, vel qui applicationis extemporalem felicitatem non assequebantur, ex Opponentibus, facile lauream tribuebant ei, quem aperte refutare non possent. Interim, quæ Veritas, quæ Materia, ulterior notitia redundaverit in præsentem, judicare cordatiores nondum audiui.

† 2. Forte non fuerit injucundum legere disputationis tam heroicæ Exemplar, ubi Opponens satis accurate progressus, Respondentem Laconicis ineptiis superbum nanciscitur.

Sit Thesis.

POLITICA EST PRUDENTIA.

OPP. Notitia incerta non est Prudentia.
Politica est notitia incerta. E.
Politica non est Prudentia.

RESP. *Incerta absolute non hypothetica.*

OPP. Quantum judico Dn. Respondens innuit, Politicam omnibus numeris non certam, aliqua tamen adhuc certitudine esse instructam; quæ dici possit hypothetica. Sed quoniam optimi sæpe Politici falluntur, novum mihi enascitur dubium.

Ubi

Ubi posita conditione non ponitur consequens,
ibi non est certitudo hypothetica.

RESP. *Certitudo non absolute sed relate.*

OPP. Sed quæ est illa relatio, quæ fundare possit certitudinem.

RESP. *Non semper sed ut plurimum.*

OPP. Crediderim Dn. Responderitem non semper esse obscurum, fortasse tamen ut plurimum. Quantum enim ex hoc ænigmate licet augurari, Politicæ conclusiones aliquando fallunt, sed in plerisque tamen casibus suam certitudinem comprobant. Interim, quis ejusmodi certitudinem credat sufficere ad Prudentiam?

RESP. *Non in statu ideali sed possibili.*

OPP. Eadem opera ego dixerim in Statu possibili seu imperfecto nullam esse Prudentiam.

RESP. *Perfectam, bene tamen imperfectam.*

OPP. Sed Prudentia in essentiali suo conceptu non vult esse imperfecta.

RESP. *Non essentialiter sed gradualiter.*

OPP. Sanè Prudentia, quæ est habitus in gradu remissiori vocatur Dispositio; sed loquimur de habitu h. e. de Prudentia in gradu intensissimo, quam mihi nunquam es exhibiturus.

RESP. *Comparatè non absolute.*

OPP. Sed Comparatus hic sensus involvit possibilitatem ad deceptionem, unde sic argumentor.

Qc. fallit & fallitur non est Prudentia.
Politica fallit & fallitur. E.

RESP. *Fallit à principio non interno sed externo.*

OPP. Oedipo forsàn opus est, si Sphingem tuam subinde intelligere jubeat. Quæro itaque quæ quid vocetur fallaciæ principium internum & externum?

RESP. *Quid est fallacia causalis & casualis?*

OPP. Quæ sunt disputationum fatalia & fatualia?
Nondum certè mihi satisfactum est.

RESP. *Quid fallacia data & accepta?*

OPP. Idem fortassis, quod tua responsio, quam obscure das, ne clarè accipiam. Sed liceat augurari: fortasse Prudentiam comparas Sutori, qui si malus est, è principio interno h. e. ex inordinato suo habitu corrumpit calceos; si bonus est, è contrario, urgente sic principio externo calceos facit deteriores. Ut adeo species ad statum corruptum, in quo Prudentia satis perfecta, non tamen seipsum obtinere potest sua perfectione dignum, obtinente scilicet hominum gubernandorum malitia: quæ quoniam ponitur extra Prudentiam, non nisi extrinsecam imperfectionis denominationem ipsi tribuere potest. An satisfactum ænigmati?

RESP.

RESP. *Itaque alter non compotior.*

OPP. *Faciam periculum, quantum hic Syllogismus
-omnibus ferire velit tuam assertionem.*

RESP. *Quodammodo extrinseca talis Prudentia intrin-
-secum est omnino perfecta, sed actiones extrinsecae sunt imperfectae.*

RESP. *Judicium est Objectum per se non materialiter.*

OPP. *Novae Illustrationes, quae argumentum meum
-edificat, & signatur sex vocabulis. Quid si Groti-
-supra A. 2. cum Cretenis? Et formale & mate-
-riale.*

RESP. *Quodammodo extrinseca est actionem.*

OPP. *In theoreticis non in practicis.*

RESP. *In operativis non in directivis.*

OPP. *In directione Usus & Praxeos.*

RESP. *In Praxi plena & inchoata.*

OPP. *Cur non in catapodiali & reflexiva? Video
-me esse victum. Peden igitur figo, &
-quando Veritatis causa non disputavi-
-mus, nec palmam in re omnium intrica-
-tissima quispiam alteri est adjudicaturus
-implicite & explicite, late & aperte, di-
-stincte & confuse meam personam ami-
-citiae tuae volo commendatam.*

VI. *Altera Utilitas est, quod Respondens e
loquendi materia nondum satis instructus, in-
telligere sic incipit, ex quo fonte capienda sit*

cathedralis hæc eloquentia: Ac proinde quis vis judicet, quam proficua Præceptoris sit industria, si applicatis Argumentis ad distinctiones supra enarratas, efficiat ut singulis percipiantur rectius, dataque occasione satundiam adjuvent commodius.

VII. Nostrum igitur opus nunc erit, ostendere modum inveniendi & applicandi has distinctiones, cum de interpretatione & explicatione jam satis doceant superiora. Adeoque succedent varia argumenta, quæ quidem à Præceptore suis Auditoribus proponi possumus pro lubitu.

Qc. procurat hominum interitum, id non est Virtus.

Justitia punitiva procurat &c. E.

NB. Statim apparet ambiguitatem fore in Subjecto Majoris: quia enim Virtus Adjunctum necessarium habet Amicitiam absurdum foret, aliquam à Virtutibus violare Leges Amicitiz. Quæro igitur, quomodo ea procuret interitum? scilicet sub hac conditione, si aliter corrigi non possint. Sic in mentem venit Distinctio *non. II. pag. 179.* ac limitatur Major.

Qc. procurat hominum interitum absolute, id non est Virtus.

Sic concidit Minor, quia Justitia id tantum facit hypothetice.

Qc. intendit hominum destructionem non est Virtus.

Fortitudo bellica intendit &c. E.

NB. Hic iterum quaeritur, quomodo se habeat Fortitudinis intentio? nimirum ea intendit sui defensionem, & si forte vix ea licet impetrari, tum demum proceditur ad laesionem alterius. Sic incidunt distinctiones *num. XIII. pag. 186. XLI. p. 205. XLIII. p. 207.* ac limitatur Major.

Qc. intendit hominum destructionem directe, per se & primario, id non est Virtus.

Sic concidit Minor: nam Fortitudo id saltem intendit *indirecte, per accidens & secundario.*

Qc. non est in hominis potestate, id non pertinet ad Summum Bonum & consequenter non est Virtus.

Liberalitas non est in potestate Pauperis. E.

NB. Quomodo Pauper Liberalitatem non habet in potestate? certe non deest Voluntas, sed abest facultas. Inde succurrit distinctio *num. VI. pag. 182.* Limitaturque Major.

Qc. non est in hominis potestate Actu primo &c.

Sic concidit minor, quia saltem negatur interdum *Actus secundus.*

Qc. concurrit ad Virtutem, pertinet ad Summum Bonum.

Opulentia (in Liberalitate) concurrit &c. E.

NB. Video Opulentiam esse extra Virtutem, quæ abolita etiam opulentia non statim annihilatur. Ergo conjicio, utiles fore distinctiones *num. XVI. p. 189. & num. XXXII. p. 199.* Sic limitatur Major.

Qc. concurrit ad virtutem *intrinsecè & essentialiter &c.*

Sic concidit minor: quia Virtutem essentialiter constituit mediocritas, seu habitus mediocriter dispensandi divitias, cum adsunt, vel mediocriter appetendi cum absunt.

Qc. *adesse potest salva Conscientiâ id non est vitium. Rusticitas Urbanitati opposita adesse potest &c. E.*

NB. Prædicatum Majoris agit de vitio, quod arguit extremam malitiam: sed qui Rusticitatem dicit Vitium, eandem in Societate civili arguere putat imprudentiam. Inde limitatur Majoris Prædicatum ex distinctione *XLIII. pag. 207.*

Qc. *adesse potest S. C. non est vitium in sensu primario.*

Sic conceditur totum argumentum: quippe de virtutes Homileticæ saltem tales sunt in sensu secundario, non est cur alium respectum habeant vitia Virtutibus Homileticis opposita.

Quælibet virtus est incitamentum ad bonum & ad vitium.

Incitamentum Virtutis non potest esse ejus Adjunctum vel Consequens

Amicitia est Incitamentum Virtutis. E.

Incitamentum virtutis est Incitamentum ad bonum & ad vitium.

NB.

NB. Cogito primum quo sensu Amicitia Virtutis seu Summi Boni dicatur Consequens: nam qui sentit incomparabilem Virtutis præstantiam & felicitatem, libenter vellet alios hujus etiam felicitatis reddere participes: unde hæc Amicitia est propensio ad communicandam aliis felicitatem. Sed Amicitia quæ incitamentum Virtutis est, e.g. quæ ad Liberalitatem, ad Mansuetudinem me incitat, est generalis ea propensio, qua homo, jubente sic similitudine naturæ, id aliis facit, quod sibi vicissim cupit fieri. Sic in promptu est distinctio *nam. XXVIII. pag. 197.* & limitatur Minor.

Amicitia in sensu generali est incitamentum Virtutis.

Sic conceditur Argumentum: nam thesis loquitur de Amicitia in sensu plane speciali.

7.

Qc. est negativum, non est Virtutis differentia.

Mediocritas (b. e. Exclusio duorum Extremorum) est negativa. E.

NB. Mediocritas cum audiat differentia, potius respicit positivam rectitudinem seu appetendi temperatam facultatem. Inde habemus Distinctionem *XLII. pag. 207.* Mediocritas vel accipitur in sensu positivo, vel in negativo: & quis agnoscat sensum posteriorem, subcedi potest universum argumentum.

8.

*Qc. cum Virtute simul existit, illud non est
ejus Consequens.*

Voluptas &c. E.

NB. Ideo Voluptas dicitur Consequens, quia in abstracto Virtus habet rationem causæ, & Voluptas rationem effectus; siquidem ideo resultat lætitiæ radius, quia præsentem habemus Virtutis Solem. Inde succurrit *num. XLV. p. 208.* adeoque limitatur Major.

Qc. cum Virtute existit simul & tempore & natura.
Sic concedit Minor, ex jam dictis.

9.

Qc. omisit Pietatem, illius Ethica est insufficiens.

Aristoteles omisit Pietatem &c. E.

NB. Statim cogitandum, quis Ethicæ Aristotelicæ fuerit scopus: nimirum quod is Ethicam & Politicam agnosceret pro eadem disciplina, satis esse credidit eas Virtutes enumerare, quæ externæ & directè facerent ad Felicitatem Politicam: ideoque respicientes ad Distinctionem *num. X. pag. 184.* limitabunt Prædicatum Majoris.

Qc. omisit Pietatem, illius Ethica est insufficiens,
si quæ sit illius Studium Mundæ completum.

Sic conceditur totum argumentum: quippe ad hujus studii Complementum præ cæteris necessaria est Theologia moralis.

10.

*Qc. sine fide est, Peccatum est,
Aristotelis Virtutes sunt sine fide. E.
Peccata sunt.*

NB. Non discimus Aristotelis Virtutes, quatenus
ex fuerunt in ipso, & labem contraxerunt ab
ejus corruptione; sed quatenus ab eo saltim
fuerunt representatae in idea, quam obrem ha-
bemus distinctiones *Num. XI. pag. 185. & XV.
pag. 188.* Inde limitatur Minor.

*Aristotelis virtutes in concreta & respectu existentia
sunt sine fide,*

Sic conceditur totum argumentum.

Nos autem Virtutes consideramus *in abstracto &
respectu essentiae*, quatenus predicari etiam
possunt de Subiecto credulo.

VIII. Ita se habent Responsiones, quae pro-
cedunt ex artificio Distinguendi: sed inter-
dum valet Retorsio, interdum simplex Inficia-
tio; quod duobus exemplis demonstrasse suf-
fecerit.

I.

*Qc. proponitur in Decalogo, id non opus
est, ut repetatur in Ethica.*

Doctrina Virtutum &c. E.

NB. Considero Decalogum, cujus brevitās requirit
illustrationem: cum igitur haec illustratio per-
tineat ad certam disciplinam, facile facitur.

Ethicæ munus fore, ut explicationem præbeat
Decalogum, inde Argumentum simpliciter
invertitur.

*Qc. proponitur in Decalogo, illud OMNINO O-
PUS EST ut repetatur in aliqua disciplina.*

2.

*Qc. etiam in peccatoribus locum habet, non est Ad-
junctum Summi Boni.*

Voluptas animi gaudens de bonis presentibus &c. E.

NB. Cogito statim in peccatoribus voluptatem de
peccatis commissis adjunctum habere timo-
rem & pudorem. Inde respondeo negando:
Voluptas Animi non habet locum &c. additur
ratio: *nam adest potius Angor animi.*

IX. Adhibui Exempla merè Ethica: nam
in argumento reali & philosophico rectius
exerceri potest intellectus, quam si ad subti-
les speculationum nubes admittantur juvenes
basiatores. Neque tamen video, quæ disciplina
inter reales sit commodior: nam 1. versatur
circa Actiones in vitâ communi satis notas
2. procedit è Principiis nobiscum natis 3. dif-
ferentias habet non absconditas *vid. pag. 120.*
4. tractantibus aliquam affert utilitatem, dum
ad honestatis fundamenta non nihil contri-
buit.

X. Si tamen quis molestum putaret Au-
ditores horis succisivis ad hujus disciplinæ
noti-

notitiam adducere, non decernant argumenta
iudicia, quorum pauca subijcimus exempla.

I.

*Qc. ante biennium fuit creatus, est bimulus,
Magister ante biennium &c. E.*

NB. Ambiguitas latet in vocabulo *creare*, quod non
sumitur pro natura corporis, sed pro denomi-
natione aliqua externa. Sic ad ductum *num.*
XXXV. pag. 202. limitatur. *Qc. creatus fuit se-*
cundum naturam internam physicè. Sic appa-
ret in minori Magistri creationem esse *secun-*
dum denominationem externam moraliter.

Qc. nihil agit non est Causa
Præceptor Discipulum non informans nihil agit. E.
Nō est Causa, & per Consequens non est Causa
ignorantia in Discipulo.

NB. Ambiguitas querenda est in vocabulo *Causa*,
quæ hoc loco nō sumitur pro eo, quod ali-
quid efficit, sed cui effectus aliquammodo imputa-
ri potest. Ergo iterum limitatur Major. Qui
3. *nihil agit, non est Causa physica.* Sic Conclu-
sio adhuc vera esse poterit de *Causa motali*:
nisi velis repetere Distinctionem *Causæ effici-*
entis & deficientis nem *Mali commissionis & o-*
missionis.

Qc. discitur in Gynasio, non est erudiendum in A-
cademia.
Logica discitur &c. E.

NB. Difficultas residet in vocabulo *discitur*. Nam apparet proponi quidem tyronibus principiat sed nobiliores controversias remitti ad occasionem discendi sublimiorem. Inde ad ductum *num. X. pag. 184.* Limitatur Major. Qc. *discitur completè &c.* Sic facile constat falsitas minoris.

XI. Hæc de Responsionibus, quas vocant *Directas*, quoniam accuratè diriguntur ad solutionem Dubii: sed restant *indirectæ*, quæ assumpto alio exemplo Præmissarum alteram arguunt falsitatis, licet origo & fundamentum falsitatis simul non explicetur. e. g. Quando nobis opponitur.

Qc. interpres addit vocabulum in textu originali non obviante, is peccat.

Atqui Lutherus Rom. 3, 28. addidit vocabulum Soli. E. Lutherus peccat.

Responderi potest indirectè per instantiam.

Qc. interpres addit vocabulum &c. is peccat.

Christus repetens verba Deuter. 6, 13. DEO servies, Matth. 4, 10. addit vocabulum Soli, E.

Christus peccat.

Conclusio est absurdissima, ergo aliqua ex Præmissis. Non Minor, quæ est manifesta, ergo Major quæ est opponentis.

XII. Sed talia sufficiunt ad repellendum Adversarium, non ad plenam veritatem. Unde rectissimè succedit Responsio Directa.

e. g. Si dicas aliqua in textu originali occurrere, vel *explicitè* quoad verbum, aliqua *implicitè* quoad sensum: ac postmodum limites Majorem.

Qc. addit vocabulum in textu originali *nec explicitè nec implicitè* obviu[m], is peccat.

Sic in utroque Syllogismo concidit minor.

XIII. Dabo exemplum è Politicis.

Qc. est à Deo, non potest conferri ab hominibus.

Majestas est à Deo. E.

Majestas non potest conferri ab hominibus, & per consequens Regna non dantur electitia.

Responderi potest indirectè.

Qc. est à Deo, non potest conferri ab hominibus.

Uxor est à Deo. E.

Non potest conferri ab hominibus.

Conclusio est absurda: nam Uxor libero hominis arbitrio quaeritur, libero vicissim arbitrio tum suo tum Parentum promittitur, ergo aliqua ex Praemissis. Non minor, quæ extat Proverb. 19, 14, ergo Major.

Sed succedat Responso directæ.

1. *Qc. est à Deo tam respectu ordinationis & institutionis, tum respectu executionis, id non potest conferri ab hominibus.*

Sic in Minori apparet Deum instituisse Majestatem, sed executionem hujus legis injunxisse hominibus.

2. *Qc. est à Deo immediate, id non potest conferri ab hominibus.*

Sic

Sic iterum apparet Bonam Uxorem, imò Reip. hanc potestatem, quatenus in specie confertur huic Subiecto, à Deo venire *mediare*, mediantibus hominibus quorum ministerio utitur.

XIV. Et his quidem regulis absolvitur primum hoc Exercitium, quod etiam atque etiam velim commendare Juvenibus ad Philosophiam & proinde simul ad disputatoriam hanc facultatem manuducendis. Sed ita, ut subeantur quoque extemporales aliquos loquendi conatus probare.

XV. Nam ut hoc loco ostendere liceat Morbum Scholæ & Academiæ gravissimum, simulque afferre pharmaca, quibus restitutionem si non plenissimam, certe aliqualem obtinere hactenus conor, NIHL JUVENES IN ARTE DISPUTATORIA MAGIS IMPEDIT, QUAM QUOD LATINE LOQUI NON ADSUEVERUNT. Nihil enim in proferendis verbis sumus expediti, eo præsertim loco, ubi quicquid est virium, impenditur considerandis realibus, unde quæso advolaverint verba singulis momentis ad incursum adversarii necessaria.

XVI. Equidem video, quid in Scholis suis præsentent Carollei, nec immemor sum meæ Educationis, cum B. Parens meus domesticam suam Scholam sic ordinaret, ut si excipias

pias Dies festos, ne syllaba quidem vernacula excutiretur; eoque adeo multum adhuc puerulus quarto jam quintove ætatis anno aliquæ ex usu balbutire inciperem, quæ tamen ad ultiores progressus singulare adjumentum locuæ expeditioris præstabant. Sed cur imitari in hoc Scholæ statu rem maxime salutarem non licet, impedimenta obstant fere invicta.

XVII. Etenim hæc cura pertinet ad eos, qui præficiuntur primæ puerorum ætati, non ad mei similes, qui fundamentis jam equaliter cunctis positis, saltem vocantur ad compositionem structuram. Unde si annum quis habeat decimum & sextum, ejus generis Auditores communiter oleam duram ingredientur, qui isti facile induratum vernacula usum deponunt? an sufficere Coryceus annotandis garrulis? an consentient Patres, quorum filii post silentia Scholastica domi confabulationibus familiarium miscentur? Quid? nonne tacebunt potius, si nec integrum sit loqui germanice, nec sine meru festinare debeant latina.

XVIII. Sanè medalam aliqui jam afferre voluerunt, nescio, an male dederunt augmentum, qui disciplinas stylo Germanico posse con-

concipi vel crediderant, vel etiam tentare sunt ausi. Nam isti tum opinionis suae plures agnoscerent defensores, si vel in Sola Germania curiosam Eruditionem possideremus, vel omnes Eruditi sic in nostram linguam consentirent, ut olim hæc felicitas contigit Philosophis in Græcia viventibus. Nunc profecto qui suas inventiones conforme nequit extorere, vel ut solus sapiat, vel ut secum suaviter insaniat necesse est.

XIX. Provoquant aliqui ad Votum obedientiae, quod sicut olim & hodie in Monasteriis, ita crederit in Scholis abrogari non debere. Sed profecto efficere possumus severa disciplina, ne quis loquatur Germanicè: an autem in apto silentio quis familiares sermones habeat Latino, nec taceat potius, id in nostra potestate non est. Præsertim apud eos, qui ludibria metuant, & difficultatem.

XX. Alii suafores existunt, ut ipsi discen-tes factâ societate necessarium Latinæ Linguæ usum pacificentur, multamque pecuniariam fecus facientibus injungant: Nec omnino res videtur incommoda, siquidem obedientia semper videtur esse promtior, quæ procedit à libero velut arbitrio, quam quæ recedit superioris coactionem. At enim vero in paucis
septi-

septimanas plerumque voluntarius hic fervor extenditur. Sive enim aliquos pauperiores deterret repetita multa, sive ditiores contemnunt hanc pecuniolam, sive in certis casibus omnium consensu relaxantur Leges, sive ob singulorum libertatem res tandem degenerat in rixas & pugnas: levis in fine deprehenditur Utilitas.

XXI. Quamobrem id ago quam diligentissime, ut Informatio mea perpetuum sit examen, unusq; adeo post alterum provocatus jubeatur repetere, quæ fuerint à me dicta, substitutis subinde novis exemplis, quæ Regulam semel declaratam denuo illustrent. Sic ad minimum eam materiam sibi reddunt familiarem, quæ solet occurrere in disputationibus: quicquid interim sit de Latinitate culinari, cujus voces minori detrimento absint ab homine studiis principalibus dedito.

XXII. Deinde à provectionibus rogo, interdum postularo specimine exigo, ut postquam audiverint unius vel alterius Lectionis explicationem, domi destinent horam, repetitioni suscipiendæ commodam: ubi velut aliquos nacti Auditores apud se differant; nec deterreantur statim, quoties dictionem interrumpit vel hæsitatio vel ignorantia: cum certè usus aliquot mensum introducturus sit agilitatem jucundior.

XXIII. Præsertim quoties aggredienda videtur publica disputatio, id Respondens sui putet officii, ut quamlibet Thesin prolixo discursu illustrare, adductis exemplis deducere, & genuinum ejus Sensum Auditori, subitaneo discursu exponere valeat. Nam si nulla datur Objectio, quæ Thesin non feriat, vel jam habebimus præconceptam loquendi materiam, vel si difficultas supra captum sit, explicabimus thesin, ne Auditores, & qui maximum plerumque numerum faciunt, imperitiōres, nos nihil respondisse arbitrentur.

XXIV. Quo ipso tamen illis nolim patrocinari, qui conquisitis formulis, quæ faciunt ad Thesium illustrationem, satis esse putant easdem decantare, quicquid interim sibi velit opponens. Nam adminicula inferiorum, infervire nunquam debent abusu provectorum, & præfiscini, superiorum.

XXV. Dabo exemplum hujus disputationis, quale quidem meis auribus olim fere secundum singula artificia fuit exceptum.

I. Sit Thesis.

PAX CUM TURCIS EST SERVANDA.

OPP, *Qc. nocet Christianis, non est servandum.*
Pax cum Turcis nocet &c. E.

RESP.

RESP. Respondeo Turcas simul esse homines, E. ipsis denegari non posse jura humanitatis: vel si turpe est servare pacem, turpius certe fuisset promittere.

OPP. *Quid negas aut quid concedis in meo argumento?*

RESP. Satis clarè dixi, jus naturæ cadere simul in Turcas, alioqui nec valeret emptio, venditio cum iis suscepta.

OPP. *Ita autem non responderetur ad meum argumentum. Aut enim evertatur Major vel minor: aut ego non desinam provocare ad salvam meam conclusionem.*

RESP. Thesis mea est firmissima: nisi quis dicere velit, Christianis licitum esse perjurium.

OPP. *Ego vero sic argumentor:
Qc. nocet Christianis &c.*

RESP. Nescis quid contigerit foedis fragis Christianis ad Varnam?

OPP. *Quid ad me ista clades? Fac ut cladem sentiat mea Objectio, nisi malis everti tuam Thesis.*

RESP. Quomodo everti posset? Nonne sic aperitur licentia ipsis Turcis, ut simul frangant pacem?

OPP. *Quamdiu pugnamus Andabatarum more? Quæro ex te, Nonne Pax cum Turcis nocet Christiano orbi?*

RESP. Cogita saltem istud: Turcas suam Majestatem habere à Deo.

OPP. *An sic responderetur ad meam Quaestionem?*

RESP. Ego defendo meam Thesin.

OPP. *Fac ut defendas ex Lege disputationis, & ut corruat vel recipiatur mea obiectio.*

RESP. Jam corruit totum argumentum. Et addo etiam hoc, Turcas pacifico nostro animo invitatos, concipere posse desiderium, Christianae religionis.

OPP. *Præter mentem tuam respondes ad Objectionem: negas enim minorem adducta scilicet utilitate, quam post se trahere queat pax. Sed argumentor ulterius.*

Bonum remotum incertum & per accidens non debet attendi, cum adest malum proximum certum & per se.

Sed speratum tuum bonum est remotum &c. E.

Quid sentis de hoc argumento?

RESP. Quid sentiam, ubi thesis mea est clarissima?

OPP. *Sic non disputamus formaliter.*

RESP. Forma disputationis meae est veritas. Quæro ex te, an peccatum est pacem servare cum Catholicis?

OPP. *Ego sum Opponens, meum est querere, tuum, quaestiones resolvere.*

RESP. Sic respondeo: Tu dic saltem, an pacem cum Catholicis pronuncies injustam?

OPP. *Quid si pacem hanc crediderim esse justam? an sic vel mica decedat objectioni meae?*

RESP.

RESP. Provoco ad universum auditorium, an aliquis malit perpetuum bellum, quam pacem ex iure fortassis iniquam & dubiam.

OPP. *Nesciebam ideo Respondentem produsse, ut testaretur, quibus arguendi formulis defenderet thesin suam: ignoscas igitur me ignorantia invincibili constrictum, toties provocasse ad receptas disputantium regulas.*

XXVI. Deduxi hæc latius, ne quis respondendi hunc modum à me prætermisum, vel provectoribus nunc commendatum putet. Interim ordo nos vocat, ut dispiciamus de artificio inveniendarum Objectionum.

CAPUT III.

De Modo Opponendi s. formando Objectiones.

I.

Objectio est Syllogismus, cujus conclusio vel expresse, vel implicite & per Consequentiam continet Theseos propositæ Contradictoriam.

† I. Expressa contradictio talis est. e.g. Si Thesis Respondens proponat: **ALICQUOD BELLUM EST**

8.

*Qc. cum Virtute simul existit, illud non est
ejus Consequens.*

Voluptas &c. E.

NB. Ideo Voluptas dicitur Consequens, quia in abstracto Virtus habet rationem causæ, & Voluptas rationem effectus; siquidem ideo resultat lætitiæ radius, quia præsentem habemus Virtutis Solem. Inde succurrit *num. XLV. p. 208.* adeoque limitatur Major.

Qc. cum Virtute existit simul & tempore & natura.
Sic concidit Minor, ex jam dictis.

9.

Qc. omisit Pietatem, illius Ethica est insufficiens.

Aristoteles omisit Pietatem &c. E.

NB. Statim cogitandum, quis Ethicæ Aristotelicæ fuerit scopus: nimirum quod is Ethicam & Politicam agnosceret pro eadem disciplina, satis esse credidit eas Virtutes enumerare, quæ externe & directè facerent ad Felicitatem Politicam: ideoque respicientes ad Distinctionem *num. X. pag. 184.* limitabunt Prædicatum Majoris.

Qc. omisit Pietatem, illius Ethica est insufficiens,
si quod spectetur Studium Morale completum.

Sic conciditur totum argumentum: quippe ad hujus studii Complementum præ ceteris necessaria est Theologia moralis.

10. *Qc.*

IO.

*Qc. sine fide est, Peccatum est,
Aristotelis Virtutes sunt sine fide. E.
Peccata sunt.*

NB. Non discimus Aristotelis Virtutes, quatenus
eæ fuerunt in ipso, & labem contraxerunt ab
ejus corruptione; sed quatenus ab eo saltem
fuerunt representatæ in idea, quam obrem ha-
bemus distinctiones *Num. XI. pag. 185. & XV.
pag. 188.* Inde limitatur Minor.

*Aristotelis virtutes in concreto & respectu existentia
sunt sine fide,*

Sic conceditur totum argumentum.

Nos autem Virtutes consideramus *in abstracto &
respectu essentia*, quatenus prædicari etiam
possunt de Subjecto credulo.

VIII. Ita se habent Responsiones, quæ pro-
cedunt ex artificio Distinguendi: sed inter-
dum valet Retorsio, interdum simplex Inficia-
tio; quod duobus exemplis demonstrasse suf-
fecerit.

I.

*Qc. proponitur in Decalogo, id non opus
est, ut repetatur in Ethica.*

Doctrina Virtutum &c. E.

NB. Considero Decalogum, cujus brevitatis requirit
illustrationem: cum igitur hæc illustratio per-
tineat ad certam disciplinam, facile succurrat

Ethicæ munus fore, ut explicatiorem prebeat
Decalogum, inde Argumentum simpliciter
invertitur.

*Qc. proponitur in Decalogo, illud OMNINO O-
PUS EST ut repetatur in aliqua disciplina.*

2.

*Qc. etiam in peccatoribus locum habet, non est Ad-
junctum Summi Boni.*

Voluptas animi gaudens de bonis presentibus &c. E.

NB. Cogito statim in peccatoribus voluptatem de
peccatis commissis adjunctum habere timo-
rem & pudorem. Inde respondeo negando:
Voluptas Animi non habet locum &c. additur
ratio: *nam adest potius Angor animi.*

IX. Adhibui Exempla merè Ethica: nam
in argumento reali & philosophico rectius
exerceri potest intellectus, quam si ad subti-
les speculationum nubes admittantur juvenes
basiatores. Neque tamen video, quæ disciplina
inter reales sit commodior: nam 1. versatur
circa Actiones in vitâ communi satis notas
2. procedit è Principiis nobiscum natis 3. dif-
ferentias habet non absconditas *vid. pag. 120.*
4. tractantibus aliquam affert utilitatem, dum
ad honestatis fundamenta non nihil contri-
buit.

X. Si tamen quis molestum putaret Au-
ditores horis succisivis ad hujus disciplinæ
noti-

notitiam adducere, non deerant argumenta,
iudicia, quorum pauca subijcimus **Exempla.**

*Qc. ante biennium fuit creatus, est bimulus,
Magister ante biennium &c. E.*

NB. Ambiguitas latet in vocabulo *creare*, quod non
sumitur pro natura corporis, sed pro denomi-
natione aliqua externa. Sic ad ductum *num.*
XXXV, pag. 202. limitatur. *Qc. creatus fuit se-*
cundum naturam internam physice. Sic appa-
ret in minori Magistri creationem esse *secun-*
dum denominationem externam moraliter.

Qc. nihil agit non est Causa
Preceptor Discipulum non informans nihil agit. E.
Non est Causa, & per Consequens non est Causa
ignorantia in Discipulo.

NB. Ambiguitas querenda est in vocabulo *Causa*,
quod hoc loco non sumitur pro eo, quod ali-
quid efficit, sed ut effectus aliquahiter imputa-
ri potest. Ergo iterum limitatur Major. Qui
3. nihil agit, non est Causa physica. Sic Conclu-
sio adhuc vera esse poterit de *Causa motali:*
nisi velis repertore Distinctionem Cause effici-
entis & deficientis nem Mali commissionis & o-
missionis.

Qc. discitur in Gymnasio, non est erudiendum in A-
cademia. *Logica discitur &c. E.*

NB. Difficultas residet in vocabulo *discitur*. Non apparet proponi quidem tyronibus principat sed nobiliores controversias remitti ad occasionem discendi sublimiorem. Inde ad ductum num. X. pag. 184. Limitatur Major. Qc. *discitur complete* &c. Sic facile constat falsitas minoris.

XI. Hæc de Responsionibus, quas vocant *Directas*, quoniam accurate diriguntur ad solutionem Dubii: sed restant *indirectæ*, quæ assumpto alio exemplo Præmissarum alteram arguunt falsitatis, licet origo & fundamentum falsitatis simul non explicetur. e. g. Quando nobis opponitur.

Qc. interpres addit vocabulum in textu originali non obvium, is peccat.

Atqui Lutherus Rom. 3, 28. addidit vocabulum Soli. E. Lutherus peccat.

Responderi potest indirectè per instantiam.

Qc. interpres addit vocabulum &c. is peccat.

Christus repetens verba Deuter. 6, 13. DEO servies, Matth. 4, 10. addit vocabulum Soli, E.

Christus peccat.

Conclusio est absurdissima, ergo aliqua ex Præmissis. Non Minor, quæ est manifesta, ergo Major quæ est opponentis.

XII. Sed talia sufficiunt ad repellendum Adversarium, non ad plenam veritatem. Unde rectissime succedit Responsio Directa.

e.g. Si dicas aliqua in textu originali occurrere, vel *explicitè* quoad verbum, aliqua *implicitè* quoad sensum: ac postmodum limites Majorem.

Qc. addit vocabulum in textu originali *nec explicitè nec implicitè* obvium, is peccat.

Sic in utroque Syllogismo concidit minor.

XIII. Dabo exemplam è Politicis.

Qc. est à Deo, non potest conferri ab hominibus.

Majestas est à Deo. E.

Majestas non potest conferri ab hominibus, & per consequens Regna non dantur electitia.

Responderi potest indirectè.

Qc. est à Deo, non potest conferri ab hominibus.

Bona Uxor est à Deo. E.

Non potest conferri ab hominibus.

Conclusio est absurda: nam Uxor libero hominis arbitrio quaeritur, libero vicissim arbitrio tum suo tum Parentum promittitur, ergo aliqua ex Praemissis. Non minor, quæ extat Proverb. 19, 14. ergo Major.

Sed succedat Responso directa.

1. *Qc. est à Deo tam respectu ordinationis & institutionis, tum respectu executionis, id non potest conferri ab hominibus.*

Sic in Minori apparet Deum instituisse Majestatem, sed executionem hujus legis injunxisse hominibus.

2. *Qc. est à Deo immediate, id non potest conferri ab hominibus.*

Sic

Sic iterum apparet Bonam Uxorem; imo Resp. hanc potestatem, quatenus in specie confertur huic Subiecto, a Deo venire *mediare*, mediantibus hominibus quorum ministerio utitur:

XIV. Et his quidem regulis absolvitur primum hoc Exercitium, quod etiam atque etiam velim commendare Juvenibus ad Philosophiam & proinde simul ad disputatoriam hanc facultatem manuducendis. Sed ita, ut subeantur quoque extemporales aliquos loquendi conatus probare.

XV. Nam ut hoc loco ostendere liceat Morbum Scholis & Academiis gravissimum, simulque afferre pharmaca, quibus restitutionem si non plenissimam, certe aliqualem obtinere hactenus conor, NIHIL JUVENES IN ARTE DISPUTATORIA MAGIS IMPROBANT, QUAM QUOD LATINE LOQUI NON ADSUEVERUNT. Nili enim in proferendis verbis sumus expediti, eo præsertim loco, ubi quicquid est virium, impenditur considerandis realibus, unde quæso advolaverint verba singulis momentis ad incursum adversarii necessaria.

XVI. Equidem video, quid in Scholis suis præsentent Catholici; nec immemor sum meæ Educationis, cum B. Parens meus domesticam suam Scholam sic ordinaret, ut si exci-
pias

pias Dies festos, ne syllaba quidem vernacula exaudiretur; eoque adeo multum adhuc puerulus quarto jam quintove ætatis anno aliquando ex usu balbutire inciperem, quæ tamèn ad ulteriores progressus singulare adjumentum loquelæ expeditionis præstabant. Sed cur imitari in hoc Scholæ statû rem maxime salutarem non licet, impedimenta obstant fere invicta.

XVII. Etenim hæc cura pertinet ad eos, qui præficiuntur primæ puerorum ætati, non ad mei similes, qui fundamentis jam equalitercunque positis, saltem vocantur ad expoliendam structuram. Unde si annum quis habeat decimum & sextum, ejus generis Auditores communiter meam curam ingredientur, quæ isti facile induratum vernacula usum deponent? an sufficiet Coryceus annotandis garulis? an consentient Patres, quorum filii post silentia Scholastica domi confabulationibus familiarium miscentur? Quid? nonne tacebunt potius, si nec integrum sit loqui germanice, nec sine metu festinare debeant latina.

XVIII. Sanè medelam aliqui jam afferre voluerunt, nescio, an male dederunt augmentum, qui disciplinas stylo Germanico posse con-

concipi vel crediderant, vel etiam tentare sunt ausi. Nam isti tum opinionis suae plures agnoscerent defensores, si vel in Sola Germania curiosam Eruditionem possideremus, vel omnes Eruditi sic in nostram linguam consentirent, ut olim hæc felicitas contigit Philosophis in Græcia viventibus. Nunc profecto qui suas inventiones conforme nequit extorere, vel ut solus sapiat, vel ut secum suaviter insaniat necesse est.

XIX. Provoquant aliqui ad Votum obedientiae, quod sicut olim & hodie in Monasteriis, ita credunt in Scholis abrogari non debere. Sed profecto efficere possumus severa disciplina, ne quis loquatur Germanicè: an autem rupto silentio quis familiares sermones habeat Latine, nec taceat potius, id in nostra potestate non est. Præsertim apud eos, qui ludibria metuant, & difficultatem.

XX. Alii suafores existunt, ut ipsi discen-tes factâ societate necessarium Latinæ Linguae usum pacificentur, multamque pecuniariam fecus facientibus injungant: Nec omnino res videtur incommoda, siquidem obedientia semper videtur esse promissior, quæ procedit à libero velut arbitrio, quam quæ resolvet superioris coactionem. At enimvero in paucis
septi-

septimanas plerumque voluntarius hic fervor extenditur. Sive enim aliquos pauperiores deterret repetita multa, sive ditiores contemnunt hanc pecuniolam, sive in certis casibus omnium consensu relaxantur Leges, sive ob singulorum libertatem res tandem degenerat in rixas & pugnas: levis in fine deprehenditur Utilitas.

XXI. Quamobrem id ago quam diligentissime, ut Informatio mea perpetuum sit examen, unusq; adeo post alterum provocatus jubeatur repetere, quæ fuerint à me dicta, substitutis subinde novis exemplis, quæ Regulam semel declaratam denuo illustrent. Sic ad minimum eam materiam sibi reddunt familiarem, quæ solet occurrere in disputationibus: quicquid interim sit de Latinitate culinari, cujus voces minori detrimento absunt ab homine studiis principalibus dedito.

XXII. Deinde à profectionibus rogo, interdum postularo specimine exigo, ut postquam audiverint unius vel alterius Lectionis explicationem, domi destinent horam, repetitioni suscipiendæ commodam: ubi velut aliquos nacti Auditores apud se differant; nec deterreantur statim, quoties dictionem interrumpit vel hæsitatio vel ignorantia: cum certè usus aliquot mensum introducturus sit agilitatem jucundior.

XXIII. Præsertim quoties aggredienda videtur publica disputatio, id Respondens sui putet officii, ut quamlibet Thesin prolixo discursu illustrare, adductis exemplis deducere, & genuinum ejus Sensum Auditori, subitaneo discursu exponere valeat. Nam si nulla datur Objectio, quæ Thesin non feriat, vel jam habebimus præconceptam loquendi materiam, vel si difficultas supra captum sit, explicabimus thesin, ne Auditores, & qui maximum plerumque numerum faciunt, imperitiores, nos nihil respondisse arbitrentur.

XXIV. Quo ipso tamen illis nolim patrocinari, qui conquisitis formulis, quæ faciunt ad Thesium illustrationem, satis esse putant easdem decantare, quicquid interim sibi velit opponens. Nam adminicula inferiorum, infervire nunquam debent abusui provectorum, & præfiscini, superiorum.

XXV. Dabo exemplum hujus disputationis, quale quidem meis auribus olim fere secundum singula artificia fuit exceptum.

I. Sit Thesis.

PAX CUM TURCIS EST SERVANDA.

OPP, *Quæ nocet Christianis, non est servandum.*
Pax cum Turcis nocet &c. E.

RESP.

RESP. Respondeo Turcas simul esse homines, E. ipsis denegari non posse jura humanitatis: vel si turpe est servare pacem, turpius cer- tè fuisset promittere.

OPP. *Quid negas aut quid concedis in meo argu- mento?*

RESP. Satis clarè dixi, jus naturæ cadere simul in Turcas, alioqui nec valeret emptio, vendi- tio cum iis suscepta.

OPP. *Ita autem non responderetur ad meum argu- mentum. Aut enim evértatur Major vel minor: aut ego non desinam provocare ad salvam meam conclusionem.*

RESP. Thesis mea est firmissima: nisi quis dicere velit, Christianis licitum esse perjurium.

OPP. *Ego vero sic argumentor:
Qc. nocet Christianis &c.*

RESP. Nescis quid contigerit foedifragis Christianis ad Varnam?

OPP. *Quid ad me ista clades? Fac ut cladem sen- tiat mea Objectio, nisi mavis everti tuam Thesis.*

RESP. *Quomodo everti posset? Nonne sic aperi- tur licentia ipsis Turcis, ut simul frangant pacem?*

OPP. *Quamdiu pugnamus Andabatarum more? Quæro ex te, Nonne Pax cum Turcis no- cet Christiano orbi?*

RESP. Cogita saltem istud: Turcas tuam Majesta- tem habere à Deo.

OPP. *An sic respondetur ad meam Quaestionem?*

RESP. Ego defendo meam Thesin.

OPP. *Fac ut defendas ex Lege disputationis, & ut corruat vel recipiatur mea obiectio.*

RESP. Jam corruit totum argumentum. Et addo etiam hoc, Turcas pacifico nostro animo invitatos, concipere posse desiderium. Christianæ religionis.

OPP. *Præter mentem tuam respondes ad Objectionem: negas enim minorem adducta scilicet utilitate, quam post se trahere queat pax. Sed argumentor ulterius.*

Bonum remotum incertum & per accidens non debet attendi, cum adest malum proximum certum & per se.

Sed speratum tuum bonum est remotum &c. E.

Quid sentis de hoc argumento?

RESP. Quid sentiam, ubi thesis mea est clarissima?

OPP. *Sic non disputamus formaliter.*

RESP. Forma disputationis meæ est veritas. Quæro ex te, an peccatum est pacem servare cum Catholicis?

OPP. *Ego sum Opponens, meum est querere, tuum, quaestiones resolvere.*

RESP. Sic respondeo: Tu dic saltem, an pacem cum Catholicis pronuncies injustam?

OPP. *Quid si pacem hanc crediderim esse justam? an sic vel mica decedet objectioni meæ?*

RESP.

RESP. Provoco ad universum auditorium, an aliquis malit perpetuum bellum, quam pacem ex jure fortassis iniquam & dubiam.

OPP. *Nesciebam ideo Respondentem prodixisse, ut testaretur, quibus arguendi formulis defenderet thesin suam: ignoscas igitur me, ignorantia invincibili constrictum, toties provocasse ad receptas disputantium regulas.*

XXVI. Deduxi hæc latius, ne quis respondendi hunc modum à me prætermisum, vel provectoribus nunc commendatum putet. Interim ordo nos vocat, ut dispiciamus de artificio inveniendarum Objectionum.

CAPUT III.

De Modo Opponendi s. formando Objectiones.

I.

Objectio est Syllogismus, cujus conclusio vel expresse, vel implicite & per Consequentiam continet Theseos propositæ Contradictoriam.

† I. Expressa contradictio talis est, e. g. Si Thesis Respondens proponat: **ALIQUOD BELLUM**

EST JUSTUM, & Opponentis hæc succedat.
Argumentatio.

Qc. convellit humanam Societatem, id non est justum,

O. Bellum convellit humanam Societatem. E.

N. Bellum est justum.

† 2. Ad expressam referri etiam potest hæc.

Ex quo sequitur vitia esse justa, id est absurdum.

Sed ex hac thesi, quæ bellum dicit justum, simul sequitur vitia, quæ bellum necessario comitantur, esse justa. E.

Hæc thesis est absurda.

Nam facillimè fieri potest hæc reductio.

Qc. habet vitia necessaria, id non est justum.

O. Bellum habet vitia necessaria. E.

N. Bellum est justum.

† 3. Implicita Contradictio est hæc.

Ubi dominantur vis & rapina, ibi silent Leges.

In bellis dominantur &c. E.

Silent Leges.

Licet enim in Thesi nihil expressum sit de Silentio Legum, ut adeo manifestam contradictionem nemo agnoscat: tamen facillima est Consequentia: *In quocunque Statu silent Leges, eum non esse justum*: siquidem justitiam constituit Legum observantia.

II. Quæritur nunc, quo artificio eruendæ sint Objectiones? nam si quis dicat, *unicum. Stultum plura querere posse, quàm à decem. Sapientibus responderi queat, & ideo faciliorem*

rem esse opponendi quàm respondendi provinciam: is equidem nos habiturus est consentientes, si quaslibet stultorum nugas referre licet ad Palæstram Scientiæ. Interim si cum ratione dubitandum est, minor profecto Respondentis fuerit labor, quippe qui thesin posuit fundamenti loco, quàm Opponentis, qui, velut aranea, ex seipso ducere jubetur contrariæ opinionis argumenta.

III. Sit igitur prima cautio, *ut Obiectio sit contra Thesin, & ita quidem, ut ejusdem habeat contradictoriam.* Si enim quis nondum cognovit, quàm absurdè negligatur hæc regula, forte in promptu erit exemplum.

Demus Thesin.

POLITICUS DEBET ESSE ORATOR.

Demus vicissim Opponentem, qui legerit discursum, *de Grammatica Politicis non admodum utili*, adeoque velit eadem argumenta nunc jacitare: tunc certè enasceretur elegantissima hæc disputatio.

OPP. *Sine quocunque absolvi potest Prudentia, id non requiritur à Politico.*

Atqui sine Grammatica &c. E.

RESP. Contra quam Thesin dirigitur hoc argumentum?

OPP. *Contra vestram Disputationem.*

RESP. Neque tamen Grammaticæ facimus mentionem. Et sanè Disputationem tangere, non potest, qui nullam designat thesin, quæ tangatur.

OPP. *Nonne dicitis Politicum esse debere Oratorem?*

RESP. Non diffitemur: sed quid inde?

OPP. *Sic repeto Argumentum modo prolatum.
Sine quocumque &c.*

RESP. Sic repeto Postulatum meum, ut designetur, thesis, quam ferjat hæc contradictio.

OPP. *Cogita saltem, quot vixerint homines, in ornanda Rep. clarissimi: quos si visisses ad Examina Grammaticorum, forte collocandos judicasses ad infima tyronum subsellia.*

RESP. De istis cogitabo, cum fuerit otium. Nunc doleo excogitare me nondum posse; quorsum spectet hoc argumentum.

OPP. *Miror à me postulari probationem ulteriorem. An rebus domesticis non sufficit, qui negligit voces exoticas?*

RESP. Concedo totum argumentum salva thesi.

OPP. *Necesse est, ut alter alterum intelligat. Quamobrem clarius ita argumentor.*

Quæ imperat Ineruditis, is non opus habet Grammaticâ.

Politicus imperat &c. E.

RESP. Et hic concedo totum argumentum. Quis enim talia vocavit in controversiam?

OPP. *Probabo minorem, ut tanto illustrior evadat argumenti efficacia.*

RESP. Intempestiva hæc est liberalitas, quamdiu contemnitur mea thesis.

OPP. *An igitur Grammaticam Politico credis necessariam?*

RESP. Quasi vero hæc quæstio pertineat ad hanc cathedram. Nam ne nescias, disputamus de Oratoria non de Grammatica.

OPP. *Integrum tamen fuerit exercitii gratia quæstionem hanc mittere.*

RESP. Si materia id postulet, vel si consentiat Respondens: mihi vero constitutum non est transgredi Theſium limites.

OPP. *Credo hoc non injucundum fore Auditoribus.*

RESP. Non deerit jucunditas in ipsis thesibus.

OPP. *Ergo progredimur ad alia.*

IV. Quia tamen Omnis Contradictio non statim est vera, cum aliqua inter se pugnent apparenter; Pulchrum est *formare Statum Contrroversiæ*, in quo sensu Thesis ventilari, & quid potissimum ex eâ vocari debeat in dubium.

† Hoc etiam adjuvat disputantis eloquentiam, ne planè jejunos vel imparatus accedat ad solennem hunc discursum, e.g. Si repetamus Thesis superiorem, quæ statuit *Politicum esse debere Oratorem*. Aliter atque aliter accipi potest POLITICUS, in diverso etiam sensu valere.

potest ORATOR. Quamobrem variis modis formari potest Status Controversiæ.

1. Video à Politico requiri Oratoriam; cum itaque Oratoria sine dubio sic à vobis accipitur, ut disciplinam designet in Scholis tractatam, Scholasticis difficultatibus undique cinctam sic libet argumentari:

Quod hominem advocat à Praxi, id non est requirendum à Politico.

Atque Oratoria &c. E.

2. Accingo me ad thesin, quæ Politicum esse vult Oratorem: ubi sane crediderim non intelligi Oratoriam, quæ viget in declamationibus Scholasticis, sed etiam potius, quam Oratores dicunt Heroicam, & quam in adlocutionibus solennioribus sæpe fuisse necessariam cognoscimus. Sed cum ista etiam facultas, saltem, per accidens requiratur à Politico, cujus officium principale est consultare, quæ sint commoda Reip. sic argumentor:

Cujus requisitum præcipuum est Prudentia, ab ea necessario non requiritur Eloquentia.

Sed Politici requisitam præcipuum &c. E.

3. Formari Status Controversiæ potest per Quæstionem. Video hic agi de Politico; cum autem ea vox designare possit hominem studiis Politicis deditum, deinde hominem negotiis Reip. causâ susceptis occupatum; quæro ex Respondente, in quo sensu thesin valit intelligi?

V. Cum itaque Conclusio Opponentis Contradictoriā Theseos exhibet, Officium ejus fuerit *Invenire medium terminum, quo probeatur contradictoria hæc Antithesis.*

VI. Sed cavendum, *ut Medius terminus nimium sit remotus & generalis*, ut ejusdem conexio non nisi per varias probationes s. per Pro syllogismos, cum tædio Respondentis & Auditorii demonstrari queat.

† Retineamus thesin de Politico, an debeat esse Orator. Cui sanè sic contradiceret ineptus Opponens:

Ubiunque Subjectum & Prædicatum se mutuo excludunt, ibi Thesis est absurda.

Atqui hic id contingit. E.

Nam in summa assertionis generalitate, necessario peteretur probatio Minoris: quæ itidem daretur ineptè.

Ubiunque Orator prædicatur de Politico, ibi Subjectum & Prædicatum se mutuo excludunt.

Atqui in hac thesi &c. E.

Sic iterum postularetur probatio Majoris: quæ fortasse ne sic quidem responderet expectationi.

Ubi de Politico prædicatur destructivum Politici, ibi Subjectum & Prædicatum se mutuo excludunt.

Atqui hoc loco &c. E.

Nam nova opus esset Minoris Probatione.

Quamobrem relinquendus hic locus aliis, qui repetitis Syllogismis volunt videri aliquid dixisse, & instantiis instantias cumulasse. Certè quem accuratior delectat concertatio, contractis in compendium Syllogismis ita fuisset dicturus.

Qc. impedit attentiones, destruit Pativum.

Disciplina Oratoria &c. E.

† Ad hanc classem referuntur omnes, qui Syllogismos crepare non possunt, quæ Majorem adeo generalem non habeant: *Qc. Definitio non reciprocatur cum definito, illa est vitiosa. Qc. divisio non est adaequata, divisio illa est illegitima &c.* Cum enim videant necessariam fore Minoris probationem, satis profecto esset, eam probationem statim allegare in vicem medii termini.

VII. Fontes mediiorum colligi possunt ex iis, quæ supra dicta sunt de Exercitiis Topicis p. 306. seqq. Sed hic sciendum, Modos inveniendi vel esse *Ordinarios* & faciliores, vel *Extraordinarios* & abstrusiores.

VIII. Qui Modum sectatur ordinarium, *primo explorat Thesin Adversarii*, an firmis argumentis ea probari, & in quantum probationibus istis occurri possit: *deinde expendit Thesin Contradictoriam*, an, & ex quo Loco peti queat ejusdem Confirmatio.

Do Exemplum. Quod si proponatur Thesis,
Summum bonum consistit in bona Conscientia.

Primo

Primo cogitatur, in quantum hæc Thesis sit vera, & quomodo responderi debeat argumentis.

1. *Nam habet requisita Summi Boni.* R. Conscientia in sensu Composito, quatenus simul includit Virtutem, habet ista requisita, non in sensu Diviso, quatenus à Virtute, tanquam ejus Consequens separatur.
2. *Nam Conscientia est id, in quo Virtus acquiescit.* R. non ut in fine & scopo, sed ut in termino seu Consequente.
3. *Nam Virtus est medium perveniendi ad Conscientiam.* R. Negatur, quippe Conscientiæ Causâ Virtus non est bona, sed vicissim Virtutis causâ bonam judicamus Conscientiam.

Equidem talia qui secum perpendit, nondum ad Objectiones sese preparavit formaliter; interim effecit, ut res sibi evaderet notior, sermonesque de re notiori postmodum redderentur expeditiores. Siquidem de ignoto nulla facundia.

Itaque succedat judicium Antitheseos: *Summum Bonum non consistit in Conscientia.* In quantum ea confirmari possit per medium Terminum.

Spectatur autem definitio Subjecti, an stare possit cum hoc Prædicato, & definitio Prædicati an stare possit cum hoc Subjecto.

Definitio Bonæ Conscientiæ est *Lætitia ob præsentem felicitatem.* Unde statim enascitur Objectio:

Læti-

*Latitia de felicitate non est ipsa felicitas seu
S. B. Atqui Conscientia est &c. E.*

Definitio Summi Boni est Operatio rei perfectissima.

Jam enalicitur hoc Dubium.

*Qc. consistit in statu seu quiete non est S. B.
Conscientia consistit &c. E.*

**IX. Modus Extraordinarius ad Historiam
Philosophicam excurrit: num ad heresin seu
novitatem aliquam thesis inclinēt? num pe-
riculosum sit talia doceri vel defendi? &c.**

Si quis thesin hanc de Bona Conscientia perpendit,
accuratius, facile deprehendit, natam eam es-
se in Schola Epicuri, cujus hoc fuit Principi-
um, *Summum Bonum consistere in Voluptate.*
Quamobrem si disputare adversus eundem,
velim efficaciter, necesse est scire, quibus fun-
damentis innitatur Epicurus, quod ex *Philo-
sophia Epicurea Gassendi, ex Officiis Scharo-
ckii* & aliis peti potest quam commodissime.

**X. Ex his verò patet Objectionem formari
non posse, nisi materia probè sit nota.** Adéo-
que singulos, qui velut naturæ suæ inclemen-
tiam accusaturi, omnem refugiunt disputandi
occasionem, remitto ad exempla facillima, quæ
ventilari etiam possunt inter plebejos: ut, si
probandis iis sufficere ingenium sentiant, ob-
scuritatem agnoscant facile corrigendam.

† **Ridiculum fere est quod ago: sed rideatur per me,
si non fallit eventus. Quamobrem ante-
quam**

quam Auditor admittatur ad quæstiones serias, suscipiantur Controversiæ Opificibus etiam notæ.

e. g. Ponothesin: *Calamus quo hæc scribo, valet octo grossos.*

An difficile foret vel tyroni, allegare rationem contrariam? nonne statim diceret? *Qua pecunia redimi potest totus Anser, ea non constabit calamus, velut minutissima ejus particula.*

Si respondeam, non esse mihi sermonem de calamo naturaliter, sed artificialiter considerato, quatenus temperaturam nactus est planè extraordinariam: nonne iterum suppeteret ratio? *Artificium non esse tanti, quod vel momento temporis absolvi, vel à quovis puero præstari queat.*

Si denuo limitem, Calamum non esse temperaturam modo vulgari, inde caritatem venisse à raritate. Non deforet instantia: *adesse effectum planè vulgarem, Ergo etiam adesse suspicionem artificii vulgaris.*

Do aliud exemplum. Si Filius Parenti redditurus rationem sumptuum Academicorum, nominet decem taleros insumptos Atramento, an opus esset magna Eruditione, ut succurreret hæc obiectio.

Qui Atramentarium satis amplum replere potest sumtu dimidii grossi, is per annum in solam hanc mercem erogare nequit decem taleros.

Si limitet alter Prædicatum Majoris: *Nisi continua scriptio sapiæ evacuet Atramentaria.*

Aderit

Aderit instantia : *Atramentarium semel plenum vel decem Scribis sufficere in septimanam.*

Si denuo limitetur : *nisi vel inarescat humor , vel situ corrumpatur nigredo.*

Salva tamen instantia : *de aridis atramentariis con- queri saltem eos , qui ad scribendum singulis tantum Noviluniis accedunt &c.*

XI. Sanè ex his colligitur, quod supra dictum est, antequam cogitetur de probatione Theſeos contradictoriæ, cogitandum prius esse de ſensu theſeos propositæ, ut inde in materia ſatis cognita, facilius dubitandi opera ſentiat.

XII. Sed incidit dubium, cujus decisio ad rem præsentem pertinet. Diximus in proponendis Objectionibus simul cogitandum de Probatione, cum apud JCTos, *Actore non probante absolvatur Reus*, & apud Disputatores *Opponente non probante absolvatur Respon- dens*. Interim dari potest casus, ut Opponens habeat Propositionem negativam; inde, si verum est, *non Entis nullas esse affectiones*, verum quoque erit, *probationem h. e. demon- strationem Affectionis per causam*, ibi locum non invenire, ubi nec *Affectio nec causa exi- stit.*

XIII. Sanè quamdiu Opponens puram habet negationem, ad Respondentem recidit onus probandi, quicquid ineptiant Sophistæ, qui- bus

bus nugari & disputare pari passu ambulant. Nam Finis Disputationis est Veritas: Et quæcunque via propior est ad Veritatem, ea profecto simul futura est optima in disputando. Jam certum est, facilius à Respondente, quam ab Opponente præstari posse probationem, imo dari casum, ubi probatio Opponentis plane sit impossibilis.

e. g. Si quis thesin statuatur, *Fures à suspendio esse liberandos*, Opponens vero sic argumentetur:

Qc. in nulla Rep. receptum est, id non est statuendum.

Libertas Furum à suspendio in nulla Rep. recepta est. E.

Quo Fine Respondens peteret probationem minoris? nam satis foret Opponentis dicere, nunquam se reperisse Gentem, quæ consensisset in Legem contrariam. Ergo dubitationis compendium faceret Respondens, si Gentem aliquam, velut Judaicam allegaret, eoque Minoris universalem veritatem everteret. Si enim Opponens facta inductione, vel aliquos Gentium allegasset millenarios, qui suspendia comprobassent, potest tamen vel unum exemplum omitti, cujus observantia valet in contrarium.

XIV. Video cur aliqui decipiantur. Datur enim negatio, quæ non est pura, sed quæ tacitam includit affirmationem: quo tandem

casu, negans non *adigitur ad probationem negationis, sed delitescens in Assertionem Affirmationis.*

- † 1. Jcti rem accuratè exponunt, quoties applicanda venit quæstio de *Actionibus Negatoriis*: sed est etiam è re Logica, sensum Distinctionis intelligere.
- † 2. Quamobrem sic dicimus: Ut supra pag. 52. dedimus Enunciationes Exponibiles, quæ in speciem Affirmantes, virtualiter sunt negativæ; sic vicissim sunt Exponibiles diversi generis, quæ dum aperte negant, implicite foveant Affirmationem.
- † 3. e. g. Si quis adversus Præceptores, qui Scholam adeo volunt esse Poëticam, ut Cornelii Nepotis historias, & nescio quas Disputationes redigere jubeant in Carmina, bene dixissem Crimina, sic disputaret: *Poesin non sufficere Eruditioni*; Aperta sane est negatio: sed quia vocabulum *sufficit* in se exclusivum est; proniorem veritatis viam habebit opponens, *si nominet eas disciplinas, quæ simul constituent Eruditionem.*
- † 4. Ita si quis dicat, *Magistratum oppidanum non habere plenam Jurisdictionem*, Affirmanti non incumbet probatio, qui pugnat pro plenitudine, sed neganti, penes quem est sensus hic implicitus, *Alius præter hunc Magistratum quoque habet Jurisdictionem.*
- † 5. Ita si Philosophus judicet de termino Logico vel Metaphysico, quem in sensu minus recepto adhibuisset vel Theologus vel Jctus, adeoque

Oppo-

Opponens insurgeret, *Philosopho non competere Jus decidendi vocum controversias*: equidem haberet Respondens argumenta satis clara, quibus suam vel Philosophorum jurisdictionem defenderet: quia tamen Adversarius quasi geminam habet thesin: 1. *Philosophis hoc non competit.* 2. *Alii sunt, quibus hoc competit.* Adigi Opponens debet ad probationem. Nec adeo rarum est quærere h. m. *Si Philosophi hoc non faciunt, nomina alios, quibus hoc competat?*

XV. Deinde datur Negatio, cujus absurditas demonstrari potest ab aliqua ratione, quod etiam JCTi vocant *dure negationis rationem*.

Ipsum Fundamentum jam expenditur in Topicis, e. g. cum dicitur *Negata Causa negari effectum*, quid aliud innuitur, quam Conclusionem negativam posse probari. *Nemo cantavit, quia non adfuerunt Cantores.* Ita & ex aliorum Canonum fundamento dixeris: *Non est marmor, quia non est durum.* *Vestis non est emptæ centum taleris, alioqui non posset comparari à te, qui es pauper.* *Non potest distribuere S. Eucharistiam, quia non est ordinatus.*

XVI. Ex his ita concluditur. *Quandounque Negatio concernit nudum factum, probatio incumbit Affirmanti: sed quando concernit rem à ratione judicandam, velut Causam, Effectum, Adjunctum, Consequens &c. tunc Opponentii competit Probatio.*

† Sic si quis neget, Constantinopoli esse Christianos, stultum esset petere probationem, cum alter nominatim vel uno Christiano falsitatem thesios demonstrasset. Sed si quis diceret, Christianos Constantinopoli habitantes non esse orthodoxos, negans allata ratione, quem videlicet articulum habeant corruptum, ostendere posset thesios firmitatem.

† In quibusdam factis requiri potest ratio dubitandi, cur quis ad negandi audaciam processerit: sed cum ea ratio à circumstantiis Causarum, Adjunctorum, Consequentium, aliorum factorum &c. petatur, nihil novi dictum videtur.

XVII. Fortasse non fuerit incommodum subnectere Praxin, quatenus ad diversas theses applicari debet accuratum dubitandi artificium. Ubi saltem præmisero hanc protestationem, non potuisse me Objectiones formare, nisi absurdas: siquidem inter Contradictorias altera necessario falsa est. Interim viderit cordatus Lector, nullam me proposuisse Objectionem, quam corruptus hominum grex sæpe non judicet veram, adeoque ventilatione dignam.

I.

Utile est, Remp. habere Cives temperantes.

Considero 1. annon Contrarium Temperantiæ habeat utilitatem? ac ubi succurrit, è strenuis,

com.

computationibus sustentari Cerevisiæ viniq̃ue
venditores: jam enascitur argumentum:

Qc, impedit utilitatem, id non est utile.
Temperantia impedit, &c. E.

licet enim utilitas impediatur non vera, sed
apparens; habuit tamen Opponens, quod du-
bitaret.

2. Quæro quidnam dicatur utile: R. quicquid Remp.
vel novis bonis auget, vel acquisita ejus bona de-
fendit. Mentio defensionis efficit, ut cogitem
de fortitudine, quam sæpe videmus intensio-
rem apud ebrios, quam apud sobrios. Inde
novum emergit dubium.

Qc, impedit Reip. defensionem, id non est utile.
Temperantia &c.

3. Cogito porro de utilitate, quæ consistit in au-
gmento bonorum, & cum inter bona animi
referatur etiam lætitia, succurrit in commessa-
tionibus lætiores subinde Cives apparere,
quam ubi sitiendum est, & eturiendum: sic
iterum in promptu esset dubitatio.

Qc, impedit Civium lætitiā, id non est utile.
Temperantia &c. E.

Fateor versari me in Materia maximè absur-
da: sed tantò felicior futura est objectio ad-
versus Thesin dubiam & indifferentem, si du-
bitandi locus etiam relinquatur in Positioni-
bus perquam certissimis.

2.

Eruditio non nocet Reipublicæ.

1. Cogito naturam eruditionis, quæ consistit in libera rerum contemplatione, & in spontanea opinionum electione.

Cogito naturam Reip. quæ Ordinem continet Imperantium & Parentium. Cum itaque Libertas videatur resistere Legibus parendi, jam nascitur argumentum.

*Qc. contrariatur Obedientia, id nocet Reip.
Eruditio contrariatur &c. E.*

2. Cogito quid significet *notere*? h. e. vel minuere bonum præsens, vel adducere damnum. Jam subit animum, quantis sumptibus aliquorum redimatur eruditio, & quam vapulet Studiosi Patrimonium: nova igitur adest Objectio.

*Qc. Cives reddit Pauperiores, id nocet Reip.
Eruditio &c. E.*

3. Novum damnum inde conjicitur, quod à studiis multi contraxerunt deteriore Valetudinem: inde sequitur,

*Qc. Civibus eripit commodam valetudinem,
id nocet Reip.*

Eruditio &c. E.

Iterum Objectiones sunt absurdissimæ: sed tamen, si accedat Opponens exercitatus, satis valent ad disputandum.

3.

Musica decet Studiosum.

1. Quæro, quæ sit natura Musicæ? paratam esse ad excitandas hilaritates.

Deinde quæ sit natura Studiosi? neglectis voluptatibus tractare seria. Sic ultro offertur argumentum.

Qc. turbat meditationes serias, id dedecet Studiosum.

Atqui Musica &c. E.

2. Quæro, quod Musicæ sit Subjectum ordinarium, seu cujus conditionis sint homines, quibus in Rep. committitur ejus cura? & cum pateat, esse Personas ad aliorum servitia destinatas, jam denuo dubitatur:

Qc. Animum liberum reddit servilem, id dedecet Studiosum.

Atqui Musica &c. E.

3. Quæro quis sit finis Musicæ? *Delectare.* Quis finis Studiosi? *Prodesse*, jam sic ratiocinor:

Qc. alienum est à fine Studiosi, non decet Studiosum.

Atqui Musica &c. E.

4.

Exercitia Disputatoria sunt retinenda.

1. Quæro, quid retineri apud Studiosos Juvenes debeat? R. quicquid studiorum vel augmenta affert vel adminicula.

Jam cogito, num Disputationes sint adminiculo vel Augmento, quia saltem aperiunt viam dubitandi? adeoque sic argumentor.

Qc. Studiosos involvit dubiis, id non est retinendum.

Exercitia disputatoria &c. E.

2. Quæro quem effectum habeant Disputationes? aut in pudorem conjiciuntur timidi, aut in iracundiam & vindictæ cupiditatem rapiuntur alii.

Qc. movet Affectus deteriores, illud non est retinendum.

Exercitia disputatoria &c. E.

3. Quæro quibus Adminiculis gaudeat disputans? & deprehendo magis valere naturalem eloquentiam & judicii dexteritatem, quam eruditionis profunditatem, unde sic dubitari potest.

Qc. non prabet Specimina Eruditionis, id inter Eruditos non est retinendum.

Exercitia disputatoria &c. E.

XVIII. Plura Exempla relinquuntur Præceptorii. Et sanè aliàs communissima hæc est via, perlustratis Auctoribus qui forte contrariam fovēt opinionem, excerpere dubitandi fundamenta: sed periculosum hoc sæpe est tyronibus, qui non perpensis Sectis & hypothesebus, dubia sic eruunt, ut quid sibi velint, plerumque nesciant. Cum vice versâ quicquid procedit à propriis meditationibus, & probationes & instantias suppeditet multum faciliores.

CAPUT IV.

De Ordine Integrarum Disputationum.

I.

SI quis in formandis dubiis, ac præcipuè in modo respondendi jam fuerit exercitatus, occasio postulat progressum ad integræ Disputationis artificium.

II. Et verò sic observamus Ordinem, ut primo Respondens seu Præses (unam enim personam isti repræsentant) invitet Opponentem : hic Statum Controversiæ formet, distinctumque argumentum adversus certam thesin dirigat; Respondens dubiæ Propositionis petat probationem, eandemque nactus vel limitando, vel negando, vel alia via nodum resolvat.

III. Quæ quidem singula, quomodo tractari erudite possint, superioribus Capitibus fuit ostensum. Ast turpe est ad primum Respondentis ictum torpere Opponentem, ut proinde novas iterum instantias in promptu habere, debeat, qui ausus est pugnam aggredi.

IV. Neque valet cæco impetu nugas debattere; quin potius, sicut prior Objectio ac-

curatam thesios Contradictionem involvebat, nunc Respondentis Assertio quasi nova thesis facta, novam contradicendi occasionem suppeditat.

V. Ut res è fundamento pateat, respiciamus *ad pag. 462.* ubi triplex Respondentis officium describebatur 1. *ut explicaret Distinctionem.* 2. *ut eandem applicaret.* 3. *ut applicationis rationem adjungeret.* Nam integrum nunc fuerit, aut rejicere distinctionem, aut applicationem, aut ejus rationem.

e. g. si quis in thesi dixerit *Muscam Studiofo esse utilem*, Adversarius autem sic objecerit,

Qc. impedit studia, id Studiofo non est utile. Musica id facit E.

Respondens porro distinguat inter impedimenta *recreantia* & *avocantia*, adeoque sic limitet.

Qc. habet impedimenta avocantia, id non est utile &c.

Sic concidit Minor: nam Musica saltem recreat.

Tum prima Instantia adversus Distinctionem dirigi potest, ut thesis esse videatur, O. *Impedimentum est avocans.*

Qc. surripit studendi occasionem, est impedimentum avocans.

O. Impedimentum &c. E.

Alia Instantia dirigeretur ad Applicationem s. ipsam Limitationem, ut Thesis evadat: *Qc. habet impedimenta recreantia, id studiis non est utile.*

Qc.

*Qc. commendat Voluptates, id studio non est utile.
Omnia impedimenta recreantia &c. E.*

Tertii generis instantia dirigeretur ad rationem.,
qua Minor dicitur contidere, ut Thesis emergat:
Musica habet impedimenta avocantia.

*Qc. colligit varias sodalitates, id habet impe-
dimenta avocantia.*

Musica colligit &c. E.

VI. Aliqui continuis superbiunt Syllogis-
mis, omnesque instantias proferre conantur
formaliter: quia tamen evitandum præprimis
est Auditorii fastidium, sufficit regerere ma-
terialiter h. e. afferre medios terminos seu
rationes, unde statim construi posset Syllo-
gismus formalis, si per occasionem ea prolixitas
suaderetur.

VII. Dabo novum Exemplum, quod Pra-
xin ipsam contineat. Nam ventiletur Thesis
Politicoꝝ vexatissima.

*Subjeꝑum Majestatis in Monarchia est
Princeps.*

Quod si jam opponens Principiis Monarchomacho-
ꝝ nixus ita objiciat,

*Qc. potestas est Civitatis, ejus Subjeꝑum est Ci-
vitas.*

Atqui Majestas est Civitatis E.

*Ejus Subjeꝑum est Civitas, & per consequens
non est Princeps.*

Respondens sine dubio arripit distinctionem *Sub-
jecti communis & Proprii*, quam explicuimus
pag. 114. adeoque limitabit.

Qc. potestas est Civitatis in sensu proprio &c.
Sic concidit Minor: quoniam Majestas de Ci-
vitate prædicatur in Sensu *communi*, qua-
tenus ea simul Principem includit.

Nunc opus est instantiâ. Quamobrem Opponens
ex Assertionem Respondentis varia potest attri-
pere, ut impugnet vel ipsam Distinctionem, vel
ejus applicationem. Unde velut novas Theses
habet.

1. *Subjectum vel est Commune vel Proprium.*
2. *Respublica habet Majestatem ut Subjectum Com-
mune.*
3. *Resp. quatenus à Principe dividitur, non habet
Majestatem.*

Nunc eligat aliquam pro libitu, quæ vocari possit
in dubium. e. g. si placeat tertia thesis, cogitetur,
quam sit absurdum, omnes Cives privare Liber-
tate, & meros facere Servos. Inde jam suppe-
tit argumentum.

*Ex quo sequitur Cives meros esse Servos, id est
absurdum.*

Atqui ex hac assertionem hoc sequitur E.

Probatur Minor: quia Majestas & Libertas sunt Sy-
nonyma: adeoque vicissim absentia Majestatis
& servitus pari passu ambulant.

NB. Poterat etiam citra formam Syllogisticam sic
dici: *Limitas Majorem &c. sed inde sequeretur
hac absurditas &c.*

Jam Respondens agnoscens pristinum suum officium, meminit in Politicis distinguere Libertatem *Civilem*, quæ jus habet dirigendi negotia publica & *personalem*, quæ cuivis Patri familias competit in negotiis privatis, adeoque limitat.

Unde sequitur, Cives meros esse Servos personaliter, id est absurdum.

Sic negatur minor: cum saltem sequatur *Cives esse Servos civiliter* h. e. obligatos esse ad recipiendam Voluntatem Principis, si aliqua statuatur circa Remp.

Ex hac Assertionem fluit nova thesis: *Cives sunt servi, seu carent libertate Civili.*

Hanc itaque denuo impugnandam suscipit Opponens, qui deprehendens, Cives Principi Majestatem concessisse, argumentatur.

Sed Cives Majestatem Principi conferunt, E. eandem habent.

Probatur exemplo Regni Electitii.

Respondens iterum limitat: *Quæ contulit Majestatem, is eandem vel habet, vel habuit.*

Opponens audiens Cives habuisse Majestatem, instat eosdem adhuc habere potestatem hanc, quippe quod Principes saltem sint Majestatis Administratores.

Respondens memor à Politicis agnosci concessionem *Abdicativam*, cum quis rem concessam planè amittit, & *cumulativam*, cum quis rei concessæ aliquod arbitrium sibi reservat; negat Assertum, quippe quod valeat in concessione *cumulativâ*, non in *abdicativâ*, qualis est Principum.

Et

Et ita continuari posset discursus per iteratas Instantias, nisi jam pauca hæc sufficerent.

VIII. Optimum est aggredi Exercitia, quorum prima semper Virtus AUDERE ALIQUID. Et tanto quidem facilius ista fuerit Audacia, quo sæpius audire liceat disputantes. Ut adeo promptissimam Occasionem habeat Studiosus Academicus, qui nisi frequentissimo suo accessu calefaciat Auditoria disputatoria, dignus est, ut frigidam experiatur fortunam. Præsertim hoc loco dissimulare non possum laudatissimam Lipsiensium Consuetudinem, qui inter Philosophos opponendi provinciam non concedunt, nisi Doctoribus, Professoribus & Magistris, quorum exemplo tyrones excitari, & ab omni contentionum nugacitate tanto citius avocari solent. Faxit Deus, ut inclyta hæc Academia, variis olim meritis in me prona, nec istam, nec aliam laudem decursu temporis vel eripi, vel imminui patiatur, semperque excrescant ingenia, illustrandis & provehendis studiis deditissima.

IX. Quod si tamen quis extra Lucem Academicam jubeatur inchoare disputatorias ejusmodi concertationes, consultissimum fuerit Præceptori suppeditare Colloquia disputantium, ut legere ad minimum pos-

possint, quod audire non licet. Et habebit Lector benevokus in fine hujus libri Apparatum non exiguum, unde profectibus suis consulere queant Incipientes. Nunc enim, ne turberet Ordo docendi, vix erat consultum inspergere prolixiora.

X. Unicum adjicere necessitas jubet. Deprehendi enim Viros alioqui doctissimos, & in re Oratoria exercitatissimos, nimium reformidare Cathedras disputatorias, ut arare potius malint, quam disputare. Nec illi saltem morbo hoc laborant, quibus per naturam tardior loquela contigit, sed quos extemporalis etiam facundia reddidit celebriores. Nam ne desit Exemplum, quis illustrior fuit Boxhornio? is tamen ad disputandum adigi non potuit, nisi pollicerentur Opponentes, se tum à Syllogismis, tum à rigore formalium Responsionum, omnino velle abstinere. Quid autem hoc aliud est, quàm more Puerorum, timere Manducos? An quod interdum Sophistæ abutuntur his Instrumentis, usum, quis cum abusu proscripserit? Sane in probando firmiorem aut circumspectiorem Boxhornio vix videre memini: inde si poterat judicare quæstionum ætiologias, cur difficile fuisset ordinare medios terminos. Iterum igitur iterumque dico, falsam esse opinionem.

captam

captam à Sophistarum mugis, si quis credat disputationibus habendis ineptum se esse, vel imparatum.

XI. Nam possunt agitari Controversiæ, remotis Logicorum formalibus cujus generis aliquam exhibeo.

I. Sit Thesis.

PRINCIPI DUM JUBET INIQUA, NON EST OBEDIENDUM.

OPP. Dicitis obediendum non esse Principi, cum jubet iniqua: sed quoniam necessarius est Juxta, qui determinet jussa num sint æqua nec ne; & tamen id judicium vix cadit in Subditos, multo minus in Principem, non vides, quomodo salvari queat vestra Assertio.

RESP. Sunt aliqua sic iniqua, ut per dictamen rectæ rationis probari possint. e.g. si quis à Ministro vel adulterium, vel abnegationem fidei, vel Incantationes diabolicas exigat, an quis adeo foret à ratione alienus, quin judicare possit iniquitatem?

OPP. Sed dictamen rectæ rationis sæpe obtenditur, cum dominatur ratio corrupta. Sic in quovis mandato, quod Subditis forte non esset ad palatum, valeret iniquitatis exceptio.

RESP.

RESP. Quasi vero ad hanc exceptionem sufficeret suspicio nullis fundamentis innixa? Necessè est iniquitatem in mandato occurrere manifestissimam.

OPP. Quid si Minister alleget Conscientiam dubiam? ut enim volunt Moralistæ, stante hoc dubio nihil est faciendum.

RESP. Sed Moralistarum quoque Canon est, in re dubia sequendum esse, quod videtur probabilius. Inde quamdiu non constat mandatum esse iniquum, tamdiu Principis intentio præsumitur legitima.

OPP. Posset tamen esse minus legitima.

RESP. Qui peccant ex ignorantia quam dicimus invincibilem, versantur extra culpam: sed cavendum, ne quis foveat ignorantiam affectatam.

OPP. Interim remanet hoc, resisti posse in Mandatis aperte iniquis, & adeo porta recluditur seditonibus.

RESP. Quando dixi esse resistendum? dixi non esse obediendum, ita ut tolerentur quævis potius, quam consentiatur in actionem moraliter malam.

OPP. Nescis forse Principes longis manibus instructos vim habere cogendi.

RESP. Coactio hæc valet quidem in membris: sicut robustior etiam nobis invitis dextram nostram impingere potest alterius capiti: sed non valet in voluntate, ut quis me

possit adigere, ut suscipiam actionem minus probatam.

OPP. Metus mortis alia suadet.

RESP. Id si fiat peccatum est: nam satius est morti innocentem, quam peccando æternæ mortis periculum incurrere.

OPP. Crediderim Subditum h. l. considerari ut Instrumentum, ac proinde culpam, si qua extat, residere in Causa principali.

RESP. Quicquid Serra delinquit vel malleus, in eo culpa quærenda est penes Scriniarium s. Fabrum: at Minister est Instrumentum intelligens, ut prolabatur in Societatem culpæ.

OPP. Intellectus hic solamen accipit ab Obligatione: quo ipso enim recepit Ministri officium, simul pollicitus est obedire singulis mandatis, & velut ferram, moveri ad nutum Scriniarii.

RESP. Obligatio ad veneranda Dei præcepta prior est, ut minui nequeat obligatione posteriori.

OPP. Satis clara sunt, quæ dicis. Ut facile sum contentus solidissimâ Responsione.

XII. Interim nisi disputantes accuratissimo polleant iudicio, facilis lapsus est in diverticula, quibus præcavendis inservit formalis Syllogismus & obligatio ad formalem respondendi usum. Nam certè si liberum est Respondenti

denti pro lubitu aliquid differere, nec adest Opponentis coactio; discursus ut plurimum, abeunt ad nudam thesleos probationem, cujus generis clarissimum jam extat exemplum. pag. 482.

CAPUT V.

De Eloquentia Disputatoria.

I.

Eloquentia Disputantium duplex est, vel *interna* vel *externa*. Interna ipsas quaestiones earumque merita concernit, ac adeo verbis maximè propriis & perspicuis absolvitur. Externa politis formulis indulget, quæ in amica hac concertatione Adversarium reddant de quavis officiositate securum.

II. Et jam in Oratore Politico aliquam dedimus operam, ut in Capite de Orationibus Studiosorum disputandi hæc Comitas patefieret, non solum quod attinet Formulas invitatorias & discessorias, quas Rhetoricæ novimus propiores, sed etiam quod facit ad molliendam opponendi vel refutandi invidiam: cum interdum contingat Adversarius patrocínio ac beneficio nobis devinctus, quem corrigere vel impugnare vix decet.

III. Monitos autem velim omnes, qui ad exercitia disputatoria procedunt, abstineant ab odiosis formulis, quæ censoriam licentiam nimis aperte & dictatoriè præ se ferunt. e.g. *Qc. Thesis hoc statuit, illa est ineptia, illa est absurda; illa est erronea: hoc est falsissimum, hoc est contra omnem veritatem, vos erratis, vos committitis crimen falsi: Poteratis rem proponere clarius. Rectius fecissetis, si adjecta simul fuisset menti Synonymia &c.* & quos flosculos Rustica hæc facundia sibi habet familiarissimos. Si enim vel maximè cordatior Adversarius talia dissimulet, non tamen desunt Censores in observanda Rusticitate nimium curiosi.

IV. At Regulis concludi vix potest, quod solum & diffusam sapit Praxin. Ut igitur in proponendis Complimentis usus sui Comoedia, meris colloquiis ad Civilitatem dispositis plena; sic etiam satis informati fuerint Lectores, si datis exemplis officium discant intelligere.

V. Sit igitur primum Exemplum, ubi Respondens inferior Nobiliorem habet Opponentem.

Thesis.

JOCANDI STUDIUM NON EST PROHIBITUM.

OPP. *Qc. a natura rationali est alienum, id debet prohiberi,*

Jocandi studium &c. E.

Resp.

RESP. Nobilissimus Dn. Opponens singularem suam benevolentiam tenuitati meae demonstraturus, adversus thesina sic argumentatur.

Qc. à natura rationali Et.

Sed optarim ulterius illustrari sensum minoris.

OPP. *Minor est manifesta: Natura enim rationalis sciendi habet appetitum, & proinde seriis delectatur, quae quidem joci è diametro sunt contraria.*

RESP. Omnia rectissime se habent, nec negarim ideo homini datam rationem, ut rebus seriis incumbat: sed distingui fortassis poterit inter finem rationis h. e. scientiam feriam, & media, quibus acquiritur seriorum notitia. Cum autem joci saepe ad docendum, saepe ad monendum & corrigendum, sint commodissimi, sic limitabitur argumentum.

Qc. à natura rationali tum respectu finis, tum respectu mediorum est alienum, id debet prohiberi.

Sic dubito Minorem fore firmam, quippe quod jam declaratum est, jocorum in acquirendis scientiis aliquam spectari utilitatem.

OPP. *An autem Scientia, quae bonum quid est, medium habere debet in se malum? Quis unquam probavit eos, qui faciunt mala, ut exinde eveniat bonum?*

RESP. Nobilissima Tua Amplitudo Thesin ita videtur accipere, quasi per nos indiscriminatum quodlibet jocandi studium probetur. Jam sicut rejicimus jocorum intempestivas & illicitas ineptias, ita vicissim non videmus, quomodo condemnari debeat Urbanitas licita.

OPP. *Ego sic argumentor. Quod ex mente Apostoli Eph. V, 2. dedecet Christianos, id est illicitum. Omnis jocus, omnis Eutrapelia s. Urbanitas dedecet &c. E.*

RESP. Instat Tua Ampl. *Quod ex mente &c.* nec opus videtur petere probationem aliquam, quippe jam locus Apostoli fuit nominatus, sed pace Tua, Vir Amplissime, liceat inspicere dictum ipsum, ubi particula QUÆ videtur habere sensum non relativum, sed specificativum s. distinctivum.

OPP. *Nondum capio distinctionem.*

RESP. Neque hic mandatis defuero. Si quis unicuique haberet Equum nigri coloris, servumque juberet afferre Equum, qui est niger, sensus certe esset Relativus, ut integrum Subjectum sine aliqua disjunctione designaret: Si vero plures adessent Equi, tunc jussus afferre Equum, qui est niger, intelligeret particulam. QUI specificare s. distinguere Equum desideratum à cæteris.

OPP. *Quid autem faciant Equi tui nigri ad dictum Apostolicum?*

RESP.

RESP. Agnosco imbecillitatem iudicii, qui debebam exemplo luculentiori negotium illustrare: sed spero tamen non de fore satis commodam applicationem. Cum enim Apostolus Urbanitatem nominat, quæ Christianos dedecet, eo ipso videtur innuere velle, nomine hoc specificativo non omnem Urbanitatem, & eam simul, quæ Christianos dedecet, fuisse prohibitam.

OPP. *Inspice textum, nisi adest sensus, ut tu loqueris, relativus, ego aut Græca non intelligo, aut velim esse Hæreticus.*

RESP. Si quid peccatum est præcipitanti animo, libenter accipio corrigentis benignitatem, tantoque magis gratulor, reddi me subinde doctiorem. Sed est adhuc, in quo salvari queat mea thesis. Nam Eutrapeliam forte accipit ex mente Ethnicorum, qui captationem, risus, adeoque inanes ineptias eo vocabulo designabant.

OPP. *Loquebatur de studio jocandi.*

RESP. Sanè de Studio jocandi, quatenus captat risum, sed est aliud jocandi genus, quod captat audientis delectationem, & à Rhetoribus vocatur dictio amœna. Nam ut Apostolum liceat declarare per Apostolum, is capite antecedente prohibuerat verba, putrida s. scurrilia, requirebat interim verba, quæ darent gratiam audientibus.

OPP. *Consentirem, nisi Christus ad reddendam notionem singulos provocaret, qui vel unicum Verbum inutile protulissent.*

RESP. Nobilissima Tua Amplitudo, gravissimis armis debilitatem meam impugnatura, novum argumentum afferre fundatum in ef-fato Christi. Si tamen par est exponere, animi sententiam, crediderim quemlibet jocum ad Verba inutilia referri non posse,

OPP. *Inutile est quo carere possumus, salva nostra officio.*

RESP. Sed si utilem jocorum quis consideret, forte in omni statu vix possunt abesse: faciunt ad docendum, ut Præceptor facetiarum condimentis sæpe excitet Auditores, faciunt ad corrigendum, faciunt ad redarguendum, & quos fines alioquin hîc altigare solent Rhetores.

OPP. *Utinam hanc utilitatem agnoscere Judex cui reddenda ratio.*

RESP. Agnoscet, ut speramus. Nam in fontibus vocatur verbum otiosum, quod nullum habet opus h. e. quod bono opere nec Deo, nec Proximo commendatur. Quod gigitur si jocando alterum reddimus doctorem, vel meliorem: sicut Elia locus adversus Baalistas multum contribuebat confirmasdis in sua pietate Israelitis; omnino verba non fuerint otiosa,

OPP. *Exemplum Elia, jocum arguit hîc unum adver-*
sus

sus Inimicam, qui jam videbatur dignus capitali supplicio. Quippe quem licet occidere, hunc utique licebit invadere scommatibus, sed de cæteris jocis nullam agnosco utilitatem.

RESP. Dignetur Nobilissimus Opponens haud gravatim respicere ad probationem meam, quæ asserebat jocando alios reddi meliores.

OPP. *Requiris à me novum argumentum.*

Qc. est causa discordiarum & exacerbationum, alios non reddit meliores.

Atqui joci sunt causa &c. E.

RESP. Ulteriori beneficio servum suum obstringit Nobilissima Tua Amplitudo: Sic enim illustrandæ materiæ pergit argumentari.

Qc. est causa &c.

Sed limito minorem, jocis, cum diriguntur in præsentem, & præsertim in personas vel potentes, ut eorum timeatur ira, vel miserabiles, ut aliorum nocere queat misericordia, provocari exacerbationem: inde concedo eos neminem reddere meliorem.

OPP. *Nomina mihi jocum non scurrilem, qui alios non exagitet?*

RESP. Exagitari possent absentes, velut aliquæ Nationes impune mutuis jocis se proscindunt: sed maneam in terminis, jocandi studium à me accipi pro dictione non ludicra, sed amœna, quæ quidem omnia sic

profero, non ut Nobiliss. Dn. Opponens à me informari, quin potius ut respondendi qualiscunque promptitudo declarari debeat.

OPP. *Video te mansurum in possessione jocandi, ut loquar, Stylo Juridico.*

RESP. Repndiaverim theseos omnem firmitatem, simulque transferim ad ejus contradictoriam, si liceat perpetuam tanti Patroni gratiam possessionibus meis transcribere.

OPP. *Maneat penes te salva utriusque possessio. &c.*

VI. Major cura incumbit Opponentì, quoties in dubium revocari debent singula Respondentis Nobilioris placita. Nam sicubi instat Opponens præstantior, ipse velut ostendit velle se refutari: at similem voluntatem divinare non possumus in Altero. Interim extet Dialogus, ne imitatio desit adminiculum.

Thesis est.

MAJESTAS A POLITICIS RECTE DIVIDITUR
IN PARTES, QUÆ VOCANTUR REGALIA.

OPP. Quandoquidem sic visum est Nobilissimæ Tuæ Amplitudini, ut, quam parum valeat inexercitata mea dubitandi facultas, adversus eruditissimam hanc thesin experiar: spes etiam est, fore objectionculas, si non tanto Adversario dignas, interim ex affectu, quem

quem mihi polliceor benevolentissimo, haud omnino ingratas. Ac adeo sic argumentor.

Summum non potest dividi.

Majestas est Summa potestas. E. &c.

RESP. Grata erunt omnia, quæ profers, adeoque hoc etiam argumentum. *Summum non potest &c.* Probetur Major.

OPP. Exigit Tua Nobilitas probationem Majoris. Sed hoc forte largietur quilibet: Ubi multa sunt æqualia, ibi non esse Summum: quippe Superlativus intelligi nunquam potest in rigore debito, nisi concurrat sensus exclusivus.

RESP. Responsio est facilis. Summum non potest dividi in plura Summa Completa, bene tamen in plura Incompleta, videlicet ut Totum in suas partes.

OPP. Rectissime responsum est: intetrim residet dubium, quod simul eximi cupiam à Nobilissima Tua Amplitudine. Nam quodlibet Regale vobis completum videtur in suo genere. Ergo si ex iis componitur Majestas, habebimus plura Summa & quidem completa.

RESP. Incompletum vocatur, quod per naturam suam ordinatur ad constituendam alicujus integritatem, si vel maximè in se videatur habere aliquid completi: sicut manus quinque digitis & palma completur, & ta-

men

men in ordine ad corpus vocatur incompletum quid. Jam facilis est applicatio ad Majestatem.

OPP. Accipio informationem solidissimam. Ast quia loquendi potestas mihi per benignissimam invitationem facta est, aliquanto penitius licebit ipsam hanc controversiam inspicere. Sic enim argumentor.

Consequentia s. Propria Majestatis non sunt ejus Partes,

Regalia sunt Consequentia, &c. E.

RESP. Probetur minor.

OPP. Minor probatur. Majestas enim denotat potestatem ubique summam, & recte comparatur animæ in corpore humano. Sicut igitur facultates Animæ non sunt ejus partes, sed consequentes proprietates; ita etiam Regalia respectu Majestatis.

RESP. Quis dixit Majestatem comparari debere cum Anima?

OPP. Veriam habebit licentia stylum Politicorum socitas; nam ab iis Majestatem vocari Animam Reip. certum est.

RESP. Per me fit allusio, quæ similitudinem habent claudicantem.

OPP. Agnosco tenuitatem meam; sed ex hac ipsa responsione haud obscure intelligo, velle Tuam Nobilitatem interrogari ulterius: nam sanè conveniunt in uno tertio Anima & Majestas. Ab anima datur principium motus

in

in Corpore, à Majestate diriguntur Actiones in Rep.

RESP. Placeat igitur Simile. Sed memineris Animam respectu suarum facultatum s. potentiarum, è quibus integritatem suam habet constitutam, vocari Totum potestativum. Quamobrem tanto minori absurditate Majestas Totum fuerit hujus generis.

OPP. Gratissima fuerunt quæ audiui. Sed Gratiarum hæc actio sit ad plus dandum invitatio: velim enim ab hoc dubio liberari, cui solvendo adhuc sum impar. Quæro enim, an Facultates ab Anima distinguantur, nec ne?

RESP. Maneat ea subtilitas penes Scholasticos: sufficit simile nostrum fundari in certâ hypothesis, adeoque alio respectu esse dissimile.

OPP. Transeant ista, cum ipse meam infirmitatem satis agnoscere jubeat. Sed nova me premit dubitatio, quam eximere Tua Amplitudo poterit quàm optimè. Etenim Regalia non distinguuntur quoad potestatem internam, quæ semper est eadem, sed quoad objecta externa. Majestas cum versatur circa bellum, vocatur Jus belli, cum circa Leges, Jus Legislatorium &c.

RESP. Fiat argumentum.

OPP. Agnosco negligentiam meam, qui de officio meo cogitare debebam accuratius. Sed ita argumentor.

Qc. non distinguitur nisi Objectis externis, id intrinsecè non differt.

Regalia s. Jura Majestatis &c. E.

RESP. Nego minorem. Quippe Regalia non accipiunt determinationem ab Objecto externo, sed à tendentia ad Objectum h. e. ut clarius loquar, ab interna naturâ, quæ respectum habet ad tale Objectum. Sic in Majestate est certa particula, quæ respicit bellum, certa particula, quæ respicit leges &c.

OPP. Satis sum informatus: quod si tamen aliquis eam diversitatem velit negare, non Immerito enasceretur penes me anxietas, quomodo responderi debeat.

RESP. Esse in ipsis Regalibus aliquam differentiam internam, vel hoc argumento est, quod possunt à se invicem divelli.

OPP. Id ego semper credidi. Sed videre nondum licuit, quomodo satisfacere debuerim secus opinantibus.

RESP. Allegetur Canon Logicus: *Quaecumq; acta dividuntur, sunt divisibilia.*

OPP. Impudens sum, qui toties refutatus denno progredior: sed excusationem dabit discendi cupiditas. Nam non dubitatur de Canone, sed de exemplo quod affertur: quippe Regalium divisionem non admittunt.

RESP. Experientia pro me loquitur. Nonne apud Romanos Dictator gaudebat jure belli, cum
nec

nec jure tributorum, nec jure legum esset instructus. Et quid dicis de Rebusp. mixtis?

OPP. Utinam adversarii non agnoscerent duo Summa, hoc est duo Contradictoria.

RESP. Duo Summa sibi non contradicunt, quæ non sunt in eodem genere. Et quorsum allegatur Contradictio, si possibilitatem probat experientiae veritas.

OPP. Fateor extra oleas vagari meam audaciam: Quamobrem ne vel dubitando benignissimam informationem, vel opponendo meam observantiam violasse videar, hic subsisto &c.

CAP. VI.

De Fraudibus Sophisticis.

I.

FRaudes Sophistarum & in Respondendo succedunt & in Opponendo: magis tamen in iis controversiis, quæ scripto solent concipi. Ut enim in ipso Disputationis actu facilis adest admonitio, si nimium fallere audeat Antagonista; sic major est scribendi securitas, cum sperari queat Lector ab Adversarii principiis nondum instructus. Et utinam careret Orbis scriptorum Polemicorum mole, quibus

bus non tam probatur, quantum valeat Veritas, sed quantum in decipiendis aliis humana calliditas.

II. Cæterum nos constricti terminis disputatoriis id maximè nunc spectabimus, quomodo quis in conflictu valeat in fraudibus struendis, & quantum occurri debeat fallaciis.

III. Et alia vero fallacia requiritur, cum Adversarius contingit simplex & candidus: alia cum similibus artificiis, vel præmunitum vel corruptum deprehendit. Porro sunt fraudes, quæ adhibentur in Opponendo, sunt quæ valent in Respondendo, sunt quæ nocent utrinque.

IV. Operæ pretium fuerit singula conjunctim referre sub unum Tabulæ conspectum.

FRAUDES SOPHISTARUM

vel elucescunt

IN OPPONENDO,

I. Thesis malè explicant, dum

*mutant Statum Controversiæ,
affingunt sensum contrarium, eumq;
vel absurdum Philosophicè,
vel impium Theologicè,
vel periculosum Politicè.*

Verba theses non affumunt integra, sed mutilata.

2. Ob-

2. Objectionem malè profert, eamque peccantem
in Forma,

cum Syllogismus violat Regulas Logicas,

In Materia,

cum in Majori occurrit falsum Principium,

cum in Minori datur apertum mendacium,

cum in Conclusionem non est contradictoria.

Theseos.

NB. Artificium est satis fraudulentum.

*Adversarium avocare à Thesi, ad aliam
questionem, in qua minus videtur exer-
citatus.*

3. Instantias malè format,

Dum satis refutata subinde repetit.

*Dum quæ regeruntur, nihil faciunt ad Respon-
dentis assertionem.*

IN RESPONDENDO,

dum respondet ad Conclusionem, idque

vel probata saltem sua thesi, vid. pag. 487.

vel formata Objectione adversus Conclusionem

*Adversarii, unde fraudulenter Opponentis co-
gitur induere personam Respondentis.*

dum declinat Res difficiliiores

ut jam decisas,

ut ad aliam cathedram pertinentes.

dum simulat se non capere mentem Opponentis

adeoque continuo petit novam probationem,

etiam ubi res apparet evidentiissima.

dum declamat è Loco Communi, quem Oppo-

nens nunquam vocat in dubium.

dum quæ semel affirmavit, iterum negat.

dum provocat ad Viri magni Auctoritatem, etiam ubi Locus ab Auctoritate nihil probat.

UTRINQUE.

Contemptu,
Cavillationibus,
Minis,
Blanditiis.

V. Poteramus singula suis Exemplis illustrare, sed cum ista artificia vix attingantur ab in-exercitatis, sufficiet duobus Colloquiis non fraudes modo, sed evitandarum insidiarum varias cautiones exhibere.

VI. Prius Colloquium ostendat fraudulentum Opponentem.

Sit Thesis.

CHRISTIANUS POTEST ESSE FORTIS
IN BELLO.

OPP. *Quod est injustum, in eo non debet occupari Christianus.*

Bellum est injustum E.

RESP. Mutatur Status Controversiæ: nos enim, Christianum non volumus implicari Bello injusto, sed justo & legitimo.

OPP. Ego vero bellum cogitare non possum, quod simul non sit injustum.

RESP. Cogita bellum cujus finem, cujus causam efficientem, cujus media legitimet honestas, sic habebis ideam belli justii.

OPP.

OPP. Quid mihi cum istis Nugis, quas nisi Grotius excogitavisset, jam minus confulas haberemus disputationes.

RESP. Distinctio mihi non placet, quod eandem habet Grotius, cum ipso nondum nato jam fuerit usitata; sed quoniam à Veritate non abludit, & quando nominavi Grotium in Thesi?

OPP. Interim video, quorum respiciatis. Refutatus jam à Theologis fuit Grotius, & ostendam tibi, nihil magis à pietate discedere quam thesin tuam.

RESP. Invitavi te ad disputationem placidam: Placide igitur repeto, rem mihi plane nullam esse cum Grotio: sed si velis impugnare thesin, me habiturus es paratissimum.

OPP. Sic argumentor: *Ubi violatur quintum Præceptum, ibi intercedit maxima impietas.*

In bello violatur &c. E.

RESP. Quintum præceptum prohibet vindictam privatam, non iudicis puniendis, & Principis bello suum jus persequentis.

OPP. Sic igitur licitum erit effundere sanguinem humanum: Sic tuto violabitur Amor Proximi. Sic evertetur Decalogus, egregiam vero Christianorum conditionem, si vel ipsis bestiis non sunt meliores.

RESP. Confunditur effusio sanguinis illegitima, cum legitima. Dum enim Deus vult eorundem sanguinem effundi per peccatum, qui

aliorum sanguinem effuderint per culpam, nonne aliquam effusionem judicavit legitimam?

OPP. Quid audio? non erubescis allegare Scripturam? Communis sanè Orthodoxorum querela est, nullum hæreticum adeo corruptum inveniri, qui erroris asylum non querat in scriptura. Et o quantam miseriam, ista licentia peperit?

RESP. Talia egregiè declamantur! sed quomodo se habet Applicatio?

OPP. Pudet me ulterioris Applicationis. Pene dixerim cum eo non esse disputandum, qui Deum velit facere Auctorem homicidii, ac ad eo causam peccati.

RESP. Quoties inculcare debeo, homicidium omni respectu non esse peccatum.

OPP. Quid si ego te occidere velim, an me absolveres à peccato? Accedite igitur, quicumque nostis inimicum: pugnabitis sub hoc Duce, cui nunc homicidium Virtus est. Cavete, saltem, ne pari licentia vestrum Corpus invadat.

RESP. Quantum ego memini, nec tu es iudex, nec ego supplicium tale sum promeritus: Cur igitur affers instantiam de homicidio illegitimo?

OPP. Sic petis principium, qui distinctionem modo impugnatam denuo profers responsionis loco.

RESP.

RESP. Quin potius tu redis ad vomitum, qui Objectionem modo explosam denuo repetere sustines.

OPP. Dabo tibi Objectionem novam.

Quæ est contra Naturam, id non est exigendum, à Christiano.

Homicidium &c. E.

RESP. Audio nova vocabula, non novum argumentum, nam minor adhuc agit de Homicidio illegitimo.

OPP. Ridetur chorda qui semper oberrat eadem.

RESP. Ad tuam chordam mihi saltandum est: ubi cecineris nova, videris à novitate me non abhorrentem.

OPP. Quis autem credat à Christiano violari posse Leges naturales?

RESP. Judæus Appella, non ego.

OPP. Solenniter protestor, me à formulis cavillatoriis semper esse alienum; Unde rogatur adhuc Respondens, velit ea proferre, quæ faciant ad solutionem dubiorum.

RESP. Audiam argumenta.

OPP. Malim expediri priora, quam cumulare nova: ne tamen hic neglexisse videar Leges amicitiae, querere velim, quid sentias de Hobbesio?

RESP. Id sentio, Hominem non pertinere ad nostram Disputationem.

OPP. Interim is stat à vestris partibus.

RESP. Quando à nobis rogatus est, ut thesium fieret Advocatus?

OPP. Ego sic argumentor.

Qc. Thesis oritur ex male intellecto Hobbesio, ea est rejicienda.

Atqui vestra Thesis &c. E.

RESP. Probetur minor : nam ingenuè fateor, ne Hobbesii nomen mihi hæctenus innotuisse.

OPP. Ignotus igitur esse potest, quem vel totum exscribis? Nihil sanè pestilentius est bonis literis, quàm inconsideratum Auctoris difficilioris plagium. Sic nos decipimur, sic decipimus alios, sic finem disputandi negligimus.

RESP. Belle tu quidem altera vice declamas : sed quia me non habes adversarium, non est, cur respondeam.

OPP. Fateris igitur exscripsisse Hobbesium.

RESP. Quem ego per vitam non adspexi.

OPP. Judicent Auditores, quid meruerit Plagiarius.

RESP. An hoc est abstinere à Calumniis?

OPP. Calumniæ non sunt Calumniæ, quæ effunduntur in meritos.

RESP. Tui forem similis, si redditivum responderet interrogativo.

OPP. Neque libet tui similitudinem induere. Novi quibus erroribus fueris inquinatus; & vindicabit hanc impudentiam Dnus Professor, cujus famam nuper invadere non erubui-
sti.

sti. Sic nimirum defendere potest homicidium, qui jam in Praxi legitimare audet mendacium.

RESP. Cum novero Hobbesium, novero simul Professore, cui per me facta fuerit injuria: sed quicquid deblateres, cogita generoso contemptu singula vindicari posse.

OPP. Qui contemnis Professore, cur abstineas à contemnendo Studio?

RESP. Rogo Dnos Auditores, velint attendere, quam pulchrè is dirigat suas objectiones adversus Thesin.

OPP. Sequor tuam methodum. Sed ne quis ex improbitioribus fidem habeat exceptioni tuae, en argumentum.

Si Magistratus non potest occidere, Christianus non potest bellare.

Sed verum est prius. E.

RESP. Proba antecedens.

OPP. An si quid illicitum Principi, id velis concedere cuivis Subdito.

RESP. Probari debebat Antecedens, non consequentia.

OPP. Sed bellare est occidere.

RESP. Expecto probationem antecedentis.

OPP. Video te nescire Decalogum: dignus qui referas Philosophiam Caini vel Nimrodi in Tabulas Synopticas.

RESP. Quod si ego conciperem has Tabulas, an tu fieres legitimus Opponens, ego Reptus Respondens?

Qc. non distinguitur nisi Objectis externis, id intrinsecè non differt.

Regalia s. Jura Majestatis &c. E.

RESP. Nego minorem. Quippe Regalia non accipiunt determinationem ab Objecto externo, sed à tendentia ad Objectum h.e. ut clarius loquar, ab interna naturâ, quæ respectum habet ad tale Objectum. Sic in Majestate est certa particula, quæ respicit bellum, certa particula, quæ respicit leges &c.

OPP. Satis sum informatus: quod si tamen aliquis eam diversitatem velit negare, non Immerito enasceretur penes me anxietas, quomodo responderi debeat.

RESP. Esse in ipsis Regalibus aliquam differentiam internam, vel hoc argumento est, quod possunt à se invicem divelli.

OPP. Id ego semper credidi. Sed videre nondum licuit, quomodo satisfacere debuerim secus opinantibus.

RESP. Allegetur Canon Logicus: *Quaecumq; actû dividuntur, sunt divisibilia.*

OPP. Impudens sum, qui toties refutatus denno progredior: sed excusationem dabit discendi cupiditas. Nam non dubitatur de Canone, sed de exemplo quod affertur: quippe Regalium divisionem non admittunt.

RESP. Experientia pro me loquitur. Nonne apud Romanos Dictator gaudebat jure belli, cum
nec

nec jure tributorum, nec jure legum esset instructus. Et quid dicis de Rebusp. mixtis?

OPP. Utinam adversarii non agnoscerent duo Summa, hoc est duo Contradictoria.

RESP. Duo Summa sibi non contradicunt, quæ non sunt in eodem genere. Et quorsum allegatur Contradictio, si possibilitatem probat experientiae veritas.

OPP. Fateor extra oleas vagari meam audaciam: Quamobrem ne vel dubitando benignissimam informationem, vel opponendo meam observantiam violasse videar, hic subsisto &c.

CAP. VI.

De Fraudibus Sophisticis.

I.

FRaudes Sophistarum & in Respondendo succedunt & in Opponendo: magis tamen in iis controversiis, quæ scripto solent concipi. Ut enim in ipso Disputationis actu facilis ad est admonitio, si nimium fallere audeat Antagonista; sic major est scribendi securitas, cum sperari queat Lector ab Adversarii principiis nondum instructus. Et utinam careret Orbis scriptorum Polemicorum mole, quibus

bus non tam probatur, quantum valeat Veritas, sed quantum in decipiendis aliis humana calliditas.

II. Cæterum nos constricti terminis disputatoriis id maxime nunc spectabimus, quomodo quis in conflictu valeat in fraudibus struendis, & quantum occurri debeat fallaciis.

III. Et alia vero fallacia requiritur, cum Adversarius contingit simplex & candidus: alia cum similibus artificiis, vel præmunitum vel corruptum deprehendit. Porro sunt fraudes, quæ adhibentur in Opponendo, sunt quæ valent in Respondendo, sunt quæ nocent utrinque.

IV. Operæ pretium fuerit singula conjunctim referre sub unum Tabulæ conspectum.

FRAUDES SOPHISTARUM

vel elucescunt

IN OPPONENDO,

I. Thesis male explicant, dum

*mutant Statum Controversiæ,
affingunt sensum contrarium, cumq;
vel absurdum Philosophicè,
vel impium Theologicè,
vel periculosum Politicè.*

Verba thesæos non assument integra, sed mutilata.

a. Ob

2. **Objectionem** malè profert, eamque peccantem
in Forma,

cum Syllogismus violat Regulas Logicas,

In Materia,

cum in Majori occurrit falsum Principium,

cum in Minori datur apertam mendaciam,

cum in Conclusionem non est contradictoria

Theses.

¶ **NB.** *Artificiam est satis fraudulentam,*

Adversarium avocare à Thesi, ad aliam

questionem, in qua minus videtur exer-

citatus.

3. **Instantias** malè format,

Dum satis refutata subinde repetit.

Dum quæ regeruntur, nihil faciunt ad Respon-
dentis assertionem.

IN RESPONDENDO,

dum respondet ad Conclusionem, idque

vel probata saltem sua thesi, vid. pag. 487.

vel formata Objectione adversus Conclusionem

Adversarii, unde fraudulenter Opponentis co-

gitur inducere personam Respondentis.

dum declinat Res difficiliiores

ut jam decisas,

ut ad aliam cathedram pertinentes.

dum simulat se non capere mentem Opponentis

adeoque continuo petit novam probationem,

etiam ubi res apparet evidentissima.

dum declamat è Loco Communi, quem Oppo-

nens nunquam vocat in dubium.

dum quæ semel affirmavit, iterum negat.

dum provocat ad Viri magni Auctoritatem, etiam ubi Locus ab Auctoritate nihil probat.

UTRINQUE.

Contemptu,
Cavillationibus,
Minis,
Blanditiis.

V. Poteramus singula suis Exemplis illustrare, sed cum ista artificia vix attingantur ab in-exercitatis, sufficiet duobus Colloquiis non fraudes modo, sed evitandarum insidiarum varias cautiones exhibere.

VI. Prius Colloquium ostendat fraudulentum Opponentem.

Sit Thesis.

CHRISTIANUS POTEST ESSE FORTIS
IN BELLO.

OPP. *Quod est injustum, in eo non debet occupari Christianus.*

Bellum est injustum E.

RESP. Mutatur Status Controversiæ: nos enim, Christianum non volumus implicari Bello injusto, sed justo & legitimo.

OPP. Ego vero bellum cogitare non possum, quod simul non sit injustum.

RESP. Cogita bellum cujus finem, cujus causam efficientem, cujus media legitimet honestas, sic habebis ideam belli justii.

OPP.

OPP. Quid mihi cum istis Nugis, quas nisi Grotius excogitavisset, jam minus confulas haberemus disputationes.

RESP. Distinctio mihi non placet, quod eandem habet Grotius, cum ipso nondum nato jam fuerit usitata; sed quoniam à Veritate non abludit, & quando nominavi Grotium in Thesi?

OPP. Interim video, quorsum respiciatis. Refutatus jam à Theologis fuit Grotius, & ostendam tibi, nihil magis à pietate discedere quam thesin tuam.

RESP. Invitavi te ad disputationem placidam: Placide igitur repeto, rem mihi plane nullam esse cum Grotio: sed si velis impugnare thesin, me habiturus es paratissimum.

OPP. Sic argumentor: *Ubi violatur quintum Præceptum, ibi intercedit maxima impietas.*

In bello violatur Sc. E.

RESP. Quintum præceptum prohibet vindictam privatam, non iudicis puniendis, & Principis bello suum jus persequentis.

OPP. Sic igitur licitum erit effundere sanguinem humanum: Sic tuto violabitur Amor Proximi. Sic evertetur Decalogus, egregiam vero Christianorum conditionem, si vel ipsis bestiis non sunt meliores.

RESP. Confunditur effusio sanguinis illegitima, cum legitima. Dum enim Deus vult eorundem sanguinem effundi per peccatum, qui

aliorum sanguinem effuderint per culpam, nonne aliquam effusionem judicavit legitimam?

OPP. Quid audio? non erubescis allegare Scripturam? Communis sanè Orthodoxorum querela est, nullum hæreticum adeo corruptum inveniri, qui erroris asylum non querat in scriptura. Et o quantam miseriam ista licentia peperit?

RESP. Talia egregiè declamantur! sed quomodo se habet Applicatio?

OPP. Pudet me ulterioris Applicationis. Pene dixerim cum eo non esse disputandum, qui Deum velit facere Auctorem homicidii, ac ad eo causam peccati.

RESP. Quoties inculcare debeo, homicidium omni respectu non esse peccatum.

OPP. Quid si ego te occidere velim, an me absolveres à peccato? Accedite igitur, quicumque nostis inimicum: pugnabitis sub hoc Duce, cui nunc homicidium Virtus est. Cavete, saltem, ne pari licentia vestrum Corpus invadat.

RESP. Quantum ego memini, nec tu es iudex, nec ego supplicium tale sum promeritus: Cur igitur affers instantiam de homicidio illegitimo?

OPP. Sic petis principium, qui distinctionem modo impugnatam denuo profers responsionis loco.

RESP.

RESP. Quin potius tu redis ad vomitum, qui Objectionem modo explosam denuo repetere sustines.

OPP. Dabo tibi Objectionem novam.

*Qc. est contra Naturam, id non est exigendum,
à Christiano.*

Homicidium &c. E.

RESP. Audio nova vocabula, non novum argumentum, nam minor adhuc agit de Homicidio illegitimo.

OPP. Ridetur chorda qui semper oberrat eadem.

RESP. Ad tuam chordam mihi saltandum est: ubi cecineris nova, videris à novitate me non abhorrentem.

OPP. Quis autem credat à Christiano violari posse Leges naturales?

RESP. Judæus Appella, non ego.

OPP. Solenniter protestor, me à formulis cavillatoriis semper esse alienum: Unde rogatur adhuc Respondens, velit ea proferre, quæ faciant ad solutionem dubiorum.

RESP. Audiam argumenta.

OPP. Malim expediri priora, quam cumulare nova: ne tamen hic neglexisse videar Leges amicitiae, querere velim, quid sentias de Hobbesio?

RESP. Id sentio, Hominem non pertinere ad nostram Disputationem.

OPP. Interim is stat à vestris partibus.

RESP. Quando à nobis rogatus est, ut thesium fieret Advocatus?

OPP. Ego sic argumentor.

Qc. Thesis oritur ex male intellecto Hobbesio, ea est rejicienda.

Atqui vestra Thesis &c. E.

RESP. Probetur minor: nam ingenuè fateor, ne Hobbesii nomen mihi hætenus innotuisse.

OPP. Ignotus igitur esse potest, quem vel totum, exscribis? Nihil sanè pestilentius est bonis literis, quàm inconsideratum Auctoris difficilioris plagium. Sic nos decipimur, sic decipimus alios, sic finem disputandi negligimus.

RESP. Belle tu quidem altera vice declamas: sed quia me non habes adversarium, non est, cur respondeam.

OPP. Fateris igitur exscripsisse Hobbesium.

RESP. Quem ego per vitam non adspexi.

OPP. Judicent Auditores, quid meruerit Plagiarius.

RESP. An hoc est abstinere à Calumniis?

OPP. Calumniæ non sunt Calumniæ, quæ effunduntur in meritos.

RESP. Tui forem similis, si redditivum responderet interrogativo.

OPP. Neque libet tui similitudinem induere. Novi quibus erroribus fueris inquinatus; & vindicabit hanc impudentiam Dnus Professor, cujus famam nuper invadere non erubui-
sti.

si. Sic nimirum defendere potest homicidium, qui jam in Praxi legitimare audent mendacium.

RESP. Cum novero Hobbesium, novero simul Professore, cui per me facta fuerit injuria: sed quicquid deblateres, cogita generoso contemptu singula vindicari posse.

OPP. Qui contemnis Professore, cur abstineas à contemnendo Studio?

RESP. Rogo Dnos Auditores, velint attendere, quam pulchrè is dirigat suas objectiones adversus Thesin.

OPP. Sequor tuam methodum. Sed ne quis ex imperitioribus fidem habeat exceptioni tuæ, en argumentum.

Si Magistratus non potest occidere, Christianus non potest bellare.

Sed verum est prius. E.

RESP. Proba antecedens.

OPP. An si quid illicitum Principi, id velis concedere cuivis Subdito.

RESP. Probari debebat Antecedens, non consequentia.

OPP. Sed bellare est occidere.

RESP. Expecto probationem antecedentis.

OPP. Video te nescire Decalogum: dignus qui referas Philosophiam Caini vel Nimrodi in Tabulas Synopticas.

RESP. Quod si ego conciperem has Tabulas, an tu fieres legitimus Opponens, ego Reptus Respondens?

OPP. Tuam igitur facis Caini Philosophiam? O cavete, cavete hoc monstrum, Auditores optimi. Præstat esse cum Abelo columbam, quam cum Caino Accipitrem.

RESP. O quis me liberat ab his ineptiis? Magistratus non potest occidere innocentem: bene tamen nocentes, quorum sanguinem iussit effundere Deus, hominum supremus Princeps.

OPP. Si semel occidere licet, quis erit innocens? agnosco Principia Caini: utinam absit desperatio Caini.

RESP. Desperatam video disputationem, idque ex tuâ culpâ.

OPP. Aliter sentient honoratissimi Auditores: sed in hoc tamen explebo viri boni officium, ut patienti animo feram, quod meliori jure posset retorqueri. Adeoque remotis cavillandi formulis sic argumentor.

Quæ humanitati est contrarium, id dedecet Principem.

Homicidia sunt humanitati contraria. E.

RESP. Argumentum loquitur de homicidiis illicitis.

OPP. Pace tua liceat narrare historiam.

RESP. Etsi historiarum magis faciunt ad illustrandum, quam ad probandum, placuerit tamen narratio, si lux aliqua veritati per eandem accendatur.

OPP.

OPP. Novi Magistrum, qui sola hac distinctione, *Explicite, Implicitè*, resolvebat. Objectiones: Tu rem aggredieris magis Politicè, ac adeo nihil occurrit, nisi *licitum & illicitum*.

RESP. Aliud est accusare simplicitatem Respondentis, aliud falsitatem thesios. Ego non accessi, ut ostenderem variandi artificium, sed ut per me non interiret veritas positionum.

OPP. Jam scio cur Veteribus Veritas dicatur simplex: nam explicari vult upica saltem distinctione.

RESP. Et ego miror, cur mendacium dictum fuerit multiplex, cum Objectio tua simplici repetitione gaudeat.

OPP. Quando respondetur ad meum argumentum?

RESP. Allata fuit distinctio, quâ nondum eversâ, creditur eversam esse objectionem.

OPP. Sic audaces redduntur hostes, quoties levi saltem armaturâ exercentur: consulebam honori tuo, ne nimium te confunderet argumenti difficultas: quia tamen suo sensu abundare vult prudentia tua, jam strictum me habebis Opponentem. Sic enim argumentor.

*Quæ omnia debet tolerare, is non potest bellare.
Christianus &c. E.*

Jam ostende, quantum valeat distinctiuncula tuæ pallium nimis detritum?

RESP. Per tuas obiectiunculas pallium mihi vel ad nepotes remanserit integrum. Sed probetur minor.

OPP. Nunc video, prorsus ignotam tibi esse sacram Scripturam: Nonne qui unam accipit alamp, porrigere simul jubetur malam alteram? Quid taces? an exhorrescis hunc arietem? an malles in primo conflictu mihi concessam victoriam?

RESP. Christus talia loquitur ad Personas privatas non ad Magistratus, qui judicandi habent potestatem.

OPP. Eadem opera dixeris Magistratus non esse Christianos: nam sanè loquebatur de omnibus Christianis.

RESP. Christus tamen de omnibus volebat intelligi.

OPP. Quid audio! Quicquid Christus dixit, id non pertinet ad Magistratus. Cur igitur baptizantur Magistratus, cur utuntur Sacra Eucharistia, cur audiunt conciones? nam plebati omnia, scilicet, exercitia suscipi saltem debebant à plebeis. O pulchrum Concionatorem, qualem Politici audient quàm libentissimè.

RESP. Quis te docuit hanc consequentiam? An si Christus in allato dicto vult excipi Magistratus, exceptio hæc specialis statim futura est generalis? Mea sanè Logica non habet argumentum, quod à particulari procedet ad universale.

OPP.

OPP. Adeste Auditores, ad Logicam confugit, qui constrictus est difficultatibus Theologicis.

RESP. Constrictus sum difficultatibus Sophisticis.

OPP. Protektor adversus injuriam, qui Sophistam me nominat, eadem opera persuadeat Auditorio, se esse pecus Arcadicum.

RESP. Quorsum attinet conducere hoc pecus, an ut è puteo protrahat veritatem tuis nugis occultatam? Solenniter enim protektor, disputationem meam abripi in diverticula, non nisi Sophistica.

OPP. Sic tibi sum Sophista, quoties argumentorum robur te opprimit. Tu vero mihi sis asinus, qui probationum efficaciam non intelligis. Pudor est, iis committi cathedram, qui rectius collocarentur in popina.

RESP. Si scommata redderem scommatibus, tui forem similis.

OPP. Judicent Auditores.

RESP. Horum Iudicio futurus sum securior.

V. Exemplum fraudulentæ Respondentis, qui Thesin suscepit defendendam.

MACHIAVELLUS EST OPTIMUS POLITICUS.

OPP. *Qc. fraudes & impietatem suadet, non est optimus Politicus,
Atqui Machiavellus &c. E.*

RESP. Ut clarius evadat controversia sciendum, Machiavellum fuisse tum Reip. Florentinæ
Secre-

Secretarium, tum postea Cæsaris Borgiæ, quem sæpe vocat Dúcem Valentinum, à literis secretionibus.

OPP. Sic illustratur mea objectio. Ego dixi Machiavellum docuisse impia, tu simul nominas impium Principem, sub quo stipendia sua meruerit. Sed respondeatur ad argumentum.

RESP. Assumo argumentum. *Quæ fraudes & impietatem &c. probetur minor.*

OPP. Minorem probo ex ejus Scripto de Principe. Sic enim loquitur Cap. 18. *Non est, quod Princeps Virtutes habeat, necessarium vero est apparere, quasi habeat. Imo ausim dicere, semper noxium esse, si Princeps illis sit praditus, & illas observet; utile vero si Princeps simulet se illas possidere. Ut simulet pietatem, fidem, humanitatem, religionem, integritatem: modo animus ita compositus sit, ut, si opus, possis in contrarium mutare, an quid potest esse clarius?*

RESP. Si pugnandum est verbis, è Machiavello carptim petitis, ego tibi opponam alia: nam in Præfatione ad Petrum Medicem fatetur se congessisse, quicquid tot annos, tot suis infortunis & periculis didicisset & cognovisset.

OPP. Quid ista verba faciunt ad detergendam notam impietatis? respondeatur ad argumentum.

RESP.

RESP. Fac saltem, ut probetur impietas.

OPP. Nonne satis clarus est textus.

RESP. Talia dijudicari debent è textu originali leu Italico: nam inter doctos certissimum est, ab ista linguâ non fuisse instructum, quicumque fuit infelicissimus Machiavelli interpret.

OPP. In manibus habeo correctam versionem Conringii, quæ quidem ab omnibus absurditatibus est repurgata.

RESP. Quid ad me hic etiam Interpres, cui certè credulitatis homagium nondum præstiti. Sed largiamur, versionem hanc esse omni exceptione majorem, quid inde timendum fuerit mee assertioni?

OPP. Nihil timendum est, si discesseris à deductione ad contradictorium. Nam Politicam Prudentiam & impietatem una sede morari posse, nunquam affirmaveris.

RESP. Quæro saltem: an Machiavellus Statum publicum non intellexerit?

OPP. Hoc ego nunquam negavi: sed dispiciendum est de meo argumento.

RESP. Si nunquam negasti, habeo quod volo. Nam sic argumentor.

Quæ intelligis Statum publicum, is est optimus Politicus.

Atqui Machiavellus, &c.

OPP. Aliud est nosse Statum, aliud exercere legitimam viam, quæ faciat ad felicitatem Status.

Status. Sed ego non sum Respondens, ut teneam resolvere tuas Objectiones: præsertim cum ego te adhuc habeam debitorem.

RESP. Quid? tu ignorantiam impingis Machiavello? an ille novit Statum, nec tamen novit media? forsan te opus habuisset informatore, ut intelligeret, quid requireretur ad consummationem Politices.

OPP. Quid interim agit meum argumentum.

RESP. Agit Animam, siquidem Sententia mea clarissimis rationibus stabilitur.

OPP. Ego sic argumentor: *Qc. est impius, non est bonus Politicus, &c.*

RESP. Cur toties repetis levem hanc Objectionem, quæ sic inter Eruditos ventilata est, ut pudeat trambem centies coctam repetere.

OPP. Pudeat te rem ab Eruditis sæpe refutatam, nunc affirmare. Sed fac ut videam, quid Eruditi tui dixerint.

RESP. Quæro, quid tibi significet Impietas: nam certe nisi consensus est in terminis, frustra disputabimus.

OPP. Quid intelligit Machiavellus, cum suadet simulandam esse Pietatem?

RESP. Hoc tu videris. Ego non procedo, in præsentiarum defensurus universos Machiavelli sermones, quin te explicitis terminis?

OPP. Impietas est neglectus vel contemptus officiorum, quæ debentur Deo & proximo.

RESP.

RESP. Ego sic argumentor. *Quæ definitio continet disjunctionem, illa est vitiosa: sed Impietatis tua definitio continet &c. &c.*

OPP. Quasi vero jam cogitemus potius de accuratissimâ Impietatis definitione, quam de nudâ significatione nominis.

RESP. Ita nescire debeo, quid tibi vocetur Impietas secundum rem.

OPP. An id nescis, si vocabulum tibi proponitur, cûjus intellectum vel habent Rustici?

RESP. Ad Rusticos igitur abeundum est, si tecum quis laudabiliter velit disputare.

OPP. Dilabimur à scopo, quid ludimus? Nèga vel concede aliquid in meo argumento.

RESP. Quid negem, quid concedam? si nescio, quid tibi audiat Impietas.

OPP. Impietas est negligentia cultus divini, seu uto-
clarus loquar, est peccatum, quo directè læ-
ditur Deus.

RESP. Quas ego audio descriptiones? Estne Impie-
tas tua positivum? an est negativum?

OPP. Impietas vel est omissio vel commissio-
nis: sed quorsum pertinet inepta hæc quæ-
stio?

RESP. Gaudeo videri tibi aliqua inepta: sic enim se
excusant Opponentés, cum deprehendunt
deficere instantias.

OPP. Non deficerent instantiæ: utinam responden-
do suppeditares occasionem! siquidem in-
stantia præsupponit opus Respondentis, quod
hucusque expectamus.

RESP.

RESP. Dic tu quid sit impietas?

OPP. Intelligis Latina?

RESP. Intelligo: sed quomodo vocabula ambigua sonent cuius homuncioni, non est cur intelligendo assequar.

OPP. Transeat terminus. Ego sic argumentor: *Quia Virtutes dicit inutiles, is non est bonus Politicus &c. E.*

RESP. Iterum quero, quid intelligas per Virtutes.

OPP. Id quod Ethici intelligunt.

RESP. Est tamen definitionum diversitas.

OPP. Sed convenientia in significatione.

RESP. O me miserum qui Opponentem nanciscor minus accuratum!

OPP. O me miserum qui Respondentem audio nimis curiosum, & vocabulum non usurpet, nisi per definitionis singula artificia deductum. Quid si velim scire, quomodo definiretur *miser*, quomodo *nancisci*, quomodo *accutius*?

RESP. Quid? ineptias ageres.

OPP. Tu vero loqueris ex tripode, cum definiri cupis Virtutem? Responde ad argumentum.

RESP. Respondeo cum Lipsio, Machiavelli ingenium fuisse igneum & acre.

OPP. An igitur nemo unquam abusus est ingenio? possideat hanc laudem salva mea objectione. Quanto enim quis iudicio maior est,

est, tanto etiam deterior, si Virtutis tramitem semel deferat.

RESP. Molestum est disputare cum hominibus, qui negant Principia.

OPP. Quid negavi? tuum fuit refutare, si quid in thesibus tuis negandum occurreret.

RESP. Vide quam ego sum liberalis Machiavellus. Virtutes non dixit inutiles, en responsionem tibi è diametro contrariam.

OPP. Sed ipse hoc scripsit.

RESP. Non scripsit serio, sed stylo satyrico, ut exagigaret corruptos seculi mores: quamobrem legi vult à circumspecto, sicut similem sensum habet Grobianus, morum civilitatem regulis contrariis describens.

OPP. Nullibi sanè admonet Lectorem, quod intelligi velit satyricè: sic adhuc seducit plures, & vel hoc ipso nomen boni Politici non meruit.

RESP. Satis est semel dixisse, quæ vel millies dicta sunt ab Eruditis.

OPP. Ego argumentor: *Si doctrina Machiavelli ab eodem observata fuit in Praxi, illa non accipi debet Ironicè vel Satyricè. Sed verum est prius E. & posterius.*

RESP. Probetur Antecedens.

OPP. Versatus est in servitio pessimi Principis.

RESP. Debebas probare Machiavellum fuisse iniquum: nunc te offendit Principis iniquitas. An servus nunc luat culpam Domini?

OPP. Utique, cum Dominus iniquitatem promovet consiliis Servi.

RESP. Ineptum & Scholasticum est Principes vocare pessimos, qui forsan in magnis exemplis evitare non possunt necessariam iniquitatem, utilitate publica, ut Tacitus loquitur, *satis compensatam*. En hoc est respondere ex fontibus Politicorum: en hoc est confundere ligneum opponentem.

OPP. Sim ligneus: sed in hac palæstra te nondum cognovi aureum.

RESP. Nonne ligneus es, qui fateris te ignorare, quid sit Virtus?

OPP. Quando hoc sum confessus?

RESP. An denuo moves Camarinam? satis est, satis est. Maneat penes te victoria, si repetita hæc obiectio mihi destinat martyrium.

OPP. Bene mones; nam nugarum satis est.

VIII. Legi talia vix possunt sine nausea: sed quid animi credis, Lector Benevole, tunc esse cordatis Auditoribus, quoties inepta Sophismata turbant Veritatem? Inspicias igitur hos errores, ne mireris nimium, sicubi ad similes lactucas fueris invitatus.

CAPUT VII.

Continens Exempla Disputationum legitime susceptarum.

I.

ET si non opus, tot disputationum formulis subijcere plures: volui tamen aliquas vel cum in finem hic annectere, ut illustrentur dubia superioribus foliis passim enata. Sic enim & disputandi simul leges, & Logicæ clarior intellectus eâdem opera possunt explicari.

II. Sit igitur Thesis:

LOGICA RECTE AGIT DE TERMINIS
SIMPLICIBUS.

OPP.

Converto me ad Thesin, in quâ probatur, Logicam rectè agere de Terminis simplicibus. Cum vero terminorum tractatio jam occurrat in Grammaticâ, neque præter necessitatem multiplicari debeant disciplina, sic argumentor.

Qc. jam tractatur in Grammaticâ, id minus rectè repetitur in Logicâ,

At termini simplices &c. E.

MM 2

RESP.

RESP.

Displicet Opponentī Thesis nostra, quā Logicam circa terminos simplices rectē versari statuimus: unde natum ipsi est argumentum.

Qc. jam tractatur &c.

peto probationem minoris.

OPP.

Minor est clara. Si enim terminus nihil est, nisi vox; Grammaticæ autem hoc est officium, ut de naturā vocum dispiciat; quis velit negare Grammaticam his rebus sufficere?

RESP.

Antequam respondeatur ad argumentum, repeto quod in Prolegomenis Logicis dici solet de Objecto materiali & formali. Ut enim multi Opifices versantur circa Lignum tanquam objectum materiale, solus tamen Scriniarius versatur circa Lignum, quatenus ex ipso potest fieri mensa: pari modo de Vocibus tanquam Objecto materiali, plures Disciplinæ possunt agere, quæ tamen separatim undiquaque agnoscunt tractandi modum. Nunc limito argumentum.

Qc. tractatur in Grammatica, id sub eodem formalinon debet repeti in Logica.

Sic concedo totum argumentum salva thesi, in quā non diximus: Grammaticam & Logicam convenire quoad Objectum materiale.

OPP.

Audio distinctionem inter Objectum materiale & formale: sed urget me aliquis scrupulus in appli-

plicatione: nam scire velim, quomodo terminus ad Grammaticam, quomodo ad Logicam pertineat.

RESP.

Neque hoc futurum est difficile. Nam Grammatica tractat voces, quatenus sunt signa rerum; Logica tractat voces, quatenus sunt signa conceptuum: potestque huius rei ratio vel exinde colligi, quod Logica tractat modum sciendi, quasi dicas, modum concipiendi, adeoque termini Logici ad dirigendos conceptus maxime ordinantur.

OPP.

Distinguis inter voces, quatenus vel rerum signa sunt vel conceptuum. Sed quæro, annon Logica vocum significationem inquirat?

RESP.

Quid si hoc concesserim?

OPP.

Eadem operâ concederetur meum argumentum.
Nam

Qc. disciplina tractat vocum significationes, ea occupat objectum formale Grammatices,

Sed è vestra confessione Logica tractat &c. E.

RESP.

Assumo Argumentum: *Qc. disciplina &c. Probetur Major.*

OPP.

Majorem ipse probavisti, cum diceres, vocabula Grammatica rerum esse signa, sed Logicos terminos esse signa conceptuum.

RESP.

Distinguo inter significationem primam & secundam; Significatio prima est, quæ rem denotat, ut est. e. g. *Equus mihi denotat animal binniens.* Significatio secunda est, quæ rem denotat, prout in animo eruditè concipitur e. g. *Equus, est Subiectum, binnit, est Prædicatum.* Jam applico distinctionem. Grammatica laborat de significatione prima, Logica vicissim de secunda.

OPP.

Loqueris de significatione prima & secunda, quæ distinctio idem sibi vult, ac notio prima & secunda. Sed hæc ipsa res novum mihi suscitatur dubium.

Cujus rei mentionem facit Logica, illud non potest esse Objectum formale Grammatica. Sed Notionis primæ mentionem Sc. E.

Assumo Argumentum. *Cujus rei mentionem Sc.* At distingo inter mentionem, quæ fit per se, & quæ fit per accidens. Logica notionis primæ non facit mentionem, ut eandem pertrahat; sic enim Objectum Logicæ essent res omnes; sed per accidens, quia notiones secundæ, quas ex professo tractat Logica, notionibus primis applicandæ sunt.

OPP.

Sic igitur notiones primas excluditis à Logica? argumentor ita:

*Ubi tractatur modus sciendi, ibi tractantur
notiones primæ;
Atqui in Logicâ &c. E.*

RESP.

Assumo: *Ubi tractantur &c.* Probetur Major.

OPP.

Majorem Probo: nam scientiæ sunt cognitiones rerum.

RESP.

Probare hoc debebas de modo sciendi, non de ipsis scientiis. Nam scientiæ tractant res, adeoque id primo cognoscunt, quod vocabula Grammatica primo significant. Sed aliter se habet modus sciendi, qui nihil est aliud, quàm collectio notionum secundarum, quibus adjunctæ scientiæ, primam suam cognitionem facilius impetrare possunt. Nunc applicatio est facilis.

OPP.

Mihi vero applicatio videtur difficillima: provooco enim ad Prædicamenta, quæ sunt classes rerum, & tamen in Logicâ sedem inveniunt. Quamobrem sic argumentor:

*Ad quam disciplinam pertinent classes rerum, ea persatur circa notiones primas.
Atqui ad Logicam &c. E.*

RESP.

Assumo. *Ad quam &c.* Sed limito majorem: Ad quam disciplinam pertinent classes rerum sim-

pliciter & directe, ea versatur circa notiones primas. Sic concidit minor. Nam ad Logicam istarum rerum classes non referuntur simpliciter, sed cum addito seu cum restrictione: id quod colligi potest ex ipsa Prædicamentorum definitione, ubi dicuntur Classes rerum; secundum sub & supra dispositarum, h.e. ut clarius loquar, rerum secundum Genera & Species ordinatarum. Vel ut adhuc propius accedamus ad nostram controversiam: Prædicamenta sunt classes notionum primarum, quibus applicari debent notiones secundæ.

OPP.

Sic igitur Logica nihil habebit nisi conceptus? sic versabitur circa entia rationis? Quid me impedit, quo minus Logica vocetur inutilis?

RESP.

Distinguo inter Entia rationis ratiocinantis, quæ carent fundamento, ut si concipiam asinum in foro volantem, aut Leporem saltantem inter funambulos; cujus quidem cogitationis nec causa dari potest, nec utilitas: & inter Entia rationis ratiocinata, quæ solent excogitari in respectu ad certum fundamentum. Unde etiam dicere solemus, notiones secundas formaliter esse in intellectu, materialiter seu fundamentaliter in rebus. Quid? notum est Proverbium, quod purum putum Logicum, ab omni applicatione remotum, è censu animalium rationalium solet expungere.

OPP.

OPP.

Dilapsi fuimus à Scopo : cum enim aggrederer hanc controversiam , animus erat Grammaticæ suos terminos vindicare, non autem dispicere, quid termini valerent in Logicâ. Ut igitur, redire liceat ad priora , sic argumentor.

In qua disciplina termini tractantur, tum quoad significationem primam, tum quoad secundam, illa non opus habet repetitione Logicâ.

Sed in Grammaticâ utraque hæc significatio occurrit. E.

RESP.

Assumo. *In quâ disciplina &c.* Probetur minor.

OPP.

Minorem probo. Quid enim in notionibus secundis palmarium est, nisi doctrina de universalibus? Et istud quidem ex vestrà confessione; qui dixistis Prædicamenta, cum distribuerentur in Genera & species, ordinari secundum notiones secundas. Jam autem Grammatica habet nomen proprium & appellativum. Proprium pertinet ad Singularia, vel si mavultis ad notiones primas, Appellativum pertinet ad Universalia, seu ut loquar vestro stylo, ad notiones secundas.

RESP.

Istud argumentum sapit Marii Nizolii Grammaticam Philosophicam: qui Vir, postquam magnis laboribus in Ciceroniano suo collegisset elegantias Ciceronis, neque tamen impeden-

tibus Philosophis speratam gloriā obtinuisset : Philologiæ contemptum vindicaturus, Philosophiam in solâ Grammaticâ doceri posse, prædicavit. Interim sic non invenerat docendi compendium, sed abrogata Logica & Metaphysicâ, duplo majorem, quin & triplo difficiliorem reddidit Grammaticam.

OPP.

Quid ad me Nizolius, quem quidem ego nondum advocavi, ut esset causæ meæ Patronus? Proposui argumentum firmissimum, quod vel sine Nizolio valet. Nam ubi *Nomina sunt propria & appellativa, ibi sunt notiones primæ & secundæ,*

RESP.

Respondeo igitur ad rem. Nomina Appellativa seu Universalia, vel accipiuntur in sensu Grammatico, vel Logico. In sensu Grammatico Nomen Appellativum est vox, quæ multis rebus inter se ob similitudinem convenientibus potest applicari. At universale in sensu Logico est terminus naturam à singularibus abstractam uno conceptu repræsentans. Hinc Universale Logicum dicitur unum in multis h. e. unius naturæ conceptus, qui multis individuis competit.

OPP.

Quid autem si mihi placeret secta Nominalium, nonne sic Logica videretur pertinere ad Grammaticam?

RESP.

RESP.

Minimè verò. Nominalium enim termini fundamentum adhuc quærunt in conceptibus, ac si non admittunt præcisiones objectivas, benè tamen agnoscunt formales: ut inde in Grammatica levius concipiendi artificium statuant, quàm in Logicâ.

OPP.

Acquiesco in his, agoque gratias.

III. Supra cum ageretur de Prædicamentis Lib. III. Cap. XII simul dicebatur de Prædicamentis moralibus: quæ res cum multis videri possit dubia vel incerta, libet eandem ventilare Colloquio prolixiori.

Sit itaque Thesis.

PRÆDICAMENTA MORALIA NON SUNT
NEGLIGENDA.

OPP.

Video placere tibi Novatorum opinionem, qui præter necessitatem Prædicamenta voluerunt multiplicari, adeoque ut occasio suppeditetur discursibus ulterioribus, sic argumentor.

Qc. res demum nata fuit ante paucos annos, ea potest negligi.

Atqui hæc doctrina de Prædicamentis moralibus &c. E.

RESP.

Assumo. *Qc. res &c.* Nego Majorem. Sic enim insto: Philosophia Aristotelis olim habuit paucos annos, Reformatio Lutheri anno 1521. suscepta. fue-

fuerat ante paucos annos. E. olim debuit negligi, quod nunc recipiendum est?

OPP.

Exempla ad præsens negotium non pertinent. Utenim intelligas vim argumenti sic dico.

Qc. res ante paucos annos prodiit, postquam multis seculis sine impedimento floruit literatura, ea potest negligi.

Atqui prædicamenta moralia &c. E.

RESP.

Jam percipio mentem: inde peto probationem minoris.

OPP.

An ignotus est Auctor, qui velut novus Legislator rem antea nec visam nec auditam obtrudere voluit Orbi erudito?

RESP.

Aliud est doctrinam esse natam, aliud clarius propositam. Semper enim habuimus definitiones, quarum genera pertinerent ad Prædicamenta Moralia: si vel maximè tali modo res non esset declarata.

OPP.

Ergo sequitur adhuc carere nos potuisse declarationibus modo natis.

RESP.

Eadem operâ novi Commentarii uno cumulo remittantur ad Indices prohibitorios, si declaratio nova saltem ideo rejici debet, quod laborat vitio novitatis.

OPP.

OPP.

Commentarii aut rem antea propositam illustrant, aut everfis veteribus nova introducunt. Si quos habes generis posterioris, per me liceat eosdem expungere ex Indice librorum legendorum.

RESP.

Cur talia nemo dixit, cum corrigeretur Astronomia Ptolemaica? Sed proba, quod everfis veteribus nova introduxerint Prædicamentorum moralium Patroni?

OPP.

Compara novellam hanc doctrinam, cum Logicis tantum non omnibus: & dic annon everfa sint univerforum placita?

RESP.

Non vacat omnes Logicas inspicere. Scire tamen velim, an videris Logicam Juridicam seu Dialecticam Juris Nicolai Vigelii, Jcti Hassi, sub medium Seculi superioris Eruditione & Consilio clarissimi? Hujus enim si perpendas Prædicamenta, ut vocat, Juridica; ad minimum concidet objectio, quæ mihi studium novitatis impingit. Quippe quo tempore Germania cœpit habere Logicos, eodem simul agnovit Prædicamentorum ordinariorum angustias.

OPP.

Quis fuerit Vigelius, nescire forsitan sine peccato licet: cum is sectam Ramisticam secutus, magnam Jctorum turbam sic infecerit, ut plerosque habeamus Rami Sēctatores.

RESP.

RESP.

Gratum est à meis partibus stare, qui oppressorum sunt advocati. Sed extra jocum, quicquid sit de principiis Ramisticis, quæ placuerunt Vigelio, in doctrina Prædicamentorum certe non adversatur Aristoteli.

OPP.

Non adversatur? qui mutat prædicamenta?

RESP.

Non mutavit, sed ad suam Disciplinam applicuit. Cum enim Justinianus omnem Jurisprudentiarum doctrinam retulisset ad Personas, res & Actiones; cur non statueret tria summa Genera *Personarum, Rerum & Actionum*? Et hoc certè facturus erat Aristoteles, si manum admovisset ordinandæ Jurisprudentiæ.

OPP.

Sed si omnia concesserim, quid Prædicamenta Juridica facerent ad Prædicamenta moralia? nonne adhuc ista referri deberent inter novitates inutiles?

RESP.

Ubi desinit Ethicus vel Politicus, ibi incipit Jurisprudens. Ergo, quas rerum classes habet Jurisprudentia, eas sibi etiam vindicabit Ethica.

OPP.

Hoc volebam. Nam in vestra Prædicamentorum moralium tractatione vobis æquè displicuit Vigelius, ac Aristoteles.

RESP.

RESP.

Neuter displicuit. Sed effecimus saltem, ne Vigelius Aristoteli videretur contrarius. Ac adeo monstravimus, quomodo distributio Vigelii posset commodissimè referri ad methodum Aristotelis.

OPP.

Neque tamen mihi eximitur dubium, cur successores Logici Vigelium Legislatorem non receperint, donec emergeret, nescio quis Lycurgus, qui Legibus afferret auctoritatem.

RESP.

Disputo de re ipsa; cur aliter senserint alii, nec in thesi determinatum est, nec à me requiri potest, ex lege disputatoria. Interim hoc scio, fuisse multos, qui deficientem hanc doctrinam libenter correxissent. Nominabo unicum Casparem Manzium Jctum Bavarum, qui annis abhinc viginti, & quod excedit, publicare non dubitavit. Duodecim Prædicamenta, undecimum *Artefactorum*, Duodecimum *Extravagantium*, h. e. eorum, quæ commodè Locum non reperirent in aliis Prædicamentis, simulque comprehenderunt Dominum, Servum, & alia moralia.

OPP.

Hoc iterum est contra vos. Ubique enim singuli auctores in eadem materiâ dissentiant, ibi suspicio est, rem tractari in se minus certam.

RESP.

RESP.

Manzius non indignabitur Extravagantia sua ordinari aliquanto accuratius.

OPP.

Video adversus vos allegari non posse Locum Auctoritatis. Quamobrem ex alio capite libet disputare. Nam argumentor.

Qc. jam collocatur in Prædicamento Relationis, id non opus habet prædicamento.

Atqui Moralìa jam collocantur &c. E.

RESP.

Assumo. *Qc. jam collocatur &c. probetur minor.*

OPP.

Nonne Dominus & Servus sunt in prædicamento Relationis?

RESP.

Etsi hoc exemplum non exhaust latitudinem probandæ minoris; cum adhuc restent jura s. morales potentia, & multa alia; respondebo tamen. Moralìa collocantur in Prædicamento Relationis, quando considerantur in sensu respectivo: sed quando considerari debent in sensu absoluto, sicut dominus habet peculia-rem definitionem, Servus peculiarem; tum sanè postulant aliud prædicamentum, aut tamen cupiunt reduci ad Prædicamentum aliquod ordinarium.

OPP.

Relatorum totum esse est, referri ad aliud. Quid igitur in Domino & Servo queris esse absolutum?

RESP.

RESP.

Sicut Scientia aliter concipitur in respectu ad scibilia, aliter in se, quatenus est habitus; ita etiam Dominus aliter concipitur in ordine ad Servum, aliter in se, quatenus habet jus imperandi, eidem inhaerens.

OPP.

Quam ego inhaerentiam nominari audio? An ut Scientia inhaeret intellectui, sic jus dominandi adest Domino?

RESP.

Gaudeo mihi occasionem suppeditari, qua liceat emollire hanc loquendi duritiem. Moralia consistunt in imputatione, dum opinio hominum nobis aliquid tribuit. Interim attributa nobis assignata concipiuntur velut Entia physica, ac adeo sufficit jura Dominis praesentia, quippe quarum radices sunt variarum operationum, comparari cum potentiis naturalibus, unde naturales operationes solent proficisci.

OPP.

Iste lusus me non adiget, ut Dominum & Servum ejiciam e Praedicamento Relationis.

RESP.

Quaero ex te, nonne Dominus recte definitur per Personam?

OPP.

Scio hoc fieri à J.Ctis. Sed an Relata non adesse possunt Personis?

Nn

RESP.

RESP.

Interim in Arbore Prædicamentali Relationum Personæ non fit mentio.

OPP.

Non opus est. Nam Dominus est concretum, & in definitione Concretorum nominari solent Subjecta simul & Adjuncta. Quid igitur absurditatis emergit, si dicam, *Dominus est homo, cui adest Relatio ad Servum*? an Hominis ideo mentionem facere deberem in Arbore Prædicamentali?

RESP.

Sed si Dominus desineret esse Dominus, tum amitteret Personam suam moralem, salva adhuc Persona Physicâ.

OPP.

Novus hic est lusus. Nam solum admittitur Adjunctum salvo Subjecto. An hoc non manet idem Subjectum, si injecto croco amittat albedinem?

RESP.

Affertur exemplum facillimum, quod aliquam adhuc interpretationem admittit. Ast veniamus ad difficiliora: nam cum supra probari deberet minor, scire libenter volebam, quorsum pertinerent Jura e. g. potestas Domini, Obligatio Servi.

OPP.

Sunt fundamenta Relationum. Ergo adhuc non opus habet novis classibus.

RESP.

RESP.

Fundamenta Relationum debent esse Entia absoluta. Jam ostende, in quo Prædicamento absoluto collocare velis tua Jura.

OPP.

Aut debent esse Entia absoluta, aut Modi Entium.

RESP.

Non nego respectus omnes morales referri debere ad modos: Sed ipsi hi modi sæpe reducuntur ad Prædicamenta, cum quibus habent aliquam convenientiam. Et ridiculum sane foret *tunicatum esse, incurvatum esse* collocari in Prædicamento, *obligatum esse, jure impendi instructum esse*, pertinere ad Extravagantia.

OPP.

Sed novitas excusationem non habet, nisi præsentissima adsit utilitas.

RESP.

Fateor existere Eruditos bene multos, qui caruerint his Prædicamentis. Interim insigne adminiculum præstat auditoribus Logicis, qui tales speculationes non negligit: nam quis unquam solide illustraverit doctrinam de differentiis, nisi accedat hic moralium apparatus?

OPP.

Ergo reliqui nesciunt, quid intelligatur per differentias?

RESP.

Sciunt sanè: sed exemplis adeo perspicuis rem illustrare non possunt. Quid enim restat ipsis, si unicuique hoc eripiat: *Homo est animal ra-*

tionale. Velsi agnoscamus liberalitatem Comenii, Ignis est fumus ardens?

OPP.

Quicquid hujus sit. Quæto an carere possimus hac doctrina?

RESP.

Carere possimus explicitè. Certè enim quicumque definit homines, in Statu civili cum aliqua dignitate viventes, eorundem differentias petit à juribus, Abundet igitur quilibet suo sensu: & saltem doctis indulgeat hanc licentiam, ut, quicquid tyronibus deprehendunt commodum, exercitii gratia proponant.

OPP.

Sic sublatum est nostrum certamen &c.

IV. Supra pag. 46. proponebatur Syllogismus.

Necesse est scribentem movere manum.

Possibile est Notarium scribere E.

Necesse est Notarium movere manum.

Adversus hunc dubitari possent sequentia.

OPP.

Video hic proponi Syllogismum, qui quidem apparet in formâ maximè vitiosus. Provoco enim ad receptam Logicorum Regulam: *Conclusio sequitur partem debiliorem.* Atque inde sic argumentor.

In quocunque Syllogismo post Præmissam particularem sequitur Conclusio universalis, illæ est vitiosus.

Atqui in hoc Syllogismo &c. E.

RESP.

Assumo. In quocunque Syllogismo &c. Probetur Minor.

OPP.

Quis de Minori dubitat? nonne possibile sensum habet particularem, necesse universalem?

RESP.

Distinguo inter particularitatem & universalitatem, seu ut brevius loquar, inter quantitatem, quæ adhæret materiæ, & quæ adest formæ, adeoque afficit Enunciationem.

OPP.

Nondum capio vim distinctionis.

RESP.

*Expecta. Jam in eo eram, ut subnecterem exempla. Quantitas seu signum Quantitatis, quod afficere debet Enunciationem, præfigitur Subjecto, sed quod vel Prædicatum, vel Subjecti determinationem afficit, in designanda Quantitate nullam habet efficaciam. e. g. *Quidam doctus legit omnes libros*, cur hic particula *Omnis* non facit universalem? quia reperitur in Prædicato. *Quidam qui omnes contemnit, est insanus*, cur hic abest universalitas? quia signum *Omnis* non præfigitur Subjecto, sed invenitur in ejus Determinatione. Jam limito argumentum, *Ubi post**

Premissam verè particularem sequitur Conclusio, verè universalis &c. Sic nego minorem: nam nisi ad Subjectum referri possit, Signum, non veram sed apparentem ego dixerim Quantitatem.

OPP.

Limitatio me non ferit, sicut exempla illustrantia, planè ad meum negotium non faciunt. Nam si æstimes hanc Propositionem: *Possibile est Notarium scribere*, idem dicit, non Omnem, sed quendam scribere; vicissim qui dicit, *Neceffe est Notarium movere manum*, videtur habere Propositionem universalem.

RESP.

Aspiciatur Paraphrasis loco citato exhibita: sic apparebit theseos meæ firmitas. Nam si Modus referri debet ad Prædicatum, & Quantitas judicatur è Subjecto, quis velit à Modo examinare Quantitatem?

OPP.

Falsa hæc est Hypothesis: quotusquisque enim è Logicis fatetur Modum pertinere ad Prædicatum?

RESP.

Jam locus non est disputandi de hac materia: nec, si verum esset, quod objicis, tua sententia, evaderet firmior. Nam sive ad Prædicatum, pertineat, sive ad copulam, quod Logici communiter volunt; nondum tamen aliquid accedit Quantitati.

OPP.

OPP.

Maneamus in certo exemplo: Hæc propositio *Ne-
cesse est hominem esse docilem*, nonne æquivalet
huic *Omnis homo est docilis*?

RESP.

Nego, nam est indefinita, quæ suppleri debet hoc
modo: *Necesse est Omnem hominem esse doci-
lem*. Sic fiet universalis.

OPP.

Nomina mihi vel unicum exemplum, ubi *Necesse*
non afficiat Propositionem universalem?

RESP.

Hoc fit per accidens, quoniam necessaria Subjecti &
Prædicati connexio fundamentum sanè est u-
niversalitatis. Sed aliud est nominare Mate-
riam Propositionis universalis, aliud ipsam
formam s. Signum universale monstrare.

OPP.

In vocabulo *necesse* jam latet signum universale.

RESP.

Nego nam sic esset Pleonasmus, si dicerem, *Necesse
est Omnem hominem esse docilem*.

OPP.

Pet me sit Pleonasmus, quid inde?

RESP.

Sed non esse Pleonasmum duobus argumentis evin-
cto. Primo datur universalitas in materia con-
tingenti. Sic si nemo inter cives vigilet, vera est
hæc: *O. Civis dormit*, falsissima tamen *Necesse
est Civem dormire*. Deinde - -

O P P.

Subsiste, nam in hoc argumento tanta latet dubiorum seges, quanta vel sufficit ad consumendum diem: ut adeo non vacet audire cetera. Nam quomodo sequitur? has Propositiones non esse utrinque æquipollentes, ergo alteram ab alterâ non posse includi? Subalternæ non æquipollent, & tamen particularis latet in universali. Quamobrem non dico *Necesse est Omnis æquipollere*: Sed in *Necesse* etiam delitescere *Omnis*.

R E S P.

Hoc ipsum dubium solvitur, si audias alteram meam rationem. Nam datur casus, ubi *necesse* competit Propositioni particulari: claro argumento, sub eodem non comprehendi signum universale.

O P P.

Nondum vidi exemplum.

R E S P.

Dabo exemplum Politicum: In Judicio Imperatoris Aulico lex est, ut Nobiles permixti Doctoribus negotia tractent. Sic vera est Propositio: *Necesse est Quosdam Assessores esse Doctores*, seu ut se habet resolutio: *Q. Assessor necessario est Doctor*.

O P P.

Ego nullam agnosco necessitatem in materia contingente.

R E S P.

Quæro te, an ego teneor respondere ad tuam Objectionem?

O P P.

OPP.

Sanè nisi vis deferere officium Respondentis.

RESP.

Sic igitur in materia contingente tibi placet Propositionio: *Necesse est Q. Respondentem*, qui rigidum habet Adversarium respondere ad formam.

OPP.

Quid si non responderes: an tu esses supra necessitatem?

RESP.

Necessitas est vel *obligationis*, quam vocamus *mora-*
lem, vel *operationis*, quam dicere solemus *natu-*
ralem. Sed de hoc discrimine non curat Logi-
cus. Sufficit enim vocem *Necesse* collocari
posse in Propositione, quocunque demum re-
spectu fundatur Necessitas.

OPP.

Sed quid sentis de voce *Impossibile*: nonne hic latet universalitas?

RESP.

Quid si concederem? nisi enim valeret hæc res in o-
mnibus modis, jam ego solverer dubio. Sed
tamen do exemplum contrarium. Si aliquis
homo est furiosus, nonne vera est hæc: *Impos-*
sibile est Q. hominem esse Curatorem.

OPP.

Video clariorem esse tuam Veritatem meis du-
biis &c.

CONCLUSIO

exhibens brevem Epicrisin, de Natura Logicæ.

I.

Quid in Logica doceatur, ignotum illis esse non potest, qui Partem utramque perhustraverunt. Quod igitur, si velimus respicere ad varias Controversias, quæ passim ventilantur in Proœmio Logices, h. e. eo loco, quo tyrones nihil minus intelligere possunt, quam disciplinæ adhuc cognoscendæ naturam: nunc certe facilius defungemur quæstionibus, quæ non alio laborant vitio, quam æquivocatione.

II. Nam si quæras, *Quod sit Genus Logices?* Nemo errat, sive dicat *est Facultas, est Habitus, est Scientia, est Scientia practica, est Ars*, sive nobiscum repetat definitionem, *est Disciplina instrumentalis*.

- † 1. Nos enim Disciplinam instrumentalem vocamus, quia definiendam maximè credimus Logicam docentem.
2. Sed si Logicam respicies utentem, quæ post doctrinam in hominè nascitur, & habitus dici potest, & facultas s. potentia agendi artificialiter.

3. Si Scientia sumitur latè pro quavis notitiâ, cur hoc nomine Logica non gaudeat? si Logica tendit ad Praxin, cur non sit Notitia s. Scientia Practica?
4. Si creditur Logicam de mentis Operationibus demonstrare certas Affectiones, adeoque Scientiam esse proprie dictam; dixero spectari Logicam docentem; sed vel ideo vocari non posse Scientiam, quod in se non acquiescit, ac proinde purum putum Logicum à titulo jam acquisito liberare nequit.
5. Si ars non sumitur pro habitu effectivo, sed pro disciplina: sicut Grotius dicit Doctrinam Juris naturalis se non vidisse redactam ad formam artis; cur Logica sic appellari nequeat?
6. Si vero Ars sumitur tam latè, ut habitus etiam designet, qui effectum post se non relinquunt, qualis est Saltatoria; cur quod est Saltator, non sit disputator, Interpres, &c?

III. Si quæras, quod sit Objectum, rectè respondebis, *est intellectus, sunt tres mentis operationes, sunt res omnes, est Syllogismus.*

- † 1. Nam Intellectus est totum, tres mentis operationes sunt velut partes, quæ totum hoc potestativum constituunt.
2. Res omnes non sunt Objectum Logicæ docentis: nam perfecti sæpe Logici varias disciplinas non attigerunt; sunt tamen Objectum Logicæ utentis,

3. Syllogismus est Objectum, sed inadæquatum: nam plura docenda occurrunt, quàm Syllogismus.

IV. Si quæras, quis sit finis, iterum dicas: *est Veritas, est Syllogismus, est Modus sciendi.*

† n. Nam Veritas h. l. non sumitur quoad modum effendi: quò respectu pertinet ad disciplinas: Sed quoad modum repræsentandi, prout ea certis artificiis erui potest, & exhiberi.

2. Syllogismus, non materialiter consideratus, sed formaliter, est præcipuum Veritatis indagandæ instrumentum, ergo si non est finis ultimus, est tamen intermedius.

3. Modus sciendi, nihil aliud est, quam modus Veritatem repræsentandi.

V. Sic mihi etiam in his Controversiis placet Methodus non Polemica, sed Irenica: patetque adeo, cur Viri clarissimi velut duplicem sectentur Veritatem; dum quisque suam opinionem defendat: nam non disputant de re ipsa, sed de terminis & conceptibus, qui remota æquivocatione, nihil dubii relinquunt.

VI. Nihil igitur restat, quàm ut brevī Tabula Sciagraphiam, velut indicem, Lectori curioso subijciam.

LOGICA dividitur in PARTEM

Theoreticam

de Enunciatione
de Syllogismo
de Terminis Simplicibus.

Practicam

de acquirenda Rerum Notitia
de Methodo
de Interpretatione
de Artificio disputandi.

Liber de ENUNCIATIONE agit

de ejus Natura *Cap. 1. p. 4.*

de Divisione

in Veram & falsam *cap. 2. p. 11.*

in Affirmativam & Negativam *cap. 3. p. 17.*

in Universalem, Particularem, Indefinitam &
Singularem *cap. 4. p. 20.*

In Categoricalam & Hypotheticam *cap. 5. p. 23.*

in Absolutam & Modalem *cap. 9. p. 42.*

& Exponibilem *cap. 10. p. 52.*

de Affectionibus *b. e.*

de Subalternatione & Oppositione *cap. 6. p. 28.*

de Æquipollentia *cap. 7. p. 35.*

de Conversione *cap. 8. p. 39.*

Liber de SYLLOGISMO agit

de ejus Natura *Cap. 1. p. 58.*

de Regulis Generalibus *cap. 2. p. 60.*

de Regulis Specialibus,

Primæ Figuræ *cap. 3. p. 66.*

Secundæ *cap. 4. p. 69.*

Tertiæ *cap. 5. p. 71.*

Syllogismorum Hypotheticorum *cap. 6. p. 74.*

Modalium & Exponibilium *cap. 7. p. 82.*

Formarum imperfectarum *cap. 8. p. 85.*

de divisione in Demonstrativum Topicum & Sophisticum *cap. 9. p. 89.*

Judicium de Sophismatibus *ibid. p. 91.*

Exempla solutionum *ibid. p. 94.*

Liber de TERMINO agit

de Natura & Varietate, *Cap. 1. p. 103.* quæ
præcipuè sunt

Convenientes

Univoci, Æquivoci, & Paronymi *cap. 2. p. 106.*

Universales & Singulares *cap. 3. p. 115.*

Prædicamentales & Transcendentales *cap. 4.*

p. 132.

Ubi speciatim

de Prædicamento Substantiæ *cap. 5. p. 136.*

Quantitatis *cap. 6. p. 141.*

Qualitatis *cap. 7. p. 146.*

Relationis *cap. 8. p. 152.*

Actionis & Passionis *cap. 9. p. 160.*

Ubi & Quando *cap. 10. p. 163.*

Situs & Hæbitus *cap. 11. p. 166.*

de Prædicamentis moralibus *cap. 12. p. 168.*

Repugnantes

Oppositi & Disparati *cap. 13. p. 174.*

qua occasione subjicitur

Farrago Distinctionum apud disputantes
commodissimarum *cap. 14. p. 177.*

Liber de ACQUIRENDA RERUM NOTITIA

proponit

Definitionem *Cap. 1. p. 215.*

Divisionem *cap. 2. p. 225.*

Demonstrationem *cap. 3. p. 232.*

Ejus fontes s. Topicam *cap. 4. p. 240.*

Cujus loci

Notationis *cap. 5. p. 242.*

Definitionis & descriptionis *cap. 6. p. 247.*

Generis & Speciei *cap. 7. p. 248.*

Totius & Partium *cap. 8. p. 252.*

Causarum

Efficientis & Finalis *cap. 9. p. 255.*

Materiæ & Formæ *cap. 10. p. 264.*

Effectuum *cap. 11. p. 272.*

Circumstantiarum *cap. 12. p. 274.*

Adjunctorum *cap. 13. p. 280.*

Comparatorum *cap. 14. p. 284.*

Oppositorum *cap. 15. p. 292.*

Exemplorum & Testimoniorum *cap. 16. p. 296.*

Ejus Exercitium *cap. 17. p. 302.*

in probandis Sententiis *p. 300.*

in probandis Syllogismis *p. 315.*

Liber de METHODO agit

De natura Methodi *cap. 1. p. 323.*

De Divisione, in

Methodum Universalem, quæ

vel

vel Synthetica vel Analytica *cap. 2. p. 327.*

Particularem *cap. 3. p. 337.* quæ est

Thematum Simplicium *cap. 4. p. 339.*

Thematum Coniunctorum *cap. 5. p. 367.*

Thematum Mixtorum *cap. 6. p. 375.*

Liber de INTERPRETATIONE agit

de ipsius Natura *Cap. 1. p. 385.*

de Rerum interpretandarum

Ordine

quoad Propositiones *cap. 2. p. 387.*

quoad integras Orationes *cap. 3. p. 400.*

Sensu *cap. 4. p. 440.*

Veritate *cap. 5. p. 448.*

de Interpretatione Textuum Sacrorum *cap. 6. p. 452.*

Liber de ARTIFICIO DISPUTANDI agit

De Exercitiis disputatoriis in Genere *Cap. 1. p. 459.*

de Modo respondendi ad Syllogismos *cap. 2. p. 461.*

de Modo Opponendi *cap. 3. p. 485.*

de Ordine integrarum disputationum *cap. 4. p. 505.*

de Eloquentia Disputatoria *cap. 5. p. 515.*

de Fraudibus Sophisticis *cap. 6. p. 527.*

Subjiciuntur Exempla integrarum disputationum.

cap. 7. p. 547.

INDEX.

Terminorum, Quæstionum & Exemplorum.

IN UTRAQUE PARTE occurrentium.

*In eorum gratiam, qui vel inquirendo pro-
ficere vel lecta semel minori molestia
repetere volunt.*

A.

A		
A	bsoluta Enunciatio	42
	Absolutè, Comparatè.	179
	Hypotheticè.	179
	Respectivè	180
	Abstractus terminus	113
	Abstractio Ultimata non ultimata	113
	Abstractivè, negativè.	181
	Accidens prædicabile	122
	<i>privativum, physicè & Logicè</i>	<i>ibid.</i>
	<i>Separabile inseparabile</i>	123
	Accidens prædicamentale	137
	Quæ Accidentia prædicabilia pertineant ad Quæ- litatem	147
	Per Accidens Conversio.	39
	Accidentaliter, Essentialiter	189
	Actio	160

<i>Immanens, Transiens</i>	162
<i>negatoria</i>	498
<i>Actu, Potentiâ</i>	181
<i>Actu primo, secundo</i>	182
<i>Signato, exercito</i>	182
<i>Adæquatè, inadæquatè.</i>	183
<i>Adjectum primum & secundum.</i>	6
<i>Adjunctum idem ac Prædicatum.</i>	5
<i>Adjunctorum Locus</i>	280
<i>quomodo distinguantur à Subjecto</i>	280
<i>Animi, Corporis, Fortunæ</i>	281
<i>Canones de Adjunctis</i>	
<i>Posito Subjecto ponitur Adjunctum</i>	281
<i>Remoto Subjecto removetur Adjunctum</i>	281
<i>Posito Adjuncto ponitur Subjectum</i>	282
<i>Remotis Adjunctis removetur Subjectum</i>	282
<i>Adiunctis ad Conjuncta valet Consequentia</i>	283
<i>Quale Subjectum tale Adjunctum</i>	283
<i>Adverbialiter, Nominaliter.</i>	204
<i>Æquiparantiæ Relatio</i>	136
<i>Æquipollentia</i>	35
<i>Modalium</i>	52
<i>an pertineat ad Grammaticam</i>	36
<i>Æquivoca Causa</i>	256
<i>Æquivoci termini</i>	106
<i>Casu vel Consilio</i>	107
<i>Æternitas</i>	165
<i>Ævum</i>	165
<i>Affectio idem quod Proprium</i>	122
<i>Simplex, Disjuncta</i>	ibid.
<i>Affectiones enunciationis</i>	23
<i>Affirmativa Enunciatio</i>	17
<i>Conditionalis</i>	24
<i>Affirmanti an semper incumbat probatio?</i>	496. seq.
<i>Albedinitas an terminus Barbarus?</i>	114
	<i>Albey</i>

Albertus Saxoniz Dux Topicè descriptus.	351
Allegoricus sensus	443
Allegoria Confectaria	383
Allusio	244
Ambigua vocabula	444
Ampliatio & Status	15
quomodo intelligi debeant	446
Ampliatio Legum	289
Amplificantia argumenta	449
Amplificationes Rhetoricæ Logicis utiles	8
Analogia	108
<i>Proportionis, Attributionis</i>	<i>ibid.</i>
an explicanda exemplis moralibus?	<i>ibid.</i>
an admittenda?	110
Analogus sensus	446
Analytica Methodus	331
in Concionibus	453
Antecedentia	275
Antecedens in Conditionalis Enunciatione	204
Antecedentis & Consequentis respectus	279
Canones de Antecedente	
<i>Posito vel remoto Antecedente necessario, ponitur</i>	
<i>vel removetur Consequens</i>	279
<i>Posito vel remoto Consequente necessario, ponitur</i>	
<i>vel removetur Antecedens</i>	279
<i>Argumenta explicantia, Amplificantia, probantia,</i>	
<i>illustrantia</i>	49
<i>in sita, aliunde assumpta</i>	451
Rhetorum ab Honesto, utili &c.	365
Artefacta an collocentur in Prædicamento	173
Assumptiva Enunciatio	27
talis Syllogismus	80
Attributum, idem quod Proprium.	122
Attributionis Analogia	108. seq.
Aude aliquid: Regula Disputatoria	510
	<i>Auso.</i>

Antonii epigramma	437
Autodidactus	359
vix intelligit terminos Eruditorum	445

B.

Bellum Germanicum Topicè explicatum	348
Bœcleri iudicium de Thomasio	402
Borius Præceptor quomodo describatur	352
Bonus Studiosus quomodo exhibendus in Idea	355

C.

Cæteris paribus.	211
Carminum Dispositio	431
Carpzovii Hodegeticum	452
Categorematicus terminus	103
Categorica enunciatio.	23
Catli Oratio ad Anglos	419
Caulæ in definitione constituunt differentias	217
Caulales Prædicationes	119
Causarum locus	255
Causa Efficiens	255
<i>Naturalis, Libens</i>	256
<i>Physica Moralis</i>	256
<i>Principalis instrumentalis</i>	256
<i>Univoca, Equivoca</i>	256
Canones	
<i>Posita Causa, ponitur Effectus.</i>	257
<i>Negata causa negatur effectus</i>	257
<i>Qualis Causa talis effectus</i>	258
<i>Cujus Causa bona vel mala est, id ipsum quoque est bonum vel malum</i>	258
<i>Idem semper facit idem</i>	259
Causa	

<i>Causa Cause est etiam Causa Causati</i>	259
Causa Finalis	260
<i>Cui, Cujus</i>	260
<i>Ultimus, intermedius</i>	261
<i>Internus externus</i>	261
Canones	
<i>O. Finis est bonum quid.</i>	261
<i>Finis est melior mediis ad Finem</i>	ibid.
<i>Qui vult Finem vult etiam media</i>	262
<i>Unius rei plures possunt esse fines</i>	262
<i>Acquisito fine, cessat actio.</i>	263
Causa formalis	269
<i>vid. Forma</i>	
Causa Materialis	264
<i>vid. Materia</i>	
Chirurgica	335
Chymia	335
Circumscriptivè in Loco	163
Circumstantiarum Locus	274
Circumstantiæ	276
<i>Specificantes</i>	275
<i>augentes vel minuentes</i>	275
<i>Concomitantes</i>	275
<i>Positis omnibus Circumstantiis, ponitur res i-</i>	
<i>psa</i>	280
Claudianæ Epigramma	483
Collectanea multis inutilia	325
Commentarius per Tabulas	401
Communia ad Unum	210
Comparationum Locus	284
Comparatio	284
<i>explicita, implicita</i>	284

<i>nobilior, ignobilior</i>	284
<i>Similitudinis, Dissimilitudinis</i>	286
<i>Paritatis, Imparitatis</i>	286
<i>Canones Similium</i>	
<i>Simile non est idem</i>	287
<i>Qc. predicatur de uno Similium, id etiam predicatur de altero</i>	288
<i>Qc. predicatur de uno Dissimilium, id negatur de altero</i>	289
<i>Canones Parium</i>	
<i>Qc. de uno Parium affirmatur aut negatur, id etiam de altero.</i>	290
<i>De quo predicari potest Majus, de illo etiam minus</i>	290
<i>De quo negatur minus, de eo etiam Majus</i>	ibid.
<i>De quo affirmatur quod minus probabile est, de eo si- mul affirmatur quod magis probabile est</i>	291
<i>Comparatè absolute</i>	179
<i>Comparativa s. Assumptiva Propositio</i>	17
<i>Comparativa Propositio inter Exponibiles</i>	36
<i>Complacendi Studium Methodicè expositum</i>	363
<i>Completè, incompletè</i>	124
<i>Complexum à Prædicam. exclus.</i>	135
<i>Complimentorum Dispositio</i>	416
<i>Complimenta disputatoria</i>	516
<i>Compositus Sensus, divisus</i>	185
<i>Conceptus formalis & Objectivus</i>	104
<i>Concionis sacræ Ufus s. Conlectaria</i>	376
<i>Artificium</i>	452
<i>Conclusio sequitur partem debiliorem quomodo hoc intelligatur</i>	65 564
<i>Concomitanter, formaliter</i>	192
<i>Concomitantia in Circumstantiis</i>	275
<i>Concomitativæ Prædicationes</i>	129
<i>Concretus terminus</i>	13
<i>Con-</i>	

Conditionalis Propositio	23
continet Syllogismum.	25
Confuse, determinate	185
Conjunctum Thema	367
Coniectaria quid.	383 adde 375 seqq. 378
Allegorica	383
Consensus saniorum hominum.	299
Consensus artificum valet in Usu terminorum	445
Consequens in Conditionali	24
Consequentia in Circumstantiis	275. 278
Consequentia non argumentatiue	38
Consignificans e Prædicamentis exclus.	135
Consolatorius Usus	376 seqq.
Consuetudinarius sensus.	244
Contingens Veritas.	12
Contingit modus	42
habet sensum positivum vel exclusivum	48
Continua Quantitas	142
Contradictio Opponentis explicita & implicita	485
Contradictoria Oppositio in Enunciatione	30
in terminis simplicibus	175
Contrapositio in Conversione.	40
Contraria Oppositio in Enunciat.	30
in term. simpl.	175
Controversia Status	367
Convenientes termini	105
Convenientia formalis, objectiva	111
Conversio	
Simplex per accidens	39
per Contrapositionem	40
Ejus Cautiones	41
Exponibulum	57
Copula	
explicitè vel implicitè posita	5
variis modis negata	17

non admittit tropum	130
Copulativa Propositio	26
Copulativus Syllogismus	77
Cornutus Syllogismus	79
Corollarium	375
Corpus quantum	14;
<i>Physicum & Mathematicum</i>	<i>ibid.</i>
Cunctatio an deceat Politicum.	370
Curiositas	357

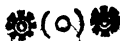
D.

Definitio	25
<i>primaria, secundaria</i>	216
<i>ejus requisita</i>	221. seq.
<i>negativa an toleranda?</i>	223
<i>an toleranda Disjunctiva?</i>	224
<i>an requirat terminos semper abstractos</i>	225
<i>est Demonstrationis instrumentum</i>	238
Definitionis Locus	247
Canones	
<i>Cui convenit definitio, eidem quoque convenit definitum</i>	247
<i>Cui non convenit definitio, eidem nec conveniet definitum</i>	<i>ibid.</i>
<i>Qc. affirmatur vel negatur de definitione, id etiam affirmatur vel negatur de definito.</i>	248
<i>Posito vel remoto definito, ponitur vel removetur definitio.</i>	249
Demonstratio	232
<i>a priori, a posteriori</i>	233
<i>remota proxima,</i>	236
<i>cur ab Aristotele illustratur} exemplis Mathe-</i>	
<i>matic.</i>	239
	Cano.

Canones

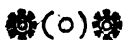
<i>In Principiis non datur progressus in infinitum</i>	236
<i>Nihil demonstrari debet per causam remotam</i>	236
<i>Non debet fieri transitus s. Metabasis in aliud Genus</i>	237
Demonstrativus Syllogismus	89
Denominatio sumenda à potenti	114
Denominativus Terminus	112
Derivatio Grammatica & Logica	112
Descriptio	216
Determinate Confuse	185
Determinatio Subiecti & Prædicati.	8
DEUS an in Prædicamento?	135
Dialectica Jæris Vigeli	357
Dichotomia	230
Dictum de Omni & nullo	62
<i>an valeat in Syllogismis quibusdam tertia Fig.</i>	72
Dictum in Modalibus	42
Didacticus Usus,	376. seq.
Differentia	119
<i>Generica, Specifica</i>	120
<i>Maximi illustratur exemplis moralibus</i>	120
<i>Radix priorum</i>	ibid.
<i>Unde capiatur in definitionibus.</i>	216
<i>Accidendum</i>	218
Dilemma.	79
Directè, indirectè	186
Discreta Quantitas	142
Disjunctiva Inunctio	25
Disparati termini	174
Dispositio in Qualitate	147
Dispositio cuius Orationis potest esse varia	431
Disputatio quid?	459

<i>Quomodo conscribatur</i>	402
<i>quis Ordo</i>	505
<i>qua Eloquentia</i>	515
<i>quomodo exercende</i>	460. 547
<i>exercitia an retinenda</i>	503
<i>Disquiparantia Relatio</i>	156
<i>Dissimilium Locus</i>	286
<i>Canones vid. supra de Comparatis</i>	
<i>Distinctio</i>	177
<i>Realis, instrumentalis</i>	ibid.
<i>applicata ad usus disputatorios</i>	462
<i>Distinctionum farrago</i>	178. seqq.
<i>Divisio quid?</i>	177. 225
<i>Totius Essentialis, integralis, universalis</i>	226, 227.
<i>Negativa</i>	232
<i>Concretorum</i>	226
<i>Canones</i>	
<i>Singula divisionis membra sint adequata Toti di-</i>	
<i>viso</i>	227
<i>Membra dividenda se mutuo excludant</i>	228
<i>Abstinentium a partibus nimium multis</i>	229
<i>Membra dividenda ne destruant naturam divisi</i>	231
<i>Divisus Sensus, Compositus</i>	185
<i>Divisibilitas in Quantitate</i>	142
<i>Duntaxat particula Exclusiva</i>	52

E.

<i>Effectorum Locus</i>	272
<i>Effecta late & strictè</i>	ibid.
<i>quomodo distinguantur à Fine</i>	ibid.
<i>interdum Effectum dicitur quod saltem est Conse-</i>	
<i>quens.</i>	273
	Cano.

Canones	
<i>Posito Effectu ponitur causa</i>	273
<i>Negato Effectu, negatur Causa</i>	ibid.
<i>Qualis effectus, talis causa</i>	274
<i>Nullus Effectus virtutem suæ causæ excedit.</i>	ibid.
Efficiens causa,	255
<i>vid. supra causa Efficiens</i>	
Elencticus Usus	376. seqq.
Ellipsis non corrumpit Syllogismos	61
Eloquentia Disputatoria	515
<i>interna & externa</i>	ibid.
Eminenter, formaliter	193
Entia rationis	352
<i>excluduntur è Prædicamentis</i>	135
<i>rationis & ratiocinantis</i>	210
Enthymema	85
Enunciatio quid?	4
<i>Vera & Falsa</i>	11
<i>nihil significans</i>	13
<i>affirmativa, negativa</i>	17
<i>finita & infinita</i>	18
<i>Universalis, particularis, indefinita, singularis</i>	20
<i>categorica, hypothetica</i>	23
<i>Conditionalis. 23. Disjunctiva 25. Copulativa</i>	26
<i>Comparativa.</i>	27
<i>Assumptiva</i>	27. 80
Epanorthoticus Usus	376
Epigrammata Martialis, Ausonii, Claudiani	430 seqq.
Erudici aliqui cur exhorrescant disputationes	511
Eruditio	
<i>primaria, secundaria</i>	356
<i>an noceat Reip.</i>	502

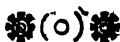
Essentiae Status	188
Essentialiter, Accidentaliter	189
Integraliter	190
Participativè	190
EST significat vel copulat	5
<i>secundi vel tertii adjecti</i>	6
Ethicae Systema	331
Ethica exempla disputationibus commoda	474
Etymologia	242
Everardi Loci Legales	289
Excerpendi artificium	403
Exceptiva Enunciatio	55
Exclusiva Enunciatio	
Subjecti, Praedicati, Signi.	53
Exemplorum Locus	296
Canones	501
Exemplum, Syllogismi forma imperfecta	86
Exercitia depromi debent è disciplinis realibus	320
Exhibitivae Propositiones.	131
Existentia	137
Existentiae Status	188
Existimatio moralis	172
Praeceptoris	253
Explicantia argumenta	449
Exponibilis Enunciatio	
<i>qua tacite negat</i>	52
<i>qua tacite affirmat</i>	498
Exponibilis Contradictio	31
Extensio	141
Extensivè, intensivè	191
Extraordinariae Praedicationes	128

F.

Fallaciae Sophisticae	91
<i>quomodo solvenda</i>	<i>ibid.</i>

<i>temerè non adhibenda</i>	<i>ibid.</i>
exempla responſionum	94
<i>Tabula earundem Synoptica</i>	528
Falsa Enunciatio	18
apparens	13
impoſſibilis & poſſibilis	12
Conditionalis	24
Favores ſunt ampliandi	447
Feſtinatio an laudabilis in Politico?	370
Figura Syllogiſmorum	66. ſeq.
Figura Species Qualitatis	150
Finalis Cauſa	260
<i>vid. ſupra Cauſa Finalis</i>	
Finis Logicæ	372
Finita Enunciatio	18
Fœdera cum Infidelibus an licita?	367
Forma	269
<i>interna, externa</i>	269
<i>Subſtantialis, accidentalis</i>	146
Canones	
<i>Forma dat eſſe rei</i>	270
<i>Poſita Forma, ponuntur Affectiones</i>	271
<i>Forma quanto nobilior, tanto nobilius Compoſi-</i>	
<i>tum</i>	<i>ibid.</i>
<i>Deſiciente Forma tollitur Compoſitum.</i>	272
Forma in definitione Concreti omnes denominationes etiam externas comprehendit,	113
Forma Species qualitatis	150
Formalis Conceptus	104
Formaliter, Materialiter	191
Concomitanter	193
Eminenter	193
Fundamentaliter	194
Identicè	198
	Objc-

Objectivè	195
Reductivè	196
Virtualiter	196
Fortitudo Christianorum	530
Fraudes Sophisticæ	527 seqq.
Fundamentaliter	194
Fundamentum Relationis	153-157. 562

G.

Genus	116
<i>aliter Logicè, aliter Rhetoricè</i>	249
Generis Locus	242
Canones	
<i>Qc. convenit Generi, convenit Speciei</i>	250
<i>Qc. non convenit Generi, non convenit Speciei</i>	ibid.
<i>posito Genere ponitur Species</i>	ibid.
<i>Remoto Genere, removetur Species</i>	ibid.
Genera singulorum	23
Genericè, specificè	197
Gloria methodicè exposita.	190
Grammatica Philosophica Nizolii	175

H.

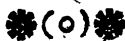
Habitus <i>Qualitas</i>	147
<i>Infusus, acquisitus</i>	148
<i>differentiam capit ab Objecto</i>	219
Habitus <i>Pradicamentum ultimum</i>	167
Habitus Privationi oppositus	175
Hæcceitas	124
Hermenevtica	387
Heterogeneæ partes	226
Héxilogia	149-317
Historia Philosophica	494.
Hodegeticum Carpovii	452
Homogeneæ partes	226
Homo	

Homonyma	107
Hygieine	335
Hypothetica Enunciatio	23
<i>quomodo interpretanda</i>	391
Hypothetici Syllogismi	74
Hypotheticè, absolute	179

I.

Jactantia Topicè exposita	360
Idea boni Præceptoris	252
boni Studiosi	355
Idealis Status	188
Identitas <i>formalis, objectiva</i>	111
Identicè, formaliter	195
Illustrantia Argumenta	449
Imparium Locus	285
<i>vid. supra de Comparatis</i>	
Imperativa Enunciatio	9
Imperfecti Syllogismi	85
Imperium Turcicum topicè illustratum	349
Implicite, explicite :	198
<i>Impossibile</i> modus	42
quomodo explicetur per <i>Æquipollentiam</i>	47
Impossibilis Falsitas	12
Improprie Prædicationes	118
Inputatio rerum moralium	169
Inartificialia argumenta	296
Indefinita Enunciatio	21
Indeterminata Veritas	12
Individuum	123
<i>distinctum, confusum</i>	124
Individuationis Principium	124
Inductio.	87
Infinita Enunciatio	18
Informatio Præceptoris	32

Inhabilitas materiæ impedit effectum	266
Inhærerere <i>quid?</i>	137
Inordinatæ Prædicationes	128
Inscriptionum Dispositio	437
Instita argumenta	451
Instantiarum artificia	506
Instrumentalis causa	256
Instrumentum intelligens	514
Instrumentaliter, Principaliter	207
Integraliter, essentialiter	190
Intensio	148
Intensivè, extensivè	198
Intentionaliter, realiter	199
Interpretatio	386
<i>ejus Ordo</i>	388
<i>in Propositionibus</i>	388
<i>in Oratationibus</i>	401
<i>Sensus</i>	441
<i>Veritas</i>	448
Interrogativa Enunciatio	9
Intrinsicè, extrinsicè	199
Inusitatæ Prædicationes	131
Jocandi studium an prohibitum?	516
Irenica Methodus	226. 572
Jura moralia	172
Jurisprudentiæ Systema	334

L.

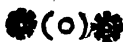
Labbei Petri Inscriptio	439
Latè, strictè	200
Latinx Lingvx exercitium disputaturis necessarium	478
quomodo conservandum his quidem moribus	<i>ibid.</i>
Latitudo.	143
Lexica Grammatica & Philosophica	445
	Libère,

Libere, naturaliter.	209
Linea	142
Lipfensium laudabilis Consuetudo observata in disputando	510
Literalis Sensus	442
Lotus	249
<i>absolutè, respectivè</i>	162
<i>Communis, Proprius</i>	162
<i>in eo quid circumscriptivè, definitivè, repletivè</i>	<i>ibid.</i>
Loci topici	240
<i>cur dicti, communes?</i>	241
Loci Proprii Rhetorum	365
Logicæ natura	370
Genus	<i>ibid.</i>
Objectum	371
Finis	372
Dispositio	373
Longitudo	142

M.

Machiavellus an Politicus?	339
Magis & minus in Qualitate.	151
Majestas an possit dividi?	322
Manzii Duodecim prædicamenta	359
Martialis Epigrammata	432
Materia	
<i>Ex qua, In qua, Circa quam.</i>	264
Canones	
<i>Posita materia, fieri potest effectus</i>	265
<i>Sublatâ materia non potest fieri effectus</i>	<i>ibid.</i>
<i>Sublatâ materiâ tollitur Compositum</i>	<i>ibid.</i>
<i>Qc. tribuitur materia, id etiam materiato.</i>	266

Reliqua vide infra de Objecto.

Materialiter, Formaliter	191
Mathematicarum disciplinarum ordo	332
Mediatè, immediatè	198
Medicinæ Systema	335
Medius terminus	59
<i>non ingreditur Conclusionem</i>	61
<i>ejus inventio</i>	491
<i>ordinaria, extraordinaria</i>	492
<i>non fit nimis remotus</i>	491
<i>in demonstratione</i>	232
<i>procedit vel directè, vel indirectè</i>	233
Melanchthonis Styli perspicuitas	382
Metaphysica Lexicon Philosophicum	167
Methodus	33
<i>Universalis, particularis</i>	ibid.
<i>Analytica, Synthetica</i>	326
<i>Artificialis, inartificialis</i>	ibid.
<i>polemica, Irenica</i>	126. 572
<i>Logica, Rhetorica</i>	337
Mixtum Thema	375
Modalis Enunciatio	42
<i>Composita & divisa</i>	43
<i>Modum refert ad predicatum</i>	43
<i>quomodo affirmet vel neget?</i>	49
<i>aut consideratur in se, aut respectu Syllogismi</i>	46
<i>an habeat respectu modi universalitatem vel parti-</i>	
<i>cularitatem?</i>	50. 568
<i>Syllogismus illustratur per paraphrasin</i>	46
Modus essendi, & prædicandi	201
Modi Figurarum, an designandi receptis vocalibus,	
<i>Barbara celarent &c.</i>	67

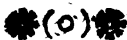

Montium Incendia <i>topicè explicata</i>	347
Moralia Prædicamenta	555
Moralis Causa	256
<i>qua operatur ad exercitium, qua ad specificationem</i>	259
Moralium differentia	220
Moraliter, Physicè	202
Musica laudata	365
<i>an deceat Studiosum?</i>	503
Mythicus sensus	443

N.

Naturalis potentia	249
Naturaliter libere	203
Contra Naturam, Præter naturam	203
Necessaria Veritas	12
Necesse Modus	42
<i>cur tot habeat obscuritates?</i>	48 seq.
Negativa Enunciatio	17
<i>aquipollens infinita</i>	18. 63
Conditionalis	24
<i>an rejicienda s. convergenda in infinitam?</i>	19
<i>Modalis non respicit dictum, sed modum</i>	50
Negativæ puræ nihil concludunt	62
Neganti an incumbere possit probatio?	496
Negativè, abstractivè.	191
Nili Episcopi Sententiæ	393
Nisi particula exceptiva.	55
Nizolii Grammatica Philosophica	553
Nomen	15
<i>proprium, appellativum</i>	242
<i>Quando aliquid probet</i>	243
<i>propriæ acceptio equivoca</i>	243

<i>Grammatica, Politica</i>	243
<i>Proprium multis competens, predicationem facit equivocam</i>	125
Nominaliter, participialiter	204
Adverbialiter	204
Non Enunciativa Oratio, quomodo fieri possit Enunci- tiva	389
Notationis Locus	244
<i>distinguitur ab Allusione</i>	244
<i>adequata, inadequata</i>	ibid.
Canones	
<i>Cui convenit notatio, ei convenit Nomen.</i>	245
<i>Cui convenit Nomen ei convenit res nomine defi- gnata</i>	ibid.
<i>Cui non convenit notatio, ei non convenit nomen.</i>	ibid.
<i>Cui non convenit nomen, ei nec convenit res.</i>	246
<i>Quando Nomini honesto respondet res, adest materia laudis; cum non, vituperii.</i>	ibid.
Notio prima & secunda	104. 550
secunda excluditur è Prædicamentis	135
Notiora doceantur primo loco	324
Numerus numerans, & numeratus	145

O.

Obedientià mandati iniqui	512
Obiectio adversus Thesin	485
<i>Thesin habeat notam</i>	494
Obiectum	264
<i>Materiale, formale</i>	265. 548
<i>tractationis, operationis</i>	268

Canones	
<i>Habitus & potentia specificantur à suo Obje-</i>	
<i>cto</i>	267
<i>Quale Objectum, talis Potentia</i>	<i>ibid.</i>
<i>Destructo Objecto, destruitur potentia</i>	269
Objectum Logicæ	578
Objectivus Conceptus	104
Objectivè, Formaliter	115
Subjectivè	269
OMNIS distributivè & collectivè	21. 22
<i>Synecdochicè</i>	22
<i>Opinionis actualis, habitualis</i>	169
Opponendi modus	481
artificia	486
exempla	500
fraudes	527
Oppositi termini	174
Oppositio Enunciationum	30
Contraria, Subcontraria	30
Contradictoria, Simplex & Composita, l. exponibi-	
les	30. 51
vera, apparens	32
Modaliùm	51
Ubi modus opponitur modo	<i>ibid.</i>
Exponibiliùm	56
Oppositorum Locus	292
Canones	
<i>posito uno Oppositorum removetur alterum</i>	<i>ibid.</i>
<i>posito uno Oppositorum ponitur alterum.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Oppositorum eadem Scientia</i>	294
<i>Oppositorum opposita sunt Attributa</i>	<i>ibid.</i>
<i>Subjectum quod admittit unum Oppositum, admit-</i>	
<i>tere etiam potest alterum</i>	295

Optativa Enunciatio.	9
Oratio Enunciativa.	9
Oratio in Prædicamento Quantitatis	146
Orationes Heroicæ	416
Orationum Interpretatio.	407
Orator an sit politicus?	487
Ordo	
Naturæ & doctrinæ in disponenda Logica	3
Interpretationis	389
Ordinata & inordinata Prædicatio	7

P.

Prædæcticus usus	376 seqq.
Paracleticus usus	376 seqq.
Paraphrasis Sententiarum	393
Modalibus utilis	46, 82
Parium Locus	286
<i>Canones vide de Comparatis</i>	
Paritas terminorum, Rerum, Propositionum.	287
Paronyma	112
Partium Locus	252
Canones	
<i>De quo omnes Partes affirmantur aut negantur, de eo affirmatur vel negatur totum</i>	254
<i>Qc. predicatur de Parte, id etiam de Toto.</i>	ibid.
<i>Remota una parte removetur totum.</i>	ibid.
<i>pars abundans non vitiat totum</i>	255
Partes Homogæneæ, Heterogæneæ	226
Participialiter, nominaliter	204
Participative, essentialiter,	190
Particularis Enunciatio.	29
Particulare signum vim habet exclusivam	29
Particulares pure nihil concludunt.	62
Patibilis Qualitas	270
Pat-	

Passio prædicamentum	160
Pathologia	335
Patibilis Qualitas	150
in rebus moralibus.	172
Paupertas methodicè exposita	377
Pax cum Turcis est servanda, Disputatio	482
Per se, per accidens	205
Persona	138
Moralis	169
<i>ejus divisiones</i>	170
<i>Compositæ</i>	171
<i>in quo prædicamento?</i>	561
Perspicuitas Styli	387
Pharmaceutica	335
Philantia Synthetice explicata	340
Physicæ Systema	328
Physicè, Logicè	201
Moraliter	202
Physiologia	335
Polemica Methodus	126. 572
Politicæ Systema	331
Politicus an Orator?	487
Polymathia Analyticè explicata	342
Polysema quomodo interpretanda	447
<i>è prædicamentis exclusa</i>	135
Ponisma	375
Positivè, negativè	207
Possibile modus	42
Possibilis Falsitas	12
Status	188
Potentia & Impotentia naturalis	149
Potentia, Actus.	181
Præceptor bonus, quoniam habeat Virtutes?	352
Præcisio formalis, Objectiva	117
Prædicabilia	115

Predicamenta	130
<i>primaria, secundaria</i>	133
<i>aliqua continent directè, indirectè, reductivè</i>	134
<i>duodecim Manzii</i>	559
<i>Moralia</i>	168
<i>disputatione illustrum</i>	SSS seqq.
Predicatio	
<i>in quid, in quale</i>	115
<i>inordinata.</i>	7. 128
<i>extrinordinaria</i>	128
<i>impropria</i>	ibid.
<i>inutilis</i>	130
<i>Causalis, Concomitativa.</i>	129
Predicatum	1
<i>ejus functio significare & copulare</i>	5
<i>collocatur in presenti.</i>	6
<i>vocatur etiam consequens</i>	8
<i>determinatio ejus.</i>	8
<i>Totum convenit Subiecto, non huic totum Subje-</i>	
<i>ctum.</i>	14
<i>Talia sunt, qualia permittuntur à Subiectis</i>	14
Premissa	52
præter particula Exceptiva	SS. 96
Precativa Enunciatio.	9
Prima Figura	67
<i>Ejus Regula</i>	ibid.
<i>est norma Reliquarum.</i>	68
Primario, secundo	107
Principalis causa.	156
Principaliter, instrumentaliter	108
Principi an obediendum, cum jubet iniquè	512
Principia prima	134
<i>interna, externa.</i>	134
Pri-	

Privationes quomodo in Prædicamento	134. 136
<i>Physica, Logica</i>	123
Privativè Opposita	175
Privationis Locus	295
Privatio præsupponit Habitum	<i>ibid.</i>
Prius Naturâ, Tempore.	208
Probatio à priori, à posteriori	232
Probantia argumenta	449
Progressus in infinitum	236
Proportionis Analoga	108
Propositio Major, Minor.	58
Earum Interpretatio.	388
Proprium.	121
<i>nobilissimum quarti modi</i>	<i>ibid.</i>
Prout particula Restrictiva.	55
Prudentia informandi	354
Pueri bonæ indolis an ad studia cogendi?	372

Q.

Qualitas Prædicamentum	146
Qualitas Enunciationum	10
<i>Modalium</i>	49
Quando.	165
Quantitas Prædicamentum	141
<i>Continua, discreta</i>	142
<i>Modalium</i>	172
Quantitas Enunciationum	10
<i>Modalium</i>	10
Quatenus particula restrictiva	55, 96
Quoad particula restrict.	<i>ibid.</i>

R.

Radicaliter	194
Ramistarum secta	302
	Ratio

Ratio ratiocinans & ratiocinata	210
Realiter, intentionaliter.	199
per rationem	209
Realium & Nominalium sectæ	125
Reductio	
Secundæ Figuræ	70
Tertiæ	73
Reductivè; formaliter	196
Reduplicativa particula	96
Reduplicativè, Specificativè	210
Regalia	522
Relatio	152
<i>Equiparantiæ, disquiparantiæ</i>	156
<i>Secundum dici; secundum esse</i>	ibid.
<i>Rei rationis.</i>	155
<i>Pradicamentalis, transcendentalis</i>	155
<i>an Pradicamentum rectius de Relatis, quàm de Re-</i>	
<i>latione?</i>	158
<i>an Relatio peculiare Ens?</i>	159
Relative Opposita	174
Repugnantes termini	105
Respectivè, absolutè	180
Respectus idem, diversus	187
Responsio ad Syllogismos	
<i>Est varia</i>	98
<i>quæ artificia</i>	461
<i>directè vel indirectè</i>	476
<i>Exempla</i>	468
<i>quæ fraudes</i>	539
Restrictiva Enunciatio	55
Rhetoricæ Amplificationes Logicis utiles.	8
Rigor Logicus in Oratoriis non observatus	305
Ringervaldii Cantio disposita.	436
Rusticæ formulæ disputantium	516

S.

Secunda figura	69
Semiotica	335
Senecæ locus <i>de Brevitate Vitæ</i>	403 <i>seqq.</i>
de Beneficiis	449
Sensus	
<i>literalis s. expressus, & allegoricus s. latens</i>	443
<i>acceptus & illatus</i>	<i>ibid.</i>
<i>ex usu deductus</i>	445
<i>eruerendus per interpretationem</i>	447
Sensuum testimonia	299
Sententiæ primo Auditorio inscriptæ	307
Separabile accidens	123
Signi universalis Synecdoche	22
<i>stare debet in sensu distributivo</i>	21
<i>compensatur particulis loci vel temporis</i>	34
<i>non semper afficit Enunciationem</i>	565
Simile & dissimile per Qualitatem	152
Similium Locus	286
<i>Vid. supra de Comparatis</i>	
Simplex Conversio	39
Singula Generum	23
Singularis Terminus	123
Singularis Enunciatio	21
Situs	166
<i>naturalis, spontaneus</i>	<i>ibid.</i>
Sleidani stylus perspicuus	387
Solus particula exclusiva	52
Sophisticæ fraudes	327
<i>parum laudis afferunt in disputando</i>	91
<i>vix digne, ut seriam nanciscantur responsonem</i>	92
Sorites	87

Specialia generalibus insunt	250
Species	117
<i>Monadica</i>	118
Specificè, Genericè	197
Specificativè, reduplicativè	210
Status & Ampliatio	15
Status Controversiæ	367
quòmodo formandus?	489
Status moralis	173
Studia num cuius Pueri bonæ indolis studenda	372
Studiositas	357
Studiosus Bonus	355
Studium Complacendi	363
Styli perspicuitas	387
Subalternatio	28
<i>Totius ad Partem</i>	29
<i>Numeri majoris, ad minorem</i>	29
Subalternans, Subalternata.	ibid.
Subiectum Enunciationis	4
<i>collocandum in Nominativo</i>	6
<i>in Singulari</i>	35
<i>eius determinatio</i>	8
<i>an eius existentia requiratur ad veritatem?</i>	13
<i>tale est quale permittitur à predicato</i>	14
<i>eius consideratio multum conducit method.</i>	370. 372
<i>Situs ejusdem ordinarius & extraordinarius</i>	389
<i>Regula de situ</i>	390
<i>Si adsit geminum, quod vocari debeat præcipuum.</i>	392
<i>poteſt eſſe quodvis vocabulum in textu</i>	392
<i>idque probatur è diſto Scriptura</i>	455. ſeqq.
Subiectum h. e. <i>Materia in qua</i>	264
<i>Canones vide ſupra de adiuncto</i>	

Subiectum Majestatis	507
Subjectivè, Objectivè	205
Subsistentia	137
Substantia	136
<i>Prima, Secunda</i>	138
Superficies	143
Superflua non requiruntur à methode	313
quomodo placeant quibusdam	314
non nocent	255
Suppositio <i>Materialis, formalis</i>	442
<i>Simplex personalis ibid. accommoda</i>	443
Suppositum	128
idem ac Subjectum.	5
Syllogismus	58
<i>quotuplex respectu materiae & forma</i>	59
<i>Regula Generales</i>	60
<i>bonus vel in forma, vel in materia</i>	66
<i>Hypotheticus</i>	74
<i>Copulativus</i>	77
<i>Disjunctivus</i>	77
<i>Assumptivus ac transumptivus</i>	80
<i>Modalis</i>	82
<i>Exponibilis</i>	83
<i>an habeat utilitatem</i>	84
<i>Imperfectus</i>	85
<i>Demonstrativus, Topicus & Sophisticus</i>	89
<i>an sine hoc liceat disputare?</i>	512
<i>an multiplicari debeat in una disputatione?</i>	507
Synecategorematicus Terminus	103
Synecdoche signi universalis	22
Synonymum Logicum & Grammaticum	106
Synthetica methodus	327

Systema Physica	328
<i>Ethica & Politica</i>	331
<i>Theologia, Jurisprudencia, Medicina.</i>	33. seqq.

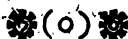
T.

Tabulæ Succinctæ quid profint?	403
Taciti Oratio	417
Tempus	144
Temperantia an Civibus utilis?	502
Terminus Simplex	103
<i>Categorematicus, Syncategorematicus</i>	103
<i>Objectivus, formalis</i>	104
<i>Convenientes, repugnantes</i>	105
<i>Univocus, Equivocus, paronymus</i>	106
<i>Abstractus, Concretus</i>	113
<i>Universalis, Singularis</i>	115. 123
<i>predicamentalis, Transcendentalis</i>	132. 167
<i>an Terminorum simplicium tractatio pertineat ad</i> <i>Logicam?</i>	547
Terminus in Syllogismo	58
<i>Medius, Major, Minor.</i>	59
<i>quando plures quàm tres in Syllogismo?</i>	60
Tertia Figura	71
Testimonium	297
<i>divinum</i>	297
<i>Natura rationalis</i>	298.
<i>à Sensibus</i>	299
<i>à Consensu saniorum hominum</i>	299
<i>è demonstratione</i>	300
Canon	
<i>Qualis testis, tale testimonium.</i>	297.
Thema Simplex	339
	Con-

<i>Conjunctum 369. Mixtum</i>	375
Theologiæ Systema syntheticè & analyticè	333
Theologica exempla Juvenibus necessaria	453
Therapeutica	335
Thesauri Inscriptio	437
Thomasi Tabulæ	401
Topica	240
ejus exercitia in probandis Sententiis	307
in Syllogismis	315
Topicus Syllogismus	315
Totius & partium Locus	98
<i>Divisio Totius</i>	252
Canones.	225
<i>Posito toto, ponuntur partes</i>	252
<i>Remoto toto, remonentur partes</i>	ibid.
<i>De quo predicatur totum, de eo predicatur qualibet</i>	
<i>ejus pars</i>	ibid.
<i>Qc. predicatur de toto, predicatur etiam de par-</i>	
<i>tibus.</i>	253.
Tractatio positiva, negativa	376
Transcendentia	132
Transcendentalis terminus	167.
Transitus ad aliud Genus	237.
Transumptivus Syllogismus.	80
Tropicus Sensus	445
<i>in Subiecto & predicato</i>	129
<i>non in Copula</i>	130
Turcicum Imperium Topicè explicatum	349
Typicus Sensus	443

U.

<i>Ubi predicamentum</i>	163
Verbum	15
Vera Enunciatio	11
	nobi-

nobilior quam falsa	12
Veritas	
<i>necessaria vel contingens</i>	12
<i>indeterminata</i>	12
<i>Conditionalium</i>	24
<i>disjunctivarum</i>	25
<i>Comparativarum.</i>	27
<i>Modaliū.</i>	49
<i>differt à certitudine</i>	12
Vigeli Dialectica juris	557
Violæ descriptio	383
Virtualiter, Formaliter	196
Ultimus Finis	260
<i>Unicè particula exclusiva</i>	52, 95
Universalis Enunciatio.	20
<i>in suppositione accommoda.</i>	443
Universalis Terminus	115
<i>ea doctrina habet aliqua inutilia</i>	125
Univocus terminus 106. Causa	256
Vossii Stylus perspicuus	387
Ufus judicat vocabulorum sensum	441
Ufus l. Consecraria Concionatorum	376
Ut sic	211

FINIS.

Scientia
est habitus conclusivus

Practicus
in proxi consistit ut Prudentia

arbor sex servos serore refrigerat
ruri curas stabo nec turbari leso

In campo magno pugnabat fortiter olim
Filius Arnolphi paus et calefactus in aring

in seipsa sunt habitus animi
Habitus sunt potentia
corporis et animi

Habitus evitandi
Saltandi
pugnillandi

animus
et intellectus vel voluntas
l. theoretici
qua in nuda speculatione consistit
scientia intellig
habitus est cognoscendi excellendi
et intelligentia

principia principiorum
a quibus aliquid dependet cognoscendi
a quo aliquid dependet esse
a quo aliquid dependet esse

Scientia
qua nihil ostendit seipsum

Principia cogn
in complexu
est ratio et revelatio
complexa
et integra enunciatione
Prima
et dicitur: prima
primum principium theologiae
quia sacra scriptura dicit et per
est in philosophia
impossibile est simul esse et non esse

